

Sodobni vojaški izzivi

Contemporary Military Challenges

Znanstveno-strokovna publikacija Slovenske vojske

ISSN 2463-9575
2024 – 26/št. 4

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA OBRAMBO
GENERALŠTAB SLOVENSKE VOJSKE

Sodobni vojaški izzivi

Contemporary Military Challenges

Znanstveno-strokovna publikacija Slovenske vojske

ISSN 2463-9575
UDK 355.5(479.4)(055)
2024 – 26/št. 4

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA OBRAMBO
GENERALŠTAB SLOVENSKE VOJSKE

Izdajatelj Publisher	Generalštab Slovenske vojske General Staff of the Slovenian Armed Forces
Glavna urednica Editor-in-Chief	dr. Liliana Brožič
Odgovorni uredniki Executive Editors	dr. Klemen Kocjančič dr. Viktor Potočnik dr. Pavel Vuk
Uredniški odbor Editorial Board	dr. Yusuf Abubakar, Baze University, Abuja, Nigeria dr. Zahid Anwar, University of Peshawar, Peshawar, Pakistan dr. Andrej Anžič, European Faculty of Law, Nova Gorica, Slovenia dr. Gorazd Bajc, National and Study Library, Trieste, Italy dr. Anton Bebler, Faculty of Social Sciences, Ljubljana, Slovenia višja vojaška uslužbenka XIII. razreda dr. Valerija Bernik (OF-4), Military Schools Centre, Maribor, Slovenia višji vojaški uslužbenec XIV. razreda dr. Denis Čaleta (OF-5), Knjižnično-informacijski in založniški center, Ljubljana, Slovenia dr. Maja Garb, Faculty of Social Sciences, Ljubljana, Slovenia dr. Bastian Giegerich, International Institute for Strategic Studies, London, United Kingdom dr. Irina Goldenberg, Military Personnel Research and Analysis, Canada dr. Olivera Injac, Univerzitet Donja Gorica, Podgorica, Montenegro dr. Jian Junbo, Fudan University, Shanghai, China polkovnik dr. Tomaž Kladnik (OF-5), Military Schools Centre, Maribor, Slovenia dr. Sergei Konoplyev, Harvard University, Cambridge, United Kingdom dr. Igor Kotnik, General Staff of the Slovenian Armed Forces, Ljubljana, Slovenia dr. Ivana Luknar, Institute for Political Studies, Belgrade, Serbia dr. Julie T. Manta, US Army War College, Carlisle, United States dr. Thomas Mockaitis, DePaul University, Chicago, United States dr. Klaus Olshausen (OF-8, ret.), Clausewitz-Gesellschaft e.V., Hamburg, Germany dr. Jagannath Panda, Institute for Security and Development Policy, Stockholm, Sweden dr. Zoltán Rajnai, Doctoral School on Safety and Security Sciences, Budapest, Hungary dr. Tibor Szvircsev Tresh, Militärakademie an der ETH, Zürich, Switzerland dr. Viljar Veebel, Baltic Defence College, Tartu, Estonia dr. Thomas Young, Center for Civil-Military Relations, Monterey, United States dr. Yahia H. Zoubir, Kedge Business School, Paris, France
Sekretarka Secretary	višja praporščakinja Nataša Cankar (OR-9)
Prevajanje Translation	Iris Žnidarič
Lektoriranje Proofreading	Justi Carey, Marjetka Brulec, Vesna Vrabčič
Oblikovanje Design	Skupina Opus Design
Grafični prelom Graphics	Jurko Starc
Tisk Print	Silveco, d.o.o.
ISSN	2232-2825 (tiskana različica/print version) 2463-9575 (spletna različica/online version)
Naklada Edition	300 izvodov/copies Izhaja štirikrat na leto/Four issues per year
Revija je dostopna na spletni strani Publication web page	https://sciendo.com/journal/CMC https://sciendo.com/journal/CMC
E-naslov uredništva Editorial staff's email	svi-cmc@mors.si

Prispevki, objavljeni v Sodobnih vojaških izzivih, niso uradno stališče Slovenske vojske niti organov, iz katerih so avtorji prispevkov.

Publikacija je uvrščena v bibliografsko zbirko podatkov COBISS.SI, Crossref, Military and Government Collection, EBSCO in Air University Library Index in Military Periodicals.

Articles published in the Contemporary Military Challenges do not reflect the official viewpoint of the Slovenian Armed Forces nor the bodies in which the authors of articles are employed.

The publication is indexed in bibliography databases COBISS.SI, Crossref, Military and Government Collection, EBSCO and Air University Library Index in Military Periodicals.

VARNOSTNO OKOLJE

»Mednarodno varnostno okolje Republike Slovenije je kompleksno, dinamično, soodvisno, podvrženo hitrim in nepredvidljivim spremembam, ki imajo lahko globalne razsežnosti.«

Obrambna strategija Republike Slovenije (24. 4. 2024)

SECURITY ENVIRONMENT

»The international security environment of the Republic of Slovenia is complex, dynamic, interdependent, and exposed to unforeseeable changes that may have global dimensions.«

Defence Strategy of the Republic of Slovenia (24 April 2024)

VSEBINA

CONTENTS

Klemen Kocjančič	1 UVODNIK VARNOSTNO OKOLJE
Klemen Kocjančič	7 EDITORIAL SECURITY ENVIRONMENT
Matej Jug	13 POSAMEZNIK IN NJEGOVA VLOGA V SODOBNEM VARNOSTNEM OKOLJU INDIVIDUAL AND HIS ROLE IN MODERN SECURITY ENVIRONMENT
Silvo Grčar, Andrej Sotlar, Katja Eman	29 EKOLOŠKA OZAVEŠČENOST PRIPADNIKOV SLOVENSKE VOJSKE: SAMOAZNAVANJE KOT IZHODIŠČE ZA KREPITEV OKOLJSKEGA VIDIKA CIVILNO-VOJAŠKIH RAZMERIJ ENVIRONMENTAL AWARENESS OF THE PERSONNEL OF THE SLOVENIAN ARMED FORCES: SELF-IDENTIFICATION AS A BASIS FOR STRENGTHENING THE ENVIRONMENTAL ASPECT OF CIVIL-MILITARY RELATIONS
Janja Vuga Beršnak, Gašper Ferme, Andraž Melanšek, Andej Kohont, Ljubica Jelušič, Jelena Juvan	59 NAJ OSTANEM ALI ODIDEM? TEORETIČNI MODEL ZADRŽEVANJA KADROV V SLOVENSKI VOJSKI SHOULD I STAY OR GO? A THEORETICAL MODEL OF PERSONNEL RETENTION IN THE SLOVENIAN ARMED FORCES
Mikael Weissmann, Jonas Björkqvist	103 VOJAŠKO ŠTUDIJSKO POTOVANJE V POKLICNEM VOJAŠKEM IZOBRAŽEVANJU: ZDRUŽITEV ZGODOVINE, SODOBNEGA BOJIŠČA IN BOJIŠČA PRIHODNOSTI STAFF RIDES IN PROFESSIONAL MILITARY EDUCATION: FUSING HISTORY, THE MODERN BATTLEFIELD, AND THE BATTLEFIELD OF THE FUTURE

	127	STRATEŠKA KULTURA IN VEDENJE ZDA V RUSKO-UKRAJINSKEM KONFLIKTU STRATEGIC CULTURE AND THE U.S. ENGAGEMENT IN THE RUSSIA-UKRAINE CONFLICT
Mark Kogoj		
	149	KIBERNETSKO VOJSKOVANJE V RUSKO-UKRAJINSKI VOJNI CYBER WARFARE IN THE RUSSO-UKRAINIAN WAR
Vladimir Prebilič, Patrik Rebrica		
	165	ANALIZA AKTERJEV UKRAJINSKO-RUSKE VOJNE: PO DVEH LETIH IN POL (FEBRUAR 2022- JULIJ 2024) ANALYSIS OF THE ACTORS OF THE UKRAINIAN-RUSSIAN WAR: AFTER TWO AND A HALF YEARS (FEBRUARY 2022- JULY 2024)
Luka Ružičič Červek		
	185	DEFINICIJA OBVEŠČEVALNE DEJAVNOSTI THE DEFINITION OF INTELLIGENCE ACTIVITY
Jaroš Britovšek		
	199	RECENZIJA O ČEŠKOSLOVAŠKI IN ČEŠKI VOJAŠKI STRATEGIJI
Blaž Torkar		
	204	REVIEW ON CZECHOSLOVAK AND CZECH DEFENCE STRATEGY
Blaž Torkar		
	203	AVTORJI AUTHORS
	216	NAVODILA ZA AVTORJE
	221	INSTRUCTIONS TO AUTHORS

Klemen Kocjančič

DOI: 10.2478/cmc-2024-0023

UVODNIK

VARNOSTNO OKOLJE

Uvod V Obrambni strategiji Republike Slovenije, sprejeti leta 2024, je okolje večkrat omenjeno. Beseda lahko pomeni družbeno ali naravno okolje. Prvič se pojavi v naslednjem odstavku: »Dinamično spreminjanje in negotovost mednarodnega varnostnega okolja v kombinaciji z naravo sodobnih varnostnih tveganj in groženj ter njihovo naraščajočo pogostostjo in intenzivnostjo zahtevata od obrambnega sistema proaktivnost, večjo prilagodljivost in odzivnost, povečanje obsega, spektra in vzdržljivosti obrambnih zmogljivosti ter njihovo pogostejšo uporabo« (Obrambna strategija Republike Slovenije, 2024).

Človek se v vsej svoji zgodovini še vedno ni naučil sobivanja z drugimi predstavniki svoje vrste, kar se kaže v številu oboroženih konfliktov po svetu. Po podatkih Ženevske akademije trenutno poteka več kot 110 različno intenzivnih oboroženih konfliktov: največ, več kot 45, na Bližnjem vzhodu in v Severni Afriki, v drugih predelih Afrike več kot 35, v Aziji dodatnih 21, sedem v Evropi ter šest v Južni Ameriki (Geneva Academy, 2024).

V času pisanja tega uvodnika imajo največ mednarodne pozornosti trije konflikti: ruska invazija na Ukrajino, izraelsko-arabski konflikt (vključno z iransko-izraelskim konfliktom) in konflikt v Siriji. Prav konflikt v Siriji je konec novembra 2024 vstopil v novo fazo, ko so različne uporniške oborožene skupine izkoristile politično in vojaško šibkost režima Bašarja al Asada in njegovih zaveznikov (Rusije in Irana) ter izvedle ofenzivo v severozahodni Siriji, ki je povzročila kolaps režimskih sil ter zavzete več pomembnih mest (Kourdi in Edwards, 2024).

1 POVEZANOST MEDNARODNEGA OKOLJA

Prav sirski primer kaže na povezanost in prepletenost mednarodnega okolja. Glavna podpornika sirskega režima, Rusija in Iran, sta oba vpletena v več drugih

oboroženih konfliktov, pri čemer Rusija največ vojaške pozornost namenja invaziji na Ukrajino, Iran pa je zapleten v boj proti Izraelu, tako neposredno kot posredno (v Gazi, Libanonu): prav v teh dveh konfliktih smo videli največjo razliko v razširitvi oboroženega konflikta na različne domene, v vplivu na druge države in s tem posledično tudi glede pozornosti pri raziskovalcih (prim. Baliž in Prebilič, 2024; Kogoj, 2024; Pavel, 2024; Somogyi in Nagy, 2023).

Iran, ki je prek svojih posrednikov (Hamasa, Hezbolaha, Hutijev) poskušal hkrati odpreti več front proti Izraelu (v Gazi, na Golanskem višavju, v Siriji in Libanonu ter preko delovanja Hutijev) in tako oslabiliti edino judovsko državo na svetu, ni pričakoval takega izraelskega odgovora. Izrael je tako ponovno vdrl ne le v Gazo in Libanon, pri čemer je obglavil tako vojaško kot politično vodstvo Hamasa in Hezbolaha, temveč je s svojim vojaškim letalstvom izvedel številne napade na cilje tudi v Jemnu in Iranu (Haynes, 2024; Radford idr., 2024).

Ognjevitost izraelskega odgovora na številne vojaške grožnje je precej oslabila iranske konvencionalne vojaške zmogljivost. Iran ni izgubil le pomembnih vojaških zaveznikov ter ogromno vojaške opreme in oborožitve, temveč je to tudi ponovno zaustavilo jedrsko grožnjo, ki pomeni strateško nevarnost ne le za Izrael, temveč tudi za druge iranske nasprotnike v regiji in drugje po svetu (Al Jazeera, 2024).

Podobno se je zgodilo z Rusijo. Načrtovana kratkotrajna invazija na Ukrajino februarja 2022 se je hitro spremenila v nenačrtovani dolgotrajni in še vedno trajajoči oboroženi konflikt, ki tako poteka že od leta 2014. Krčevita ukrajinska obramba, ki ji je uspelo avgusta 2024 prenesti bojevanje tudi na ozemlje Rusije, tako zahteva številne okrepitve v ruskem vojaštvu kot opremi, zaradi česar je Rusija že leta 2022 zmanjšala svojo prisotnost v Siriji, a je ni nikoli zapustila (Moscow Times, 2022; Umland, 2024). Podobno se je zgodilo z rusko prisotnostjo v različnih predelih Afrike, kjer deluje prek lastnih najemniških sil, tako imenovanega Afriškega korpusa. Afriški korpus, ki je naslednik bolj zloglasne Skupine Wagner in trenutno šteje več tisoč pripadnikov (med njimi je tudi veliko veteranov bojev v Ukrajini), je prav tako leta 2024 večkrat doživel hude izgube v bojih proti lokalnim uporniškim skupinam (Brown, 2024; Ehl, 2024).

V želji po uveljavitvi svojih mednarodnih apetitov sta se Rusija in Iran soočila z nasprotnikom, ki je oba režima prisilil k večjim naporom, kot je bilo prvotno načrtovano, zaradi česar sta na drugih območjih delovanja izgubila strateško pomembnost, ki sta jo nekoč imela. Sirija je najnovejši primer take izgube ruskega pomena zaradi nepremišljene invazije v Ukrajino. Predhodno se je isto zgodilo tudi Armeniji, ki je izgubila svojega strateškega zaveznika v konfliktu z Azerbajdžanom ter posledično septembra 2023 tudi Gorskokarabaško republiko (Republiko Arcah), ko so azerbajdžanske sile izvedle ofenzivo in prevzele nadzor nad Gorskim Karabahom (Mikaelian in Perović, 2023).

Tako se vračamo na že omenjeno Obrambno strategijo Republike Slovenije (2024), ki med drugim izpostavlja naslednje: »Mednarodno varnostno okolje Republike Slovenije je kompleksno, dinamično, soodvisno, podvrženo hitrim in nepredvidljivim spremembam, ki imajo lahko globalne razsežnosti. V njem ni izrazitih ločnic med notranjo in zunanjo razsežnostjo varnosti.« To se je v Sloveniji najbolj videlo po letu 2015 in nastopu globalne migrantske krize, ko je bilo tudi slovensko ozemlje kot del tako imenovane balkanske poti izpostavljeno tisočerm nezakonitim migrantom. Tako je bilo neposredno ogroženo varnostno okolje v Sloveniji zaradi takratnih oboroženih konfliktov v Afriki in Aziji, pri čemer niso bile posledice le na varnostnem področju, temveč tudi na političnem (Brožič, 2020; Malešič, 2017).

2 PRISPEVKI

Matej Jug v prispevku *Posameznik in njegova vloga v sodobnem varnostnem okolju* kritično ovrednoti razumevanje posameznikove varnosti in njegove vloge v sodobnem varnostnem okolju. Slednje je podvrženo različnim vplivom: globalizaciji, transformaciji družbe, povečanju kompleksnosti in obsegov virov ogrožanja ter zmanjšanju zmožnosti varnostnega sektorja za opravljanje nalog.

Silvo Grčar, Andrej Sotlar in Katja Eman obravnavajo samozavedanje pripadnikov Slovenske vojske glede ekoloških posledic njihovega delovanja v prispevku *Ekološka ozaveščenost pripadnikov Slovenske vojske: samozaznavanje kot izhodišče za krepitev okoljskega vidika civilno-vojaških razmerij*. Vprašanje ekologije oziroma ohranjanja naravnega okolja je v sodobnem času postalo pomembno družbeno in politično vprašanje ter tako strateško pomembno za vojaške organizacije.

Problematika pridobivanja in zadrževanja kadra v Slovenski vojski je pereča tema, s katero se Ministrstvo za obrambo spoprijema že dlje časa. **Janja Vuga Beršnak, Gašper Ferme, Andraž Melanšek, Andrej Kohont, Ljubica Jelušič in Jelena Juvan** v svojem prispevku, naslovljenem *Naj ostanem ali odidem? Teoretični model zadrževanja kadrov v Slovenski vojski*, predstavijo teoretični model dejavnikov, ki vplivajo na zadrževanje kadrov v vojaški organizaciji na vseh socialnoekoloških ravneh.

Okolje v smislu geografskih značilnosti ostaja pomemben element vojaškega delovanja ter vojaškega izobraževanja in usposabljanja. **Mikael Weissmann in Jonas Björkqvist** v prispevku *Vojaško študijsko potovanje v poklicnem vojaškem izobraževanju: Združitev zgodovine, sodobnega bojišča in bojišča prihodnosti* izpostavljata, da je za razvoj sodobnih vojakov pomembno obiskovati bojišča iz preteklosti.

Mark Kogoj v prispevku *Strateška kultura in vedenje ZDA v rusko-ukrajinskem konfliktu* obravnava vpliv strateške kulture na oblikovanje ameriškega delovanja v okviru rusko-ukrajinskega konflikta.

Vprašanje rusko-ukrajinske vojne je obravnavano tudi v delu **Vladimirja Prebiliča** in **Patrika Rebrice** z naslovom *Kibernetsko vojskovanje v rusko-ukrajinski vojni*. Avtorja z analizo posameznih primerov kibernetskega vojskovanja kot pete domene vojskovanja predstavita vpliv slednjega na razvoj sodobne vojne.

Ukrajinsko-ruski konflikt analizira **Luka Ružičič Červek**, pri čemer se v prispevku *Analiza akterjev ukrajinsko-ruske vojne: Po dveh letih in pol (februar 2022-julij 2024)* osredotoči na vse neposredne in posredne udeležence v tem oboroženem konfliktu.

Jaroš Britovšek se v svojem prispevku *Definicija obveščevalne dejavnosti* ukvarja z oblikovanjem definicije sodobne obveščevalne dejavnosti, ki je nenehno prisotna v tekmovalnemu okolju. To varnostno okolje je sestavljeno iz delovanja morebitnih ali resničnih nasprotnikov, ki hkrati iščejo in varujejo podatke.

Tokratno številko zaokrožuje recenzija knjige *Vývoj a proměny československého strategického myšlení* [Razvoj in transformacija češkoslovaške strateške misli], ki jo je napisal **Blaž Torkar**.

Literatura

1. Al Jazeera, 2024. Israeli strikes hit 'component' of Iran's nuclear programme: Netanyahu. <https://www.aljazeera.com/news/2024/11/18/israeli-strikes-hit-component-of-irans-nuclear-programme-netanyahu>, 1. december 2024.
2. Baliž, M., in Prebilič, V., 2024. Gospodar zračnega prostora – zmagovalec? Sodobni vojaški izzivi, 26(3), str. 27–49. DOI: 10.2478/cmc-2024-0019.
3. Brown, W., 2024. The sweating bear: Why Russia's influence in Africa is under threat. <https://ecfr.eu/article/the-sweating-bear-why-russias-influence-in-africa-is-under-threat/>, 1. december 2024.
4. Brožič, L., 2020. Migration to the Republic of Slovenia as »A First Step« into the European Union. *Sociology and Anthropology*, 8(3), str. 72–81. DOI: 10.13189/sa.2020.080303.
5. Ehl, D., 2024. How the Russian Wagner Group is entrenching itself in Africa. <https://www.dw.com/en/russia-kremlin-wagner-group-influence-in-central-african-republic-sudan-mali/a-70599853>, 1. december 2024.
6. Geneva Academy, 2024. Today's Armed Conflicts. <https://geneva-academy.ch/galleries/today-s-armed-conflicts>, 1. december 2024.
7. Haynes, D., 2024. Iran seems to have badly miscalculated the risks Israel are willing to take, as unspoken rules and deterrents ripped up. <https://news.sky.com/story/iran-seems-to-have-badly-miscalculated-the-risks-israel-are-willing-to-take-as-unspoken-rules-and-deterrents-ripped-up-13225171>, 1. december 2024.
8. Kogoj, M., 2024. Strateška kultura in delovanje Ruske federacije v rusko-ukrajinskem konfliktu. *Sodobni vojaški izzivi* 25(1), str. 53–72. DOI: 10.2478/cmc-2023-0005.
9. Kourdi, E., in Edwards, C. 2024. Syrian rebels launch major attack on regime forces in Aleppo province. <https://edition.cnn.com/2024/11/27/middleeast/syria-rebel-attack-aleppo-assad-intl-latam/index.html>, 1. december 2024.

10. Malešič, M., 2017. *The Securitisation of Migrations in Europe: The Case of Slovenia. Teorija in praksa*, 54(6), str. 947–968.
11. Mikaelian, H., in Perović, J., 2023. *Geopolitical Echoes of the Karabakh Conflict. CSS Analyses in Security Policy No. 334*. <https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/CSSAnalyse334-EN.pdf>, 1. december 2024.
12. *Moscow Times*, 2022. *Россия выводит последние резервы из Сирии для переброски в Украину [Rusija umaknila zadnje rezerve iz Sirije za okrepitev v Ukrajini]*. <https://www.moscowtimes.ru/2022/09/16/rossiya-vivodit-poslednie-rezervi-iz-sirii-dlya-perebroski-v-ukrainu-a24330>, 1. december 2024.
13. Pavel, T., 2024. *Avoiding a 'Digital 7 October': A Study on Cyberwarfare against Israel during the October 2023 War. Sodobni vojaški izzivi*, 26(3), str. 95–112. DOI: <https://doi.org/10.2478/cmc-2024-0022>.
14. Radford, A., in drugi, 2024. November 26, 2024 – Israel-Hezbollah ceasefire news. <https://edition.cnn.com/world/live-news/israel-hezbollah-ceasefire-deal-gaza-war-11-26-24-intl-hnk/index.html>, 1. december 2024.
15. Somogyi, T., in Nagy, R., 2023. *The impact of the War in Ukraine on the information security of the European Union's banking industry – a case study of Hungary and Slovakia. Sodobni vojaški izzivi*, 25(3/4), str. 23–32.
16. Umland, A., 2024. *A Turn in the Russo-Ukrainian War? SCEEUS Commentary No. 12*. <https://www.ui.se/globalassets/ui.se-eng/publications/sceeus/2024-publications/a-new-turn.pdf>, 1. december 2024.
17. Vlada Republike Slovenije, 2024. *Obrambna strategije Republike Slovenije*. https://www.slovenskavojska.si/fileadmin/user_upload/Dokumenti/Podatki_in_dejstva_dokumenti/OS_8n_sprejeta_24_4_2024.pdf, 1. december 2024.

e-mail: klemen.kocjancic@mors.si

ORCID: 0000-0001-5206-6405

Klemen Kocjančič

DOI: 10.2478/cmc-2024-0024

EDITORIAL

SECURITY ENVIRONMENT

Introduction

The Defence Strategy of the Republic of Slovenia, adopted in 2024, makes several references to the environment, assigning several meanings to the word: environment as a social environment and environment as a natural environment. The first occurrence of the word is in the following paragraph: »Dynamic changes in and the uncertainty of the international security environment, combined with the nature of contemporary security risks and threats and their increasing frequency and intensity, require the defence system to be proactive, more flexible and more responsive; require an increase in the scope, spectrum and sustainability of defence capabilities; and require them to be more frequently used.« (Defence Strategy of the Republic of Slovenia, 2024)

Throughout its history, human has not yet learned to coexist with other members of (their own) species, which reflects in the number of armed conflicts currently taking place around the world. According to the Geneva Academy, there are currently more than 110 armed conflicts of varying intensity taking place: most of them (more than 45) in the Middle East and North Africa, more than 35 in other parts of Africa, 21 in Asia, seven in Europe and six in South America (Geneva Academy, 2024).

At the time of writing, the three conflicts receiving the most international attention are the Russian invasion of Ukraine, the Israeli-Arab conflict (including the Iran-Israel conflict) and the conflict in Syria. It was the conflict in Syria that entered a new phase at the end of November 2024, when various rebel armed groups took advantage of the political and military weakness of Bashar al-Assad's regime and his allies (Russia and Iran) to launch an offensive in north-western Syria, which led to the collapse of regime forces and the capture of several important towns (Kourdi and Edwards, 2024).

1 CONNECTEDNESS OF THE INTERNATIONAL ENVIRONMENT

The Syrian case illustrates the interconnectedness and interdependence of the international environment. The main supporters of the Syrian regime (Russia and Iran) are both involved in several other armed conflicts. Russia is focusing most of its military attention on the invasion of Ukraine, while Iran is involved in the struggle against Israel, both directly and indirectly (Gaza, Lebanon). It is in these two conflicts that we have seen the greatest diversity in the extension of the armed conflict to different domains, as well as in the impact on other countries, and hence in the attention paid by researchers (cf. Baliž and Prebilič, 2024; Kogoj, 2024; Pavel, 2024; Somogyi and Nagy, 2023).

Iran, which through its proxies (Hamas, Hezbollah, Houthis) attempted to open several simultaneous fronts against Israel (Gaza, the Golan Heights, Syria and Lebanon, and the Houthis' actions) to weaken the only Jewish state in the world, did not expect such a response by Israel. Consequently, Israel not only re-invaded Gaza and Lebanon, beheading both the military and political leadership of Hamas and Hezbollah, but also used its air force to carry out a number of attacks on targets in Yemen and Iran itself (Haynes, 2024; Radford et al., 2024).

The ferocity of Israel's response to the numerous military threats has thoroughly weakened Iran's conventional military capabilities, which has not only lost important military allies and a huge mass of military equipment and weaponry, but has also (re)stalled the Iranian nuclear problem, which poses strategic threats not only to Israel, but also to other Iranian adversaries in the region and elsewhere in the world (Al Jazeera, 2024).

A similar situation has unfolded with Russia. The planned short-lived invasion of Ukraine in February 2022 quickly escalated into an unanticipated protracted conflict, which has now been going on since 2022. Ukraine's weakening defences, which in August 2024 managed to bring the fighting onto Russian territory, required significant reinforcements of Russian troops and equipment. This led Russia to reduce its presence in Syria as early as 2022, though it never fully withdrew (Moscow Times, 2022; Umland, 2024). A comparable situation has emerged with Russia's activities in various parts of Africa, where it primarily operates through its mercenary force, the so-called Africa Corps. The African Corps, which is the successor to the infamous Wagner Group, currently comprises several thousand members, many of whom are veterans of the Ukrainian conflict. The Corps has suffered repeated heavy losses in 2024 in battles against local rebel groups (Brown, 2024; Ehl, 2024).

In their efforts to assert international influence, both Russia and Iran have encountered adversaries that forced them to make greater efforts than originally planned, resulting in a loss of strategic relevance in other areas of action. Syria is the most recent example of such a loss of Russian relevance due to the reckless invasion of Ukraine. The same happened to Armenia, which lost a strategic ally in its conflict with Azerbaijan and,

consequently, the Republic of Nagorno-Karabakh in September 2023. Azerbaijani forces launched an offensive and took control of Nagorno-Karabakh (Mikaelian and Perovic, 2023).

This brings us back to the Defence Strategy of the Republic of Slovenia (2024), which, among other things, emphasizes that »The international security environment of the Republic of Slovenia is complex, dynamic, interdependent, and subject to rapid and unpredictable changes, which may have global dimensions. There are no clear dividing lines between the internal and external dimensions of security«. This was most evident in Slovenia after 2015, with the onset of the global migrant crisis, when Slovenian territory, as part of the so-called Balkan route, was exposed to thousands of irregular migrants. The security environment in Slovenia was at the time thus directly threatened by armed conflicts in Africa and Asia, with consequences not only in the security sphere, but also in the political sphere (Brožič, 2020; Malešič, 2017).

2 CONTRIBUTIONS

Matej Jug's article *Individual and his role in the modern security environment* critically examines the contemporary understanding of individual security, and the role of the individual in the contemporary security environment. The latter is subject to various influences: globalisation, societal transformation, the increase in the complexity and scale of threat sources, and the reduction of the security sector's capacity to perform its tasks.

Silvo Grčar, Andrej Sotlar and Katja Eman discuss the self-awareness of SAF members regarding the ecological consequences of their actions in the paper *Ecological awareness of the personnel of the Slovenian Armed Forces: Self-Identification as a basis for strengthening the environmental aspect of civil-military relations*. The issue of ecology or preservation of the natural environment has become an important social and political issue in the modern era, making it of strategic importance to military organisations.

The recruitment and retention of personnel in the Slovenian Armed Forces has been a pressing issue for the Ministry of Defence for a long time. In their contribution, **Janja Vuga Beršnak, Gašper Ferme, Andraž Melanšek, Andrej Kohont, Ljubica Jelušič and Jelena Juvan** entitled *Should I Stay or Go? A Theoretical Model of Personnel Retention in the Slovenian Armed Forces*, they present a theoretical model outlining the factors that influence retention organisation at all socio-ecological levels within a military organization.

The environment, in terms of geography, remains an important element of military operations as well as military education and training. In their article *Staff rides in professional military education: fusing history, the modern battlefield, and the battlefield of the future*, **Mikael Weissmann and Jonas Björkqvist** highlight the

importance of incorporating visits to battlefields of the past for the development of modern soldiers.

Mark Kogoj's paper *Strategic culture and the U.S. engagement in the Russia-Ukraine conflict* examines the human element of the environment through strategic culture on the shaping of US action in the context of the Russia-Ukraine conflict.

The issue of the Russo-Ukrainian war is also addressed in **Vladimir Prebilič** and **Patrik Rebrica's** article, entitled *Cyber Warfare in the Russo-Ukrainian War*. Through an analysis of individual examples of cyber warfare as the fifth operational domain, the authors present its impact on the evolution of modern warfare.

The Ukrainian-Russian conflict is analysed by **Luka Ružičič Červek**, who focuses on all direct and indirect actors in this armed conflict in his article *Analysis of the actors of the Ukrainian-Russian war: two and a half years later (February 2022-July 2024)*.

In his contribution entitled *The Definition of Intelligence Activity*, **Jaroš Britovšek** tackles the challenge of defining modern intelligence, which is an ever-present in a competitive security environment, characterized by the actions of potential or actual adversaries seeking to obtain and protect information.

This issue concludes with a review of the book *Vývoj a proměny československého strategického myšlení* [Development and transformation of Czechoslovak strategic thought] by **Blaž Torkar**.

References

1. Al Jazeera, 2024. Israeli strikes hit 'component' of Iran's nuclear programme: Netanyahu. <https://www.aljazeera.com/news/2024/11/18/israeli-strikes-hit-component-of-irans-nuclear-programme-netanyahu>, 1 December 2024.
2. Baliž, M., and Prebilič, V., 2024. Gospodar zračnega prostora – zmagovalec? Sodobni vojaški izzivi, 26(3), str. 27–49. DOI: 10.2478/cmc-2024-0019.
3. Brown, W., 2024. The sweating bear: Why Russia's influence in Africa is under threat. <https://ecfr.eu/article/the-sweating-bear-why-russias-influence-in-africa-is-under-threat/>, 1 December 2024.
4. Brožič, L., 2020. Migration to the Republic of Slovenia as »A First Step« into the European Union. *Sociology and Anthropology*, 8(3), str. 72–81. DOI: 10.13189/sa.2020.080303.
5. Ehl, D., 2024. How the Russian Wagner Group is entrenching itself in Africa. <https://www.dw.com/en/russia-kremlin-wagner-group-influence-in-central-african-republic-sudan-mali/a-70599853>, 1 December 2024.
6. Geneva Academy, 2024. Today's Armed Conflicts. <https://geneva-academy.ch/galleries/today-s-armed-conflicts>, 1 December 2024.

7. Haynes, D., 2024. Iran seems to have badly miscalculated the risks Israel are willing to take, as unspoken rules and deterrents ripped up. <https://news.sky.com/story/iran-seems-to-have-badly-miscalculated-the-risks-israel-are-willing-to-take-as-unspoken-rules-and-deterrents-ripped-up-13225171>, 1 December 2024.
8. Kogoj, M., 2024. Strateška kultura in delovanje Ruske federacije v rusko-ukrajinskem konfliktu. *Sodobni vojaški izzivi* 25(1), str. 53–72. DOI: 10.2478/cmc-2023-0005.
9. Kourdi, E., and Edwards, C. 2024. Syrian rebels launch major attack on regime forces in Aleppo province. <https://edition.cnn.com/2024/11/27/middleeast/syria-rebel-attack-a-leppo-assad-intl-latam/index.html>, 1 December 2024.
10. Malešič, M., 2017. *The Securitisation of Migrations in Europe: The Case of Slovenia. Teorija in praksa*, 54(6), str. 947–968.
11. Mikaelian, H., and Perović, J., 2023. Geopolitical Echoes of the Karabakh Conflict. *CSS Analyses in Security Policy* No. 334. <https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/CSSAnalyse334-EN.pdf>, 1 December 2024.
12. *Moscow Times*, 2022. Россия выводит последние резервы из Сирии для переброски в Украину [Russia removed its last reserves from Syria to reinforce Ukraine]. <https://www.moscowtimes.ru/2022/09/16/rossiya-vivodit-poslednie-rezervi-iz-sirii-dlya-perebroski-v-ukrainu-a24330>, 1 December 2024.
13. Pavel, T., 2024. Avoiding a 'Digital 7 October': A Study on Cyberwarfare against Israel during the October 2023 War. *Sodobni vojaški izzivi*, 26(3), str. 95–112. DOI: <https://doi.org/10.2478/cmc-2024-0022>.
14. Radford, A., and drugi, 2024. November 26, 2024 – Israel-Hezbollah ceasefire news. <https://edition.cnn.com/world/live-news/israel-hezbollah-ceasefire-deal-gaza-war-11-26-24-intl-hnk/index.html>, 1 December 2024.
15. Somogyi, T., and Nagy, R., 2023. The impact of the War in Ukraine on the information security of the European Union's banking industry – a case study of Hungary and Slovakia. *Sodobni vojaški izzivi*, 25(3/4), str. 23–32.
16. Umland, A., 2024. A Turn in the Russo-Ukrainian War? *SCEEUS Commentary* No. 12. <https://www.ui.se/globalassets/ui.se-eng/publications/sceeus/2024-publications/a-new-turn.pdf>, 1 December 2024.
17. Vlada Republike Slovenije, 2024. Obrambna strategije Republike Slovenije. https://www.slovenskavojaska.si/fileadmin/user_upload/Dokumenti/Podatki_in_dejstva_dokumenti/OS_8n_sprejeta_24_4_2024.pdf, 1 December 2024.

e-mail: klemen.kocjancic@mors.si

ORCID: 0000-0001-5206-6405

Matej Jug

DOI: 10.2478/cmc-2024-0025

POSAMEZNIK IN NJEGOVA VLOGA V SODOBNEM VARNOSTNEM OKOLJU

INDIVIDUAL AND HIS ROLE IN MODERN SECURITY ENVIRONMENT

Povzetek Prispevek predstavi, kako različni viri ogrožanja, s katerimi se spoprijema sodobna družba, vplivajo na preoblikovanje varnostnega okolja in predvsem razumevanja varnosti posameznika. Vplivi globalizacije, postopne transformacije družbe, povečevanja kompleksnosti in obsega virov ogrožanja ter zmanjševanja moči služb pristojnih za spoprijemanje s tovrstnimi viri ogrožanja spreminjajo dojemanje posameznikove varnosti spreminja. Pojavi se potreba po povečani aktivni vlogi posameznika v sodobnem varnostnem okolju, pri čemer na podlagi opredeljenih sprememb ne moremo več govoriti le o pravicah, temveč tudi o vključevanju posameznika v varnostno okolje. Na podlagi zaključkov pridemo do spoznanja, da bo posameznik moral v prihodnje sprejeti več dolžnosti in odgovornosti z vidika posameznikove varnosti.

Ključne besede *Sodobno varnostno okolje, posameznik, globalizacija, sodobni viri ogrožanja.*

Abstract The article presents how different threats that modern society is dealing with affect the transformation of the security environment and, above all, the perception of individual security. Because of globalization; the gradual transformation of society, the increase in complexity and scope of sources of threats and the reduction of the power of services responsible for dealing with such sources of threats, the perception of individual safety is changing. There is a need for an increased active participation of individual in the modern security environment, where, based on the defined changes, we can no longer talk only about rights, but also about the inclusion of the individual in his security environment. Based on the conclusions, we realize that in the future the individual will have to accept more duties and responsibilities from the point of view of safety.

Key words *Modern security environment, individual, globalization, modern sources of threats.*

Uvod Sodobno varnostno okolje se spreminja, postaja kompleksnejše, viri ogrožanja pa so manj jasni in vseobsegajoči. Prihaja do novih in dolgoročnih sprememb v ravnovesju svetovnih sil in gospodarskih tokov. Vse te spremembe v sodobnem varnostnem okolju posledično vplivajo na nacionalne države in posameznike znotraj njih.

Kaj je mednarodno varnostno okolje? Grizold (2005, str. 22–23) mednarodno varnostno okolje opredeli z naslednjimi elementi: povezovanje, prepletanje in medsebojno učinkovanje vojaških in nevojaških virov ogrožanja; preraščanje nacionalne varnosti v mednarodno varnost; povezanost in odgovornost med subjekti za zagotavljanje varnosti (država, nedržavni akterji, mednarodne organizacije itn.) ter vključevanje instrumentov in mehanizmov za zagotavljanje varnosti. Če izhajamo iz te definicije, je varnostno okolje mreža, v katero so vpeti viri ogrožanja, subjekti in deležniki, na katere ti viri ogrožanja vplivajo (tako po vertikalni kot po horizontalni ravni), in mehanizmi ter instrumenti spoprijemanja, ki so na voljo. V preteklih letih smo bili priče varnostnim dogodkom, ki so spremenili in zaznamovali globalno varnostno okolje ter posledično vplivali tudi na nacionalno raven. Med najbolj odmevne bi lahko prišteli teroristični napad 11. septembra na WTC v Washingtonu (2001), pandemijo covida-19 (2019), vojno v Ukrajini (2021), vojaški spopad med Izraelom in ekstremisti Hamasa (2023), elementarne katastrofe (požari na Krasu (2022) in poplave (2023)) itn. Ti dogodki so v primerjavi s preteklimi kompleksnejši, težje jih je bilo predvideti, še težje pa se je (bilo) nanje ustrezno odzivati.

Skupna točka vsem varnostnim dogodkom in incidentom je posameznik, na katerega ti dogodki vplivajo. Z uporabo informacijskih tehnologij in njihovim dosegom so se vplivi sodobnega varnostnega okolja (in viri ogrožanja) približali posamezniku in njegovemu habitusu. Grizold (2005, str. 23) predstavi prepletanje in sovplivanje konfliktnih in mirnodobnih virov ogrožanja, kar se vidi na primeru vojne v Ukrajini. Posledice vojne se namreč odražajo tudi na drugih varnostnih področjih, Evropska komisija (2022, str. 9) v *četrtem poročilu o napredku izvajanja strategije EU za varnostno unijo* izpostavlja, da kriminalne združbe iščejo načine za izkoriščanje trenutnih razmer v Ukrajini, kriminaliteta je zaznana na področju trgovine z ljudmi, drogami in v kibernetnem prostoru. Vplivi vojne v Ukrajini so vidni tudi na področju eksistencialnih virov ogrožanja, pri čemer Hribernik (2023, str. 4) izpostavlja, da je to opaziti pri trgovanju, cenah energentov, cenah surovin, prehranski varnosti in tudi v obliki begunskega vala, kar posredno in neposredno vpliva na varnost posameznika.

Tema varnosti države in posameznika zato postaja vedno bolj relevantna in aktualna. Da je treba večji poudarek dati temam varnosti države in posameznika in da se ti dve temi vedno bolj prepletata, navaja Evropska komisija (2024a) v *Sedmem poročilu o napredku pri izvajanju strategije EU za varnostno unijo*, v katerem je opredeljeno, da sta zunanja in notranja varnost vedno bolj povezani. Kot ustrezen vir ogrožanja navaja povečano število kibernetских napadov, ki zdaj ni več omejeno le na državno infrastrukturo, temveč tudi na državljana. Z razvojem brezпилотne tehnologije in natančnimi »točkovnimi« napadi, ti lahko postanejo tudi nevarni za posameznika. Pri tem izpostavljajo, da so pri prilagajanju odzivanju na sodobne vire ogrožanja

in pri implementaciji posameznikove varnosti ključne nacionalna država in njene varnostne ustanove.

K temu je treba dodati, da se v domeno varnosti vedno bolj vpletajo tudi družbene in socialne spremembe, ki s seboj prinesejo svoje razumevanje varnosti, varnostnega okolja in posameznika znotraj tega okolja. Da je varnost posameznika aktualna in predvsem pomembna tema, ki jo povezujemo s razvitostjo posamezne države in njenimi mehanizmi odzivanja, govori tudi Lobnikar (2022), ki izpostavlja, da je varnost ena najvišjih vrednot, ki posamezniku omogoča, da živi po lastnih prepričanjih, ter jo organsko povezujemo s konceptom človekovih pravic.

Koncept varnosti najpogosteje interpretiramo skozi vidik države, redkeje pa v tej vlogi vidimo posameznika. V do zdaj znani literaturi je predstavljen odnos države in posameznika skozi enostransko razmerje, pri čemer država zagotavlja varnost, posameznik pa je njen prejemnik. Razprave na temo dolžnosti posameznika do »lastne in kolektivne« varnosti so redke in nepopolne, in sicer zato, ker želimo posamezniki obdržati »status quo« in zato, ker se še nismo srečali s tako veliko krizno situacijo, da bi država v tem videla potrebo. Spremembe v našem habitusu postopoma nakazujejo tudi na potrebo po spremembi koncepta dojemanja varnosti in odgovornosti do varnosti. Izpostavimo lahko tri razloge, ki jasno nakazujejo, da bo treba razmišljati v smeri povečevanja aktivne vloge posameznika pri zagotavljanju varnosti:

1. *vpliv globalizacije na varnostno okolje in družbeno-socialne spremembe, ki se nanašajo na posameznikovo dožemanje varnosti;*
2. *povečanje kompleksnosti in števila virov ogrožanja v svetovnem in nacionalnem spektru;*
3. *zmanjševanje moči služb obrambe, varnosti, zaščite in reševanja (OVZiR)¹.*

S prispevkom želim prikazati, kako družbene spremembe in sodobno varnostno okolje vedno bolj vplivajo na posameznika in njegovo varnost, pri tem pa si zastavljam **raziskovalno vprašanje: ali bo moral posameznik v prihodnosti prevzemati več dolžnosti in odgovornosti, povezanih z varnostjo in zagotavljanjem varnosti?**

Mythen (2005, str. 132) izpostavlja, da je sodobno dožemanje posameznika posledica družbeno-socialnih sprememb in je vedno bolj usmerjeno v individualizacijo tega. Smith in drugi (2017, str. 686) dodajo, da se v ospredje postavljajo posameznikovi interesi, cilji in samoaktualizacija, način razmišljanja posameznika v razvitih družbah pa sledi postmaterialističnim načelom. Spremenjeno dožemanje vloge posameznika v varnostni paradigmi je posledica družbenih sprememb, ki smo jih doživeli po prehodu iz bipolarnega dožemanja ogroženosti obdobja hladne vojne do multipolarnih oblik ogrožanja, v katere so vključeni različni akterji in centri moči. Prezelj (2001, str. 128) navaja, da se viri ogrožanja sodobne varnosti povečajo tako

¹ Pri interpretaciji služb OVZiR se bom osredotočil na vojsko, policijo in gasilce.

v kompleksnosti kot v številu, njihovo vplivanje pa je vidno v *horizontalnem*² in na *vertikalnem*³ pogledu. Sodobni viri ogrožanja na posameznika vplivajo skozi tri osnovne oblike: *eksistencialni viri ogrožanja*, ki se vežejo na zaposlitev, denar, samoaktualizacijo itn., *mirnodobni viri ogrožanja*, ki se vežejo na naravne, tehnične ter druge oblike ogrožanja v miru, ter *konfliktni viri ogrožanja*, ki vsebujejo elemente nasilja. Mednje spadajo vojna, terorizem, organiziran kriminal itn.

Pri tem proces globalizacije in individualizacije družbe pripelje do zmanjševanja moči služb obrambe, varnosti, zaščite in reševanja (OVZiR). Precej varno okolje, v katerem živimo, je razlog, da postavljamo varnost na stranski tir, kar pa pripelje do dojemanja služb OVZiR kot nepotrebnih. S konceptom individualizacije se izgubi občutek kolektivnosti oziroma skupnosti, na čemer pa ideja služb OVZiR temelji. Vuga (2021, str. 47) navaja, da je slovenska družba v stanju pomanjkanja občutka vojaškega ali kakršnega koli ogrožanja. Izpostavlja, da gre za občutek, da tisto, kar se dogaja zunaj našega bivanja, na nas ne vpliva ali se nas neposredno ne tiče⁴.

1 VPLIV GLOBALIZACIJE NA VARNOSTNO OKOLJE, DRUŽBO IN POSAMEZNIKA

Dotaknimo se pojma globalizacije, ki je gonilo sprememb v našem habitusu. Cirdei (2019, str. 42) izpostavlja, da globalizacija ni ne pozitiven ne negativen pojav, temveč je le pospeševalec procesnih sprememb. Gre za dinamični proces povečevanja soodvisnosti držav v mednarodnem okolju, ki se navezuje predvsem na gospodarstvo in ekonomijo. Pologeorgis (2023) opredeljuje, da so del globalizacije industrializirane družbe z visokim ekonomskim razvojem. Cirdei (2019, str. 40) dodaja, da se globalizacija najprej kaže v ekonomskih in kulturoloških izmenjavah, čemur sledi vojaška intervencija kot posledica gospodarskih in kulturnih konfliktov. Kakšen vpliv ima globalizacija na varnostno okolje, lahko najlažje prikažemo s prehodom skozi 20. in 21. stoletje.

Za obdobje prve svetovne vojne (1914–1918) in druge svetovne vojne (1939–1945) so bili v ospredju izključno vojaški viri ogrožanja: govorimo o konvencionalni vojni, v katero so vključeni državni akterji, predvsem za primer druge svetovne vojne govorimo o »totalni vojni«, pri čemer njene učinke občuti tudi civilno prebivalstvo. Grizold in Bučar (2011, str. 829) navajata, da je glava posebnost tega obdobja državo centrično dojemanje varnosti. Izključni koncept varnosti je bil omejen na nacionalno državo, ki je bila kot suverena entiteta del mednarodne skupnosti, viri ogrožanja pa so bili večinoma omejeni na vojaško-politična razmerja med temi državami. S tehnološkim napredkom na področju razvoja jedrskega orožja in detonacije dveh

² Gospodarskem, ekonomskem, informacijskem, kulturnem.

³ Posameznik, država, mednarodna skupnost.

⁴ Kar je tudi razvidno s postopnim zmanjševanjem financiranja obrambnega resorja. Realizirana višina obrambnih izdatkov za RS pade z 2,05 % BDP leta 1992 na 1,19 % BDP leta 2000 (MORS, 2024), kar je bilo značilno za obdobje »miru« pred terorističnim napadom 11. septembra in varnostnimi spremembami, ki so se zgodile po napadu.

atomskih bomb je nastal nov vir ogrožanja (jedrsko orožje), strah pred orožji za množično uničevanje pa je prevladoval v obdobju hladne vojne (1947–1991).

Bipolarna delitev sveta v obdobju hladne vojne je vzpostavila močno centralistično razumevanje sveta in varnosti, ki je podprto z ustanovitvijo zveze Nato in Varšavskega pakta. Prezelj (2002, str. 429) navaja: »vojaške zveze [so] nastale kot odgovor na ogrožanje varnosti iz okolja«. Za vzpostavljeno obdobje »hladne vojne«, ki je sledilo, je bilo dojemanje varnosti osredotočeno predvsem na vojaške vire ogrožanja, ponekod tudi na notranje nestabilnosti. Velik poudarek je na tehnološkem razvoju vojaških in drugih tehnologij (rakete velikega dosega in vesoljska tekma), tako imenovanih »proxy« vojnah, varnostno-obveščevalnih dejavnostih in ideoloških konfliktih⁵.

Največji vir ogrožanja v času druge svetovne vojne in hladne vojne je ideološki z fizično in tehnično komponento. Glavna ločnica pri razumevanju tipologije virov ogrožanja je konec hladne vojne. Grizold in Bučar (2011, str. 830) navajata, da se je varnostna paradigma na prehodu iz 20. v 21. stoletje pomembno spremenila, povečata se kompleksnost varnostnega okolja in število nevojaških groženj ter političnih konfliktov. Menita tudi, da sta ti dve tipologiji groženj v vzročno-posledični zvezi.

Grizold (2004, str. 450) navaja, da je izhodišče za spremembe v mednarodnem varnostnem okolju v 90. letih in dejstvo, da se je nevarnost vojaškega spopada med blokom zmanjšala. Z izgubo skupnega sovražnika na nasprotnih polih se varnostno okolje fragmentira. Elemente te varnostne fragmentacije opredeli Cirdei (2019, str. 44) in navede, da so to večinoma asimetrični viri ogrožanja, nedržavni akterji, ki vsaj neposredno niso več vezani na dotično državo. K fragmentaciji pripomore tudi informatizacija, ki vpelje informacijske in kibernetске vire ogrožanja. Srikanth (2014, str. 63–65) doda še državljske vojne in demografske spremembe ter varnostne posledice, ki te spremembe prinesejo.

Terorizem je kot oblika ogrožanja varnosti prisotna že dalj časa. Prezelj (2016, str. 168–170) navaja, da je bilo spoprijemanje s terorizmom na začetku nacionalna problematika (npr. IRA v Veliki Britaniji, Rdeče brigade v Italiji, ETA v Španiji). Prvi koraki k sistematizaciji spoprijemanja s problemom terorizma nastanejo v obdobju med svetovnima vojnama ter po drugi svetovni vojni. Pri tem se predvsem Organizacija združenih narodov srečuje s problemom definiranja državnega terorja v sklop definicij terorizma ter z razmejevanjem med terorizmom ter »borbo za svobodo«. Prelomnica razumevanja terorizma kot resničnega vira ogrožanja nastane s terorističnim napadom 11. septembra 2001 na svetovni trgovski center v New Yorku ter na Pentagon. S tem dogodkom terorizem postane grožnja mednarodnih in globalnih razsežnosti. V problematiko terorizma se vključijo tudi mednarodne organizacije, kot so Organizacija združenih narodov OZN, zveza Nato, Evropska

⁵ Tematiko kompleksnosti hladne vojne celovito obdela John Lewis Gaddis v knjigi *The Cold War: A New History* (2005)

unija itn., kar v reševanje problema vključi vse države članice, terorizem zdaj namreč postane standardizirana grožnja.

Grizold (2004, str. 450) navaja, da so mednarodni terorizem, orožja za množično uničevanje ter disfunkcionalne države postali novi viri ogrožanja sodobne varnosti. K temu bi lahko prišteli tudi masovne migracije, okoljsko problematiko, energetske krize in sorodne vire ogrožanja. Vpliv tovrstnih virov na naš habitus ni viden takoj, učinek pride z zamikom, zato pa je nevarnost toliko večja.

Prehod iz obdobja hladne vojne v demokratizacijo in pospešeno globalizacijo je vplival tudi na razvoj družbe. Tako kot na vidik varnosti so tudi na razvoj družbe najbolj vplivale spremembe in demokratizacija po koncu hladne vojne. Fukuyama (1989) govori o zmagi zahoda oziroma zahodne politične in družbene ideologije po padcu Sovjetske zveze. Posledica zmage je prevlada liberalne demokracije v svetovnem merilu, ena izmed glavnih karakteristik te politične in družbene oblike vladavine pa je postavljanje posameznika in posameznikovih potreb v ospredje. Posledice tega so vidne tudi v spremembah pojmovanja sodobne družbe, Barle (2010, str. 11) govori o sodobni družbi kot o družbi znanja. Znanje postaja vedno bolj pomembna družbena dobrina in neodtujljiv del družbenega delovanja in življenja. Ker se globalizacija veže na razvoj posameznih panog, je znanje temelj tovrstnega razvoja, zato ti dejavniki skupaj vplivajo na prihodnost družbe.

Drugi govorijo o sodobni družbi kot o družbi tveganja⁶. Ulrich Beck v sklopu sodobne družbe to tveganje večinoma navezuje na spremembe trga dela in tveganja, ki so povezana z zaposlovanjem posameznika v sodobni družbi. Obdobje hladne vojne ni imelo le političnih vplivov, temveč tudi gospodarske. Mythen (2005, str. 132) govori, da se z dvigom družbenega standarda spremeni tudi paradigma sodobnega posameznika. V družbi ni več ogrožen njegov fizični obstoj, temveč vir ogrožanja postane nezaposljivost in nekompetentnost, pri čemer je onemogočena posameznikova samoaktualizacija. Tako družbo znanja in družbo tveganja lahko povežemo v en fenomen in to prenesemo na raven posameznika, govorimo o **postmaterialistični družbi**⁷. Smith in drugi (2017, str. 686) postmaterialistično družbo opredelijo kot družbo, ki je doživela ekonomsko in varnostno preobrazbo med hladno vojno ter vrhunec doživela s padcem Sovjetske zveze. Posamezniki, rojeni v tako okolje, dojemajo varnost in stabilnost svojega obstoja kot samoumevno, kar jim omogoča razvoj svojih sposobnosti na področju doseganja osebnih ambicij, višje kakovosti življenja in udejstvovanje na drugih družbenih področjih, kot so okoljska varnost in človekove pravice.

Zver (2007) opredeljuje sodobno slovensko družbo kot postmaterialno, v ospredju niso le materialne in fizične dobrine, temveč tudi ideje, intelektualna lastnina

⁶ Za več, glej: Ulrich Beck, *Risk society, towards new modernity* (1992).

⁷ Avtor teorije postmaterializma je Ronald Inglehart, ki je to teorijo opredelil v delu *The Silent revolution in Europe: Integration change in post-industrial societies* (1971).

in informacije. Pri tem izpostavlja (tako kot Barle), da je znanje ključ družbe prihodnosti, in sicer izobraževanje, dolgoročnost ter kakovost tega. Ta premik k postmaterializmu je zaznati tudi na področju vrednotne strukture, premikamo se od tradicionalističnih k postmaterialističnim vrednotam. Ule (2004) govori o kulturni modernizaciji, odmiku od klasičnega plačnega dela ter zaposlitve in k usmerjanju v lastni individualni svet, svet zasebnosti in samorealizacije, kar je zaznati tudi na področju zaposlovanja in trga dela.

2 POSAMEZNIKOVA VARNOST IN RAZVITA DRUŽBA

Kot posledica globalizacije in individualizacije je v sodobnem varnostnem okolju prisoten tudi nov fenomen tako imenovane »**posameznikove varnosti**«. Grizold in Bučar (2011, str. 836) navajata, da je koncept posameznikove varnosti sodoben pojem, ki nakazuje, da se fokus vidika varnosti premika tudi na raven posameznika. V opredelitvi posameznikove varnosti je v ospredju predvsem zagotavljanje varnosti pred eksistencialnimi, mirnodobnimi in konfliktnimi viri ogrožanja, a so za zagotavljanje varnega okolja odgovorni predvsem država in njeni mehanizmi⁸. Cirdei (2019, str. 44) izpostavlja, da moramo za zagotovitev varnosti in ustvarjanja stanja razvoja najti ravnovesje med integracijo globalizacije v našo družbo in nacionalnimi karakteristikami.

Skrb za posameznika si lahko razlagamo tudi kot znak razvite družbe. Razvitost slovenske družbe lahko med drugim prikažemo z dvema kazalnikoma, in sicer z indikatorjem človekovega razvoja (angl. *Human development index* – HDI) ter indikatorjem blaginje (angl. *Legatum institute prosperity index*). Prvi kazalnik meri stopnjo posameznikovega razvoja glede na zmožnosti, ki mu jih omogočata družba in država, drugi kazalnik pa meri, kakšno blaginjo lahko družba ustvari za posameznika glede na zunanje in notranje družbene faktorje ter okolje. Oba kazalnika posredno merita stopnjo razvitosti družbe, vključujeta pa več družbenih področij varnosti, gospodarstva, življenjskih standardov, izobrazbe in zdravja. Republika Slovenija je po meritvah HDI na 22. mestu od 193 držav (UN Development Report, 2024) in po meritvah Legatum instituta na 27. mestu od 167 držav (Legatum Institute, 2023). Smith in drugi (2017, str. 690–692) v makro in mikro analizi Inglehartove teorije postmaterializma prek analize postmaterialističnih kazalnikov⁹ Slovenijo postavijo precej visoko na postmaterialističnem kazalniku (na 8. mesto od 59 analiziranih držav). Projekcija Evropske komisije (2024b) napoveduje rast BDP z 1,6 % rasti leta 2023 na 2,6-odstotno rast leta 2025, kar je indikacija razvoja gospodarstva in procesov globalizacije. Slovenska družba je del toka globalizacije in njenih vplivov, glede na projekcije pa lahko pričakujemo, da se bo ta proces v prihodnje nadaljeval. Pričakujemo lahko, da se bo navedena problematika pomanjkljivega razumevanja

⁸ Tovrstna interpretacija pušča odprt prostor za povečevanje vloge posameznika na področju varnosti.

⁹ Raziskava je bila izvedena med 59 državami od visoko do manj razvitih, poleg BDP-ja so upoštevani tudi kazalniki (*Index of post-materialism*), ki so bili povzeti po Inglehartovi teoriji postmaterializma. Gre predvsem za kazalnike, povezane z vključenostjo prebivalcev v procese odločanja, kot so svoboda govora, kakovost življenja in trajnost družbenega razvoja.

varnosti in samoumevnosti varnega okolja nadaljevala (če na tem področju ne bo sistemskih sprememb).

3 POVEČANJE KOMPLEKSNOSTI IN ŠTEVILA VIROV OGROŽANJA

Kompleksen vir ogrožanja Prezelj (2002, str. 427–428) opredeli kot vir, katerega ekstremnost vpliva na druge varnostne dimenzije tako na nacionalni kot tudi na mednarodni ravni. Da so viri ogrožanja postali kompleksni, je razvidno tudi iz dejstva, da se **simultano** spoprijemamo z viri ogrožanja tako po horizontali kot po vertikali.

Kako se povečuje kompleksnost virov ogrožanja, nam nakazuje projekcija foruma World economic – WEF (2024), ki predvideva, da bodo v prihodnjih dveh letih na varnost najbolj vplivali naslednji dejavniki: *dezinformacije, ekstremni vremenski pojavi, socialna polarizacija, kibernetski viri ogrožanja, meddržavni oboroženi spopadi, slab ekonomski razvoj, inflacija, migracije in onesnaževanje okolja*. Gre za povezovanje ekonomskih, okoljskih, geopolitičnih, socialnih in tehnoloških virov ogrožanja. Iz opredelitve je razvidno prepletanje različnih resorjev po horizontali in prepletanje različnih subjektov po vertikali, kar nakazuje, da gre za kompleksne vire ogrožanja.

Kompleksne oblike ogrožanja na nacionalnih tleh obsegajo pretekle elementarne nesreče (požari na Krasu 2022 in poplave 2023¹⁰), ki so imele vpliv na celotno državo po horizontalni osi, in z vključevanjem mednarodne pomoči ter nevarnosti, da bi se posledice teh pojavov širile tudi v druge države, po vertikalni osi. Za posameznike, vključene v elementarne nesreče, se viri ogrožanja pojavljajo v *eksistencialni obliki* (izguba prebivališč in velika materialna škoda) in z *mirnodobnega vidika*, ko jim požari in poplave ogrožajo preživetje. Še bolj nazoren primer kompleksnega vira ogrožanja je bila pandemija covida-19, ki je poleg opredeljenih elementov kompleksnosti vključevala še komponento časa (dalj časa trajajoča oblika ogrožanja). V spoprijemanje s pandemijo je bila vključena celotna družbena struktura po horizontalni in po vertikalni ravni.

Povečanje števila virov ogrožanja je zaznati tako med mirnodobnimi kot med konfliktnimi oblikami. Na podlagi analize aplikacije SPIN (2024) za obdobje 2005–2023 je razvidno, da se stanje nesreč z vplivom na posameznika pomembno ne zmanjšuje, temveč ostaja enako oziroma se ponekod povečuje. V ospredje bi lahko postavili naravne nesreče, pri katerih se fluktuacija primerov z 252 leta 2005 dvigne na 477 leta 2023 (vrhunec 745 leta 2015). Interveniranje služb zaščite in reševanja je poskočilo z 10.532 leta 2005 na 17.443 leta 2023 (vrhunec intervencij 20.471 leta 2022). Prikazano 60-odstotno povečanje intervencij s področja zaščite in reševanja v

¹⁰ V intervenciji požara na Krasu (2022) je med 15. 7.–1. 8. 2022 delovalo 20.597 subjektov OVZiR in podpornih elementov (Vendramin, 2022), v poplavah (2023) pa je med 3. 8.–6. 8. 2023 pri odpravi posledic sodelovalo 67.322 gasilcev (Vilfan, 2024).

obdobju 18 let (SPIN 2024) prikazuje, da lahko v prihodnosti pričakujemo naraščanje intervencij.

Na podlagi analize letnega poročila o delu policije za leto 2023 (MNZ 2024, 132–239) lahko prikažemo del virov ogrožanja, povezanih s kriminaliteto. Leta 2023 je bilo zaznati drastičen padec kaznivih dejanj (celotne kriminalitete) z vrhom 88.064 leta 2014 na 54.344 leta 2023. Hkrati se je zmanjšalo tudi število preiskanih kaznivih dejanj s 44.968 leta 2014 na 27.938 leta 2023. Kazniva dejanja organizirane kriminalitete so se z 823 primerov leta 2019 zmanjšala na 399 primerov leta 2021 ter se spet povečala na 880 primerov leta 2023.

Spremembe se pojavljajo tudi na področju, povezanem s terorizmom. Medresorska delovna skupina za protiterorizem je zaradi trenutnih zaostrenih varnostnih razmer v Evropi in na Bližnjem vzhodu dvignila stopnjo teroristične ogroženosti Slovenije na **srednjo**. Srednja stopnja opredeljuje, da obstaja možnost, da se bo nasilno teroristično dejanje zgodilo (Urad Vlade Republike Slovenije za komuniciranje, 2024).

Omeniti je treba tudi okoljsko problematiko, ki posredno in neposredno vpliva na varnost države in tudi na varnost posameznika. Malešič (2023, str. 732) pri tem izpostavlja, da je okoljska problematika kompleksen vir ogrožanja, uničevanje okolja in čezmerno izčrpavanje virov lahko povzročijo družbeno-socialne spremembe, vplivajo na gospodarstvo, povzročajo zdravstveno-epidemiološke izzive, lahko pa pripeljejo tudi do konflikta ali oboroženega spopada. Kurnik (2024) izpostavlja, da so podnebne spremembe realnost in navaja, da se v Sloveniji povečuje število vročih dni, povečuje se število suš in pogostost poplavnih dogodkov. Nujno je takojšnje in celovito ukrepanje na vseh ravneh družbe od posameznika do državnih in evropskih politik. Pri tem je jasno, da družbena pripravljenost na spoprijemanje s to problematiko zaostaja. Da je zaznavanje okoljske problematike kot vir ogrožanja nezadovoljivo, opaza tudi Malešič (2023, str. 747), kjer v podatkovni primerjavi raziskav SJM za leti 2011 in 2020 ugotavlja, da je zaznava negativnih okoljskih sprememb kot varnostna grožnja državi in posamezniku v javnosti ostala na enako nizki ravni.

Kakor kaže, kompleksnost in kvantiteta virov ogrožanja napredujejo. WEF (2024) v desetletni projekciji predvideva, da se bo večina virov ogrožanja, povezanih z *okoljsko problematiko, razvojem informacijskih tehnologij, umetne inteligence in družbenim vidikom migracij ter socialno polarizacijo*, povečevala. Prezelj (2002, str. 434) navaja, da trenutno Slovenija ni vojaško ogrožena, zato pri nas prevladujejo predvsem eksistencialni in mirnodobni viri ogrožanja. Pri tem je treba izpostaviti, da trenutni oboroženi spopadi v Ukrajini in na Bližnjem vzhodu že posredno vplivajo na Slovenijo, predvsem prek mehanizmov kolektivne obrambe (in dolžnosti, ki jih ti nalagajo) in politik mednarodnih organizacij. Pri tem je treba dodati, da se realizirani obrambni izdatki postopoma zvišujejo, in sicer smo leta 2023 dosegli 1,33-odstotni

BDP¹¹, kar je največ po letu 2010 (MORS, 2024). Povečana sredstva za nabavo opreme in drugih materialnih sredstev pa ne nadomestijo izzivov, povezanih s kadrovsko sliko.

4 ZMANJŠEVANJE MOČI SLUŽB OBRAMBE, VARNOSTI, ZAŠČITE IN REŠEVANJA (OVZIR)

K ohranjanju varnega in stabilnega okolja največji delež prispevajo vojska, policija, civilna zaščita, gasilci, reševalci itn. Trend zmanjševanja kadrovske moči v teh državnih ustanovah je znan in zaskrbljujoč podatek. Poklicni barometer (ZRSZ, 2023) med poklici, ki se srečujejo s pomanjkanjem kadra, navaja predvsem poklica vojaka in policista, gasilci so trenutno v ravnovesju. Nasprotno pa se s suficitom kadra srečujejo arhitekti, posredniki, komercialisti, socialni delavci in drugi.

Kadrovski deficit je že dalj časa trajajoči pojav v Slovenski vojski, njegovo reševanje pa je eden izmed pomembnih ciljev obrambne strategije ter drugih razvojnih dokumentov¹². Zadostno število kadra je pogoj za vse načrtovane naloge in posodobitve ter razvoj bojnih zmogljivosti. Pri tem je treba izpostaviti, da je za opravljane tovrstnih nalog potreben mlajši kader, ki bo lahko prenašal fizične napore. Močnik (2018, str. 80)¹³ predstavi časovni razrez (2004–2027) povprečja prihodov in odhodov pripadnikov Slovenske vojske. Opazimo lahko, da število prihodov enakomerno pada, medtem ko število odhodov stagnira in se na koncu drastično dvigne. Ta napoved delno sovпада s konceptom starajoče družbe in postmaterialističnimi vrednotami med mladimi. Zaradi vedno bolj starajoče se družbe, nizke natalitete in drugačne vrednostne strukture med mladimi lahko pričakujemo manj zaposlitev (če ne bo sistemskih sprememb). Tako kot Slovenska vojska se tudi slovenska policija spopada z vedno večjo kadrovsko problematiko. Letno poročilo o delu policije za leto 2022 navaja, da je bilo konec leta 2022 zasedenih 8412 delovnih mest (MNZ, 2023, str. 21), leta 2023 pa 8162 (MNZ, 2023, str. 7). Kotnik (2023) dodaja, da je povprečna starost policista leta 2021 znašala 43,6 leta, vsako leto pa se ta zaradi premajhne fluktuacije policistov zviša za 4,5 meseca. Anželak in Bernik (2022, str. 37) predstavljata več dejavnikov, ki po njunem mnenju vplivajo na kadrovsko problematiko. Pomanjkanje spoštovanja poklica policista in nerazumevanje vloge in nalog, ki jih ima policija v družbi, je eden izmed ključnih dejavnikov. Vedno večje obremenitve, neugodne delovne razmere in neustrezno ovrednoteno delo so le del dejavnikov, ki vplivajo na to, da je pritok novega kadra omejen.

¹¹ Najnižja točka je bila leta 2015 (0,93 % BDP), najvišja pa leta 1992 (2,05 %), to je bilo tudi edino leto, ko smo presegli 2 % BDP.

¹² Resolucija o splošnem dolgoročnem programu razvoja in opremljanja Slovenske vojske do leta 2035 (MORS, 2022) in Bela knjiga o obrambi Republike Slovenije (MORS, 2020).

¹³ Petletni cikli povprečja prihodov in odhodov pripadnikov Slovenske vojske; 2004–2008 (505 prihodov/88 odhodov), 2009/2013 (332 prihodov/92 odhodov), 2014–2017 (187 prihodov/81 odhodov), 2018–2022 (165 prihodov/156 odhodov) in projekcija za obdobje 2023–2027 (162 prihodov/338 odhodov).

Na področju zaščite in reševanja, se bomo v tem prispevku osredotočili na gasilce. Konec leta 2017 je gasilska organizacija imela 162.575 članov, konec leta 2022 pa že 171.660 članov, kar pomeni povečanje za 9085 članov oziroma 5,58 %¹⁴ (GZS 2023, str. 10). Razlog je vidik pomoči in humanitarnosti, ki je mladim bližje kot »represija«, kar pripomore k obnavljanju vsaj dela kadrovske sestave. Njihova temeljna naloga, reševanje in pomoč, je v okviru naših vrednot dosti bližje sodobnemu posamezniku in njegovim vrednotam. Kako močno je gasilstvo vpleteno v družbeno sestavo, je razvidno v rezultatih raziskave javnega mnenja (Valicon, 2023), v katerih so po mnenju anketirane populacije na prvem mestu najbolj zaupanja vrednih poklicev poklic gasilca, sledi nujna medicinska pomoč, vojaški poklic je na 6. mestu, poklic policista pa na 10. mestu.

Lavrič in drugi (2020, str. 313) izpostavljajo, da mladi v sklopu postmaterialistične vrednotne organizacije iščejo predvsem zanimivo, avtonomno in varno zaposlitev. Prihaja tudi do drugačnega razumevanja pojma dela in zaposlitve, ne gre več za preživetje, temveč je to eden od ključev samorealizacije posameznika in njegovega osebnostnega razvoja. Poklici s področja obrambe, varnosti in tudi zaščite in reševanja ne pomenijo več zanimive ali perspektivne zaposlitvene priložnosti za mlade, saj ti raje izberejo drugačne karijerne poti. Študija Universum Global (2022) ugotavlja, da so pri iskanju zaposlitve za mlade pomembni konkurenčno plačilo, fleksibilen delovnik in uspešnost podjetja.

Dejstvo, da je na področju obrambe vedno manj zaposlenih, varnosti in do neke mere tudi zaščite in reševanja je eden izmed dejavnikov, da je treba povečati vlogo posameznika na področju varnosti. Če ne bo vidnih sistemskih in strukturnih sprememb znotraj organizacije služb OVZiR, dolgoročno ne moremo pričakovati večji pritok kadra. Kadrovske projekcije zaposlovanja na področju obrambe in varnosti so deficitarne, k temu ne pripomore dejstvo, da se kot družba staramo. Po statističnih podatkih je starostno razmerje prebivalstva: 0–14 let (14,7 %), 15–64 let (63,5 %, pri tem je povprečna starost prebivalca 44,2 leta) in nad 65 let (21,8 %) SURS (2024). Dodaten omejevalni dejavnik je tudi nizka nataliteta, in sicer je bila nataliteta leta 2021 –2,0 leta, 2022 pa –2,3. Podatek je zaskrbljujoč, saj že dalj časa nismo sposobni obnavljati slovenske populacije. Slovenska nataliteta od leta 1950 vztrajno pada (SURS 2022). Poleg navedenih dejstev pa je v kombinaciji s postmaterialistično družbeno paradigmo vedno manj zanimanja za te poklice, kar v kombinaciji z nizko nataliteto pripelje do zelo majhnega števila potencialnih kandidatov za te zaposlitve.

Sklep Na podlagi predstavljenega ugotavljamo, da gre za kompleksno problematiko, katere reševanje zahteva tako medresorsko koordinacijo kot vključevanje države in posameznika. Zagotovo sta globalizacija in vpliv, ki ga ima ta na priliv kadra, eden izmed kompleksnejših problemov na ravni služb OVZiR, ki tudi vpliva na

¹⁴ Pri tem je treba dodati, da veliko število temelji na prostovoljnih gasilcih, kar ima tudi operativne omejitve v primerjavi s Slovensko vojsko ali slovensko Policijo.

njihovo operativnost. Izjema so gasilci, ki so v preteklem obdobju imeli priliv kadra, vendar hkratno povečevanje mirnodobnih virov ogrožanja povečuje tudi njihovo angažiranje¹⁵. Globalizaciji bo sledil tudi razvoj virov ogrožanja, njihov vpliv na nacionalno in posameznikovo varnost pa moramo prepoznati sami, glede na nacionalne značilnosti.

S prispevkom želim predstaviti temo posameznika, varnosti in potrebe po povečanem prevzemanju odgovornosti za varno okolje. Ne kot nadomestilo sedanjega sistema služb OVZiR, temveč kot podaljšana roka teh služb. Predvsem v obliki zaznavanja groženj, poznavanja nevarnosti in preventivnega delovanja.

Ali smo odgovorili na raziskovalno vprašanje, **ali bo moral posameznik v prihodnosti prevzemati več dolžnosti in odgovornosti, povezanih z varnostjo in zagotavljanjem varnosti?** Na podlagi predstavljenih podatkov menim, da bo posameznik v prihodnosti moral prevzemati več dolžnosti in odgovornosti s področja varnosti. Ena izmed rešitev je vidna v simbiotičnem pristopu državne ravni in ravni posameznika, pri tem pa je treba vključiti varnostno izobraževanje kot ključni element uspešnega reševanja problematike. Izobraževanje je pomemben »multiplikator«, ki bo precej povečal učinkovitost posameznika, posledično pa tudi namere in moči služb OVZiR. Hkrati bo treba povečati tudi zavedanje o naših dolžnostih in odgovornostih, povezanih z osebno in kolektivno varnostjo.

Zaradi kompleksnosti teme sodobne varnosti je namen prispevka, da nakaže na potrebo po vključevanju posameznika v spekter sodobne varnosti. Če bi želeli konkretnje opredeliti posameznikovo vlogo v tem sistemu, bi se morali bolj posvetiti razčlenbi sistema ZiR, ki ima mehanizme in podsisteme, vezane na varnostno izobraževanje in na mirnodobne vire ogrožanja. Jasneje bi bilo treba razčleniti tudi vire ogrožanja skozi vidik posameznika in opredeliti vidik dolžnosti ter odgovornosti, kar pa bo predstavljeno v prihodnjih prispevkih.

Literatura

1. Anželak T., in Bernik, M., 2021. *Vpliv pomanjkanja kadrov na delo policistov, zaposlenih na policijskih postajah Policijske uprave Celje*. <https://press.um.si/index.php/ump/catalog/view/663/886/2095>, 26. junij 2024.
2. Barle, L. A., 2010. *Značilnosti sodobne družbe*. <https://www.fm-kstr.si/zalozba/ISBN/978-961-266-080-2/011-022.pdf>, 5. junij 2024.
3. Cirdei, I. A., 2019. *The impact of globalisation on the security environment. International conference Knowledge-based organisation vol. XXV, No 1*. https://www.researchgate.net/publication/334675841_The_Impact_of_Globalization_on_the_Security_Environment, 23. julij 2024.

¹⁵ Pri tem je treba izpostaviti, da gasilska organizacija deluje večinoma na prostovoljni sestavi z majhnim profesionalnim jedrom (GZS, 2023, str. 15).

4. Evropska komisija, 2022. Četrto poročilo o napredku pri izvajanju strategije EU za varnostno Unijo. https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjJ6O2w7PuHAXVC3QIHhfId-2Bi8QFnoECBEQAQ&url=https%3A%2F%2Fsecure.ipex.eu%2FPEXL-WEB%2Fdownload%2Ffile%2F082d2908811d47f60181854bd433262f&usg=AOvVaw0JeQRtPv_dyvzaOiLNTdS&opi=89978449, 17. avgust 2024.
5. Evropska komisija, 2024a. Sedmo poročilo o napredku pri izvajanju strategije RU za varnostno unijo. https://commission.europa.eu/document/download/88809590-6f2b-4ea-9-a1f0-32d9ddf02540_en?filename=COM_2024_198_1_EN.pdf, 25. julij 2024.
6. Evropska komisija, 2024b. Economic forecast for Slovenia. https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-surveillance-eu-economies/slovenia/economic-forecast-slovenia_en, 23. julij 2024.
7. Fukuyama, F., 1989. *The end of history. The National Interest*, Summer 1989, No. 16 (Summer 1989), str. 3–18. <https://www.jstor.org/stable/24027184>, 7. julij 2024.
8. Gasilska zveza Slovenije (GZS), 2023. Poročilo o delu gasilske zveze Slovenije v obdobju 2018–2022. https://gasilec.net/wp-content/uploads/2023/10/porocilo_gzs_v_obdobju_2018-2022_SPREJETO.pdf, 19. julij 2024.
9. Grizold, A., 2004. Izzivi v razvoju nacionalne obrambe Slovenije. *Teorija in praksa* let 41, 1-2/2004 str. 448-458. <http://dk.fdv.uni-lj.si/db/pdfs/tip20041-2grizold.PDF>, 24. julij 2024.
10. Grizold, A., 2005. Slovenija v spremenjenem varnostnem okolju (K razvoju obrambno-zaščitnega sistema: Izzivi in spodbude). Fakulteta za družbene vede. Ljubljana.
11. Grizold, A., in Bučar, B., 2011. Izzivi sodobne varnosti: Od nacionalne in mednarodne do človekove varnosti. *Teorija in praksa*, letnik 48, str. 827–851. http://dk.fdv.uni-lj.si/db/pdfs/tip2011_4_Grizold_Bucar.pdf, 24. julij 2024.
12. Hribernik, M., 2023. Analiza zunanjetrgovinske menjave z Rusijo od začetka vojne v Ukrajini. UKMAR. https://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/kratke_analize/2023_9_Hribernik/Analiza_zunanjetrgovinske_menjave_z_Rusijo_od_zacetka_vojne_v_Ukrajini.pdf, 17. avgust. 2024.
13. Kotnik, I., 2023. Nedopustni kadrovski primanjkljaji v vojski in policiji. *Dnevnik*. <https://www.dnevnik.si/1043007237/objektiv-nova/nedopustni-kadrovski-primanjkljaji-v-vojski-in-policiji>, 26. junij. 2024.
14. Kurnik, B., 2024. Dr. Blaž Kurnik predstavil delo Evropske okoljske agencije pri prilagajanju na podnebne spremembe. Agencija Republike Slovenije za okolje. <https://www.gov.si/novice/2024-09-12-dr-blaz-kurnik-predstavil-delo-evropske-okoljske-agencije-pri-prilagajanju-na-podnebne-spremembe>, 10. oktober 2024.
15. Lavrič, M., Deželan, T., Klanjšek, R., Lahe, D., Naterer, A., Radovan, M., Rutar, T., Sardoč, M., Uršič, M., Majce, M., Cupar, T., Matajšič, M., Nacevski, K., Vombergar, N., in Prešeren, J., 2020. MLADINA 2020 – Položaj mladih v Sloveniji. https://mlad.si/e-katalogi/Mladina_2020/, 26. 5. 2024.
16. Legatum Institute, 2024. Prosperity index 2023. <https://prosperity.com/globe#SVN>, 30. maj 2024.
17. Lobnikar, B., 2022. GOV.SI. Varnost posameznika je ena najvišjih vrednot. <https://www.gov.si/novice/2022-12-06-varnost-posameznika-je-ena-najvisjih-vrednot/>, 17. avgust. 2024.
18. Malešič, M., 2023. Javnomnenjska zaznava okoljske varnosti v Sloveniji. *Teorija in praksa* let. 60, 4/2023. <https://repozitorij.uni-lj.si/Dokument.php?id=180796&lang=slv>, 10. oktober 2024.
19. Ministrstvo za notranje zadeve (MNZ), 2023. Letno poročilo o delu policije 2022. <https://www.policija.si/images/stories/Statistika/LetnaPorocila/PDF/LetnoPorocilo2022.pdf>, 1. julij 2024.

20. Ministrstvo za notranje zadeve (MNZ), 2024. Letno poročilo o delu policije 2023. <https://www.policija.si/images/stories/Statistika/LetnaPorocila/PDF/LetnoPorocilo2023.pdf>, 1. julij 2024.
21. Ministrstvo za obrambo (MORS), 2020. Bela knjiga o obrambi Republike Slovenije. <http://dk.mors.si/IzpisGradiva.php?lang=slv&id=1015>, 27. junij 2024.
22. Ministrstvo za obrambo (MORS), 2022. Resolucija o splošnem dolgoročnem programu razvoja in opremljanja Slovenske vojske do leta 2035 (ReDPROSV35). Resolucija o splošnem dolgoročnem programu razvoja in opremljanja Slovenske vojske do leta 2035 (ReDPROSV35) (PISRS), 27. junij 2024.
23. Ministrstvo za obrambo (MORS), 2024. Gibanje obrambnih izdatkov v RS od 1992 do 2023. <https://www.gov.si/drzavni-organi/ministrstva/ministrstvo-za-obrambo/o-ministrstvu/sluzba-za-stratesko-komuniciranje/realizirana-visina-obrambnih-izdatkov-v-obdobju-od-leta-1992-do-2024/>, 19. julij 2024.
24. Močnik, B., 2018. Lahko dobimo to vojno? Izzivi pridobivanja in zadrževanja kadra v Slovenski vojski 15 let pozneje. Sodobni vojaški izzivi, 20(2), str. 75–94. https://dk.mors.si/info/images/SVI/PDF/2018_2/Mocnik.pdf, 23. julij 2024.
25. Mythen, G., 2005. Employment, Individualization and Insecurity: Rethinking the Risk Society Perspective. The sociological reviews, 53(1), str. 129–149. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1111/j.1467-954X.2005.00506.x>, 20. junij 2024.
26. Pologeorgis, N. A., 2023. How Globalization Affects Developed Countries. Investopedia. <https://www.investopedia.com/articles/economics/10/globalization-developed-countries.asp>, 27. junij 2024.
27. Prezelj, I., 2002. Ogrožanje nacionalne varnosti Republike Slovenije in vključevanje v NATO. Teorija in praksa, 39(3), str. 426–441. <http://dk.fdv.uni-lj.si/tip/tip20023Prezelj.PDF>, 22. julij 2024.
28. Prezelj, I., 2001. Grožnje varnosti, varnostna tveganja in izzivi v sodobni družbi. Teorija in praksa, 38(1), str. 127–141. <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?id=4959&lang=slv>, 19. julij 2024.
29. Prezelj, I., 2016. OZN in boj proti mednarodnemu terorizmu. Teorija in praksa, 53(1), str. 167–183. http://dk.fdv.uni-lj.si/db/pdfs/TiP2016_1_Prezelj.pdf, 19. julij 2024.
30. Smith, M. L., Novy, M., in Katrnak, T., 2017. Inglehart's scarcity hypothesis revisited: Is postmaterialism a macro- or micro-level phenomenon around the world? International Sociology, 32(6), str. 683–706. <https://www.muni.cz/en/research/publications/1386755>, 12. junij 2024.
31. SPIN, 2024. Poročila. <https://spin3.sos112.si/javno/zemljevid>, 25. junij 2024.
32. Srikanth, D., 2014. Non-traditional security threats in the 21st century: A review. International Journal of Development and Conflict, 4(2014), str. 60–68. <http://www.ijdc.org.in/uploads/1/7/5/7/17570463/2014junearticle4.pdf>, 22. julij 2024.
33. Statistični urad RS (SURS), 2022. Število rojstev upadlo za 7 %. Rojeni, 2022 (stat.si). <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/11182>, 27. junij 2024.
34. Statistični urad RS (SURS), 2024. Število in sestav prebivalstva. <https://www.stat.si/statweb/Field/Index/17/104>, 27. junij 2024.
35. Ule, M., 2014. Razlike, ki delajo razlike: življenjski stili, individualizacija in spremembe identitetnih struktur. Družboslovne razprave, 18(39), str. 75–86. <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?id=5686&lang=slv>, 25. junij 2024.
36. UN Development Report, 2024 <https://hdr.undstr.org/data-center/human-development-index#indicies/HDI>, 30. maj 2024.
37. Universum, 2022. Worlds most attractive Employers. https://universumglobal.com/rankings/united_states/business/, 26. 5. 2024.

38. Urad Vlade Republike Slovenije, 2024. Ocena teroristične ogroženosti Slovenije. [https://www.gov.si/teme/ocena-teroristicne-ogrozenosti-slovenije/#:~:text=Stopnja%20teroristične%20ogroženosti%3A%20SREDNJA,-Medresorska%20delovna%20skupina&text=septembra%202024%2C%20sprejela%20novo%20oceno,\(tretja%20od%20petih%20stopenj\),10.10.2024](https://www.gov.si/teme/ocena-teroristicne-ogrozenosti-slovenije/#:~:text=Stopnja%20teroristične%20ogroženosti%3A%20SREDNJA,-Medresorska%20delovna%20skupina&text=septembra%202024%2C%20sprejela%20novo%20oceno,(tretja%20od%20petih%20stopenj),10.10.2024).
39. Valicon, 2023. Valicon Ogledalo Slovenije – pomlad 2023. <https://www.valicon.net/sl/2023/04/valicon-ogledalo>, 26. junij 2024.
40. Vendramin, S., 2022. Požar v naravnem okolju, požar Kras, 15. 7.–1. avgust. 2022. Analiza v obliki PP predstavitve. https://gasilec.net/wp-content/uploads/2024/01/Predstavitev-intervencije_Pozar-Kras-2022_Vendramin.pdf, 27. julij 2024.
41. Vilfan, T., 2024. Poplave v Sloveniji – Posvet predsednikov in poveljnikov gasilskih zvez. Analiza v obliki PP-predstavitve. https://gasilec.net/wp-content/uploads/2024/01/Posvet-Poplave_13.1.2024.pdf, 27. julij 2024.
42. Vuga Beršnak, J., 2021. Kulturne značilnosti slovenske družbe in njen odnos do varnosti (vojaška na stičišču zahtev države, pričakovanj družbe in lastne pohlepnosti). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
43. World Economic Forum (WEF), 2024. Global Risks Report 2024: The risks are growing — but so is our capacity to respond. <https://www.weforum.org/agenda/2024/01/global-risk-report-2024-risks-are-growing-but-theres-hope/>, 22. julij 2024.
44. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje (ZRSZ), 2023. POKLICNI BAROMETER 2023. https://www.ess.gov.si/fileadmin/user_upload/Trg_dela/Dokumenti_TD/Poklicni_barometer/SLOVENIJA_PB-2023.pdf, 25. junij 2024.
45. Zver, M., 2007. Etika in družba. Portal GEN-I. <https://www.zrss.si/bzid/geni/pdf/zver-clanek.pdf>, 25. junij 2024.

e-mail: matej.jug47@gmail.com

Silvo Grčar,
Andrej Sotlar,
Katja Eman

DOI: 10.2478/cmc-2024-0026

EKOLOŠKA OZAVEŠČENOST PRIPADNIKOV SLOVENSKE VOJSKE: SAMOZAZNAVANJE KOT IZHODIŠČE ZA KREPITEV OKOLJSKEGA VIDIKA CIVILNO-VOJAŠKIH RAZMERIJ

ENVIRONMENTAL AWARENESS OF THE PERSONNEL OF THE SLOVENIAN ARMED FORCES: SELF-IDENTIFICATION AS A BASIS FOR STRENGTHENING THE ENVIRONMENTAL ASPECT OF CIVIL-MILITARY RELATIONS

Povzetek Vojaške aktivnosti imajo določen vpliv na okolje, zato so regulirane z nacionalno zakonodajo in internimi predpisi. Strateški in razvojni dokumenti z obrambnega področja vključujejo vidik varstva okolja, trajnostno rabo ter energetske učinkovitost. Modernizacija Slovenske vojske in naložbe v trajnostno tehnologijo predstavljajo nove priložnosti ter prinašajo nekatera tveganja. Pripadniki Slovenske vojske so visoko ekološko ozaveščeni, čeprav je glede na njihov status zaznati razlike v stališčih o vplivih vojaških aktivnosti na okolje. Okoljski vidik civilno-vojaških razmerij v Republiki Sloveniji je strateškega pomena, da bi Slovenska vojska ohranila ugled kredibilne in okoljsko odgovorne institucije ter dolgoročno celoviteje izpolnjevala funkcionalne zahteve.

Ključne besede *Slovenska vojska, vojaške aktivnosti, civilno-vojaška razmerja, varstvo okolja.*

Abstract Military activities have a certain impact on the environment and are therefore regulated by national legislation and internal regulations. Strategic and development documents from the field of defense include aspects of environmental protection, sustainable use and energy efficiency. The modernization of the Slovenian Armed Forces and investments in sustainable technology present new opportunities and bring some risks. Among members of the Slovenian Armed Forces, a high level of environmental awareness is expressed, although depending on the status of the members, there are differences in attitudes about the impact of military activities on the environment. The environmental aspect of civil-military relations in the Republic of Slovenia is of strategic importance in order for the Slovenian Armed Forces to maintain its reputation as a credible and environmentally responsible institution and more comprehensively fulfill its functional imperative in the long term.

Key words *Slovenian Armed Forces, military activities, civil-military relations, environmental protection.*

Uvod Republika Slovenija je članica Evropske unije, Združenih narodov in obrambnega zavezništva Nata. Gre za institucije, ki imajo jasno politiko, strategijo in doktrino o varstvu okolja. Evropska unija skozi strategijo evropskega zelenega dogovora uresničuje dolgoročni cilj o podnebno nevtralni družbi, Združeni narodi pa agendo za trajnostni razvoj. Nato svoje aktivnosti izvaja v skladu z določili skupne doktrine za varstvo okolja med vojaškimi operacijami. Republika Slovenija je podpisnica skoraj vseh pomembnih sporazumov in protokolov za zmanjševanje posledic podnebnih sprememb. Tako je sprejela zavezo za konkretno doseganje ciljev na vseh resornih področjih, vključno z obrambnim. V primerjavi z obdobjem pred tridesetimi leti smo danes tudi v Slovenski vojski priča nekaterim konkretnim spremembam na okoljskem področju, in sicer predpisom o varstvu okolja med izvajanjem vojaške aktivnosti, energetske učinkovitosti naložbam, energetskim obnovam, okoljskim zahtevam, okoljskim standardom ipd. Zahteve po varstvu okolja tako tudi za Slovensko vojsko predstavljajo prilagoditve vojaških aktivnosti ter nekatere izzive, tveganja in priložnosti, da bi ohranila pripravljenost ter ugled okoljsko odgovorne institucije. Okolje oziroma varstvo okolja je tako zanesljivo povezovalni člen s civilno družbo ali področje morebitnega spora v civilno-vojaških odnosih.

Obdobje približevanja vrednot civilne družbe in vojaške institucije (Dandeker, 1990; Kiss, 1999; Kotnik-Dvojmoč, 2000) predstavlja priložnost za uravnoteženje civilno-vojaških razmerij, ki vključujejo tehnološko, finančno, politično, družbeno, ekonomsko in kulturno vsebinsko dimenzijo (Kümmel, 2002), h katerim dodajamo tudi okoljsko dimenzijo. V civilno-vojaških razmerjih sicer obstaja stalna težnja v smeri divergence (oddaljevanja) med vrednotami civilne družbe in vojaške organizacije, ki se izraža z odtujitvijo, izoliranostjo ter remilitarizacijo (Garb, 2009). Med obema se v tem primeru ustvarja kulturna vrzel (angl. *cultural gap*) (Feaver in Kohn, 2001) ali več vrzeli (spol, nacija, študenti) (Caforio, 2007). V civilno-vojaških razmerjih Shields (2015) zaznava nastale razlike, ki so politične (odločevalske), kulturne, demografske in institucionalne. Pomembno je, da si civilna družba in vojaška institucija delita skupne vrednote. Nasprotno si vrednote namreč slabijo lojalnost obrambnih sil in njihovo odzivanje na zahteve civilnih oblasti. V povezavi s tem je pomembna prilagoditev profesionalne etike vojaških elit, da bi izražale nekatere demokratične vrednote civilne družbe. Ta lahko vojski postavlja nova vprašanja o distribuciji vojaških tveganj in obremenitev, na katere pa vojska mogoče še nima pripravljenih odgovorov (Shields, 2015). Navedenim razlikam med civilno družbo in vojsko dodajamo ekološko razliko, ki se ustvarja z dejansko in zaznavno družbeno percepcijo, da okoljske obremenitve vojaških aktivnosti niso geografsko uravnotežene. Trajnostno ravnanje z okoljem je dejavnik, ki spodbuja konvergenco vojaške organizacije k civilni družbi. Civilna družba in obrambne sile si namreč delijo skupno vrednoto oziroma dobrino zdravega in varnega naravnega okolja. Varstvo okolja tako pomeni priložnost za krepitev sodelovanja, zaupanja in iskanja novih trajnostnih rešitev. Nasprotno neupoštevanje oziroma prezrtje okoljskega vidika civilno-vojaških razmerij prispeva k povečevanju razlik med civilno družbo in vojaško organizacijo ter k družbenim sporom, katerih razlog so nerešena okoljska vprašanja na ravni lokalne skupnosti.

Primer Republike Slovenije sicer ni unikum, kajti problematika okoljskih vprašanj v povezavi z vojaško aktivnostjo je zaznana tudi v tujini. Različne vede, in sicer ekologija, medicina, biologija, toksikologija in druge, so namreč na mikro ravni potrdile posebne vplive vojaških aktivnosti na okolje in človeka (Rodríguez-Artiles idr., 2019; Michaelowa idr., 2022; Hewitt idr., 2005; Skalny idr., 2021; Beck idr., 2018; Sujetovienė in Česynaitė, 2019; Magagula, 2016; Harris, 2015). Tudi v tujini k reševanju okoljskih vprašanj med vojsko in lokalno skupnostjo pristopajo na različne načine (Center for Public Environmental Oversight – CPEO, 2024). V Republiki Sloveniji so analize odvzetih vzorcev na vadiščih in streliščih Slovenske vojske potrdile povišane koncentracije parametrov (kovine) v zemlji, vodi in sedimentu (Petkovšek idr. 2009; Druks Gajšek in Mazej Grudnik, 2020, 2021), medtem ko posamične študije pojasnjujejo način prenosa onesnaževal na posebnem kraškem terenu (Kogovšek idr., 1999; Kogovšek in Petrič, 2004). Poročanje medijev je pomemben dejavnik, ki prispeva k ustvarjanju stališč lokalne skupnosti in širše javnosti o vplivih mirnodobnih vojaških aktivnosti na okolje. Poročanja predvsem lokalnih medijev o vadišču Poček so pretežno negativna, kar posledično slabi javno podobo, zaupanje lokalne skupnosti in sprejemanje Slovenske vojske v lokalnem okolju (Berlak, 2016). Naslovi člankov so senzacionalistični in metaforični, vzbujajo odpor do vadišča in pogosto ne izražajo objektivnega stanja na terenu, saj so dodane negativne vsebine. Po drugi strani slovenska javnost ni povsem nezainteresirana za obrambo. Vprašanj v povezavi z okoljem, ki so jih mediji in posamezniki od leta 2009 do 2021 naslovili na Ministrstvo za obrambo (MO), je bilo 187 oziroma 11,7 odstotka od skupaj 1590 (Služba za strateško komuniciranje Ministrstva za obrambo – SSKJ MO, 2021). Od teh je bilo največ zanimanja za prenovo vojaških objektov (16 odstotkov), državni prostorski načrt (11,7 odstotka), vojaške nepremičnine (10,1 odstotka) ter vojaška strelišča in vadišča (8,5 odstotka) (SSK MO, 2021).

V reševanju okoljskega vprašanja, in sicer vplivov, okoljske škode, umeščanja vojaških objektov v okolje ter ekološke nepravilnosti, v povezavi z mirnodobno vojaško aktivnostjo sodelujeta prizadeta lokalna skupnost in vojaška institucija. Da bi bili uspešni pri reševanju nekega okoljskega vprašanja, se mediatorji seznaniijo s stanjem na terenu, rezultati monitoringa, lokalnim ekonomskim in političnim interesom, voditelji civilne iniciative in okoljskih organizacij ter interesi vojaške organizacije, obrambnimi potrebami in razmerami za zagotavljanje pripravljenosti obrambnih sil. Samozaznavanje o vplivih vojaških aktivnosti na okolje, razumevanje zahtev (potreb, skrbi) lokalne skupnosti, ekološka naravnost pripadnikov obrambnih sil in dejavno sodelovanje za blažitev (omejevanje, preprečevanje) negativnih vplivov predstavljajo izhodišče za uspešno reševanje okoljskih vprašanj ter krepitev okoljske dimenzije civilno-vojaških razmerij in koeksistence v lokalnem okolju.

1 NAMEN

Slovenska vojska je institucija, katere naloge so določene z zakonodajo. Glede na posebnosti delovanja vojaške organizacije imajo tudi nekatere aktivnosti Slovenske vojske določene vplive na naravno okolje. Delovanje Slovenske vojske v povezavi

z varstvom okolja je regulirano s civilno okoljsko zakonodajo, internimi okoljski predpisi in določili doktrin Nata o varstvu okolja med izvajanjem vojaških operacij. Primarni namen prispevka je predstaviti stališča pripadnikov Slovenske vojske o zaznavanju vpliva mirnodobnih vojaških aktivnosti na okolje oziroma ali za nekatere vojaške aktivnosti menijo, da so lahko vir ogrožanja okolja. Zanimalo nas je, ali med pripadniki Slovenske vojske obstaja pozitivna ekološka naravnost. V povezavi s tem ugotavljamo, kako kohezivna je ekološka naravnost pripadnikov Slovenske vojske glede na status, torej častnik ali vojak. Skozi intervjuje s poveljniki nekaterih enot na taktični in operativni ravni smo ugotavljali tudi stališča poveljnikov do civilnega ter notranjega nadzora obrambnih sil na področju varstva okolja. Sekundarni namen prispevka je uvrstiti (povezati) ekološko naravnost pripadnikov Slovenske vojske v kontekst aktualne družbene politike in strategij na področju podnebnih sprememb, naraščanja obrambnih izdatkov ter ekološke ozaveščenosti pripadnikov Slovenske vojske ter uslužbencev Ministrstva za obrambo na področju obrambnega načrtovanja, razvoja in opremljanja Slovenske vojske. Namen članka je tudi prispevati v vire literature o okoljskem vidiku civilno-vojaških razmerij s poudarkom na predstavitvi aktualnih izhodišč (ekološka ozaveščenost, ekološka naravnost, okoljski standardi in predpisi, energetske in trajnostne naložbe Ministrstva za obrambo), ki prispevajo k uspešnemu reševanju okoljskih vprašanj na področju obrambe in k izvajanju uravnotežene obrambno-okoljske politike, ki bo v korist sodelujočih subjektov, torej lokalne skupnosti, Ministrstva za obrambo, Slovenske vojske, civilne družbe in Republike Slovenije. Po analizi člankov v vojaškostrokovnih publikacijah od leta 1999 do 2022 namreč ugotavljamo majhno število člankov, ki opisujejo problematiko varstva okolja in vojaških aktivnosti, in sicer *Vojaškošolski zbornik* (Strgar, 2004; Slak, 2019) in publikacija *Sodobni vojaški izzivi* (Brodnik in Trontelj, 2002; Trontelj, 2005; Jeraj idr., 2009).

2 METODOLOGIJA IN RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

Da bi ugotovili stališča o zaznavanju vpliva mirnodobnih vojaških aktivnosti na okolje oziroma ali za nekatere aktivnosti menijo, da so vir ogrožanja okolja, smo od 15. aprila 2021 do 30. aprila 2022 anketirali pripadnike Slovenske vojske. Anketiranje smo opravili v internem omrežju s spletno anketo, do katere so lahko dostopali vsi pripadniki Slovenske vojske, in s pisnim vprašalnikom. Vprašalnik je bil vsebinsko razdeljen na sklop vprašanj o zaznavanju naravnega okolja in na sklop vprašanj o vplivu mirnodobnih aktivnosti obrambnih sil na okolje. Vprašanja temeljijo na študijah disciplin, ki so na mikro ravni potrdile določene učinke (vplivi, okoljska škoda) mirnodobnih vojaških aktivnosti v naravnem okolju med prebivalstvom ali pripadniki obrambnih sil. V okviru raziskave smo postavili hipotezo, da med častniki in vojaki Slovenske vojske obstaja statistično pomembna razlika v stališčih glede škodljivega vpliva mirnodobnih vojaških aktivnosti na okolje. Statistično analizo smo opravili na delu vprašalnika, ki navaja nekatere posledice mirnodobnih vojaških aktivnosti na okolje. Za merjenje stališč anketiranih smo uporabili petstopenjsko Likertovo lestvico, pri čemer so se anketirani opredelili za eno izmed vrednosti od 1 do 5 (1 – sploh ne ogroža, 5 – zelo ogroža). Statistično analizo na delu podatkov

smo opravili s programom SPSS (verzija 27 in 29), pri čemer smo uporabili opisne statistike, faktorsko analizo in test Mann-Whitney za neodvisne vzorce.

Od 15. junija 2021 do 2. marca 2022 smo opravili tudi 20 delno strukturiranih intervjujev s poveljniki nekaterih enot Slovenske vojske na taktični in operativni ravni, pri čemer smo sledili organizacijski strukturi Slovenske vojske iz leta 2020. V intervjuje s poveljniki smo med drugimi vključili naslednja vprašanja:

1. Kakšno je vaše razumevanje pojma okoljska varnost?
2. Ali menite, da Slovenska vojska ne potrebuje zunanjega civilnega nadzora nad izvajanjem predpisov s področja varovanja okolja?
3. Ali ima Slovenska vojska dovolj razpoložljivih kadrovskih, materialnih in finančnih virov za učinkovito izvajanje predpisov s področja varovanja okolja?
4. Ali bi morala biti Slovenska vojska bolj nepopustljiva glede zahtev civilne družbe za zaščito okolja, saj le tako lahko uspešno uresničuje cilje in naloge, ki so ji določene z zakonodajo?

Odgovore, pridobljene v intervjujih s poveljniki, smo zapisali v parafrazirani obliki in jih analizirali s postopkom kodiranja po Glaserju in Straussu (Mesec, 1989). Kodirane pojme za posamezno vprašanje, vključeno v intervju, smo na podlagi vsebinske podobnosti združili v prepoznavne kategorije.

2.1 Opis vzorca

V anketiranju je skupno sodelovalo 537 pripadnikov Slovenske vojske iz različnih poveljstev in enot. Vzorec 239 anketiranih pripadnikov¹ Slovenske vojske smo v raziskavi uporabili za predstavitev opisnih statistik brez sklepanja na populacijo. V letu 2021 je imela 1. brigada Slovenske vojske skupaj 1022 pripadnikov². Frekvenčna porazdelitev anketiranih pripadnikov 1. brigade, vključenih v vzorec za sklepanje na populacijo, glede na spol in status je predstavljena v tabeli 1.

¹ Povprečna starost anketiranih pripadnikov Slovenske vojske je bila 43 let. V povprečju so bili anketirani v Slovenski vojski zaposleni 19 let, pri čemer je bilo najnižje število let zaposlitve eno leto, najvišje pa 35. Glede na status pripadnikov je bilo anketiranih 62 častnikov, 16 višjih vojaških uslužbencev, 79 podčastnikov, 12 nižjih vojaških uslužbencev, 68 vojakov in dve civilni osebi. Glede na spol je bilo anketiranih 198 oziroma 82,8 odstotka moških in 41 oziroma 17,2 odstotka žensk.

² Leta 2021 je bilo v 1. brigadi SV skupaj 1022 pripadnikov, od tega 865 moških in 157 žensk. Glede na status je bilo v 1. brigadi skupaj 98 častnikov, sedem višjih vojaških uslužbencev, 272 podčastnikov, 37 nižjih vojaških uslužbencev, 553 vojakov in 55 civilnih oseb. Povprečna starost anketiranih pripadnikov 1. brigade je bila 39 let. V povprečju so bili anketirani v Slovenski vojski zaposleni 15 let, pri čemer je bilo najnižje število let zaposlitve eno leto, najvišje pa 31.

Tabela 1:
Frekvenčna
porazdelitev
pripadnikov
1. brigade
glede na spol
in status

		Frekvenca	Odstotek
Spol	Moški	263	88,3
	Ženska	35	11,7
	Skupaj	298	100
Status	Častnik	33	11,1
	Višji vojaški uslužbenec	1	0,3
	Podčastnik	111	37,2
	Nižji vojaški uslužbenec	12	4
	Vojak	136	45,6
	Civilna oseba	5	1,7
Stopnja izobrazbe*	IV. stopnja in manj (osnovnošolska, nižja poklicna, srednja poklicna)	42	14,1
	V. stopnja (srednja strokovna in srednja)	169	56,7
	VI. stopnja (višja strokovna)	41	13,8
	VII. stopnja (visokošolsko strokovna, visokošolska univerzitetna)	41	13,8
	VIII. stopnja (magisterij)	4	1,3
	IX. stopnja (magisterij znanosti)	1	0,3

*SOK – slovensko ogrožje kvalifikacij

Velikost vzorca pripadnikov 1. brigade smo izračunali z uporabo metode proporcionalne stratifikacije. Opazovano populacijo, in sicer pripadnike 1. brigade, smo razdelili na podpopulacije oziroma stratum glede na status pripadnikov, in sicer častniki, višji vojaški uslužbenci, podčastniki, nižji vojaški uslužbenci, vojaki ter civilne osebe. Za posamezni stratum oziroma status pripadnikov smo opravili preprosto naključno vzorčenje z uporabo programa Random Number Generator. Seznam pripadnikov, ločen po statusih, smo označili z zaporednimi številkami. V program smo vnesli razpon in število enot brez vračanja. Program je naključno izbral števila, ki so predstavljala posameznika z določenim statusom. S takim pristopom smo pridobili seznam pripadnikov 1. brigade, s katerimi smo opravili anketiranje in jih uvrstili v vzorec. Da bi ugotovili, ali med častniki in vojaki 1. brigade obstaja razlika v stališčih glede zaznavanja vpliva mirnodobnih aktivnosti vojaških enot na okolje, smo oblikovali dve skupini oziroma neodvisna vzorca, ločena glede na status, in ju poimenovali častniki (častniki, višji vojaški uslužbenci) in vojaki (podčastniki, nižji vojaški uslužbenci, vojaki, civilne osebe). Pri tem sta enoto vzorca predstavljala častnik (populacija častnikov 1. brigade) in vojak (populacija vojakov 1. brigade) glede na prekvalifikacijo skupin vzorca.

3 REZULTATI

3.1 Zaznavanje dejavnikov vpliva vojaških aktivnosti na okolje

Za večdimenzionalno spremenljivko škodljiv vpliv mirnodobnih aktivnosti obrambnih sil v Republiki Sloveniji smo opravili faktorsko analizo z namenom zmanjšanja števila spremenljivk in združevanja spremenljivk po vsebini. Program je izločil tri dejavnike, s katerim smo skupaj pojasnili 59,91 odstotka variance. Po uravnoteženju vrednosti spremenljivk in rotaciji z metodo varimax smo dejavnike, ki so združevali najvišje vrednosti, razvrstili v naslednje skupine:

1. energetsko-kemični vplivi: velika poraba energije, velika poraba fosilnih goriv in emisije plinov, proizvodnja, skladiščenje in ravnanje z nevarnimi odpadki, hrup v dnevnem času, obremenitev cestnih komunikacij zaradi premikov težkih vojaških vozil, kemična obremenitev okolja zaradi skladiščenja in uporabe streliva, hrup v nočnem času, veliko ustvarjanje odpadkov;
2. nevarni vplivi: neustrezno skladiščenje nevarnih snovi, nevarnost eksplozije v skladiščih streliva in eksploziva, elektronski odpadki, neeksplozirana ubojna sredstva na vadiščih;
3. omejevanje pravic: omejevanje pravic lokalnega prebivalstva do uporabe zemljišč, krčenje gozdnih in obdelovalnih površin, onesnaženje pitne vode, zapraševanje okolja, povzročanje motenj v naravnem okolju rastlin in živali ter požari.

Tabela 2:
Zaznavanje
dejavnikov
vpliva
vojaških
aktivnosti
na okolje
pri častnikih
in vojaki
1. brigade
Slovenske
vojske

Dejavnik vpliva	Vzorec	N	Srednja vrednost	SD	Srednja stopnja	p
Energetsko-kemični vplivi	Častniki	34	2,6	0,91	120,69	0,038
	Vojaki	264	3	0,87	153,21	
	Skupaj	298				
Nevarni vplivi	Častniki	34	2,47	0,92	126,12	0,092
	Vojaki	264	2,75	0,98	152,51	
	Skupaj	298				
Omejevanje pravic	Častniki	34	2,41	0,8	114,1	0,011
	Vojaki	264	2,85	0,98	154	
	Skupaj	298				

Po rezultatu testa Mann-Whitney za nove spremenljivke oziroma dejavnike so bile povprečne stopnje pri vseh treh dejavnikih višje pri vojakih 1. brigade v primerjavi s častniki, največje razlike pa so bile v povprečju stopenj med vojaki in častniki pri omejevanju pravic. Vojaki so v povprečju menili, da so posledice mirnodobnih aktivnosti obrambnih sil, ki jih opisujejo energetske-kemični vplivi, nevarni vplivi in omejevanje pravic, bolj škodljive za okolje v primerjavi s častniki 1. brigade, statistično značilne razlike pa so bile med skupinama zgolj pri energetske-kemičnih vplivih ($P = 0,038$) in omejevanju pravic ($P = 0,011$), kar je prikazano v tabeli 2.

3.2 Opisne statistike stališč pripadnikov Slovenske vojske

V nadaljevanju predstavljamo nekatere opisne statistike brez sklepanja na populacijo odgovorov (M – srednja vrednost; SD – standardni odklon), pri čemer so se anketirani pripadniki opredelili za vrednost na lestvici od 1 do 5 (1 – sploh se ne strinjam, 5 – popolnoma se strinjam). Pojem okoljska varnost pomeni stanje varnosti človeka, ki jo zagotavljamo z zaščito ljudi pred škodljivimi vplivi naravnega okolja, in hkrati stanje varnosti naravnega okolja, ki jo zagotavljamo z zmanjševanjem škodljivega vpliva človekove aktivnosti na okolje (North Atlantic Treaty Organization – Nato, 2019). Anketirani pripadniki 1. brigade so bili v povprečju bolj prepričani, da je okoljska varnost stanje varnosti naravnega okolja, ki jo zagotavljamo z zmanjševanjem škodljivega vpliva človekove aktivnosti na okolje, in sicer 1. brigada ($M = 4,37$; $SD = 0,85$) in Slovenska vojska ($M = 4,26$; $SD = 0,86$). Anketirani pripadniki so bili v povprečju manj prepričani glede razpoložljivosti kadrovske, materialne in finančne virov za izvajanje okoljskih predpisov, in sicer 1. brigada ($M = 2,56$; $SD = 1,11$) in Slovenska vojska ($M = 2,69$; $SD = 1,04$).

Anketirani pripadniki so v povprečju menili, da zahteve civilne družbe glede okoljevarstvenih vprašanj predstavljajo omejitev pri uresničevanju nalog, ki jih Slovenska vojska opravlja na podlagi zakonodaje, in sicer 1. brigada ($M = 3,54$; $SD = 1,1$) in Slovenska vojska ($M = 3,52$; $SD = 1,07$). V povezavi s tem so anketirani pripadniki v povprečju menili, da bi morala Slovenska vojska zavzeti odločnejšo držo do zahtev civilne družbe za zaščito okolja, saj le tako lahko uspešno uresničuje naloge, ki so ji določene z zakonodajo, in sicer 1. brigada ($M = 3,33$; $SD = 1,25$) in Slovenska vojska ($M = 3,31$; $SD = 1,25$), ter da ni potreben zunanji civilni nadzor nad izvajanjem predpisov s področja varstva okolja v obrambnih silah, in sicer 1. brigada ($M = 3,43$; $SD = 1,4$) in Slovenska vojska ($M = 3,28$; $SD = 1,39$). Anketirani pripadniki niso menili, da so narava, vsebina in obseg dela v enoti taki, da ni mogoče uresničevati predpisov varstva okolja, in sicer 1. brigada ($M = 2,59$; $SD = 1,1$) in Slovenska vojska ($M = 2,49$; $SD = 1,09$). Po mnenju anketiranih je vpliv mirnodobnih aktivnosti na okolje zanemarljiv, in sicer 1. brigada ($M = 3,06$; $SD = 1,17$) in Slovenska vojska ($M = 3,1$; $SD = 1,21$), so pa potrebne dodatne raziskave o morebitnem škodljivem vplivu na okolje, in sicer 1. brigada ($M = 3,39$; $SD = 1,17$) in Slovenska vojska ($M = 3,34$; $SD = 1,19$).

Po mnenju anketiranih Slovenska vojska dovolj upošteva odprta okoljska vprašanja lokalne skupnosti in prizadevanja za omilitve posledic vojaških aktivnosti na okolje,

in sicer 1. brigada ($M = 3,81$; $SD = 0,93$) in Slovenska vojska ($M = 3,95$; $SD = 0,91$). Anketirani pripadniki so menili, da lokalna skupnost dobiva ustrezno nadomestilo za okoljsko škodo, ki je posledica vojaških aktivnosti, in sicer 1. brigada ($M = 3,48$; $SD = 1,00$) in Slovenska vojska ($M = 3,48$; $SD = 1,02$). Menili so tudi, da je sistem varstva okolja v Slovenski vojski ustrezen in učinkovit, in sicer 1. brigada ($M = 3,41$; $SD = 0,95$) in Slovenska vojska ($M = 3,53$; $SD = 0,89$), ter da poznajo pomen pojma okoljska škoda, in sicer 1. brigada ($M = 3,99$; $SD = 0,91$) in Slovenska vojska ($M = 3,93$; $SD = 0,85$).

Prav tako so anketirani menili, da poznajo pomen pojma ekološka kriminaliteta, in sicer 1. brigada ($M = 3,6$; $SD = 1,11$) in Slovenska vojska ($M = 3,69$; $SD = 1,08$). Anketirani so bili prepričani v pravilnost sankcioniranja povzročitelja kaznivih dejanj zoper okolje, čeprav je povzročitelj pripadnik Slovenske vojske med opravljanjem vojaške službe, in sicer 1. brigada ($M = 3,89$; $SD = 1,16$) in Slovenska vojska ($M = 4,05$; $SD = 1,05$). Anketirani pripadniki so v povprečju menili, da nekatere vojaške aktivnosti ogrožajo okolje, in sicer 1. brigada ($M = 3,1$; $SD = 1,17$) in Slovenska vojska ($M = 2,99$; $SD = 1,17$), ter da so se povečale aktivnosti tujih obrambnih sil v Republiki Sloveniji po letu 2004, in sicer 1. brigada ($M = 4,21$; $SD = 0,82$) in Slovenska vojska ($M = 4,09$; $SD = 0,84$). Menili so še, da aktivnosti tujih obrambnih sil v Republiki Sloveniji predstavljajo dodaten vir ogrožanja okolja, in sicer 1. brigada ($M = 3,27$; $SD = 1,21$) in Slovenska vojska ($M = 3,1$; $SD = 1,17$). Anketirani pripadniki 1. brigade so menili, da so se po letu 2004 povečale nekatere aktivnosti obrambnih sil v Republiki Sloveniji, in sicer preleti letal in helikopterjev v dnevnem času ($M = 3,75$), druge aktivnosti v dnevnem času ($M = 3,64$) in streljanja v dnevnem času ($M = 3,55$), pripadniki Slovenske vojske pa so menili, da so to preleti letal in helikopterjev v dnevnem času ($M = 3,56$), premiki težjih vojaških vozil v dnevnem času ($M = 3,41$) ter streljanja in druge aktivnosti v dnevnem času ($M = 3,4$).

3.3 Nadzor v Slovenski vojski na področju varstva okolja

Z intervjujem s poveljniki nekaterih enot Slovenske vojske smo želeli pridobiti stališča o razumevanju pojma okoljska varnost in pomenu civilnega nadzora v Slovenski vojski na področju varstva okolja. Poleg tega smo želeli pridobiti stališča, ali menijo, da ima Slovenska vojska dovolj razpoložljivih kadrovskih, materialnih in finančnih virov za učinkovito izvajanje predpisov s področja varovanja okolja. Ugotavljali smo tudi stališča, ali menijo, da so zahteve civilne družbe na področju varstva okolja pretirane oziroma ali te predstavljajo omejitev za zagotavljanje pripravljenosti Slovenske vojske.

Obrambna politika in načrtovanje sta v domeni Ministrstva za obrambo, ki ga vodi minister, načelnika Generalštaba Slovenske vojske pa imenuje vlada na predlog ministra (Zakon o obrambi, 2004, 45. člen). Pristojnosti nadzora nad Slovensko vojsko v Republiki Sloveniji so razdeljene med politične subjekte, in sicer parlament, vlado, predsednika, parlament s svetom za obrambo, predsednika vlade na čelu nacionalnega varnostnega sveta, ministra za obrambo, notranjo varnostno službo,

ministrstvo za finance, sodstvo, varuha človekovih pravic idr. (Arnejčič in Vah, 2001; Bebler, 2005), ter posredno na druge entitete, torej politične stranke, javnost in medije. Družbeni nadzor nad Slovensko vojsko poteka tudi prek zakonodajnega, proračunskega in kadrovskega področja (Arnejčič in Vah, 2001). Pozneje je Furlan (2015) ugotavljal, da je civilni nadzor nad Slovensko vojsko v splošnem učinkovit, vendar ni uravnotežen ali vsebinsko ustrezen. Kot tak hromi proces posodabljanja in vojaškega odločanja, povečuje tveganje za politizacijo, zmanjšuje verjetnost uresničevanja poslanstva in legitimnost vojske ter negativno vpliva na civilno-vojaška razmerja (Furlan, 2015). Nadzor nad obrambnimi silami ima sicer poleg omejevalne tudi usmerjevalno funkcijo, da bi Slovenska vojska lahko učinkoviteje dosegala okoljske standarde. Smatramo, da se posebna oblika civilnega nadzora nad obrambnimi silami izvaja skozi izvajanje raznolike okoljske zakonodaje. Slovenska vojska upošteva številne okoljske predpise, in sicer zakone, strategije, pravilnike, uredbe, direktive in drugo, ki usmerjevalno oziroma omejevalno vplivajo na izvajanje vojaške aktivnosti. V tabeli 3 predstavljamo nekatere nacionalne predpise, ki urejajo tudi okoljski vidik obrambnih (vojaških) dejavnosti, medtem ko v tabeli 4 in 5 nekatere mednarodne konvencije in predpise.

Tabela 3:
Predpisi s
področja
varstva okolja
(ožji nabor)

Zakonodaja s področja obrambe	
– Zakon o obrambi (DZ, UL RS 103/04, 95/15, 139/20) – Zakon o službi v SV (DZ, UL RS 68/07, 58/08, 121/21 in 40/23) – Zakon o kritični infrastrukturi (DZ, UL RS, 75/17, 189/21) – Zakon o zagotavljanju sredstev za investicije v Slovenski vojski v letih 2021 do 2026 (DZ, UL RS, 175/20) – Uredba o obrambnem načrtovanju (VRS, UL RS, 51/13 in 11/22) – Uredba o upravljanju z vojaškimi nepremičninami (VRS, UL RS, 70/95, 92/99, 11/10, 82/12, 28/23) – Uredba o določitvi obrambnih potreb (VRS, UL RS, 30/03) – Kodeks vojaške etike (VRS, UL RS, 55/09) – Pravila službe v SV (VRS, UL RS, 84/09) – Pravilnik o inšpekcijskem nadzoru na obrambnem področju (MORS, UL RS, 88/03, 92/15 in 62/19) – Pravilnik o letenju vojaških zrakoplovov (MORS, UL RS, 82/09, 82/20, 162/20, 113/22) – Pravilnik o vojaških letališčih, vzletiščih in heliportih (MORS, UL RS, 162/20) – Pravilnik o varstvu pred neeksploziranimi ubojnimi sredstvi (MORS, UL RS 2/15) – Pravilnik za zagotavljanje varnosti na VVSP (MORS, 2019) – Pravilnik o udeležbi vojaških vozil v cestnem prometu (MORS, UL RS, 94/11) – Pravilnik o vajah v obrambnem sistemu (MORS, UL RS, 100/13, 44/21) – Pravilnik o opravljanju veterinarskih dejavnosti v SV (MORS, UL, 6/24) – Direktiva o varstvu okolja v SV (GŠSV, 2017) – Ukaz o varovanju okolja v SV (GŠSV, 2017)	
Slovenski vojaški standard	
– SVS 7141: Skupna Natova doktrina za varstvo okolja med vojaškimi aktivnostmi pod vodstvom Nata (MORS, 2013) – SVS 7102: Okoljevarstvene zahteve pri objektih in opremi za ravnanje z gorivi (MORS, 2013) – SVS 2583: Sistem ravnanja z okoljem v Natovih operacijah (MORS, 2013) – SVS 2510: Skupne zahteve za ravnanje z odpadki med vojaškimi aktivnostmi pod vodstvom Nata (MORS, 2014) – SVS 2594: Najboljše okoljske prakse za trajnostno rabo vojaških vadišč (MORS, 2015) – SVS 6500: Okoljska podatkovna zbirka Natove baze med operacijami pod vodstvom Nata (MORS, 2016) – SVS 2582: Najboljše okoljske prakse in standardi za vojaške baze v Natovih operacijah (MORS, 2016)	

Strateški in razvojni dokumenti
– Resolucija o splošnem dolgoročnem programu razvoja in opremljanja SV do 2040 (DZ, UL RS, 35/23) – Obrambna strategija Republike Slovenije (VRS, 2024) – Resolucija o strategiji nacionalne varnosti RS (DZ, UL RS, 59/19) – Srednjeročni obrambni program RS 2023-28 (VRS, 2023)
Standardni operativni postopki
– SOP 14-0001: Ravnanje z odpadki (GŠSV, 2013) – SOP 14-0016: Vzdrževanje in obratovanje lovilcev olj in maščob vgrajenih v objektih in napravah ali opremi (GŠSV, 2013) – SOP 14-0024: Varstvo okolja v delavnicah za vzdrževanje motornih vozil (GŠSV, 2013) – SOP 14-0010: Ravnanje z ostanki bojnih in vadbenih sredstev (GŠSV, 2013) – SOP 14-0024: Ureditev in vzdrževanje vegetacije v kompleksu tehničnih skladišč streliva in minsko-eksplozivnih sredstev (GŠSV, 2016) – SOP 14-0012: Varstvo okolja na vojaških vadiščih, streliščih in poligonih (GŠSV, 2020) – SOP 13-0011: Izvajanje varstva pred neeksplozivnimi ubojnimi sredstvi (NUS) in improviziranimi eksplozivnimi sredstvi (IES) v SV (PSSV, 2018) – SOP 13-0005: Varstvo pred neeksplozivnimi ubojnimi sredstvi na VVSP (PSSV, 2020)

Tabela 4:
Predpisi s
področja
varstva okolja
(širši nabor)

Okoljska zakonodaja
– Zakon o varstvu okolja (DZ, UL RS, 44/22, 18/23, 78/23, 23/24) – Zakon o urejanju prostora (DZ, UL RS, 33/07, 70/08, 108/09) – Gradbeni zakon (DZ, UL RS, 199/21, 105/22, 133/23) – Resolucija o Nacionalnem programu varstva okolja za obdobje 2020–2030 (DZ, UL RS, 31/20, 44/22) – Uredba o posegih v okolje, za katere je treba izvesti presojo vplivov na okolje (VRS, UL RS, 51/14, 57/15, 26/17, 105/20, 44/22) – Uredba o nacionalnih zgornjih mejah emisij onesnaževal zunanjega zraka (VRS, UL RS, 48/18 in 44/22) – Uredba o odpadkih (VRS, UL RS, 37/15, 69/15, 129/20, 44/22, 77/22) – Uredba o mejnih, opozorilnih in kritičnih imisijskih vrednosti nevarnih snovi v tleh (VRS, UL RS, 68/96, 41/04, 44/22) – Uredba o stanju površinskih voda (VRS, UL RS, 14/09, 98/10, 96/13, 24/16, 44/22) – Uredba o mejnih vrednostih kazalcev hrupa v okolju (VRS, UL RS, 43/18, 59/19, 44/22) – Pravilnik o ravnanju z radioaktivnimi odpadki in izrabljenim gorivom (MOP, UL RS, 125/21) – Pravilnik o določitvi vodnih teles podzemnih voda (MOP, UL RS, 63/05, 8/18) – Pravilnik o pitni vodi (MZ, UL RS, 19/04, 35/04, 26/06, 92/06, 25/09, 74/15, 51/17, 61/23)
Varstvo narave
– Zakon o divjadi in lovstvu (DZ, UL RS, 16/04, 120/06, 17/08, 46/14 – ZON-C, 31/18, 65/20, 97/20, 44/22, 158/22) – Uredba o posebnih varstvenih območjih (območja Natura 2000) (VRS, UL RS, 49/04, 110/04, 59/07, 43/08, 8/12, 33/13, 35/13, 39/13, 3/14, 21/16, 47/18) – Uredba o zavarovanih prostoživečih rastlinskih vrstah (VRS, UL RS, 46/04, 110/04, 115/07, 36/09, 15/14) – Uredba o habitatnih tipih (VRS, ULRS, 112/03, 36/09, 33/13) – Uredba o zavarovanih prostoživečih živalskih vrstah (VRS, UL RS, 46/04, 109/04, 84/05, 115/07, 32/08, 96/08, 36/09, 102/11, 15/14, 64/16, 62/19) – Pravilnik o uvrstitvi ogroženih rastlinskih in živalskih vrst v rdeči seznam (MOPE, UL RS, 82/02, 42/10)
Energetska učinkovitost
– Resolucija o dolgoročni podnebni strategiji Slovenije do leta 2050 (DZ, 2021) – Celoviti nacionalni energetski in podnebni načrt (VRS, 2020) – Uredba o javno-zasebnem partnerstvu pri izvedbi projekta pogodbenega zagotavljanja prihranka energije v objektih v upravljanju MORS (VRS, UL RS, 13/21) – Uredba o javno-zasebnem partnerstvu pri izvedbi projekta Vozlišče v vojašnici Petra Petriča (VRS, UL RS, 181/21) – Uredba o javno-zasebnem partnerstvu pri izvedbi projekta gradnje fotovoltaičnih elektrarn na objektih v upravljanju MORS– Vojašnica Edvarda Peperka (VRS, UL RS, 39/23)

Varstvo pri delu
– Zakon o varnosti in zdravju pri delu (DZ, UL RS, 43/11) – Pravilnik o varovanju delavcev pred tveganji zaradi izpostavljenosti kemičnim snovem pri delu (MDDSZ, UL RS, 72/21, 29/24)
Varstvo pred požarom
– Zakon o varstvu pred požarom (DZ, UL RS, 3/07, 9/11, 83/12, 61/17, 189/20, 43/22) – Uredba o varstvu pred požarom v naravnem okolju (VRS, UL RS, 20/14) – Pravilnik o požarni varnosti v stavbah (MOPE, UL RS, 31/04, 10/05, 83/05, 14/07, 12/13, 61/17, 199/21) – Pravilnik o požarnem redu (MORS, UL RS, 52/07, 34/11, 101/11)
Nacionalna kazenska zakonodaja
– Kazenski zakonik RS (DZ, UL RS, 50/12, 54/15,, 38/16, 27/17, 23/20, 91/20, 95/21, 186/21, 105/22, 16/23)
Varstvo kulturne dediščine
– Zakon o varstvu kulturne dediščine (DZ, UL 16/08, 123/08, 8/11, 90/12, 111/13, 32/16, 21/18, 78/23)

Tabela 5:
Mednarodne
konvencije in
predpisi

Mednarodne konvencije
– Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals (CMS) (UNEP, 1979) – Convention on Wetlands of International Importance (UNESCO, 1971) – Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (CITES) (IUCN, 1973) – Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage (UNESCO, 1972) – Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes (UNECE, 1992) – United Nations Convention on the Law of the Sea (UN, 1982) – Convention on Biological Diversity (UNCED, 1992)
Konvencije o prepovedi določenih vrst orožja
– Convention on the prohibition of military or any other hostile use of environmental modification techniques (ENMOD) (UN, 1978) – Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons (UNODA, 2001) – Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT) (IAEA, 1970) – Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons (UNGA, 2017) – Biological Weapons Convention (BWC) (UNODA, 1972) – Convention on the Prohibition of Chemical Weapons (CWC) (OPCW, 1993)
Mednarodno vojno in humanitarno pravo
– IV. Ženevska konvencija o zaščiti civilnih oseb med vojno (MORK, 1949) – I. dopolnilni Protokol k IV. Ženevski konvenciji o zaščiti žrtev mednarodnih oboroženih spopadov (MORK, 1977) – II. dopolnilni Protokol k IV. Ženevski konvenciji o zaščiti žrtev nemednarodnih oboroženih spopadov (MORK, 1977) – Haag Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict (UNESCO, 1954)
Evropska kazenska zakonodaja
– Direktiva o kazenskopravnem varstvu okolja (UL EU, 2008/99/ES) – Uredba Evropske Unije o Agenciji Evropske unije za sodelovanje na področju preprečevanja, odkrivanja in preiskovanja kaznivih dejanj (Europol) (UL EU, 2016/794)

Standardizacijski sporazumi zavezništva
– MC 469: Nato Military Principles and Policies for Environmental Protection (MC, 2003) – STANAG 2582: Environmental Protection Best Practices and Standards for Military Camps in NATO Operations (NSO, 2022) – STANAG 2583: Environmental Management System in NATO Military Activities (NSO, 2024) – STANAG 7141: Joint NATO Doctrine for Environmental Protection during NATO-led Military Activities (NSO, 2018) – STANAG 6500: NATO Environmental File During NATO-led Military Activities (NSO, 2019) – STANAG 2594: Best Environmental Protection Practices for Sustainability of Military Training Area (NSO, 2020) – STANAG 7102: Environmental Protection Handling Requirements for Petroleum Handling Facilities and Equipment (NSO, 2013)
Direktive ES o varstvu okolja
– Direktiva o okoljski odgovornosti v zvezi s preprečevanjem in sanacijo okoljske škode (UL EU, 2004/35/ES) – Direktiva o nezaželenih snoveh v živalski krmi (UL EU, 2002/32/ES) – Direktiva o kakovosti zunanjega zraka in čistejšem zraku (UL EU, 2008/50/ES) – Direktiva o ohranjanju prosto živečih ptic (UL EU, 2009/147/ES) – Direktiva o zmanjšanju nacionalnih emisij za nekatera onesnaževala zraka (UL EU, 2016/2284) – Direktiva o energetske učinkovitosti stavb in o energetske učinkovitosti (UL EU, 2018/844) – Direktiva o spodbujanju uporabe energije iz obnovljivih virov (UL EU, 2018/2001) – Direktiva o kakovosti vode, namenjene za prehrano ljudi (UL EU, 2020/2184) – Direktiva o varovanju zdravja in zagotavljanju varnosti delavcev pred tveganji zaradi izpostavljenosti kemičnim dejavnikom pri delu (UL EU, 98/24/ES) – Direktiva o ohranjanju naravnih habitatov ter prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst (UL EU, 92/43/EGS)

Inšpektorat Republike Slovenije za obrambo je pristojen za izvajanje nadzora v Slovenski vojski, vključno z nadzorom izvajanja ukrepov varstva okolja, ki ga izvaja po svojem načrtu ali izredno. Slovenska vojska deluje na podlagi zakonodaje ter aktov vodenja in poveljevanja, pri čemer imajo poveljniki odgovornosti tudi za opravljanje nalog s področja varstva okolja (Obrulj, 2021). Civilni nadzor v Slovenski vojski sicer izvajajo tudi področni inšpektorati (varstvo pri delu, požarna varnost itn.). Ugotovili smo, da so poveljniki Slovenske vojske v splošnem naklonjeni izvajanju civilnega nadzora na področju varstva okolja, če se upošteva posebna narava poslanstva obrambnih sil. Stališča poveljnikov glede izvajanja civilnega nadzora na področju varstva okolja v Slovenski vojski smo združili v štiri kategorije:

1. koristi nadzora;
2. pričakovani cilji nadzora;
3. nepotrebnost nadzora;
4. notranji nadzor.

Vse štiri kategorije predstavljamo v tabeli 5. Stališča predstavnikov lokalne skupnosti in strokovnjakov z interesnega področja so v tabeli obarvana modro.

Tabela 6:
Stališča o
pomenu
nadzora v
Slovenski
vojski na
področju
varstva okolja

CIVILNI NADZOR NA PODROČJU VARSTVA OKOLJA V SLOVENSKI VOJSKI	
KORISTI NADZORA	
– Koristnost in nujnost nadzora – Področni nadzor – Krepitev zaupanja in sodelovanja – Občasnost nadzora – Iskanje učinkovitejših rešitev – Doseganje okoljskih standardov	– Razumevanje okoljskih predpisov – Ohranjanje zakonitosti delovanja – Usmerjanje delovanja – Izraz odločenosti doseganja okoljskih ciljev – Nadzor kot ukrep zagotavljanja varnosti
KORISTI NADZORA	
– Nadzora je premalo na vseh področjih – Odsotnost nadzora lahko vodi v odstopanja v delovanju oboroženih sil – Nadzor je potreben v vseh organizacijah (tudi v vojski) – V kolikor se nadzor ne izvaja lahko pride do kršitev predpisov – Samonadzor ni transparentni način izvajanja nadzora nad delom državne organizacije kot je vojska	
PRIČAKOVANI CILJI NADZORA	
– Objektivna pričakovanja – Kritično podana mnenja – Transparentnost meritev (monitoring) – Povečati število in vsebino nadzorov – Načrtovana izvedba nadzora	– Več notranjega nadzora – Več nadzora na terenu – Nadzor ne predstavlja ovire za delovanje – Reagirane inšpektorata na prejete prijave – Promocija dobrega poslovanja
PRIČAKOVANI CILJI NADZORA	
– Reguliran nadzor – Osredotočen na na celoten proces delovanja sistemskih struktur	– Pomen poznavanja vsebine nadzora – Monitoring vplivov vojaške dejavnosti na okolje ni neizvedljiv
NOTRANJI NADZOR	
– Načrtovanje nadzorov (periodično, stalno, izredno) – Samonadzor kot oblika nadzora – Nadzor po vsebinskih področjih – Ocena stanja in doseganje okoljskih standardov – Naloge pooblaščenec za varstvo okolja – Načrtovanje ukrepov varstva okolja – Izdelava dokumentov s področja varstva okolja	– Pregled in prevzem zemljišč – Okoljski nadzor integriran v linijo poveljevanja in kontrole – Določila o varstvu okolja v ukazih za organizacijo in izvedbo nalog – Odprava ugotovljenih nepravilnosti – Pristojnosti in odgovornosti za izvajanje nadzora
NEPOTREBNOST IZVAJANJA NADZORA	
– Vojska izvaja samonadzor – Vojska lahko nadzoruje sama sebe – Vojska je sama odgovorna za izvajanje predpisov – Vojska ima svoje nadzorne organe in službe – Nadzor v vojski izvajata Inšpektorat za obrambo in Parlamentarni odbor za obrambo	– Zunanje službe lahko izrekajo ukrepe v nasprotju z notranjo organiziranostjo in delovnim procesom v vojski – Vpliv na opravljanje nalog na obrambnem področju
NEPOTREBNOST IZVAJANJA NADZORA	
– Ni potrebe po nadzoru – Vojska je sama odgovorna za nadzor področja varstva okolja	– Zagotovitev finančnih sredstev omogoča tudi izvajanje ukrepov varstva okolja – Zaupanje v vojaško institucijo nevtralizira potrebo po nadzoru

Stališča poveljnikov so bila večinoma in izrazito naklonjena varstvu okolja med izvajanjem vojaških aktivnosti, kar izraža pozitivno ekološko naravnost ter skladnost z vsebino strateških dokumentov Republike Slovenije in Nata (okoljski vidiki). Pri vprašanju o razumevanju pojma okoljska varnost je 12 ali 60 odstotkov poveljnikov menilo, da je okoljska varnost stanje varnosti naravnega okolja, ki jo zagotavljamo z zmanjševanjem škodljivega vpliva človekove aktivnosti na okolje. Sedem poveljnikov ali 35 odstotkov je menilo, da je okoljska varnost hkrati stanje varnosti naravnega okolja (kot navedeno) in stanje varnosti človeka, ki jo zagotavljamo z zaščito ljudi pred vplivi iz naravnega okolja. Z analizo odgovorov poveljnikov na vprašanje, ali ima Slovenska vojska dovolj razpoložljivih kadrovskih, materialnih in finančnih virov za učinkovito izvajanje predpisov s področja varovanja okolja, smo oblikovali tri kategorije:

1. razpoložljivost kadrovskih, materialnih in finančnih virov;
2. specializiran kader za področje varstva okolja;
3. razmere za izvajanje določil okoljskih predpisov.

Poveljniki so izpostavili primanjkljaj kadra za varstvo okolja, in sicer pooblaščenec ter kadra na vadiščih in v vojašnicah. Neposredno in posredno varstvo okolja je odvisno od zagotovitve finančnih sredstev, naložb v okoljsko vzdržljivejšo infrastrukturo in aktivnosti, na kar Slovenska vojska kot uporabnik nima vpliva. V povezavi s tem izpostavijo pomen zagotavljanja zmogljivosti, in sicer infrastrukture (skladišča, delavnice, perišča, strelišča), energetske učinkovitejše tehnologije, alternativnih virov oskrbe z energijo ter sodobna vozila, kar posredno prispeva k zmanjševanju vplivov na okolje. Obratovanje vadišč in strelišč z vidika varstva okolja namreč zahteva kader, infrastrukturo, oskrbo, stroje, sredstva in opremo, kar je mogoče zagotoviti s finančnimi sredstvi, ki so uravnotežena z viri za uresničevanje osnovnega poslanstva obrambnih sil. Praksa izobraževanja s področja varstva okolja se je izkazala za pozitivno, ker se je povečala tudi ekološka ozaveščenost pripadnikov. Poveljniki prepoznavajo okoljsko vzdržljivejše rešitve, ki vključujejo uporabo omejevalnih in sanacijskih tehnik na vadiščih (presajanje zemlje, zvočne pregrade, cone streljanja ipd.), energetske samooskrbo, ki je prilagojena posameznim vojaškim objektom (vetrne in sončne elektrarne), in celovito okoljsko načrtovanje (naložbe, finančni viri, analize energetske ekonomičnosti). Enote je treba razbremeniti reševanja infrastrukturnih vprašanj in zagotavljanja razmer, da bi se lahko usmerile na izvajanje svojega poslanstva. Racionalizacija vključuje večjo uporabo simulacijskih sistemov (računalniško podprte vaje, sobna strelišča, laserska strelišča, simulatorji vožnje in oborožitvenih sistemov), vadišča (koncentriranje streljanj v krajših združenih terminih, minimaliziranje delne zasedenosti strelišč), administrativne premike (električna vozila, optimiziranje premikov) in ustvarjanje odpadkov (razgradljiva in povratna embalaža).

Nasprotno ostaja odprto vprašanje ekskluzivnosti oziroma izključenosti (angl. *military exemption*) vojaške aktivnosti iz civilne okoljske zakonodaje^{3,4}, katere vsebina je mogoče enostransko interpretirana oziroma ob sprejemanju ali zavrnitvi državnega prostorskega načrta za vadišče Poček ni imela zadovoljive pravne podlage. Navadno tudi pripadniki obrambnih sil zaznavajo, da civilno okolje omejuje vojaške aktivnosti (angl. *civilian encroachment*) (Van Antwerp, 2001; Babcock, 2007; Vogel, 2004) z vplivom na zagotavljanje pripravljenosti. Taka stališča so značilna za obrambne sile, vendar je v praksi navadno odsotna ustrezna utemeljitev, kako in v kolikšni meri okoljska zakonodaja omejuje zagotavljanje pripravljenosti (Government Accountability Office – GAO, 2006). Na uspešno reševanje okoljskih vprašanj vpliva tudi učinkovito komuniciranje z javnostmi. Omejitve uspešne dvosmerne komunikacije namreč izhajajo iz stališč obrambnih sil, da javnost ni zainteresirana, pogostih menjav poveljnikov vojašnic in varnostnih omejitev (Lee Jenni idr., 2015).

Tudi Slovenska vojska se spoprijema z izzivom prilagajanja vojaške aktivnosti, kar izhaja iz okoljske zakonodaje, in z zahtevami civilne družbe, povezanimi z okoljskimi vprašanji. Stališča poveljnikov pri vprašanju, ali bi morala biti Slovenska vojska bolj nepopustljiva glede zahtev civilne družbe za zaščito okolja, saj le tako lahko uspešno uresničuje cilje in naloge, ki so ji določene z zakonodajo, smo združili v tri kategorije:

1. manj popustljiva stališča;
2. uravnotežena stališča;
3. popustljivejša stališča.

Manj popustljiva stališča vključujejo opravljanje z zakonom določenih nalog Slovenske vojske, zagotavljanje razmer, dražje alternative in distanciranje do neutemeljenega nasprotovanja. Uravnotežena stališča vključujejo zmernejša stališča, ki izražajo uravnotežene koristi tako za civilno družbo kot Slovensko vojsko. Gre za iskanje kompromisov med skrbjo za okolje in zagotavljanjem pripravljenosti. Slovenska vojska mora upoštevati civilne in vojaške okoljske predpise ter nalogo opraviti tako, da najmanj vpliva na okolje. Ob povzročitvi okoljske škode je to treba po hitrem postopku oceniti, sanirati ali izplačati odškodnino. Bistveni so transparentna komunikacija s civilno družbo, spoštovanje okoljske zakonodaje, promoviranje dobre okoljske prakse, ohranjanje sodelovanja in ukrepi krepitve

³ Direktiva Evropskega parlamenta in sveta (DEPS, 2004) o okoljski odgovornosti v povezavi s preprečevanjem in sanacijo okoljske škode se »... ne uporablja v zvezi z dejavnostmi, katerih glavni namen je služiti obrambi države ali mednarodni varnosti« (DEPS, 2004, str. 358, 10. točka) kot tudi ne za »dejavnosti, katerih glavni namen je služiti obrambi države ali mednarodni varnosti, niti za dejavnosti, katerih edini namen je varstvo pred naravnimi nesrečami« (DEPS, 2004, 4. člen).

⁴ Določila Zakona o varstvu okolja (2022) se ne uporabljajo »... pri izvajanju nujnih ukrepov obrambe države v skladu s predpisi, ki urejajo obrambo, v času povečane nevarnosti napada na državo, neposredne vojne nevarnosti ter razglašenega izrednega ali vojnega stanja do dneva preklica teh stanj v skladu s predpisi, ki urejajo obrambo« (ZVO-2, 2022, 2. člen). Prav tako določbe v poglavju o odgovornosti za preprečevanje in sanacijo okoljske škode (izključitev uporabe) za neposredno nevarnost ali nastalo okoljsko škodo zaradi »... dejavnosti, katere glavni namen je obramba države ali mednarodne varnosti ali varstvo pred naravnimi nesrečami« (ZVO-2, 2022, 163. člen).

zaupanja. Uspešnost takega pristopa se izraža z nekaterimi dobrimi praksami na vplivnem območju strelšč in vadišč Slovenske vojske in so tudi v korist lokalni skupnosti (prikazne vaje, investicije v lokalno infrastrukturo, informiranje, promocija projektov ki upoštevajo okoljski vidik ipd.).

4 OKOLJSKA ODGOVORNOST VOJAŠKE INSTITUCIJE

Varstvo okolja urejajo konvencije, okoljski sporazumi, evropske okoljske direktive (DEPS, 2004, 2011, 2016, 2018, 2020) in druge direktive, vključno z Direktivo o kazenskopravnem varstvu okolja (DEPS, 2008) ter mednarodno in nacionalno okoljsko zakonodajo, določena dejanja zoper okolje pa so opredeljena z nacionalno kazensko zakonodajo (Kazenski zakonik Republike Slovenije – KZ-1, 2012, 32. poglavje). S kazenskim zakonikom in civilno okoljsko zakonodajo so predpisane tudi nekatere sankcije za kršitelje posameznike ali pravne osebe. V Republiki Sloveniji po pridobljenih podatkih ni kazenskih zadev, v katerih bi bila Slovenska vojska kot pravna oseba obravnavana kot povzročitelj kaznivih dejanj zoper okolje, prostor in naravne dobrine. Poleg tega ni bila opravljena analiza kazenskih zadev, v katerih so kot povzročitelji obravnavane vojaške osebe med opravljanjem vojaške službe za kazniva dejanja zoper okolje (KZ-1, 2012), oziroma analiza izrednih dogodkov v Slovenski vojski, ki so bili evidentirani v povezavi s povzročitvijo okoljske škode. Odgovornosti in naloge poveljnikov oziroma uprave vojašnic s področja varstva okolja so določene s Pravili službe v Slovenski vojski (PSSV, 2009, t. 169, 170, 171), varstvo okolja pa je urejeno s predpisi in akti poveljevanja (PSSV, 2009, t. 210). Pripadniki Slovenske vojske morajo izvajati prežete ukaze, nadrejeni pa skrbijo za dosledno izvajanje aktov poveljevanja, preverjanje njihovega izvajanja in odpravljanje pomanjkljivosti (PSSV, t. 50, 61). Neizvršitev prejetega povelja ali odrejenih inšpekcijskih ukrepov, za katere je pristojna vojaška oseba, po Zakonu o obrambi (2004, 57. člen) pomeni težjo kršitev vojaške discipline. Poleg disciplinske odgovornosti vojaške osebe kazensko odgovarjajo po kazenskem zakoniku Republike Slovenije in odškodninsko po predpisih o odgovornosti za javne uslužbenke (ZObr, 2004, 56. člen).

Slovenska vojska je deklarativno in v praksi okoljsko odgovorna institucija. Izvajanje mirnodobnih vojaških aktivnosti prilagaja določilom civilne okoljske zakonodaje (Zakon o varstvu okolja – ZVO-2, 2022) in internih okoljskih predpisov (Generalštab Slovenske vojske – GŠSV, 2017). Pripadniki Slovenske vojske pri svojem ravnanju spoštujejo vrednote, ki so določene s posebnim kodeksom, pri čemer »... delujejo ekološko ozaveščeno in tako vplivajo tudi na podrejene ter sotovariše« (Kodeks vojaške etike Slovenske vojske, 2009, 11. člen). Republika Slovenija je članica Nata, pri čemer mora tudi Slovenska vojska v mednarodnih vojaških aktivnostih v sodelovanju zavezništvom upoštevati določila doktrinarnih dokumentov s področja varstva okolja (Nato Standardization Office – NSO, 2018), ki jih je Ministrstvo za obrambo implementiralo kot slovenski vojaški standard. Vojaški izobraževalni sistem v programe in učne načrte vojaškega izobraževanja vključuje vsebine iz varstva okolja, s čimer prispeva k višji ekološki ozaveščenosti pripadnikov. V poveljstvih in enotah Slovenske vojske ter vojaškem izobraževanju se uporablja

literatura, in sicer doktrine, učbeniki ter priročniki, ki poleg temeljne vključuje vsebine iz varstva okolja. Zaznavna, deklarativna in dejanska ekološka naravnost Slovenske vojske je pozitivna ter usklajena z Ministrstvom za obrambo. Kljub temu je MO organ, ki načrtuje in dodeljuje finančna sredstva za trajnostne okoljske projekte. Poročila o delu Ministrstva za obrambo od leta 2003 do 2021 (MO, 2024a) kažejo realizacijo nekaterih ukrepov iz varstva okolja (analiza po ključnih besedah narava, okolje, Poček). Med uspešno izvedene projekte spada obnova strelišča Mlake pri Vipavi in letališča Cerklje ob Krki vključno z upoštevanjem standardov varstva okolja, še posebno pa so izpostavljeni okoljski vplivi obratovanja vadišča Poček ter aktivnosti za omejevanje, preprečevanje in blažitev negativnih okoljskih posledic (MO, 2021). Rezultati monitoringa z vzorčenjem in analizami podzemne vode ter sedimenta na vadiščih in streliščih Slovenske vojske po izbranih parametrih ter lokacijah (Eurofins raziskave okolja Slovenija d. o. o., 2023) za leta od 2017 do 2021 in 2023 so objavljeni na spletni strani Slovenske vojske (Slovenska vojska, 2023a, 2023b), na isti spletni strani pa se objavljajo tudi aktivnosti na vadišču Poček. Ministrstvo za obrambo na podlagi sporazumov posameznim občinam namenja finančna sredstva za lokalno infrastrukturo, katere souporabnik je Slovenska vojska (MO, 2020; Občina Postojna, 2023). Resolucija o dolgoročnem programu razvoja in opremljanja Slovenske vojske, ki je najvišji razvojni dokument (Resolucija o splošnem dolgoročnem programu razvoja in opremljanja Slovenske vojske do leta 2040 (ReDPROSV40, 2023)), temelji na Resoluciji o strategiji nacionalne varnosti ter strateških dokumentih Nata in Evropske unije ter vključuje tudi vidik varstva okolja. Med dolgoročnimi cilji razvoja Slovenske vojske sta poleg zagotavljanja obrambnih zmogljivosti in pripravljenosti za obrambo, sodelovanje pri zaščiti in reševanju ob naravnih in drugih nesrečah ter krepitev nacionalne industrijsko-tehnološke baze (ReDPROSV40, 2023). Glavni cilji razvoja v drugem razvojnem obdobju do leta 2040 so zagotavljanje dolgoročne vzdržljivosti delovanja ter obnova in gradnja infrastrukture (namestitvev, strelišča, energetska sanacija infrastrukture itn.). Vojaško izobraževanje se posodablja s povezovanjem s slovenskim izobraževalnim sistemom in znanstvenoraziskovalno dejavnostjo ter krepitvijo organizacijske kulture in vojaške etike. Z resolucijo je predvidena tehnološka modernizacija vojaških zmogljivosti, pri čemer bo »... smiselno upoštevan tudi vidik varovanja okolja, kar se bo kazalo predvsem v prizadevanjih po večji energetski učinkovitosti in energetski samozadostnosti Slovenske vojske ter razvoju in uporabi nekaterih tehnoloških rešitev, s čimer se bo povečal prispevek Slovenske vojske k varovanju okolja in zmanjšanju ogljičnega odtisa« (MO, 2023, str. 24). Posodabljanje in vzdrževanje infrastrukture bo usmerjeno v energetske in okoljske prilagoditve ter energetske samozadostnosti (ReDPROSV40, 2023). Osrednje vadišče po resoluciji ostaja v Postojni in bo prilagojeno sodobnim vojaškim potrebam ter okoljskim vidikom. Druga strelišča bodo regijsko enakomerno porazdeljena, pri čemer se bo investiralo v gradnjo notranjih strelišč, vadišč in simulatorjev. Slovenska vojska bo razvijala sistem skladiščenja streliva in minskoeksplozivnih sredstev, ki bo v skladu s standardi zavezništva. Po Srednjeročnem obrambnem programu Republike Slovenije za obdobje od 2023 do 2028 (Vlada Republike Slovenije – VRS, 2023), ki sicer sledi Resoluciji o dolgoročnem programu razvoja in opremljanja Slovenske

vojske, je predvideno sodelovanje slovenske obrambne industrije v nacionalnih razvojnih projektih. Ti vključujejo predvsem energetske področje in okolje, avtonomne in avtomatizirane sisteme, izboljšanje opreme in učinkovitosti vojaka, izvidovanje in nadzor, simulacije in trenažne sisteme, oborožitev in oborožitvene postaje, nadgradnje vozil ter vzdrževanje opreme in bojne tehnike. V poglavju Modernizacija obrambne infrastrukture je poudarjena obnova vojaške infrastrukture (povečanje energetske učinkovitosti, okoljska sanacija, investiranje v obnovljive vire energije), vključno z vojašnicami, skladišči, delavnicami, vadišči in strelišči Poček, Bač ter Apače, gradnja novih objektov in sobnih strelišč v Ljubljani ter Mariboru ter naložbe v simulatorje (VRS, 2023). Kot organ v sestavi Ministrstva za obrambo ima pomembno vlogo tudi Uprava Republike Slovenije za vojaško dediščino (2023). Med drugim izvaja muzejsko dejavnost s področja slovenske vojaške zgodovine in dokumentira razvoj Slovenske vojske, s čimer prispeva k varstvu kulturne dediščine. Temu lahko dodamo prispevek Ministrstva za obrambo k obnovi vsaj dveh objektov kulturnozgodovinskega pomena, in sicer Parka vojaške zgodovine v Pivki (Park vojaške zgodovine, 2023) in objekta Kadetnice v Mariboru (MORSstudio, 2011).

5 PODNEBNE SPREMEMBE IN IZZIVI ZA VOJAŠKO INSTITUCIJO

Republika Slovenija je podpisnica Konvencije Združenih narodov o podnebnih spremembah, ki jo je ratificirala 1. decembra 1995 (United Nations Framework Convention on Climate Change – UNFCCC, 1992), njen cilj pa je stabilizacija koncentracije toplogrednih plinov, ki bi preprečila nevarne antropogene posledice za globalni podnebni sistem. Kjotski protokol (UNFCCC, 1997), ki ga je Republika Slovenija ratificirala 2. avgusta 2002, operacionalizira Konvencijo o podnebnih spremembah s tem, da razvitim državam in državam v tranziciji v tržno gospodarstvo določa cilje redukcije koncentracij toplogrednih plinov, določeno v odstotkih glede na izbrano leto. V nasprotju s predhodnimi je Pariški sporazum (UNFCCC, 2015), ki ga je Republika Slovenija ratificirala 16. decembra 2016, pravno zavezujoč. Države podpisnice sporazuma so se zavezale, da se bodo dejavno lotile zmanjševanja emisij toplogrednih plinov (angl. *nationally determined contributions*) in skozi družbeno in ekonomsko transformacijo izboljšale odpornost (angl. *resilience*) glede posledic podnebnih sprememb. Po določilih Konvencije o podnebnih spremembah tudi Republika Slovenija pripravlja letna poročila o skupnih ustvarjenih koncentracijah toplogrednih plinov v skladu z usmeritvami konvencije (UNFCCC, 2008, 2014), pri čemer podatke prikazuje agregirano glede na vir emisij z upoštevanjem zavarovanja morebitnih ekonomskih ali vojaških podatkov zaupne narave. Po poročilu Republike Slovenije o emisijah za leto 2021 (UNFCCC, 2023) je bila skupna količina toplogrednih plinov, izraženo v kt CO₂ eq, glede na vir oziroma sektor energetika 12,753, kmetijstvo 1,813, industrijski procesi in potrošnja 1,111 ter odpadki 429, pri čemer je najvišji delež predstavljal CO₂ z 81 odstotki. V energetskem sektorju je največja količina emisij, izražena v kt CO₂ eq, nastajala zaradi porabe goriva (12,394), od tega transport (5,205), proizvodnja energije (4,198), industrija in gradbeništvo (1,733) ter drugi sektorji (1,253). Iz agregiranih podatkov letnega poročila Republike Slovenije za leto 2021 torej ni jasen delež emisij toplogrednih

plinov, ki ga na letni ravni ustvari Ministrstvo za obrambo ali Slovenska vojska. Predvidevamo, da največji delež emisij v Slovenski vojski nastaja zaradi energetske oskrbe vojaške infrastrukture in porabe goriva za transport, pri čemer ni znan delež, ki nastaja zaradi operativne energetske porabe. Operativna energetska poraba namreč predstavlja večinski delež celotne porabe v obrambnem resorju (Department of Defense – DoD, 2015). Glede na zvrsti obrambnih sil je bil leta 2014 delež operativne energetske porabe v ameriških obrambnih silah največji v letalstvu s 57 odstotki, mornarici s 30 odstotki in kopenski vojski s 13 odstotki (DoD, 2015).

Obrambne sile 22 držav članic Evropske unije so se leta 2017 večinoma oskrbovale z elektriko iz javnega omrežja (European Defence Agency – EDA, 2020), za ogrevanje pa so pretežno uporabljale plin (50,38 odstotka), kurilno olje (25,07 odstotka), ogrevanje iz lokalnega omrežja (15,29 odstotka) in premog (3,17 odstotka). Za transport so uporabljale letalska goriva (63,12 odstotka), nafto (30,35 odstotka), letalski bencin (5,94 odstotka) in bencin (0,5 odstotka). Evropske obrambne sile so leta 2017 največji del energije porabile za transport (52 odstotkov), ogrevanje (32 odstotkov) in elektrifikacijo (16 odstotkov) (EDA, 2020). Kot je bilo že omenjeno, je treba prepoznati vire, ki ustvarjajo večji del emisij toplogrednih plinov, da bi lahko optimizirali energetske porabe oziroma zmanjšali skupne emisije. Obrambni sektor na poseben način ustvarja emisije toplogrednih plinov in tako nosi del skupne odgovornosti za njihovo redukcijo (Parkinson, 2022). Skupni vojaški ogljični odtis (angl. *carbon boot-print of the military*) je vsota iz aktivnosti, ki vključujejo uporabo vojaških zmogljivosti (Michaelowa idr., 2022). Neposredne emisije, ki nastajajo v vojaških operacijah, infrastrukturi in pri transportu so precejšnje, vendar so nezadovoljivo upoštevane oziroma prikazane v poročilih po določenih Konvencije o podnebnih spremembah, pri čemer ostajajo manj elaborirani podatki o obsegu, količini, sestavi in trendih vojaških emisij (United Nations Environmental Programme – UNEP, 2023; Rajaeifar idr., 2022). Evropska komisija je s strategijo evropskega zelenega dogovora postavila ambiciozen cilj podnebno nevtralne družbe do leta 2050, pri čemer do leta 2030 predvideva do 55-odstotno znižanje emisij (European Commission – EC, 2024). Strategija konkretizira cilje in določa usmerjevalno politiko na področju energetike, gospodarstva, ekologije, kmetijstva, trajnostnega razvoja in drugega (Fetting, 2020). Strategija posega tudi na področje obrambe, in sicer porabe goriva ter energije, varstva okolja ter emisij, pri čemer je izražena potreba po javno dostopnih podatkih o emisijah obrambnih sil in sodelovanju obrambnega resorja v skupnih podnebnih prizadevanjih (Cottrell in Weir, 2023).

Obrambna ministrstva in obrambne sile tako utemeljeno izražajo pomisleke glede prilagajanja okoljskim zahtevam, zagotavljanja energetske varnosti, finančno intenzivnih okoljskih in energetskih naložbah, novih varnostnih tveganjih (občutljivost zelenih tehnologij, zagotavljanje virov, nova kritična infrastruktura), novih kriznih, humanitarnih in reševalnih operativnih nalogah ter zagotavljanju bojne pripravljenosti (Tsetsos, 2021). Prav tako ni pričakovati, da bodo operativne zmogljivosti, ki jih poganjajo fosilna goriva, doživela hitro in popolno preobrazbo (obstoječi način vojskovanja, nova energetska orožja). Čeprav se povečujejo obrambni

izdatki, obrambne sile ostajajo vpliven subjekt, ki lahko prispeva k reševanju nastale okoljske krize, torej podnebnih sprememb, onesnaževanja in izgube biodiverzitete. Varstvo okolja in vojaška aktivnost nista povsem izključujoči dejavnosti. Prav percepcija, da je vojska ne samo »slaba«, temveč še »umazana« (Greenacre, 2024), tudi v gospodarskem sektorju ustvarja motiv za trajnostne rešitve na obrambnem področju, s katerimi se bodo izboljšale predvsem energetska učinkovitost in zmogljivosti ter okoljska dimenzija civilno-vojaških razmerij. Predvsem energetske naložbe predstavljajo priložnost za zmanjšanje emisij in odvisnosti od fosilnih goriv (Van Schaik in Ramnath, 2022). Obrambne sile še vedno veljajo za zelo velikega porabnika virov, onesnaževalca in povzročitelja emisij (Crawford, 2019). Kljub temu prav sinergijski učinek digitalizacije, remilitarizacije (večanje obrambnih izdatkov, vojaške grožnje) in aktualnost dekarbonizacije obrambnih sil predstavljajo priložnost za povečanje učinkovitosti ter promocije vojaške organizacije kot zgled in vodilne institucije. Smo na začetku tako imenovane zelene revolucije, ki jo predstavlja širitev vojaško-okoljskega kompleksa (Light, 2014) in ki sovpada s procesom digitalizacije ter uvajanja umetne inteligence, kot ju predstavita Vuk (2024) in Fedran (2024) ter kot ju je že napovedal Žabkar (2002).

Uresničevanje določil in ciljev Resolucije o dolgoročni podnebni strategiji Slovenije do leta 2050 (ReDPS50, 2021) je naloga vladnih ministrstev in zaveza države. Cilji Republike Slovenije so na trajnostnem razvoju temelječa podnebna nevtrálnost, podnebna odpornost, učinkovitost ravnanja z energijo in viri, nizkoogljično krožno gospodarstvo, varstvo okolja ter vključujoča podnebna pravičnost. Iz tega razloga je na svojem področju odgovorno tudi Ministrstvo za obrambo, da bi prispevalo k skupnemu prizadevanju za dosego ciljev podnebne resolucije. Z nacionalnim energetske in podnebnim načrtom (VRS, 2020) so bili že oblikovani cilji (razogljičenje, energetska učinkovitost, energetska varnost, energetski trg, raziskave in inovacije), politike in ukrepi ter analitična osnova za delovanje za krepitev podnebne odpornosti, pri čemer je izražena tudi potreba po medresorskem sodelovanju. Ministrstvo za obrambo si deklarativno in dejavno prizadeva slediti ambicijam evropskega zelenega dogovora. Cilj prizadevanja za tako imenovani zeleni prehod je transformiranje v okolju prijaznejši obrambni sistem in povečanje učinkovitosti obrambnih sil (Šipec idr., 2024). Med drugimi cilji so prispevek k skupnim podnebnim prizadevanjem, ohranitev oziroma povečanje energetske učinkovitosti, zmanjšanje ogljičnega odtisa, energetske sanacije, vpeljava trajnostne mobilnosti, digitalizacija, spodbujanje razvoja in izobraževanja ter povečanje ugleda v javnosti kot zgledna in odgovorna družbena institucija. Na Ministrstvu za obrambo deluje Sektor za energetske učinkovitost in zeleni prehod, ki s svojim delovanjem povezuje področje obrambe, tehnološki razvoj in varstvo okolja, pri čemer upošteva nacionalne okoliščine ter vidik pravičnosti. Med obetavnimi projekti so energetska prenova infrastrukture (varčne zgradbe), nameščanje sončnih elektrarn, energetska mobilnost (izposoja ali souporaba e-vozila) in centralizirano spremljanje oziroma upravljanje energetske porabe (uvajanje standarda ISO 50001). Pri razvojnih projektih je uvajanje pogonskih energentov (vodikova tehnologija) in polnilnih sistemov, platforme s hibridnimi pogoni ter energetske samooskrbne vojaške baze

(Šipec idr., 2024). Izračunavanje ogljičnega odtisa poteka v skladu s standardom ISO 14064-1, pri čemer so podatki predstavljeni glede na skupine aktivnosti MO, ki proizvajajo določene emisije toplogrednih plinov (Mori idr., 2023; Šipec idr., 2024). V povezavi s krepitvijo odpornosti na posledice podnebnih sprememb tudi Ministrstvo za obrambo določa nekatere ukrepe (MO, 2024b). Med drugimi so to uvajanje metodologije zbiranja in merjenja podatkov (vključno s sistemom analiziranja in poročanja o ogljičnem odtisu), podnebno načrtovanje (obveščanje, odločanje), krepitev energetske ozaveščenosti, operativno delovanje (predvidevanje vpliva podnebnih vidikov na delovanje), zagotavljanje odpornih zmogljivosti in procesne prilagoditve (akcijski načrt).

Sklep Civilni nadzor nad obrambnimi silami se kaže tudi skozi okoljski vidik, pri čemer je varstvo okolja regulirano s številnimi okoljskimi predpisi. Ti sicer predstavljajo določene omejitve pri izvajanju nekaterih vojaških aktivnosti, vendar hkrati dejavnik krepitve civilno-vojaških razmerij. Pomembna je namreč ugotovitev, da stališča poveljnikov, predstavnikov lokalne skupnosti in poznavalcev okoljske problematike vojaških aktivnosti v splošnem izražajo skupno stališče o koristi nadzora vojaških aktivnosti na okoljskem področju. Pri tem je pomembno, da je tak nadzor uravnotežen, usmerjevalne narave in upošteva posebnosti vojaške organizacije. Tisto, na kar pripadniki obrambnih sil nimajo vpliva, je namreč narava vojaške organizacije in njenih aktivnosti ter katere naloge so določene z zakonodajo. Poleg tega so vojaki zgolj uporabniki tehnike, opreme, oborožitve in infrastrukture, ki jim je dana v uporabo in jo zagotavlja politični sektor. Civilni nadzor vojaške organizacije se sicer kaže skozi okoljsko zakonodajo in predpise, pri obrambnih silah pa se uresničuje z izvajanjem zahtevanih ukrepov varstva okolja. Menimo, da se z ustreznim pristopom in ravnanjem na področju varstva okolja obrambne sile lahko predstavijo kot kredibilna institucija. Tako namreč prispevajo k ohranjanju in krepitvi strokovne avtonomije, ki je eden izmed elementov demokratičnega modela civilnega nadzora nad obrambnimi silami (Joó, 1996). Tako opozorimo na del odgovornosti civilne družbe, ki ga ima znotraj tega modela (družbeni konsenz o vlogi in nalogah obrambnih sil, sposobnost reševanja družbenih sporov). Na tej domnevi namreč utemeljujemo tudi stališča poveljnikov o manj popustljivi držbi Slovenske vojske do zahtev civilne družbe za zaščito okolja v povezavi z vojaškimi aktivnostmi. Manj popustljiva stališča izhajajo prav iz uresničevanja nalog Slovenske vojske, ki so določene z Zakonom o obrambi, in posledično na zagotovitvi ustreznih razmer za delovanje, ki so ustrezno usklajene z okoljskimi standardi.

Stališča anketiranih pripadnikov Slovenske vojske so pozitivno ekološko naravnana, kar je v skladu z opredelitvijo Nata, ki okoljski vidik integrira v doktrinarno delovanje, in primerljivo z ravno ekološke ozaveščenosti civilne družbe. Visoka raven ekološke ozaveščenosti med pripadniki Slovenske vojske je tudi rezultat vključevanja vsebin s področja varstva okolja v vojaško izobraževanje in načrtovanje ter opravljanje nalog Slovenske vojske. Stališča anketiranih pripadnikov Slovenske vojske in 1. brigade v splošnem izražajo tudi skladnost s stališči poveljnikov enot, ki smo jih intervjuvali. Ugotavljamo razlike v stališčih med anketiranimi pripadniki 1. brigade glede

na status. Vojaki 1. brigade so namreč v primerjavi s častniki statistično značilno bolj prepričani, da so posledice mirnodobnih vojaških aktivnosti, ki jih opisujejo dejavniki energetske-kemični vplivi in omejevanje pravic, bolj ogrožajoče za okolje.

Čeprav ugotovitev v splošnem ne vpliva na povprečno visoko ekološko naravnost pripadnikov Slovenske vojske, pa nakazuje na različnost stališč med častniki in vojaki 1. brigade glede vplivov nekaterih vojaških aktivnosti na okolje. Ugotovitev pojasnjujemo s stopnjo identifikacije z vojaško organizacijo, na kar vpliva percepcija posameznikov, kako civilna družba zaznava Slovensko vojsko (Jakič, 2010), in s ponotranjenjem okoljskih vrednot med pripadniki Slovenske vojske. Ugotovitev je nasprotna pričakovanju, da vojaki podobno opažajo kot častniški zbor, ki velja za najbolj profesionaliziran del vojaške organizacije (Garb, 1995). Ugotovitev kaže na določena prepričanja med vojaki, ki niso usklajena s pričakovanji organizacijske kulture oziroma percepcije med statusnimi razredi, kar lahko izraža delno neenotnost vojaške kulture (Garb, 2019). Če upoštevamo, da je organizacijska kultura v Slovenski vojski še vedno v tranzicijskem obdobju (Jakič, 2010) in da neenotna ter večidentitetna vojaška kultura vpliva na ravnanje posameznikov v vojaški organizaciji (Garb, 2019), velja pomislek o vplivu na uresničevanje deklarativnih vrednot pripadnikov Slovenske vojske (varstvo okolja). To povezujemo z dejstvom, da se Slovenska vojska spoprijema tudi s pomanjkanjem kadra, vključno s tistim, ki opravlja naloge na področju varstva okolja in povezanimi področji oziroma vzdrževanjem, kar lahko vodi v nenamerno opuščanje določenih postopkov, in sicer izvajanje ukrepov varstva okolja, druge prednostne naloge ter prerazporejanje kadra.

Med tako imenovanim zelenim prehodom na trajnostne tehnologije (Tsetsos, 2021; Van Schaik in Ramnath, 2022) in krepitvijo vojaško-okoljskega kompleksa (Light, 2014) se tudi za Slovensko vojsko odpirajo nove priložnosti. Sinergija ekološke ozaveščenosti pripadnikov Slovenske vojske in odločenost obrambne politike za dejavno sodelovanje v podnebnem prizadevanju Republike Slovenije predstavljata dejavnik krepitve ugleda Slovenske vojske kot okoljsko odgovorne institucije. Obrambno ministrstvo uspešno uresničuje nekatere naložbe predvsem na področju energetske učinkovitosti. Da bi lahko ocenjevali napredek (učinkovitost) v skupnem podnebnem prizadevanju, je treba ohraniti javno dostopne podatke o monitoringu energetske porabe, okoljskih vplivov in emisij, ki jih ustvarijo obrambne sile. Vojaška aktivnost je kompleksna in stroškovno intenzivna ter vključuje tudi stroške sistema varstva okolja, ki je prav tako kompleksno področje. V obrambno načrtovanje v miru tako spada tudi uravnoteženo zagotavljanje finančnih sredstev in kadra za varstvo okolja. Povečanje proračunskih sredstev za obrambne namene (nakup vojaške tehnologije) in števila ter obsega vojaških vaj predstavlja povečan vpliv oziroma obremenitve vojaških aktivnosti na okolje. Poleg tega obstaja tveganje, da povečani dobavi vojaške tehnike (vozila, letalniki, oborožitveni sistemi) ne bo sledila gradnja infrastrukture, ki bo ustrezala tudi okoljskim standardom. Naložbe v okoljsko vzdržne infrastrukture hkrati utemeljujemo z operativno zahtevo (vojaški vidik) in z vidika varstva okolja. Naložbe v projekte, ki vključujejo okoljski vidik, predstavlja oblika situacijskega preprečevanja okoljske škode (monitoring, sanacija,

preventiva). Realizacija takih projektov se sicer zavira z dolgotrajnimi postopki kot pri sprejemanju državnega prostorskega načrta za vadišče Poček. V času, ko se Slovenska vojska modernizira in investira v energetske prenovne infrastrukture, največje vadišče Slovenske vojske ni priključeno na električno omrežje (uporaba dizelskih agregatov). Vadišče predstavlja primer neuspešnega upravljanja okoljskega vidika civilno-vojaških razmerij tako za Ministrstvo za obrambo kot lokalno skupnost. Nerešena okoljska vprašanja dolgoročno vodijo v percepcijo lokalne skupnosti in širše javnosti o okoljski nepravilnosti, ki jo povzroča država, ali pa se na okoljskem področju ustvari spor v civilno-vojaških razmerjih, kar lahko vpliva na opravljanje nalog obrambne strukture nacionalnovarnostnega sistema.

Samozaznavanje pripadnikov Slovenske vojske izraža visoko raven ekološke ozaveščenosti, kar v sinergiji z uvajanjem trajnostnih tehnologij in novimi pristopi v kontekstu tako imenovanega zelenega prehoda v brezogljično družbo predstavlja dobro izhodišče za krepitev okoljskega vidika civilno-vojaških razmerij. S finančnimi sredstvi iz obrambnega proračuna trenutno potekajo naložbe v vojaško tehnologijo (nakup oborožitvenih sistemov, oklepni vozila, letalnikov, programskih paketov za simulacije in poveljevanje, opreme) in infrastrukturo (energetska prenova objektov, gradnja novih objektov). Naložbe v okoljsko vzdržljivejšo infrastrukturo vključno s prenovno strelišč predstavljajo priložnost Ministrstva za obrambo oziroma Slovenske vojske za krepitev okoljskega vidika civilno-vojaških razmerij. Pri tem je bistvena tudi dejavna promocija takih projektov, da bi se nevtraliziralo lokalno nasprotovanje, izboljšalo zaupanje javnosti in prispevalo k boljšemu razumevanju družbene vloge Slovenske vojske.

Literatura

1. Arnejčič, B., in Vah, I., 2001. *Civil-Military Relations in Slovenia: Aspects, Factors, Problems*. V: Pantev, P. (ur.), *Civil-Military Relations in South-East Europe* (str. 175–204). Institut für Internationale Friedenssicherung in Institute for Security and International Studies v sodelovanju s PfP-Consortium.
2. Babcock, H., 2007. *National Security and Environmental Laws: A Clear and Present Danger*. *Virginia Environmental Law Journal*, 25, str. 105–156.
3. Bebler, A., 2005. *Civil-Military Relations and Democratic Control of the Armed Forces in Slovenia*. V: Bebler, A. (ur.), *Sodobno vojaštvo in družba*, str. 87–100. Fakulteta za družbene vede.
4. Beck, J. A., Gledhill, M., Schlosser, C., Stamer, B., Böttcher, C., Sternheim, J., Greinert, J., in Achterberg, P. E., 2018. *Spread, Behavior, and Ecosystem Consequences of Conventional Munitions Compounds in Coastal Marine Waters*. *Frontiers in Marine Sciences*, 5(141), str. 1–26. DOI: 10.3389/fmars.2018.00141.
5. Berlak, A., 2016. *Kritična diskurzivna analiza odnosa tiskanih medijev do Osrednjega vojaškega vadišča Poček v obdobju 2000–2015, diplomsko delo*. Fakulteta za družbene vede.
6. Brodnik, U., in Trontelj, M., 2002. *Problematika osrednjega vadišča Slovenske vojske Postojna*. *Bilten Slovenske vojske* 4(2), str. 171–185.
7. Caforio, G. (ur.), 2007. *Cultural Differences between the Military and Parent Society in Democratic Countries*. Emerald Publishing Limited.

8. Center for Public Environmental Oversight, 11. 5. 2024. CPEO Military Case Studies And Reports. <http://www.cpeo.org/milit.html>, 29. november 2024.
9. Cottrell, L., in Weir, D., 2023. EU military greening policies: A review of transparency and implementation. Conflict and Environment Observatory. https://ceobs.org/wp-content/uploads/2023/01/CEOBS-GreensEFA_EU-Military-Greening-Policies.pdf, 9. november 2024.
10. Crawford, C. N., 2019. Pentagon Fuel Use, Climate Change, and the Cost of War. Boston University. <https://watson.brown.edu/costsofwar/files/cow/imce/papers/2019/Pentagon%20Fuel%20Use%2C%20Climate%20Change%20and%20the%20Costs%20of%20War%20Final.pdf>, 1. december 2024.
11. Dandeker, C., 1990. Flexible Forces for the Twenty-First Century, Facing Uncertainty Report no. 1. Department of Leadership, Swedish National Defense College.
12. Department of Defense, 2015. 2016 Operational Energy Strategy. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA627624.pdf>, 14. november 2024.
13. Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta, 2004. Direktiva o okoljski odgovornosti v zvezi s preprečevanjem in sanacijo okoljske škode, (2004/35/ES, 21. 4. 2004).
14. Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta, 2008. Direktiva o kazenskopravnem varstvu okolja (2008/99/ES, 19. 11. 2008).
15. Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta, 2011. Direktiva o presoji vplivov nekaterih javnih in zasebnih projektov na okolje (2011/92/EU, 13. 12. 2011).
16. Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta, 2016. Direktiva o zmanjšanju nacionalnih emisij za nekatera onesnaževala zraka (2016/2284, 14. 12. 2016).
17. Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta, 2018. Direktiva o energetski učinkovitosti (2018/2002, 11. 12. 2018).
18. Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta, 2020. Direktiva o kakovosti vode, namenjene za prehrano ljudi (2020/2184, 16. 12. 2020).
19. Druks Gajšek, P., in Mazej Grudnik, Z., 2020. Poročilo o izvedbi vzorčenja in analiz podzemne vode in sedimenta na območju vojaških poligonov Poček in Bač (16.–18. 11. 2020). Eurofins ERICo Slovenija d. o. o. https://www.slovenskavojska.si/fileadmin/user_upload/Slike/O_vojski/Infrastruktura/Vadisca/Monitoring/Monitoring_Pocек_Bac_2020.pdf, 2. september 2024.
20. Druks Gajšek, P., in Mazej Grudnik, Z., 2021. Poročilo o izvedbi vzorčenja in analiz podzemne vode in sedimenta na območju vojaškega poligona Poček (3.–5. 11. 2021). Eurofins ERICo Slovenija d. o. o.
21. Eurofins raziskave okolja Slovenija d. o. o., 2023. Poročilo o izvedbi vzorčenja in analiz podzemne vode in sedimenta na območju vojaških poligonov Poček (20.–21. 10. 2023) in Bač (26.–27. 10. 2023). Eurofins ERICo Slovenija d. o. o. https://www.slovenskavojska.si/fileadmin/user_upload/Slike/O_vojski/Infrastruktura/Vadisca/Monitoring/Monitoring_Pocек_Bac_2023.pdf, 2. september 2024.
22. European Commission. European Green Deal. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en, 29. november 2024.
23. European Defence Agency, 2020. Defence Energy Data 2016 & 2017. <https://eda.europa.eu/docs/default-source/eda-factsheets/2019-06-07-factsheet-energy-defence896bb73fa4d-264cfa776ff000087ef0f.pdf>, 9. november 2024.
24. Feaver, P. D., in Kohn, R. H. (ur.), 2001. Soldiers and Civilians: The Civil-Military Gap and American National Security. MIT Press.
25. Fedran, J., 2024. Umetna inteligenca v vojaškem izobraževanju in usposabljanju. V: Vuk, P., in Fedran, J. (ur.), Inteligenca, inovacije in tehnologija v vojaškem delovanju, str. 81–117. Center vojaških šol.

26. Fetting, C., 2020. *The European Green Deal. European Sustainable Development Network*. https://www.esdn.eu/fileadmin/ESDN_Reports/ESDN_Report_2_2020.pdf, 13. november 2024.
27. Furlan, B., 2015. *Neučinkovitost vojske kot pokazatelj neustreznosti civilnega nadzora* (2). *Sodobni vojaški izzivi*, 17(3), str. 11–23.
28. Garb, M., 1995. *Koncepti vojaške profesije. Teorija in praksa*, 32(1-2), str. 147–156.
29. Garb, M., 2009. *Divergentno in konvergentno v odnosu med vojsko in družbo. Teorija in praksa*, 46(1-2), str. 105–125.
30. Garb, M., 2019. *Kdo je pravi vojak? Analiza sodobne vojaške identitete. Sodobni vojaški izzivi*, 21-4, str. 15–25. DOI: 10.33179/BSV.99.SVI.11.CMC.21.4.1.
31. Generalštab Slovenske vojske, 2017. *Direktiva št. 14-06: Varstvo okolja v Slovenski vojski*.
32. Government Accountability Office, 2006. *Improvement Continues in DOD's Reporting on Sustainable Ranges but Additional Time Is Needed to Fully Implement Key Initiatives*. <https://www.gao.gov/assets/gao-06-725r.pdf>, 9. november 2024.
33. Greenacre, M., 14. 2. 2024. *European defence industry looks to kickstart its green revolution. Science Business*. <https://sciencebusiness.net/news/green-technology/european-defence-industry-looks-kickstart-its-green-revolution>, 17. september 2024.
34. Harris, P., 2015. *Militarism in Environmental Disguise: The Greenwashing of an Overseas Military Base. International Political Sociology*, 9(1), str. 19–36. DOI: 10.1111/ips.12074.
35. Hewitt, A. D., Jenkins, T. F., Ramsey, C. A., Bjella, K. L., Ranney, T. A., in Perron, N. M., 2005. *Estimating Energetic Residue Loading on Military Artillery Ranges. US Army Engineer Research and Development Center*.
36. Jakič, M., 2010. *Organizacijska kultura in socialne reprezentacije v Slovenski vojski. Fakulteta za družbene vede*.
37. Jeraj, M., Trontelj, M., Djokić, T., in Fajdiga, B., 2009. *Vojska in narava: nasprotnika ali zaveznika? Bilten Slovenske vojske*, 11(4), str. 145–152.
38. Joó, R., 1996. *Who Guards the Guards? A Fundamental Question for Democratic Regimes. V: Joó, R. (ur.), The democratic control of armed forces*, str. 6–12. *Chaillot Papers*.
39. Lee Jenni, G. D., Peterson, M. N., Katz Jameson, J., in Cabbage, F. W., 2015. *Military Perspectives on Public Relations Related to Environmental Issues. International Journal of Comparative Sociology*, 27(4), str. 353–369. DOI: 10.1080/1062726X.2015.1027770.
40. *Kazenski zakonik (KZ-1 – UPB1)*, 2012, 2015, 2016, 2017, 2020, 2021, 2022, 2023. *Uradni list RS* (50/12, 54/15, 6/16, 38/16, 27/17, 23/20, 91/20, 95/21, 186/21, 105/22, 16/23).
41. Kiss, Z. L., 1999. *Changes of the Military Mind in Hungary: In the Mirror of Empirical Data. V: Jelušič, L., in Selby, J. (ur.), Defence restructuring and conversion: Sociocultural aspects*, str. 214–273. *European Commission, COST Action A10, Directorate-General Research*.
42. *Kodeks vojaške Etike Slovenske vojske*, 2009. *Uradni list RS* (55/09).
43. Kogovšek, J., Knez, M., Mihevc, A., Petrič, M., Slabe, T., in Šebela, S., 1999. *Military training area in Kras (Slovenia). Environmental Geology*, 38(1), str. 69–76. DOI: 10.1007/s002540050402.
44. Kogovšek, J., in Petrič, M., 2004. *Advantages of longer-term tracing – three case studies from Slovenia. Environmental Geology*, 47(1), str. 76–83. DOI: 10.1007/s00254-004-1135-8.
45. Kotnik-Dvojmoč, I., 2000. *Preoblikovanje oboroženih sil sodobnih evropskih držav (študi-ja primera Slovenije), doktorska disertacija. Fakulteta za družbene vede*.
46. Kümmel, G., 2002. *The Military and its Civilian Environment: Reflections on a Theory of Civil-Military Relations. Connections: The Quarterly Journal*, 1(4), str. 63–82.

47. Light, S. E., 2014. *The Military-Environmental Complex*. *Boston College Law Review*, 55(3), str: 879–946.
48. Magagula, H. B., 2016. *Land cover change induced by military action: a case study of two South African military training areas*. V: Donaldson, R., idr. (ur.), *Proceedings of Centenary Conference of the Society of South African Geographers*, str: 301–314. *Society of South African Geographers*.
49. Mesec, B., 1998. *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. *Visoka šola za socialno delo*.
50. Michaelowa, A., Koch, T., Charro, D., Gameros, C., Burton, D., in Lin, H. C., 2022. *Military and Conflict Related Emissions: Kyoto to Glasgow and Beyond*. *Perspectives Climate Group*.
51. Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije, 2020. *Ministrstvo za obrambo bo sofinanciralo izgradnjo novega Gasilsko reševalnega centra Postojna v višini 252.000 evrov*. <https://www.gov.si/novice/2020-11-26-ministrstvo-za-obrambo-bo-sofinanciralo-izgradnjo-novega-gasilsko-resevalnega-centra-postojna-v-visini-252-000-evrov/>, 17. september 2024.
52. Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije, 2021. *Varstvo okolja na vadišču Poček je pomembna naloga Slovenske vojske*. <https://www.gov.si/zbirke/projekti-in-programi/varnost-za-vse/vlaganja-v-slovensko-vojsko/varstvo-okolja-na-vadiscu-pocek-je-pomembna-naloga-slovenske-vojske/>, 17. september 2024.
53. Ministrstvo za obrambo, 2023. *Resolucija o splošnem dolgoročnem programu razvoja in opremljanja Slovenske vojske do leta 2040 (ReDPROSV40)*. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MO/Dokumenti/resolucija40_brosura.pdf, 17. september 2024.
54. Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije, 2024a. *Letna poročila o delu Ministrstva za obrambo za obdobje od 2014 do 2022*. <https://www.gov.si/drzavni-organi/ministrstva/ministrstvo-za-obrambo/javne-objave/dokumenti/>, 17. september 2024.
55. Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije, 2024b. *Dolgoročne usmeritve za povečanje odpornosti proti podnebnim spremembam*.
56. Mori, M., Drobnič, B., idr., 2023. *Izračun ogljičnega odtisa Ministrstva za obrambo*. *Končno poročilo*. *Fakulteta za strojništvo*.
57. MORStudio, 2011. *Kadetnica v Mariboru – obnova* (video). <https://www.youtube.com/watch?v=hOp-eJSVpEU>, 7. september 2024.
58. Nato Standardization Office, 2018. *Joint NATO doctrine for environmental protection during NATO-led military activities (STANAG 7141)*.
59. North Atlantic Treaty Organization, 2019. *NATO Encyclopedia. Environment – NATO's stake*. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/1/pdf/2019-nato-encyclopedia-eng.pdf, 17. oktober 2024.
60. Občina Postojna, 2023. *Dokument št. 03201-4/2023, z dne 10. 5. 2023*. <https://www.postojna.si/objava/763375>, 7. september 2024.
61. *Park vojaške zgodovine*, <https://www.parkvojaskezgodovine.si/>, 1. september 2024.
62. Parkinson, S., 2022. *Comparing official UK statistics for military greenhouse gas emissions*. *Scientists for Global Responsibility*. <https://www.sgr.org.uk/sites/default/files/2022-01/SGR-tech-paper-Comparing-official-UK-stats-for-military-GHGs-final.pdf>, 3. oktober 2024.
63. Petkovšek, A. S., Kugonič Vrbič, N., Finžgar, L., Šešerko, M., Glinšek, A., Bole, M., Druks Gajšek, P., Petrič, M., Kogovšek, J., Jelenko, I., Košir, P., Čarni, A., Marinšek, A., Šilc, U., Zelenik, I., Tome, D., Božič, G., Levanič, T., Kraigher, H., in Pokorny, B., 2009. *Pehotna strelišča kot dejavnik tveganja za okolje s poudarkom na ekološki sanaciji pehotnega strelišča na vojaškem poligonu Poček (M3-0213)*. *ERICo Velenje, Inštitut za ekološke raziskave*.
64. *Pravila službe v Slovenski vojski*, 2009. *Uradni list RS (84/09)*.

65. Rajaeifar, M. A., Belcher, O., Parkinson, S., Neimark, B., Weir, D., Ashworth, K., Larbi, R., in Heidrich, O., 2022. Decarbonize the military – mandate emissions reporting. *Armed forces have a massive carbon footprint that is absent from global accounting. Nature*, 611(7934), str. 29–32. DOI: 10.1038/d41586-022-03444-7.
66. Rodríguez-Artiles, J. F., Pérez-Zabaleta, A., in Labeaga-Azcona, J. M., 2019. Effects of noise emitted by military aircraft on housing close to an air base: the case of Gando air base (Spain). *Revista Internacional de Contaminacion Ambiental*, 35(1), str. 207–221. DOI: 10.20937/RICA.2019.35.01.15
67. *Resolucija o Dolgoročni podnebni strategiji Slovenije do leta 2050 (ReDPS50)*, 2021. Uradni list RS (119/21).
68. *Resolucija o splošnem dolgoročnem programu razvoja in opremljanja Slovenske vojske do leta 2040 (ReDPROSV40)*, 2023. Uradni list RS (35/23).
69. Shields, P., 2015. Civil-military relations. V: Berman, E., Bearfield, D. A., in Dubnick, M. J. (ur.). *Encyclopedia of Public Administration and Public Policy*, 3rd Edition, str. 564–569. Routledge.
70. Skalny, A. V., Aschner, M., Bobrovitsky, I. P., Chen, P., Tsatsakis, A., Paoliello, M. M. B., Djordević, A. B., in Tinkov, A. A., 2021. Environmental and health. Hazards of military metal pollution. *Environmental Research*, 201, str. 1–9. DOI: 10.1016/j.envres.2021.111568.
71. Slak, M., 2019. Varnost na vojaških vadiščih, streliščih in poligonih Slovenske vojske. *Vojaškošolski zbornik*, 14, str. 62–85.
72. Slovenska vojska, 2023a. Skrb za okolje. <https://www.slovenskavojska.si/o-vojski/infrastruktura/skrb-za-okolje/>, 7. september 2024.
73. Slovenska vojska, 2023b. Vadišče Poček. Obvestila in napovedi za aktivnosti na osrednjem vadišču SV Postojna. <https://www.slovenskavojska.si/o-vojski/infrastruktura/osrednje-vadisce-sv-postojna/>, 7. september 2024.
74. Služba za strateško komuniciranje Ministrstva za obrambo, 2021. <https://www.gov.si/drzavni-organi/ministrstva/ministrstvo-za-obrambo/o-ministrstvu/sluzba-za-stratesko-komuniciranje/>, 19. september 2024.
75. Strgar, T., 2004. Varstvo okolja in Slovenska vojska. *Vojaškošolski zbornik*, 3, str. 9–36.
76. Sujetovienė, G., in Česynaitė, J., 2019. Assessment of Toxicity to Earthworm *Eisenia fetida* of Lead Contaminated Shooting Range Soils with Different Properties. *Bulletin of Environmental Contamination and Toxicology*, 103, str. 559–564. DOI: 10.1007/s00128-019-02695-x.
77. Šipeč, R., Kravcar, S., Osterc, I., in Vasilevski, L., 2024. Dejavnosti Ministrstva za obrambo Republike Slovenije na področju zelenega prehoda: energetska učinkovitost in zeleni prehod v oboroženih silah. V Vuk, P., in Fedran, J. (ur.), *Inteligenca, inovacije in tehnologija v vojaškem delovanju*, str. 139–158. Center vojaških šol.
78. Tsetsos, K., 2021. *Armed forces and the European Green Deal*, 23. Metis Institute for Strategy and Foresight. https://metis.unibw.de/assets/pdf/metis-study23-2021_02-eu-green_deal-screen.pdf, 7. oktober 2024.
79. Trontelj, M., 2005. Varstvo okolja v vojašnicah in drugih objektih Ministrstva za obrambo. *Bilten Slovenske vojske*, 7(2), str. 85–102.
80. United Nations Environmental Programme, 2023. *Emissions Gap Report 2023*. <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/43922/EGR2023.pdf?sequence=3&isAllowed=y>, 18. september 2024.
81. United Nations Framework Convention on Climate Change, 1992. *United Nations Framework Convention on Climate Change*. https://unfccc.int/files/essential_background/background_publications_htmlpdf/application/pdf/conveng.pdf, 3. september 2024.
82. United Nations Framework Convention on Climate Change, 1997. *Kyoto Protocol*. <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/cop3/107a01.pdf#page=24>, 3. september 2024.

83. *United Nations Framework Convention on Climate Change, 2008. Kyoto Protocol Reference Manual.* https://unfccc.int/resource/docs/publications/08_unfccc_kp_ref_manual.pdf, 3. september 2024.
84. *United Nations Framework Convention on Climate Change, 2014. Revision of the UN-FCCC reporting guidelines on annual inventories for Parties included in Annex I to the Convention (FCCC/CP/2013/10/Add.3, 31. 1. 2014).* <https://unfccc.int/resource/docs/2013/cop19/eng/10a03.pdf>, 3. september 2024.
85. *United Nations Framework Convention on Climate Change, 2015. Paris Agreement.* https://unfccc.int/files/essential_background/convention/application/pdf/english_paris_agreement.pdf, 3. september 2024.
86. *United Nations Framework Convention on Climate Change, 2023. GHG data from UN-FCCC. Slovenia.* https://di.unfccc.int/ghg_profiles/annexOne/SVN/SVN_ghg_profile.pdf, 3. september 2024.
87. *Uprava Republike Slovenije za vojaško dediščino, 2023. O upravi.* <https://www.gov.si/drzavni-organi/organi-v-sestavi/uprava-za-vojasko-dediscino/>, 1. oktober 2024.
88. *Van Antwerp, R. L., 2001. Encroachment Impacts on Army Installations and How to Deal with Them. Federal Facilities Environmental Journal, 12(2), str. 19–32. DOI: 10.1002/ffej.1002.*
89. *Van Schaik, L., in Ramnath, A., 2022. A European Green Deal Policy Brief for militaries to strengthen Europe's Defence. Clingendael Institute.* <https://www.clingendael.org/sites/default/files/2022-04/PB%20A%20European%20Green%20Deal.pdf>, 7. september 2024.
90. *Vlada Republike Slovenije, 2020. Celoviti nacionalni energetski in podnebni načrt Republike Slovenije.* https://www.energetika-portal.si/fileadmin/dokumenti/publikacije/nepn/dokumenti/nepn_5.0_final_feb-2020.pdf, 19. september 2024.
91. *Vlada Republike Slovenije, 2023. Srednjeročni obrambni program Republike Slovenije 2023–2028, 13. oktober 2024.* https://www.gov.si/assets/ministrstva/MO/Dokumenti/SOPR_2023-2028_sprejet.pdf, 13. oktober 2024.
92. *Vogel, C. M., 2004. Military readiness and environmental security – can they co-exist? Real Property, Probate and Trust Journal, 39(2), str. 315–355.*
93. *Vuk, P., 2024. Vpliv digitalizacije na vojaško delovanje, poveljevanje in odločanje. V: Vuk, P., in Fedran, J. (ur.), Inteligenca, inovacije in tehnologija v vojaškem delovanju, str. 49–80. Center vojaških šol.*
94. *Zakon o obrambi (ZObr), 2004, 2015, 2020. Uradni list RS (103/04, 95/15, 139/20).*
95. *Zakon o varstvu okolja (ZVO-2), 2022, 2023, 2024. Uradni list RS (44/22, 18/23, 78/23, 23/24).*
96. *Žabkar, A., 2002. Oborožene sile in izzivi tretjega tisočletja. Vojaškošolski zbornik, 1, str. 23–41.*

e-mail: silvo.grcar@student.um.si
ORCID: 0009-0000-0670-4656

e-mail: andrej.sotlar@um.si
ORCID: 0000-0001-8678-4958

e-mail: katja.eman@um.si
ORCID: 0000-0002-1519-822X

Janja Vuga Beršnak,
Gašper Ferme,
Andraž Melanšek,
Andej Kohont,
Ljubica Jelušič,
Jelena Juvan

DOI: 10.2478/cmc-2024-0027

NAJ OSTANEM ALI ODIDEM? TEORETIČNI MODEL ZADRŽEVANJA KADROV V SLOVENSKI VOJSKI

SHOULD I STAY OR GO? A THEORETICAL MODEL OF PERSONNEL RETENTION IN THE SLOVENIAN ARMED FORCES

Povzetek V okviru projekta »Zadrževanje kadrov v Slovenski vojski« (2024–2025) razvijamo model dejavnikov tveganja in zaščite za zadrževanje kadrov v Slovenski vojski. V članku je predstavljen teoretični model dejavnikov zadrževanja kadrov, ki je nastal kot rezultat obsežne dvostopenjske analize vsebine 223 virov, od tega 191 mednarodnih in 32 slovenskih. Dejavnike smo najprej kodirali in razvrstili v skupine, nato pa smo jih – glede na njihove značilnosti, izvor in učinek – umestili še na socialnoekološke ravni, in sicer na makro, mikro in individualno raven. V članku torej predstavljamo celovit model dejavnikov tveganja in zaščite po socialnoekološkem modelu.

Ključne besede *Zadrževanje kadra, dejavniki tveganja in zaščite, socialnoekološko modeliranje.*

Abstract The project »The Retention of Personnel in the Slovenian Armed Forces« (2024–2025) initially aims to develop a model of risk and protective factors for personnel retention. This article presents a theoretical model of the key retention factors. A two-stage content analysis is used, starting with a comprehensive review of 223 sources, including 191 international and 32 Slovenian sources, using a coding system to group the factors. The second stage categorizes these factors into macro, micro, and individual levels, and in the third stage, a model of the socio-ecological factors influencing retention is developed.

Key words *Personnel retention, risk and protective factors, socio-ecological modelling.*

Uvod¹ Human resources are both a critical asset and a significant risk in organizational security. While new personnel can be beneficial, high turnover rates, unstructured handling of departures, and constant recruitment can pose security challenges and impact organizational effectiveness, including in military institutions. Dedicated, well-trained, long-term members are essential for successful operations and fostering a culture of organizational security behaviours and values. Various research studies in different contexts show positive correlations between employee satisfaction, retention capability, and quality of the organizational performance (Das and Baruah, 2023; Kundu and Gahlawat, 2013). The departure of employees with substantial social capital can severely impact organizational success. Losing key personnel often means losing investments in their development and training, as well as their tacit knowledge and familiarity with organizational protocols, which are crucial for optimal functioning. This can jeopardize the competitive edge and increase organisational vulnerability (Orehek, 2023).

Organisations, including military organisations, aim to create conditions which satisfy external motivational sources (e.g. competitive pay and benefits) and enhance internal motivation through fostering socialisation, values, and respectful relationships. Various interrelated factors influence personnel retention in military organizations. Recruitment and retention are interconnected processes, and it is beneficial to seek mutually supportive solutions (Sminchise, 2016). As long ago as 2007, the NATO Research and Technology Organisation identified certain retention factors which can be categorised as follows: financial (e.g. salary, benefits), socio-economic and psychological (e.g. job mismatch, value discord, low unemployment, misinformation during recruitment), and military-specific (e.g. operational tempo, employment management, job location, promotion systems). In Slovenia too, certain efforts have previously been invested in the question of retention; the ‘Human Factor in the Military System’ project ran between 2004 and 2006 and involved around 2,200 Slovenian Armed Forces (SAF) service members (see also Jelušič and Papler, 2006). This study, which involved soldiers, non-commissioned officers, officers, military staff, and civilians, revealed a great interest in extending temporary employment but raised concerns about pay policies, discrepancies between expected and actual conditions, unstable compensation, disorganized career paths, lack of family support, and indifference towards service members’ personal issues from higher command. It also suggested that adapting to the preference for permanent employment could benefit the SAF. Studies in other countries highlight the importance of work quality, leadership, and quality of life (Snodgrass & Kohlmann, 2014). Research on military-specific risk factors for wellbeing and health in military families (Vuga Beršnak et al., 2022) for the SAF showed that workplace relationships, flexibility, and

¹ In this article, we present a theoretical model developed to effectively carry out the „Retention of Personnel in the Slovenian Armed Forces“ - Zadrževanje kadrov v Slovenski vojski, 2024-2025 (Fakulteta za družbene vede, 2024) project commissioned by the Ministry of Defence and led by Assoc Prof Dr Janja Vuga Beršnak, which deals with the very important issue of personnel leaving the military. The research is based on a mixed method design, where qualitative methods support the development of a measurement tool, and quantitative methods are used to verify the existence and strength of causal relationships.

superior-subordinate relationships are crucial for job satisfaction. Additionally, the family environment plays a significant role in satisfaction and retention.

Understanding the main motivators for employment and enabling personnel to carry out the expected tasks can increase satisfaction and retention in the SAF. A study on young individuals from various profiles (Rosulnik and Vuga Beršnak, 2019) showed that they value using their knowledge effectively, a supportive work environment, cooperation, belonging, independence, income, and social security.

The purpose of this article is to provide a comprehensive analysis of the existing literature and the previously recognised factors which influence employee retention. In the second level of the analysis, we categorised the recognised factors into different sub-categories, and examined whether they originate at the macro, micro or individual level. We then narrowed down our analysis and developed a model of the socio-ecological factors which influence employee retention within the military organisation. To this end, we analysed a total of 223 academic articles, reports, normative documents and other relevant sources, including 191 international and 32 Slovenian sources. We used a coding system to group the factors, as mentioned earlier, and then categorised them into different socio-ecological levels.

Based on the insights gained through this analysis, we conducted a further analysis in the SAF, of: (1) young employees in their first year of employment, (2) those who left the SAF after a relatively short time, and (3) a general sample of the SAF.

1 THE IMPORTANCE OF RETENTION AND STRATEGIES FOR RETAINING EMPLOYEES

In this section, we will present the fundamental characteristics of personnel retention in organisations, addressing issues related to employee turnover and effective management strategies. Employees are the cornerstone of an organisation's operations and development. Their knowledge and competencies contribute significantly to achieving organisational goals. They also independently and collaboratively, especially with leaders, develop innovative solutions and foster a supportive environment and positive working relationships. Consequently, key employees with specific competencies are highly valued within their organisations. However, they are also sought after by competitors in the labour market and have considerable opportunities for job changes. This raises the question of how organisations, in collaboration with human resource management professionals and leaders, can retain these employees and provide a work environment where they can thrive and develop their potential. To answer this question, it is crucial for organisations to build a systematic approach tailored to their specific characteristics and employees and develop a strong employer brand, thus contributing to creating work environments where employees are motivated to stay long-term.

1.1 Retention strategies

Retention strategies refer to broader approaches and philosophies of retention (Cloutier et al., 2015). These strategies encompass key strategic areas such as job design, work processes, rewards, leadership, empowerment, and autonomy, which organisations prioritise to retain employees. They include elements which go beyond mere human resource management. Within the priority areas defined by a retention strategy, we can identify key retention factors which promote the retention of essential employees or employee groups. These strategies and retention factors must be tailored to the target employee groups that the organisation aims to retain, as a one-size-fits-all approach is ineffective (Hausknecht et al., 2009). The most important retention factors include the following (Ramlall, 2004; Das and Baruah, 2013): (1) Interesting work and an attractive organisational role; (2) Freedom and autonomy in work; (3) Good relationships with colleagues and superiors; (4) Positive organisational climate and supportive work environment; (5) Recognition of contributions to success; (6) Competitive pay and rewards; (7) Opportunities for advancement and development; (8) A sense of inclusion and collaboration; (9) The organisation's reputation and promising future; (10) Work-life balance; (11) Fairness; (12) Good leadership; (13) Social and environmental responsibility.

1.2 Embeddedness Theory

An important factor contributing to an individual's motivation for long-term engagement and retention in an organisation is the level of their embeddedness. The idea behind embeddedness theory is that the more an employee is embedded in an organisation, the less likely they are to leave (Holtom et al., 2006). Factors of embeddedness include the following (Ibid.): (1) Fit with the organisation, which often includes working conditions, values, and organisational culture. Fit also encompasses alignment with the community, such as the long-term rental or ownership of property, and proximity to work, which reduces transportation costs in terms of both time and money; (2) Links, where the organisation itself contributes to building links, as connections are established with people and projects within the organisation. However, links with the community, such as friends and participation in associations or clubs, are even more important. Although the organisation may not directly influence these external links, it can use mechanisms to encourage the establishment of connections outside the organisation; (3) Sacrifice, which involves considering what an individual would have to give up if they left the organisation. Within the organisation, these sacrifices primarily include benefits, perks, work flexibility, and bonuses which the individual would lose if they changed jobs. In the community, sacrifices might include children's involvement in schools, neighbours and good neighbourly relations, friends, and social activities. The organisation does not directly influence these community factors.

1.3 The Process of Retaining Key Employees

The retention process represents the approach to retaining key personnel and preventing their departure from the organisation. It comprises three sets of activities (Allen et al., 2010):

1. Monitoring turnover and identifying causes: This involves analysing the levels, dynamics, and costs of turnover, both cross-sectionally and over time, using retrospective comparative analysis and forecasting future trends. It also includes identifying dissatisfaction at both the organisational and individual levels, as well as potential turnover;
2. Monitoring global competition and best practices in human resource management: This involves using comparative methods to examine what other organisations are doing, and adapting specific activities to the organisation's own circumstances and the characteristics of its own employees;
3. Special retention plans for top employees: These plans address the causes of dissatisfaction, ensure the presence of factors which retain top talent, and promote appropriate interpersonal relationships. They relate to embeddedness and involve tailoring specific activities to the identified characteristics of employees or employee groups.

1.4 Factors in and Reasons for Employee Turnover

The reasons for leaving an organisation vary greatly among individuals. These reasons can stem from personal traits, values, expectations, abilities, and opportunities to achieve work-related ideas, and from self-image and attitudes towards work and colleagues. Employees may decide to change their work environment to improve their economic situation, seek more personal or professional development, pursue new challenges, implement unfulfilled ideas, or gain greater freedom of expression and autonomous decision-making, as well as for many other reasons (Stare, 2011).

Employee turnover and its causes are well-researched areas in human resource management. A classic analysis of the key factors contributing to voluntary turnover was conducted by Porter and Steers (1973). They divided the factors into four categories:

1. Organisational policies, such as salary policies, reward systems, benefits, and promotion opportunities;
2. Work groups, including group size, relationships with colleagues and superiors, and the level and type of supervision;
3. Job content, referring to job demands and responsibilities, later further defined by Demerouti et al. (2001) and Schaufeli (2017) to include the personal and institutional resources available to the individual; and
4. Individual employee factors, such as age, tenure, education level, and hierarchical position.

Porter and Steers (1973) identified certain factors which had a particularly strong influence on voluntary turnover, including salary level, promotion opportunities, job challenges, relationships with direct superiors and colleagues, and job satisfaction. When these expectations are not met, individuals are more likely to consider changing their work environment. They also noted that role clarity, the quality of feedback on performance, and recognition or praise for work significantly impact turnover.

Building on this analysis, Mobley et al. (1979) developed an applicable turnover model based on the analysis of six types of factors:

1. Demographic and personal factors (age, length of employment, gender, family obligations, education, personality traits);
2. Job satisfaction level;
3. Organisational and work environment factors (salary level, promotion opportunities, supervision, and interpersonal relationships);
4. External environment factors (labour market demand, market salary levels, employability);
5. Factors specific to certain occupational groups, their professionalisation or sector (public servants, professional associations, white-collar/blue-collar workers, etc.); and (6) Personality, organisational commitment, and the level of fulfilled expectations.

Analysis of employee turnover in organisations often covers the main reasons, but these do not capture the whole picture. Stare (2011) suggests a comprehensive analysis of the following factors:

6. Material factors, which impact an individual's financial and material situation;
7. Placement factors, reflecting an individual's perception of their position within the organisation, based on comparisons with others and feelings of inequality and frustration;
8. Organisational factors, including working conditions and processes provided by the organisation, such as promotion, evaluation, and reward systems;
9. Individual factors, relating to an individual's perception of their position within the organisation, including satisfaction with salary, working conditions, opportunities for education and advancement, and relationships;
10. Value systems, where the alignment between organisational and individual values is particularly important; and
11. Job challenges and the employee's involvement in them.

Florjančič et al. (1999) identified the following factors as significantly influencing turnover, so they should be analysed first: poor relationships, limited promotion opportunities, low salaries, poor work organisation, better working conditions outside the organisation, inappropriate work, shift work, and inadequate healthcare.

1.5 Measures to Prevent Employee Turnover

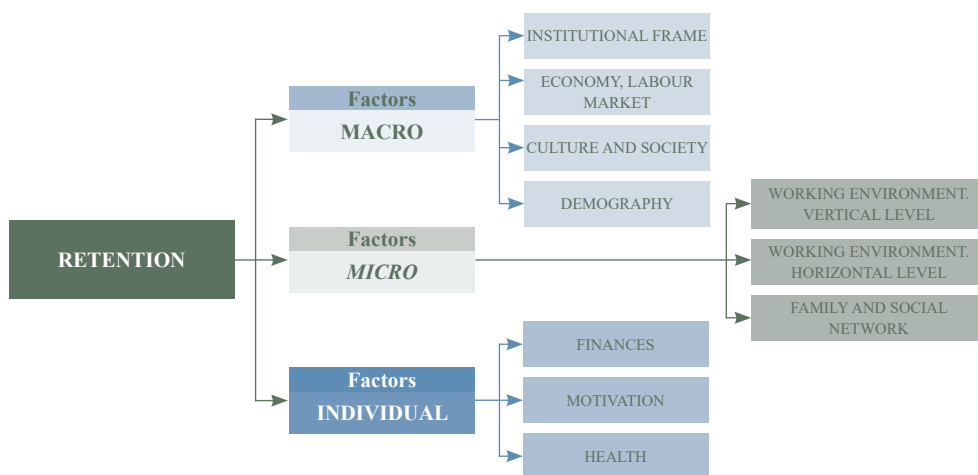
To mitigate the negative effects of turnover, it is crucial to identify and examine its causes. Organisations often use questionnaires to study potential turnover and **exit interviews to determine the reasons behind actual turnover**. Additionally, turnover analysis can be conducted through organisation-specific processes, such as annual or quarterly employee reviews, satisfaction surveys, and climate assessments. Continual implementation of these processes is essential, along with adjusting strategies, goals, and activities for managing turnover for different employee groups (Černe and Kaše, 2023), thus concurrently measuring and managing turnover (Morrell et al., 2004). Neal (1989) proposed a three-stage programme for managing turnover: (1) collecting and analysing data on turnover patterns; (2) identifying turnover factors through structured exit interviews; and (3) implementing measures to address the main causes of turnover.

Organisations should develop a concrete plan or comprehensive retention strategy based on turnover analysis and dissatisfaction factors, **especially for key employee groups**. Beyond understanding and managing turnover, it is vital that retention strategies align with the organisation's long-term development goals. Comparative analyses of organisations with effective retention strategies can be beneficial. Engaging a wide range of employees in developing retention practices ensures solutions are well-suited to the organisation and meet employee expectations.

2 A THEORETICAL MODEL OF FACTORS INFLUENCING EMPLOYEE RETENTION

Based on insights from both Slovenian and international contexts which extend beyond the work environment of military organisations, **we have developed a model** to comprehensively connect various risk and support factors (Figure 1). In this model, the factors influencing employee retention are divided into three socio-ecological levels (Figure 1): (i) the **individual level**, which includes financial circumstances and capabilities, personal motivation, physical and mental health, and other potential specifics; (ii) the **micro level**, where the factors stem from the vertical work environment, the horizontal work environment, and the individual's family and broader social network; and (iii) the **macro level**, which comprises structural factors over which the individual may not have direct control, but which are nonetheless significant. These include economic factors, such as the labour market, socio-cultural factors, demographic factors, and the institutional framework.

Figure 1:
Theoretical
Model

2.1 Factors Influencing Retention in Military Organisations at the Macro Socio-Ecological Level

2.1.1 Institutional Framework

The institutional framework impacts the retention of personnel in the SAF through its legal and political structures. This framework includes laws and regulations which define the service conditions, rights, and obligations of military personnel. Key elements include compensation provisions, incentives, welfare measures, military training, and education regulations. Effective implementation of these policies by government oversight bodies and military command structures is crucial for meeting the needs of military staff and determining their decision to continue or leave the service. For example, **policies on career progression** and professional development ensure that personnel see a clear pathway for growth within the military, which can enhance their commitment and reduce turnover. Additionally, **welfare measures** which address the health and well-being of personnel and their families can significantly affect retention, as they provide a sense of security and support which may not be as readily available in civilian employment.

Labour Legislation

Labour law governs the relationships between workers and employers, encompassing protective norms in each country. Slovenian labour legislation includes the Employment Relationships Act (ZDR-1), regulations on tax treatment of work-related expenses, sector-specific laws (the Defence Act, the Public Sector Act, the Service in the Slovenian Armed Forces Act), and collective agreements at various levels.

The ZDR-1 is central, regulating the employment contracts, rights, obligations, and protections of workers, and trade union activities. Protective factors derived from this law include basic rights such as fair compensation, safe working conditions, personal data protection, and the right to education and severance pay. Additionally, the law addresses restrictions like the right of parents to refuse overtime or night work under certain conditions, posing challenges for the organization of military work (see *Osnove delovnopravne zakonodaje*). For instance, the provision which allows parents to refuse overtime can impact the scheduling flexibility of military operations. Conversely, the comprehensive coverage of workers' rights under Slovenian labour law ensures that military personnel receive similar protections to their civilian counterparts, since they fall under the provisions of the Public Employees Act (ZJU) and the Public Sector Salary System Act (ZSPJS).

Legislation Specific to the Slovenian Armed Forces

The Defence Act (ZObr) defines the type, organization, and scope of national defence, including the duties and rights of citizens in defence, military education and training, readiness, and specific powers in security situations. The Service in the Slovenian Armed Forces Act (ZSSloV) outlines the principles of military service, the special rights and obligations of military personnel, career conditions, and measures to maintain operational readiness. Amendments introduced in 2023 allow soldiers to be employed with only primary school education (which finishes at 14 years of age in Slovenia), provided they commit to further education. The Act also addresses pay, benefits, and post-retirement employment, with measures to support soldiers' families, such as housing assistance and educational opportunities for dependents. For example, housing assistance can significantly reduce the financial burden on military families, making the profession more sustainable and appealing in the long term.

In view of the personnel problems faced by the SAF, it would be useful to consider relaxing the legislation that prohibits service for various categories of the population in Slovenian society (e.g. people with long-term residency who do not have full citizenship, people with dual citizenship, etc.).

In 2023, two developmental documents were adopted: the Resolution on the General Long-term Programme for the Development and Equipping of the Slovenian Armed Forces until 2040 (ReDPROSV40) and the Mid-term Defence Programme of the Republic of Slovenia 2023-2028 (SOPR), which partially derives from it. These documents *inter alia* prioritise human resources, highlighting the importance of accelerating the recruitment and retention of personnel in the SAF.

Slovenia continues to adhere to the Military Service Act (ZVojD). According to this law, male citizens are required to carry out military duties in both peacetime and wartime. Since 2003, Section VIIa of the Act has effectively abolished the conscription system for filling the ranks. However, military records, which include

enlisted conscripts, are still maintained during peacetime; conscripts are entered into the military records in the year they turn 17. The military obligation only applies to the male population, **which constitutes gender discrimination**. This issue is not merely **systemic sexism** but also has practical implications and poses a risk factor for recruitment, since half of the population is uninformed about military service.

2.1.2 Socio-Cultural Factors

Employee retention in the armed forces is influenced by a multitude of factors, among which cultural aspects play a significant role. These include societal values, traditions, gender roles, and attitudes towards military service. Public perception of the military, the prestige associated with serving, and the alignment of military values with broader cultural values are crucial. Additionally, the internal culture of the military, including its approach to diversity and inclusion, and the integration of various ethnic and social groups, is essential for achieving personnel satisfaction and retention.

Culture can be understood in terms of scripts and schemas, collective programming, and social memory, which shape how people think, act, and behave, and are rooted in experiences transmitted across generations (Hofstede, 1991; House et al., 2004; Triandis, 1994). Wiersema and Bird (1993) used Hofstede's framework to develop a model explaining how demographic variables predict executive turnover in national cultures. For example, their study of Japanese managers found that socio-cultural values such as collectivism and stratification influence turnover by shaping social dynamics. Similarly, Chiu et al. (2001) found that UK workers stereotyped older workers as less adaptable to change more often than Hong Kong workers, with these stereotypes linked to higher turnover among older employees. Furthermore, Yao and Wang (2006) found that collectivism strengthened the positive effects of normative commitment on retention, suggesting that certain types of commitment may have a greater impact on employee retention in collectivist cultures. König et al. (2011) studied the role of uncertainty avoidance in the turnover process, and found that the links between job insecurity and turnover intentions were stronger in a low uncertainty avoidance country (USA) than in a **high uncertainty avoidance country** (Switzerland; also Slovenia). Research indicates that workload is more strongly associated with job stress and turnover intentions in **individualistic countries than in collectivist ones**. Yang et al. (2012) found that job stress significantly predicted organisational withdrawal in individualistic cultures. Stavrou and Kilaniotis (2010) discovered that **flexible work arrangements** had different effects in Anglo-Saxon and Nordic cultures, with part-time work arrangements linked to higher turnover in Anglo-Saxon cultures but lower turnover in Nordic ones.

Zimmerman et al. (2009) found that Western human resources policies were less effective in promoting employee retention in China than Asian human resources practices. It has been shown time and time again that **understanding culture is critical to developing human resources strategies and retaining employees**.

Other studies have examined national culture outside Hofstede's and Triandis's theoretical frameworks. For example, research has explored the impact of **culturally diverse work teams on member retention**, finding that diverse teams had significantly higher turnover (Ng and Tung, 1998). Cohen and Kirchmeyer (2005) studied how work and non-work factors influenced turnover across religious cultures, finding significant differences between Christians, Muslims, and Jews. Reiche (2009) explored turnover among local staff in multinational subsidiaries, concluding that **organisational identification is a key mechanism for overcoming cross-cultural differences**. Indeed, military culture as such plays an important role in international operations and missions, as it helps to overcome differences between nations and reinforces joint efforts to achieve the objectives of missions (especially within NATO militaries, which have a common military culture).

In Slovenia, the impact of culture on employee retention remains under-researched. However, Vuga Beršnak (2014; 2021) studied security culture within Hofstede's framework, identifying high levels of power distance and uncertainty avoidance, a feminine orientation, and collectivism in Slovenian culture. Public opinion surveys in Slovenia show a strong aversion to risk (Vuga Beršnak, 2021). Slovenian public opinion is supportive of military tasks that contribute to national social welfare and humanitarian missions, but strongly opposes risk, with 70% of the population favouring the withdrawal of troops in case of casualties (Vuga Beršnak, 2014). This risk-averse culture, termed the **"security bubble,"** reflects societal rejection of risk in international operations and missions (Vuga Beršnak, 2021) and also in other contexts.

Further studies, such as the Slovenian Public Opinion surveys, have measured values, public attitudes towards national and international security, the Slovenian Armed Forces, and the military profession, all of which can influence retention (Jelušič et al., 2005; Malešič et al., 2007; Malešič et al., 2009; Malešič et al., 2012). Research by Vuga Beršnak et al. (2019–2023) has also examined the differences in everyday life between civilian and military patterns, the stereotypical perceptions of the military and their families, and differences in intimate partnerships and family relations. Malešič et al. (2015) argued that the SAF needs to **converge civilian and military values to maintain legitimacy**, noting that public trust in the military is higher than in most other political institutions due to the high fulfilment of the social imperative.

2.1.3 Demographic Factors

Global demographic changes, such as ageing populations, impact workforce composition and retention. In Slovenia, the average age is increasing, with a significant portion of the population over 65 (European Commission, 2023). Lambert et al. (2012) and Bjelland et al. (2012) note that demographic factors (length of employment, age, and income) significantly influence turnover. Similarly, employee retention theory supports the **connection between demographic factors and employee retention** (Mitchell et al., 2001; Bibi et al., 2016; Walsh and Baritkowski,

2013). Managing multi-generational workforces and addressing the specific **needs of different age groups** are critical (Rani and Samuel, 2016). Younger employees are more likely to seek new job opportunities than older employees, influencing turnover rates (Monks, 2012; Okun et al., 2013; Gibson and Sodeman, 2014). For example, **younger** personnel may prioritise **career development and diverse experiences**, leading them to explore opportunities outside the military if their needs are not being met. Job changes are more frequent in younger age groups, with those under 35 more likely to seek new opportunities and challenges. Lopina et al. (2012) found that 33% of the studied workforce population from Generation Y (aged 18–34) voluntarily left their jobs within six months. On the other hand, **older** personnel may value **job stability and benefits** more, making them less likely to leave. Understanding these generational preferences and **tailoring retention strategies** accordingly can significantly enhance retention. For instance, offering flexible career paths and continuous professional development opportunities can attract and retain younger employees, while robust retirement benefits and recognition programmes can appeal to older staff (Okun et al., 2013; Gibson and Sodeman, 2014).

Demographic factors significantly influence armed forces and security (e.g. Libicki et al., 2011). In this section, we observe some different results in relation to gender and job satisfaction. In the USA, Buddin (2005) found that at the beginning of their service, female personnel are 19% less likely to remain employed. Similarly, Putka and Strickland (2005) reported that attrition rates for women were 43% to 113% higher than for men at various stages up to the 48th month of service. Larson et al. (2002) found that women are 44% more likely to leave within the first year of service. In Canada, however, authors found minimal differences between men and women with regard to their intentions to leave the military. Where differences were noted, women were more satisfied with individual combat training standards, the impact of deployments on family, pay and benefits, and organisational leadership than men (Cheng et al., 2020, in CAF Retention Strategy, 2022). Age is also a significant predictor of attrition, with younger personnel more likely to leave than older members (e.g. Price and Kim, 1993; Hoglin and Barton, 2015; Perry et al., 1991). Vesterling et al. (2015) found that early-career personnel are particularly prone to leaving military service after deployments. In a study on US Air Force retention (Robbert et al., 2022), marital status and the number of children were influential demographic factors, with married personnel and those with children showing lower attrition rates. The same study (Ibid., pp 17–18) revealed that gender and race also play a role, with men staying longer than women, and black personnel staying longer than white personnel. Kopač (2006b, p 111) found that age and education level affect interest in extending employment in the SAF. Age positively correlates with interest in extending employment, while higher education levels correlate with decreased interest (Ibid.).

Broader demographic trends also affect Slovenia and its armed forces. Močnik (2018, p. 92) noted years ago that Slovenia faces a significant demographic deficit. The demographic data still supports this observation. One of the most sensible

responses, he suggests, would be to **sequentially allocate human resources within the Slovenian national security sector**. This approach would make the SAF a more reliable and attractive employer (Ibid.).

2.1.4 Economic Factors

Economic theories on employment decisions in the armed forces emphasise macro-level factors, focusing on the resources for acquiring and retaining human resources in the military, the economic conditions, salaries, and employment opportunities in both the military and civilian sectors (Kopač, 2006a; Kopač, 2006b; Kopač, 2012, p 1002; Hartley, 2011). Economic factors, including pay, benefits, and job security, are pivotal in retention (Tresch and Leuprecht, 2010, p 4; see also Lakhani, 1988; Francois, 2020). Military compensation must be competitive with civilian opportunities to retain personnel. Economic theories and models, such as those developed by the RAND Corporation, highlight the relationship between military compensation and retention (e.g. Gotz and McCall, 1984; Warner and Asch, 1995; Asch and Warner, 2001a, 2001b; Goldberg, 2001; Hosek et al., 2007; Tong et al., 2021; Mattock and Asch, 2023). Increased financial incentives can significantly boost retention rates, particularly among younger personnel at the beginning of their careers. For instance, studies have shown that a 10% increase in total compensation can lead to a substantial rise in retention rates among early-career personnel (Warner, 2012). Additionally, the job security provided by military service is a significant retention factor, especially in uncertain economic climates. When the civilian job market is volatile, the stability offered by a military career becomes more attractive. However, during periods of economic growth, the military must enhance its compensation packages and career development opportunities to remain competitive with the private sector.

Kopač (2006a) observed nearly two decades ago that the size of the population aged 20-24 has the greatest impact on the number of candidates for employment in the SAF. He predicted that due to decreasing unemployment and increasing salaries in the civilian sector, it would be necessary to **attract personnel primarily through a more appropriate salary policy**, along with other benefits, and effective advertising. Additionally, the effect of a declining youth population was noted. Kopač (2006b, p 114) also found, from a study on the retention of permanent SAF personnel, that there was significant interest in renewing employment contracts among military personnel. However, he warned that a large portion of the military workforce would be willing to leave the SAF for better offers and higher pay in the civilian sector.

Defence expenditure, which includes funding for the defence system (the administrative section of the Ministry of Defence and the SAF), resources for the annual acquisition plans, and military pensions, undoubtedly affects the ability to retain personnel (GOV.SI). Since 2015, defence expenditure as a percentage of GDP has been increasing annually. According to the approved budgets for 2024 and 2025, defence expenditure is projected to be 1.31% of GDP for 2024 and 1.36% of GDP for 2025, while the revised 2023 budget set it at 1.33% of GDP (GOV.SI).

2.2 Factors Influencing Retention in Military Organisations at the Micro Socio-Ecological Level

2.2.1 Work Environment

Zajec (2009, p 5) divided the work environment into the physical work environment, the organisational culture, and the organisational climate, noting that it “reflects the values, virtues, culture, and mission of the organization”, and influences employee satisfaction. Similar distinctions are found in the international literature. Burr et al. (2022) defined the work environment as a combination of the physical and psychosocial environments. Briner (2000, p 299) further categorised it as including physical conditions (e.g. heat, equipment), job characteristics (e.g. workload, task difficulty), broader organisational attributes (e.g. culture, history), and even external factors (e.g. local labour market conditions, the industry sector, work-home relationships).

2.2.2 Job Satisfaction

Job satisfaction is one of the most extensively studied concepts in organisational theory. In the field of work psychology, job satisfaction is present in 70% of all articles, despite the increased focus on work commitment since the late 19th century (Judge et al., 2017, p 357). Simply put, job satisfaction refers to workers’ general evaluative judgments about their work (Weiss, 2002). Research in defence studies indicates that job satisfaction significantly reduces the likelihood of leaving military service before retirement (Etheridge, 1989; Pierce, 1998; Price and Kim, 1993). Generally, military personnel report lower job satisfaction than civilians (Blair and Phillips, 1983; Fredland and Little, 1983; Woodruff and Conway, 1990). However, job satisfaction is often not the only or even the primary variable. Models frequently position job satisfaction as an intermediary variable between job-related, organisational, and individual factors, and the intention to remain in service (Bogg and Cooper, 1995; Haar et al., 2014; Kim et al., 1996; Proyer et al., 2012; Sy et al., 2006).

In terms of satisfaction factors, the Slovenian study “Military-Specific Risk Factors for the Well-being and Health of Military Families” (Vuga Beršnak et al., 2022) highlighted the work environment; specifically **workplace relationships, flexibility, and the relationship between commanders and subordinates**. The work environment directly affects an individual’s well-being, motivation, and productivity. Employees spend a significant portion of their lives at work, and the environment, relationships, and culture there greatly influence their overall happiness and professional fulfilment.

2.2.3 The Individual and the Work Environment

Dawis and Lofquist (1984) highlighted the role of individuals in relation to the work environment; they conceptualised work as an interaction between the individual and the work environment. The core of their theory is the concept of person-environment fit, emphasising the importance of aligning individual needs with the opportunities

provided by the work environment. The work environment is viewed as a dynamic entity characterised by various factors, including job demands, organisational culture, rewards, and growth opportunities. For instance, an environment that offers clear expectations, meaningful tasks, and skill development opportunities is likely to be perceived as more supportive and conducive to adjustment. According to Holland's (1963) theory of personality-job fit, job satisfaction requires congruence between job characteristics and personality types.

2.2.4 Psychological Aspects of the Employee-Work Environment Relationship

The relationship between employees and the organisation is contractual, defining the duties and rights of both parties. However, the expectations employees have with regard to the interpretation and execution of this contract are also significant. This is known as the "psychological contract" (Argyris, 1960). It explains workforce behaviour related to employment and departure. It deals with the unwritten expectations and obligations between employers and employees in the workplace. These psychological contracts are not explicitly stated in formal agreements, but are implicit agreements shaping mutual expectations, perceptions, and commitments between the parties. They are defined as "individuals' beliefs regarding the terms and conditions of a reciprocal exchange agreement between them and their organizations" (Rousseau, 1995, p 9). Due to employees' expectations of reciprocal obligations from employers, these can be seen as the psychological basis of the employment relationship (Rousseau, 1995; Shore and Tetrick, 1994). They develop at the start of the employment relationship through interactions with human resources and organisational representatives. As employees gain experience within the organisation, their expectations adapt to the realities.

2.2.5 Risk Factors Related to the Work Environment

Workplace Stress

Studies indicate that higher levels of workplace stress are associated with lower levels of job satisfaction (Cummins, 1990; Landsbergis, 1988). **Military personnel and their families face unique challenges** such as frequent relocations, the possibility of deployment, the risk of injury or death during duty, separation from extended family due to geographical distance, relatively modest income, and often having more children in their households (Hunter, 1982, in Black, 1993). Sanchez et al. (2004) found that workplace pressure was a significant predictor of dissatisfaction. The primary indicators of job satisfaction were the perceived level of work pressure and the belief that the most significant challenges in their lives stemmed from work-related factors (such as superiors) rather than non-work-related issues (such as health or family). Individuals experiencing increased workplace pressure reported lower job satisfaction. Dobbs and Do (2019) identified organisational cynicism as a key factor in employee turnover in the military, describing it as a "key factor in burnout and emotional exhaustion" and noting its direct impact on reducing "commitment and

effectiveness.” Their findings highlight a direct link between toxic leadership and organisational cynicism. Individuals who perceive their leaders as having toxic traits hold more negative views of their organisation, with self-promotion being identified as the primary toxic leadership style. Cynicism arises from perceived breaches of commitments to employees, unmet expectations, or observations of such breaches experienced by others (Dobbs and Do, 2019). The work atmosphere can become toxic when leaders’ personal values override the needs of the military and its soldiers (LaFalce, 2017). Doty and Fenlason (2013) reported that in an American study, 80% of the surveyed soldiers had encountered toxic leaders, and 20% had worked for them.

Gender and Inequality

Job satisfaction is also negatively impacted by gender bias and sexual harassment. Women facing gender discrimination show a slight tendency to seek new employment opportunities, while men are more strongly influenced by experiences of sexual harassment when considering job changes. The frequency, rather than the severity, of gender bias incidents is crucial in determining job dissatisfaction and turnover intentions (Antecol et al., 2009). A meta-analysis of sexual harassment literature revealed that the consequences of such actions vary depending on the source of the harassment. Dissatisfaction with coworkers was more strongly associated with experiences of sexual harassment than dissatisfaction with superiors (Willness et al., 2007).

Family-related issues also show differences between men and women, as noted by Dichter and True (2015). In their qualitative study of female veterans, most reported leaving military service earlier than planned or desired, primarily due to gender-related experiences. A study by the National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (2019) found that separation from family and friends and work-family conflict were among the top five reasons for job termination, cited by 20% of departing personnel. These issues were comparable in prevalence to dissatisfaction with working conditions, and slightly less common than concerns about lack of advancement/recognition and deployment.

Sims et al. (2005), in a study of 11,521 female military personnel over four years, examined employee turnover in the military in relation to sexual harassment. They confirmed that sexual harassment adversely affects employees, leading to decreased job satisfaction and attachment, and increased intentions to leave the military. Even when accounting for mediating factors such as job satisfaction, organisational commitment, and marital status, harassment experiences remained linked to increased turnover. Increased commitment to an organisation with a clear anti-harassment policy was also confirmed in a study of 14,000 soldiers in the United States (Williams et al., 1999).

2.2.6 Supportive Factors Related to the Work Environment

Encouraging Work Environment

A supportive and encouraging work environment is a key factor in employee retention (Richman et al., 2008). De Vos et al. (2003) highlighted organisational promises that attract and retain employees, including professional development opportunities, challenging tasks, and a supportive social environment at work. A 2023 study of the U.S. Army identified job instability and lack of planning (26.5%), unfair promotion practices (21.5%), morale (20.6%), and flexibility to pursue personal goals (19%) as top reasons for leaving (Vie et al., 2023, p 14). Conversely, performing duties that are personally meaningful is linked to overall job satisfaction and life satisfaction (Zurcher, 1977).

Organisational support is also emphasised by Allen et al. (2003) as a critical factor in retaining employees. They found that a positive perception of human resource practices enhances the perception of organisational support, which leads to greater emotional attachment to the organisation. Employees with a positive perception of organisational support are less likely to leave their jobs. Walker (2001) identified seven factors which primarily promote employee retention: challenging work, learning opportunities, positive relationships with colleagues, pay and recognition, acknowledgment of abilities, work-life balance, and effective communication.

The findings are supported by Organisational Support Theory and Social Support Theory, which suggest that organisational support builds employees' emotional commitment and strengthens their emotional connection to the organisation (Rhoades and Eisenberger, 2001), thereby increasing retention (Eisenberger et al., 2002). Inclusive environments which accept sexual orientation and gender identity are positively associated with mental health, well-being, and productivity among LGBT individuals, benefitting morale, cohesion, and retention (Polchar et al., 2014).

Effective Leadership

A positive relationship with superiors (commanders in the military) is inversely related to employee turnover. The extent to which employees believe their organisation values their contributions and cares about their well-being is inversely proportional to voluntary departure (Randall, 2006). Randall tested the leadership abilities of superiors and their correlation with soldiers' intentions to remain in military service, finding a positive correlation for each of the 23 leadership abilities included. He emphasised that leadership is a skill that can be developed and learned. The **quality of military leadership** is invaluable for employee retention, and leadership development programmes play a significant role (Pickett, 2023, p 3).

Equality and Cohesion

Perceptions of equal opportunities are also crucial in the workplace environment. Walsh et al. (2010) found that a positive psychological climate of equal opportunities directly contributes to higher job satisfaction among soldiers. This indicates that a more positive perception of the equal opportunity climate is linked to lower job stress and higher job satisfaction. Additionally, a positive climate of equal opportunities within a unit is associated with increased unit cohesion (Walsh et al., 2010).

The importance of cohesion is also confirmed by Lancaster et al. (2013), who studied factors influencing the likelihood of male and female employees continuing their service in the National Guard after combat deployment in support of Operation Iraqi Freedom. They found that perceived support within the unit was the best predictor of the intention to return or stay in the military, regardless of gender.

Work-Life Balance

In their study of military organisations, Dupré and Day (2007; see also Vest, 2014) found that employees who received support from the organisation and their superiors in balancing work and personal life, had encouraging work, and understood their job requirements reported fewer health symptoms and intentions to leave the organisation. Furthermore, employees who experienced higher job satisfaction reported better health and fewer intentions to move to another organisation.

2.2.7 Family

Family Well-being

Family well-being is a significant factor for individuals considering entry into or continuation of military service (Keller et al., 2018; National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine et al., 2019). Family support influences a soldier's retention, readiness, morale, and motivation (Schneider and Martin, 1994). Conversely, family issues can detract from a service member's focus and readiness for missions, incurring costs due to legal, health, mental, or financial problems (Committee on the Assessment of the Readjustment Needs of Military Personnel, Veterans, and Their Families et al., 2013; Lubens and Bruckner, 2018).

Studies in the SAF (Vuga Beršnak et al., 2022) have shown that support from the spouse and the family as a whole is very important, as it represents the backbone for the service members. Family support is high in Slovenian military families, even during deployments, despite the negative impact that military demands have on children (e.g. frequent parental absences) and spouses (e.g. giving up career, taking care of household and family to support the soldier's professional obligations, etc.).

U.S. military services emphasise the importance of family well-being and satisfaction, treating family members as integral partners in the military lifestyle. There is a prevailing perception in the U.S. that it is the military's responsibility to create an environment where families can thrive and realise their potential (National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine et al., 2019, p. 28).

Family issues can hinder the ability of service members to relocate or remain on deployment (Keller et al., 2018; Sims et al., 2017). According to a 2002 U.S. Department of Defense study on active-duty personnel behaviour related to health, job stress was highest among married service members living apart from their spouses, significantly impacting mental health and job performance (Hourani et al., 2006).

The U.S. Department of Defense's guidelines on family readiness emphasise that "family well-being contributes to retention, resilience, readiness, and quality of life" (Under-Secretary of Defense for Personnel and Readiness, 2021, Section 4). The National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine et al. (2019, p. 64) conclude that the well-being of soldiers and their families is linked to retention rates. They also note that every soldier, including those not married, is part of some family structure and needs informal support systems to fulfil military duties.

Support networks (safety net), including family and friends, positively impact job satisfaction (Castaneda et al., 2009; Griffith, 2005). A study of military partners found that 93% of soldiers remain in service if supported by their partner, compared to only 44% without such support (Office of People Analytics, 2017). Some studies identify partner support as a critical factor in retention (Bowen, 1986; Etheridge, 1989; Kirby and Naftel, 2000; Pittman and Orthner, 1988).

Family Stressors and Dissatisfaction

Frequent absences and relocations are significant stressors affecting family satisfaction (Etheridge, 1989). A U.S. Department of Defense study showed that partner support decreases with increased frequency and duration of absences (Office of People Analytics, 2019). Higher levels of marital satisfaction and family support increase the likelihood of continued military service, while financial stress reduces partner support (Office of People Analytics, 2019). Work-family conflict lowers job satisfaction (Street et al., 2022).

Woodall et al. (2023) tested the impact of family factors on soldiers' decisions to leave service, analysing over 4,500 soldier-partner pairs. They evaluated family satisfaction and work-family conflict as mediators affecting service exit decisions. The results indicated that financial difficulties, the number of children, and partner absences increased the likelihood of leaving service due to work-family conflict and reduced job satisfaction. **Employees with spouses reporting higher social support were significantly less likely to voluntarily leave service.**

Orthner (1990) identified spousal support, spousal employment, family life cycle, family economy, and family career decision-making processes as key factors supporting military employment retention. Sanchez et al. (2004, p. 32) highlighted the importance of positive personal events. Their study found that military personnel experiencing more positive life changes in the previous year were generally less satisfied with their job, suggesting that even beneficial life events can cause stress, especially if they conflict with military duties.

Rosen and Durand (1995) found higher military commitment among married personnel, with spouse attitudes significantly impacting service retention decisions. Their longitudinal analysis of data from over 1,200 military spouses showed that rank, years of service, and spouse expectations predicted younger spouses' decisions to leave the military. Compatibility with family life was a crucial predictor for mid-level NCO spouses. Effective and rapid adjustment to military life is vital for family readiness, reducing dropout rates and enhancing the retention of quality personnel (National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine et al., 2019, p 125).

Military family challenges **also affect parents, siblings, friends, and other family members**, with concerns such as separation due to deployment, safety worries, childcare, and care of elders (National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine et al., 2019, p 168).

Family Resilience

Family resilience is a critical factor influencing service, characterised by demographic, cultural, economic, and social variables (Southwick et al., 2014). Factors affecting family resilience include value systems, communication, problem-solving methods, and family support systems (National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine et al., 2019). However, Bonanno et al. (2015) emphasised that no single factor is solely responsible for resilience.

2.3 Factors Influencing Retention in Military Organisations at the Individual Socio-Ecological Level

In this section, we will explore factors emerging from or impacting individuals at the personal level. Based on recent findings from the Slovenian study “Military-Specific Risk Factors for the Well-being and Health of Military Families” (Vuga Beršnak, 2020; 2022), we will analyse the importance and influence of individual factors, including financial factors, motivation, and physical and mental health.

2.3.1 Financial Factors

Military Benefits as a Management Tool

Military benefits are a crucial strategic resource for managing human capital. The effectiveness of the reward system depends on its continual adaptation to changes within the military and its operational environment (Asch, 2019, p 2). Military benefits aim to achieve several human resource goals. Firstly, they should provide **appropriate incentives for individuals to invest effort in career advancement**. Secondly, benefits should aid in effectively allocating personnel to **positions where they are most suited. The system should prevent behaviours such as “climbing” (seeking positions beyond one’s qualifications) and “slumming” (settling for positions below one’s abilities)**. Thirdly, **reward policies** must ensure personnel **remain in the organisation long enough to recoup training costs and meet staffing needs** for mid- and senior-level positions (Asch, 2019, p 2).

The US Department of Defense (2018a; 2018b) emphasises that military **benefits** should uphold the **perception of military service as dignified, respected, desirable, and honourable**. The document mentions the emotional and spiritual fulfilment derived from dedicated service in uniform, and highlights patriotism as an important but insufficient motivator for a military career. Financial benefits must complement these motivations. Other principles of military benefits include their efficiency and success in both peace and war, predictability and transparency, fairness, and sufficient flexibility to adapt to technological and tactical changes, supply and demand, and the military operating environment (Asch, 2019, p 3).

Asch (2019) suggested considering four main categories when evaluating the effectiveness of the military pay system: (1) Determining the Level of Military Pay and Pay Increases: What level of military pay is necessary for competitiveness? (2) Structuring the Military Pay Table: How should military pay be structured across different ranks and within them? (3) Special and Incentive Payments: What proportion of funds should be allocated to basic pay received by all personnel, and what proportion to special and incentive payments? (4) Deferred Compensation and Military Retirement: The purpose and effectiveness of the retirement system.

Military Benefits and the Organisational Structure

Research indicates that the pay structure in a hierarchical organisation such as the military should ensure that promotions to higher ranks are rewarded with higher pay grades (Asch and Warner, 2001; Bognanno, 2001; Rosen, 1986). The military needs such a pay structure for three talent management-related reasons: firstly, higher pay increases at higher ranks provide incentives for lower-ranked personnel to perform well, as those who excel are more likely to reach these higher grades and receive higher pay; secondly, since more talented personnel are more likely to be promoted, a skewed pay structure motivates them to remain in the military and continue their dedicated work; and thirdly, such a pay structure addresses a key

feature of the military promotion system, where incentives for performance decrease with rank advancement (Asch, 2019, p 2). Asch (2019, p 2) highlights the potential need to adjust the pay scale structure to create stronger performance incentives. The possibility of using performance-based pay within pay grades, including a pay scale that incorporates time in the grade, should be explored.

Benefits and Relationship with the Civilian Sector

Warner (2012) reviewed the existing literature on military recruitment and retention and identified key factors that influence these, including policies related to military benefits. He found that recruitment and retention depend on the level of military pay compared to civilian sector pay opportunities. A 10% increase in current and future military benefits is estimated to increase the supply of high-quality candidates by 6–11%, and is projected to boost retention for the first term (3–6 years of service) by 15–20%, the second term (7–10 years) by about 10-13%, and the third term (11–14 years) by about 5% (Warner, 2012, p 71). **Income levels have the greatest impact on young employees at the start of their careers**, while **other motivators** become more **significant over time**, reducing the importance of money. After several years of service and numerous promotions, income improves to the point where further increases are no longer a key retention factor.

Comparing military and civilian benefits is challenging due to the different nature of work in the two sectors. Quantifying these differences in pay is complex, suggesting a need for compensation packages tailored to the unique aspects of military life (Murray and the Congressional Budget Office, 2007, p 2).

Economic conditions also influence military recruitment and retention. Studies show that a **10% decrease in civilian unemployment can reduce the pool of high-quality recruits by 2-4%**. Economic crises, such as that of 2008, positively impacted recruitment and retention, leading to fewer recruitment bonuses. As economic conditions improve, this positive trend is expected to weaken (Warner, 2012, p 72).

Examining differences between military and civilian benefits alone cannot independently determine whether military benefits are set at the optimal level. Other factors, including trends and expectations with regard to military recruitment and retention, civilian sector unemployment, political dynamics such as war conditions or conflict potential, and forecasts on the frequency and duration of force deployments, are also important (Office of the Under Secretary of Defense for Personnel and Readiness, 2012, p xvii).

Quality of New Hires

Increased military benefits are associated with a higher number of quality candidate applications (Asch et al., 2007). Hosek et al. (2018) found that the quality of new hires in the U.S. is positively correlated with the ratio of pay and benefits for the navy and the air force, but not for the army. The different result for the army is attributed to the challenges of recruiting during extensive deployments in support of operations in Iraq and Afghanistan in 2000, with insufficient recruitment funding adjustments.

A 2004 UK Royal Air Force study on military exits cited job dissatisfaction and low future work motivation, family issues and alienation, and better employment opportunities outside the air force (Grigorov, 2020, p 28). In response to pilot shortages, the UK implemented a programme to reimburse civilian aviation licence training costs, but it revealed “deeper motivational issues related to quality of life, flight opportunities, pay, job satisfaction, and job security”. Additional financial retention incentives for pilots were introduced as a short-term measure (Grigorov, 2020, p 28). Despite these efforts, a 2018 Ministry of Defence survey revealed concerning dissatisfaction levels among personnel, with only 40% expressing satisfaction and 35% complete dissatisfaction, while morale in military formations noticeably declined (UK Ministry of Defence, 2018).

In the light of changing attitudes towards the military, the UK began presenting the military profession as a way to acquire valuable skills, such as teamwork, leadership, and perseverance, rather than merely a patriotic duty. This approach could benefit all European armed forces facing strong labour market competition (Acquarelli et al., 2022, p 9).

Special Payments and Incentives

Special and incentive payments, including one-off or recurring monthly payments and bonuses, as well as non-monetary incentives, are flexible tools that the military uses to address personnel needs that cannot be effectively met through pay rises alone. These payments target specific segments of personnel to attract and retain staff in hard-to-fill areas. Historically, such payments have accounted for only 5% of typical military compensation, but have significantly impacted recruitment and retention. They supplement military pay in cases such as high civilian pay for similar skills, rapid demand growth, challenging work conditions, expensive training investments, and specialised knowledge requirements (Office of the Under Secretary of Defense for Personnel and Readiness, 2012, p xvii).

Research indicates that monetary bonuses for critical occupations are effective and cost-efficient incentives for hiring and retaining personnel (Asch et al., 2010; Knapp et al., 2018). Asch et al. (2010, p xvii) estimated that without increased bonuses for additional recruits between 2004 and 2008, the U.S. military would have recruited 20% fewer quality personnel. In response to retention concerns, the U.S. Department

of Defense quadrupled spending on re-enlistment bonuses (Golding et al., 2006, p 12). However, although enlistment bonuses are cost-effective tools for achieving recruitment goals in hard-to-fill roles, such personnel often leave to apply their acquired skills in the civilian sector (Warner, 2012, p 72).

Non-monetary benefits are sometimes considered less economically efficient than monetary ones because they limit how employees can spend their earnings. However, the popularity of non-monetary and deferred benefits may partly stem from the fact that many are not taxed. Employers offer non-monetary benefits to ensure or maintain desirable employee characteristics (Murray and the Congressional Budget Office, 2007, p 17). Non-monetary benefits are also successful because employees often perceive them as unexpected bonuses or gifts, not contractual compensation (Akerlof, 1982). Nonetheless, since it is often easier to recognise the value of money than non-monetary and deferred benefits, some analysts believe that direct monetary payments allow employers to retain a larger and more capable workforce at the same total cost (Murray and Congressional Budget Office, 2007, p 27).

2.3.2 Motivation

Theories of Motivation

There is substantial evidence that intrinsic motivation is a crucial factor in both attrition and retention in the military (e.g. Cameron and Pierce, 1994). Intrinsic motivation, often referred to as “psychological compensation,” relates to the psychological rewards individuals gain from their work, in contrast to extrinsic motivation, which involves economic rewards (Thomas and Jansen, 1996, p 1). The concept of intrinsic motivation has been somewhat ambiguous, partly due to the unclear definition of “intrinsic”. Some authors use “intrinsic” to mean that motivation is inherent to the individual, i.e. psychological, while others use it to mean that it is inseparable from the task performed. According to Thomas and Jansen (1991), intrinsic motivation includes psychological rewards which stem directly from the nature of the task. Therefore, research on intrinsic motivation focuses on characteristics inherent to both the individual and the task performed (see Bandura, 1988; Kanfer, 1990).

The potential benefits of intrinsic motivation for tasks and individual decision-making include flexibility, adaptability, responsiveness, new insights, learning, and satisfaction. These benefits are expected to lead to increased retention and better readiness at both the individual and unit levels (Thomas and Jansen, 1996, p i).

Three Theories of Intrinsic Motivation

Cognitive Evaluation Theory: This psychological theory explains the effects of external factors on intrinsic motivation. It emphasises activities arising from the task itself as a source of intrinsic motivation, overlooking the importance of the intended purposes of the task (Deci, 1971; Deci and Ryan, 1987). The theory effectively explains enjoyment in activities by identifying two elements of intrinsic motivation

derived from task-related activities: choice (autonomy) and competence based on experience. Research emphasises how feedback and external rewards shape these feelings (Thomas and Jansen, 1996, p 12).

Job Characteristics Model (JCM): Developed by Hackman and Oldham (1980), this theory of job design identifies the key factors which make work motivating, satisfying, and engaging for employees. This approach to intrinsic motivation emphasises the significance of the task's purpose or intended outcomes as sources of intrinsic rewards. The theory focuses on how five job design aspects (job characteristics) shape these psychological states: task significance, skill variety, task identity, autonomy, and feedback (Thomas and Jansen, 1996, p 13). Research also clearly shows that these job characteristics influence job satisfaction (Loher et al., 1985), which in turn increases retention (Mowday et al., 1982).

Integrative Theory: Combining elements of the Cognitive Evaluation Theory and the Job Characteristics Model, this theory posits four types of intrinsic rewards: a sense of meaning, choice, competence, and progress. These rewards correspond to four types of decision-making behaviour which define autonomy: commitment to a meaningful purpose, choosing activities to achieve this purpose, monitoring quality (competence), and tracking progress towards the purpose (Thomas and Jansen, 1996, p i).

Motivation and the Military

Researchers have extensively studied the motives for joining the military since the 1970s, often using Moskos's (1977) institutional-occupational (I-O) model. Moskos distinguishes between two types of military organisation: institutional and occupational. Institutional military organisations rely on values and norms which promote a sense of personal duty and transcend individual interests. This perspective emphasises intrinsic values such as duty, service, loyalty, discipline, honour, and patriotism (Griffith, 2008; Lawrence and Legree, 1996; Moskos, 1977; Woodruff et al., 2006). On the other hand, the occupational model views the military as a job like any other civilian occupation, where individuals serve for personal interest and external incentives such as monetary rewards, salary, benefits, allowances, educational funding, adventure, travel, professional training, or promotion opportunities (Griffith, 2008; Moskos, 1977; Štampar, 2014, pp 94–95; Woodruff et al., 2006; Mastroianni, 2005, p 76).

Pliske et al. (1986) suggested that individuals enlist in the U.S. military for various economic and psychological reasons, identifying six motivational factors: **self-fulfilment, economic advancement, military service, time, travel, and money for education**. Another study by the National Defence Research Institute indicated that the decision to join the military is **negatively related to individuals' academic abilities, financial resources for education, and employment opportunities** (Antel et al., 1987).

Conversely, Eighmey (2006, p 313, 326) found that young people join the military for material reasons as well as values such as **duty to the country, self-discipline, and leadership skills**. Other studies have shown that intrinsic values such as patriotism and the desire to serve in the military still play a crucial role in the decision to join (Park and Avery, 2016; Woodruff et al., 2006).

Segal and Segal (2004) identified additional factors influencing the decision to join the military among students. Students with fewer **post-secondary education opportunities were more inclined to choose a military career**, while **those who excelled in high school and had university-educated parents were less likely to make this choice**. Gibson (2007) noted that parental attitudes can create social pressure influencing young people's decisions to join the military.

In his study on the motivation of service members who joined between 2001 and 2010, Fransen (2019) highlighted the presence of both institutional and occupational aspects, as personnel were motivated by both extrinsic and intrinsic reasons. He noted that "institutional or intrinsic values are clearly still predominant in the current [American] military" (Fransen, 2019, p 187).

Burland and Lundquist (2013) found that occupational motivators are more common in support roles, while institutional motivators prevail in combat roles. They also noted that motivational differences between occupations diminish with longer service periods.

Hodný and Sarvaš (1999) investigated the attitudes of Czech conscripts towards a military career in the late 1990s, particularly their inclination to become professional service members. They found that conscripts **preferred occupational incentives** over institutional ones, with only a minority favouring the latter. Outdated technology, a militaristic mentality, and the low social status associated with the military profession in the Czech Republic were identified as the main deterrents to pursuing a military career. Additionally, a significant proportion of conscripts expressed racial and national intolerance. In contrast, the authors suggested that the military could mitigate these tensions and develop into an inclusive institution promoting racial and national understanding.

The significance of institutional factors as the main motivation for a military career was highlighted by Davidová et al. (2023, p. 61), contrasting studies that emphasized occupational factors, although they acknowledged their influence. They found that service members who **identify with the organisation's goals, visions, and tasks** show interest in the quality of organisational services, collaboration with other team members to achieve common goals, support for the activities of others, and interest in further self-education.

Davidová et al. (2023) also noted that **social security**, including regular pay and healthcare, is a significant motivator for new employees, particularly older service

members. Conversely, the relative importance of social security decreases with higher levels of education. Similarly, social security is more important for employees with partners compared to those without.

The Role of Risk

The armed forces face unique challenges compared to private and other public institutions, including lower pay, higher risk, and ethical dilemmas arising from the dangerous nature of military service. For this reason, **risk poses a significant barrier to attracting new recruits**. Recently, individuals in Western societies **have become more risk-averse**, prioritising risk in their decision-making processes (Acquarelli et al., 2022). Beck (1992) describes the modern “risk society”, which is more aware and simultaneously concerned about (environmental, social, technological) risks threatening traditional structures and institutions. Additionally, with declining birth rates and an ageing population, society as a whole is less willing to risk the lives of service members due to the **emotional capital** they represent to their families (Luttwak, 1995). **Risk also influences the dynamic and evolving identity of modern service members** (Haitiner and Kümmel, 2009).

With regard to risk, Vuga Beršnak (2014) noted that **Slovenian society has a predominantly negative attitude towards risk**, which she describes as a “safety bubble”. This leads to an **unwillingness to accept casualties**, even when protecting highly valued societal values, such as humanitarian efforts. Historical and political influences, demographic changes (especially an ageing population), economic challenges, and cultural tendencies to avoid dangerous situations contribute to this negative attitude towards risk.

Changes in societal **perceptions of parenthood, children, and childhood** also play a significant role in shaping attitudes towards risk. The phenomenon of child-centricity or protective childhood has become the norm in modern society, bringing new demands on both children and parents. This is reflected in parents’ sacrifices to meet their children’s needs, greater societal expectations of a protective parental role, especially for mothers, the omnipresence of child monitoring, and the general adjustment and subordination of parents’ lives to their children’s needs (Švab, 2001, 2017). These changes influence service members’ professional behaviour and the assessment of the advantages and benefits of a military career.

2.3.3 Health

Physical Aspects of Health

Previous studies have shown that attrition is linked to various pre-employment factors such as demographics and physical health issues (e.g. obesity or prior injuries). For this reason, the military also evaluates these aspects in potential recruits (Knapik et al., 2004).

The military places great importance on the relationship between body composition and the ability to perform physical tasks (see Personnel-General, 2019). This not only influences decisions concerning the acceptance or rejection of candidates, but is also crucial for an individual's success and advancement within the service. It also has financial implications, due to the high costs of training new personnel to fill vacancies caused by existing members failing to meet physical standards, leading to attrition which negatively impacts unit readiness and effectiveness (Marriott and Grumstrup-Scott, 1992, p vii). In the U.S. there has been growing concern about the potential inadequacy of current (outdated) health/physical standards for recruitment and retention due to demographic changes reflecting increasing diversity in terms of gender, ethnicity, and age (Marriott and Grumstrup-Scott, 1992, p ix; see also Naghii, 2006).

Maintaining combat readiness requires service members to sustain good health and peak physical fitness. The rising prevalence of obesity and related diseases increases healthcare expenses and, along with indirect costs such as lost productivity, affects the cost-effectiveness and overall readiness of the military (McLaughlin and Wittert, 2009, p 695). On the other hand, stringent fitness criteria may not be necessary for all military roles, suggesting a reconsideration of standards and different requirements based on job types.

Maintaining good physical fitness in the military requires an active and athletic lifestyle. During the transition to military service or the initial voluntary service period, personnel are particularly exposed to sudden increased physical demands, often leading to injuries. A study by Vuga Beršnak et al. (2022) on military-specific risk factors for the well-being and health of military families found that in a Slovenian military sample, the most common injuries occurred during training and sports activities. Compared to civilians, service members are significantly more likely to suffer from knee injuries, hearing problems, and various joint and ligament injuries. Spinal problems occur equally frequently in both civilian and military samples, differing only in the nature of work causing the injuries. The study also found that health issues in the military sample mainly result from years of excessive strain and sports activities.

Despite prescribed body fat standards for military personnel, numerous studies have shown a trend of increasing overweight among the military population, mirroring the pattern in the general population (Lindquist and Bray, 2001; Mazokopakis, 2004; Poston et al., 2005). This trend also applies to other health issues. With an increasing prevalence of cardiovascular risk factors among younger civilians, similar trends are being observed in the military. A 2008 review of military health data highlighted the prevalence of cardiovascular risk factors, indicating a noticeable increase in cardiovascular vulnerability within this population (McGraw et al., 2008).

Hunter et al. (2015) also found that military fitness requirements, combined with an athletic lifestyle, are associated with a higher risk of atrial fibrillation, similar to that

of athletes. However, as noted by Keithler et al. (2023, p e24), military personnel diagnosed with atrial fibrillation are generally young and have few associated risk factors. More than two-thirds of personnel with atrial fibrillation met the retention standards. There were no differences in deployments or retention between healthy and treated personnel.

Psychological Aspects of Health

Cunha et al. (2015) studied the relationship between psychological characteristics and the likelihood of early discharge in 17,226 newly enlisted US Army personnel. The findings suggested that those with poorer psychological health are more likely to leave early. Moreover, identifying psychologically unsuitable candidates before enlistment can reduce attrition rates and mitigate related administrative and personnel costs.

In 2009, the U.S. Army began using the Global Assessment Tool (GAT) for new recruits. GAT is an online self-assessment questionnaire covering 14 attributes of psychological health and resilience relevant to military life (Cunha et al., 2015, p 1506). The program now called “Azimuth Check” is an updated version of GAT. The survey, averaging twelve minutes, assesses the overall readiness of a service member across five dimensions of personal readiness: physical, emotional, social, spiritual, and family. Based on the responses, personnel receive individual feedback for each dimension, including a graph comparing their scores with others in similar roles and military branches (Army Resilience Directorate, n.d.).

The link between mental health and attrition was also highlighted by Vasterling et al. (2015), who emphasised that rare studies on the mental health of active military personnel have found that worsening health symptoms after deployment to a combat zone increased the likelihood of discharge. Hoge et al. (2006), for instance, found that within a year of returning from deployment, attrition rates among veterans increased by 8% (from 13% to 21%) among Afghanistan war veterans and by 5% (from 16% to 21%) among Iraq war veterans. These findings underscore the potential negative career consequences associated with mental health issues among returning service members (see also Du Preez et al., Han et al., 2014; Pietrzak et al., 2010).

Research (Vuga Beršnak et al., 2022) has shown that mental health problems (PTSD, depression) among SAF service members are not severe, but they are affected by financial problems, family and parental stress, and general health problems. Psychoactive substances are also not commonly abused, but their potential abuse is influenced by family stress, financial problems, work-family conflicts and gender, with men being more prone to abuse substances such as alcohol, medication, drugs, etc. (Vuga Beršnak et al., 2022).

In this article, we have undertaken a two-stage analysis of the literature on the topic of retention. In the first step, we scanned the literature from established authors from

Conclusion Slovenia and the international environment, identified the factors that influence employee retention in the military organisation, and coded it according to different themes. In the second step, we developed a model and categorised the factors at different socioecological levels, namely the individual, micro and macro levels.

We have shown the importance of retaining quality and key personnel for the organisation, as the departure of such employees can result in the loss of investment in their development and training. Moreover, they take with them tacit knowledge, which can weaken the organisation's long-term security and threaten its competitive advantage (Orehek, 2023). In addition, we have emphasised the importance of various factors at different levels; for example, the importance of cultural characteristics in the implementation of retention measures, as a measure that is successful in one environment may be completely ineffective in another. One such example is flexible working hours, which can have a positive effect in one society and the exact opposite in another. Besides culture, the demographic profile of society and the organisation is also important. Job changes are more frequent in younger generations, who are more likely to seek new opportunities and challenges, while older employees tend to remain in their organisations and can therefore be a pillar of the organisation. The economic situation and the labour market play an important role, as does the education not only of the potential employee, but also of their parents.

In addition to macro-level factors, our literature review also examined micro-level factors, highlighting the importance of relationships in the work environment, relationships between commanders and subordinates, values and organisational culture, and family support, as well as social networks which tie individuals to the organisation. We also considered the significance of the personal loss associated with changing jobs. At the individual level, we addressed various factors, including mental and physical health, sources of motivation, financial satisfaction and other characteristics.

As it is crucial to monitor turnover within the organisation and identify the reasons for leaving, and to do this at different levels and repeatedly, our project research team will proceed with implementing a mixed methods research design to test the factors in the Slovenian Armed Forces and learn **which of the identified factors are present in the Slovenian environment, what impact they have, and how they correlate with and influence the intention to stay** in the SAF. By monitoring turnover and understanding the specific risk and protective factors affecting retention within the SAF, we aim to develop effective strategies and systemic solutions tailored to our unique context. The proposed theoretical model serves as a foundation for these efforts and guides our approach to enhancing personnel retention in the SAF.

References

1. Acquarelli, M., Bijlsma, B., Krause, J., and Tanasa, G.-C., 2022. *Modernising Recruitment and Retention Strategies: Developments in Military Employment (Food for Thought 06–2022)*. FINABEL European Army Interoperability Centre. <https://finabel.org/wp-content/uploads/2022/08/46.-Modernising-Recruitment-and-Retention-Strategiess-1.pdf> (Accessed: 1 August 2024).
2. Akerlof, G. A., 1982. Labor Contracts as Partial Gift Exchange. *The Quarterly Journal of Economics*, 97(4), pp 543–569. DOI: 10.2307/1885099.
3. Allen, D. G., Bryant, P. C., and Vardaman, J. M., 2010. Retaining Talent: Replacing Misconceptions with Evidence-Based Strategies. *Academy of Management Perspectives*, 24(2), pp 48–64. DOI: 10.5465/amp.24.2.48.
4. Allen, D. G., Shore, L. M., and Griffeth, R. W., 2003. The Role of Perceived Organizational Support and Supportive Human Resource Practices in the Turnover Process. *Journal of Management*, 29(1), pp 99–118. DOI: 10.1177/014920630302900107.
5. Antecol, H., Barcus, V. E., and Cobb-Clark, D., 2009. Gender-Biased Behavior at Work: Exploring the Relationship Between Sexual Harassment and Sex Discrimination. *Journal of Economic Psychology*, 30(5), pp 782–792. DOI: 10.1016/j.joe.2009.06.009.
6. Antel, J. J., Hosek, J., and Peterson, C. E., 1987. *Military Enlistment and Attrition: An Analysis of Decision Reversal*. RAND Corporation. <https://www.rand.org/pubs/reports/R3510.html> (Accessed: 1 August 2024).
7. Argyris, C., 1960. Understanding organizational behavior. *Sociological Abstracts* (pre-2017).
8. Army Resilience Directorate, n. d. *Azimuth Check—Factsheet*. Army Resilience Directorate. <https://www.armyresilience.army.mil/ard/images/pdf/Azimuth-Check-Factsheet-0622.pdf> (Accessed: 12 August 2024).
9. Asch, B. J., 2019. *Setting Military Compensation to Support Recruitment, Retention, and Performance*. RAND Corporation. DOI: 10.7249/RR3197 (Accessed: 3 August 2024).
10. Asch, B. J., Hosek, J. R., and Warner, J. T., 2007. “New Economics of Manpower in the Post-Cold War Era”. In: Sandler, T., and Hartley, K., (Eds.), *Handbook of Defense Economics, Vol. 2: Defense in a Globalized World*, Amsterdam: Elsevier North Holland, pp 1075–1138. DOI: 10.1016/S1574-0013(06)02032-1.
11. Asch, B. J., and Warner, J. T., 2001a. A Theory of Compensation and Personnel Policy in Hierarchical Organizations with Application to the United States Military. *Journal of Labor Economics*, 19(3), pp 523–562. DOI: 10.1086/322072.
12. Asch, B. J., and Warner, J. T., 2001b. *An Examination of the Effects of Voluntary Separation Incentives*. RAND Corporation. DOI: 10.7249/RB7547.
13. Asch, B., Heaton, P., Hosek, J., Martorell, P., Simon, C., and Warner, J., 2010. *Cash Incentives and Military Enlistment, Attrition, and Reenlistment*. RAND Corporation. DOI: 10.7249/MG950.
14. Bandura, A., 1988. *Self-Regulation of Motivation and Action Through Goal Systems*. Springer Netherlands. DOI: 10.1007/978-94-009-2792-6_2.
15. Beck, U., 1992. *Risk Society: Towards a New Modernity*. Sage Publications.
16. Bibi, P., Pangil, F. B., and Johanim, J. B., 2016. HRM Practices and Employees’ Retention: The Perspective of Job Embeddedness Theory. *Asian Journal of Multidisciplinary Studies* 4(5), pp 41–47.
17. Bjelland, M., Fallick, B., Haltiwanger, J., and McEntarfer, E., 2012. Employer-to-Employer Flows in the United States: Estimates Using Linked Employer-Employee Data. *Journal of Business and Economic Statistics* 29(4), pp 493–505.
18. Black, W. G., 1993. *Military-Induced Family Separation: A Stress Reduction Intervention*. *Social Work (New York)*, 38(3), pp 273–280. DOI: 10.1093/sw/38.3.273.
19. Blair, J. D., and Phillips, R. L., 1983. Job Satisfaction Among Youth in Military and Civilian Work Settings. *Armed Forces & Society*, 9(4), pp 555–568. DOI: 10.1177/0095327X8300900403.

20. Bogg, J., and Cooper, C., 1995. *Job Satisfaction, Mental Health, and Occupational Stress Among Senior Civil Servants*. *Human Relations*, 48(3), pp 327–341. DOI: 10.1177/001872679504800306.
21. Bognanno, M. L., 2001. *Corporate Tournaments*. *Journal of Labor Economics*, 19(2), pp 290–315. DOI: 10.1086/319562.
22. Bonanno, G. A., Romero, S. A., and Klein, S. I., 2015. *The Temporal Elements of Psychological Resilience: An Integrative Framework for the Study of Individuals, Families, and Communities*. *Psychological Inquiry*, 26(2), pp 139–169. DOI: 10.1080/1047840X.2015.992677.
23. Bowen, G. L., 1986. *Spouse support and the retention intentions of air force members*. *Evaluation and Program Planning*, 9(3), pp 209–220. DOI: 10.1016/0149-7189(86)90018-2.
24. Brailey, K., Vasterling, J. J., Proctor, S. P., Constans, J. I., and Friedman, M. J., 2007. *PTSD symptoms, life events, and unit cohesion in U.S. soldiers: Baseline findings from the neurocognition deployment health study*. *Journal of Traumatic Stress*, 20(4), pp 495–503. DOI: 10.1002/jts.20234.
25. Briner, R. B., 2000. *Relationships between Work Environments, Psychological Environments and Psychological Well-being*. *Occupational Medicine (Oxford)*, 50(5), pp 299–303. DOI: 10.1093/occmed/50.5.299.
26. Buddin, R., 2005. *Success of First-Term Soldiers: The Effects of Recruiting Practices and Recruit Characteristics*. RAND Corporation. DOI: 10.7249/MG262.
27. Burland, D., and Lundquist, J. H., 2013. *The Dynamic Lives and Static Institutions of the “Two Armies”: Data from the Survey of Active Duty Personnel*. *Armed Forces & Society*, 39(1), pp 78–101. DOI: 10.1177/0095327X11410858.
28. Burr, H., Lange, S., Freyer, M., Formazin, M., Rose, U., Nielsen, M. L., and Conway, P. M., 2022. *Physical and psychosocial working conditions as predictors of 5-year changes in work ability among 2078 employees in Germany*. *International Archives of Occupational and Environmental Health*, 95(1), pp 153–168. DOI: 10.1007/s00420-021-01716-9.
29. Cameron, J., and Pierce, W. D., 1994. *Reinforcement, Reward, and Intrinsic Motivation: A Meta-Analysis*. *Review of Educational Research*, 64(3), pp 363–423. DOI: 10.3102/00346543064003363.
30. Canadian Armed Forces, 2022. *Retention Strategy*. <https://www.canada.ca/content/dam/dnd-mdn/documents/reports/caf-retention-strategy/caf-retention-strategy-en-2022.pdf> (Accessed: 1 August 2024).
31. Castaneda, L. W., Harrell, M. C., Varda, D. M., Hall, K. C., Beckett, M. K., Curry Hall, K., and Stern, S., 2009. *Deployment Experiences of Guard and Reserve Families*. RAND Corporation.
32. Cheng, P., Myers, V., Musolino, E., Yeung, E., and Eren, E., 2020. *The 2019 CAF Regular Force Retention Survey: Qualitative Analysis (Director General Military Personnel Research and Analysis Contract Report DRDCRDDC-2020-C055)*. Ottawa, ON: Defence Research and Development Canada.
33. Chiu, W. C., Chan, A. W., Snape, E., and Redman, T., 2001. *Age stereotypes and discriminatory attitudes towards older workers: an East-West comparison*. *Human Relations* 54(5), pp 629–661. DOI: 10.1177/0018726701545004.
34. Cloutier, O., Felusiak, L., Hill, C., and Pemberton-Jones, E. J., 2015. *The Importance of Developing Strategies for Employee Retention*. *Journal of Leadership, Accountability and Ethics*, 12(2), pp 119–129.
35. Cohen, A., and Kirchmeyer, C., 2005. *A cross-cultural study of the work/nonwork interface among Israeli nurses*. *Applied Psychology*, 54(4), pp 537–567. DOI: 10.1111/j.1464-0597.2005.00224.x.

36. Committee on the Assessment of the Readjustment Needs of Military Personnel, Veterans, and Their Families, Board on the Health of Select Populations, in Institute of Medicine, 2013. *Returning Home from Iraq and Afghanistan*. National Academies Press. DOI: 10.17226/13499.
37. Cummins, R. C., 1990. Job Stress and the Buffering Effect of Supervisory Support. *Group in Organization Management*, 15(1), pp 92–104. DOI: 10.1177/105960119001500107.
38. Cunha, J. M., Arkes, J., Lester, P. B., and Shen, Y. C., 2015. Employee retention and psychological health: Evidence from military recruits. *Applied Economics Letters*, 22(18), pp 1505–1510. DOI: 10.1080/13504851.2015.1042136.
39. Černe, M., and Kaše, R., 2023. Zadržanje in reševanje presežka sodelavcev. In: Kohont, A., and Svetlik, I., (Eds.), *Menedžment človeških virov* (pp 361–388). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani.
40. Das, B. L., and Baruah, M., 2013. Employee retention: A review of literature. *Journal of Business and Management*, 14(2), pp 8–16.
41. Davidová, M., Holcner, V., Kubinyi, L., Neubauer, J., Binková, K., and Laštovková, J., 2023. Motivation for military service as an important component of human resources management in the Ministry of Defence in the Czech Republic. *Ad Alta: Journal of Interdisciplinary Research*, 13(2), pp 55–62.
42. Dawis, R. V., and Lofquist, L. H., 1984. *A Psychological Theory of Work Adjustment: An Individual-differences Model and Its Applications*. University of Minnesota Press.
43. De Vos, A., Buyens, D., and Schalk, R., 2003. Psychological contract development during organizational socialization: Adaptation to reality and the role of reciprocity. *Journal of Organizational Behavior*, 24(5), pp 537–559. DOI: 10.1002/job.205.
44. Deci, E. L., 1971. Effects of externally mediated rewards on intrinsic motivation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 18(1), pp 105–115. DOI: 10.1037/h0030644.
45. Deci, E. L., and Ryan, R. M., 1987. The support of autonomy and the control of behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(6), pp 1024–1037. DOI: 10.1037/0022-3514.53.6.1024.
46. Demerouti, E., Bakker, A. B., de Jonge, J., Janssen, P. P. M., and Schaufeli, W. B., 2001. Burnout and engagement at work as a function of demands and control. *Scandinavian Journal of Work, Environment & Health*, 27(4), pp 279–286. DOI: 10.5271/sjweh.615.
47. Dichter, M. E., and True, G., 2015. This Is the Story of Why My Military Career Ended Before It Should Have. *Affilia*, 30(2), pp 187–199. DOI: 10.1177/0886109914555219.
48. Dobbs, J. M., and Do, J. J., 2019. The Impact of Perceived Toxic Leadership on Cynicism in Officer Candidates. *Armed Forces & Society*, 45(1), pp 3–26. DOI: 10.1177/0095327X17747204.
49. Doty, J. and Fenlason, J., 2013. Narcissism and toxic leaders. *Military Review*, 93(1), pp 55–60.
50. Du Preez, J., Sundin, J., Wessely, S., and Fear, N. T., 2012. Unit cohesion and mental health in the UK armed forces. *Occupational Medicine*, 62(1), pp 47–53. DOI: 10.1093/occmed/kqr151.
51. Dupré, K. E., and Day, A. L., 2007. The effects of supportive management and job quality on the turnover intentions and health of military personnel. *Human Resource Management*, 46(2), pp 185–201. DOI: 10.1002/hrm.20156.
52. Eighmey, J., 2006. Why Do Youth Enlist?: Identification of Underlying Themes. *Armed Forces & Society*, 32(2), pp 307–328. DOI: 10.1177/0095327X05281017.
53. Eisenberger, R., Stinglhamber, F., Vandenberghe, C., Sucharski, I., and Rhoades, L., 2002. Perceived supervisor support: Contributions to perceived organizational support and employee retention. *Journal of Applied Psychology*, 87(3), pp 565–573. DOI: 10.1037//0021-9010.87.3.565.

54. Etheridge, R. M., 1989. *Family Factors Affecting Retention: A Review of the Literature* (Research Report No. 1511). Research Triangle Park. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA210506.pdf> (Accessed: 4 August 2024).
55. European Commission, 2023. *The impact of demographic change – in a changing environment*. Commission Staff Working Document. https://commission.europa.eu/system/files/2023-01/the_impact_of_demographic_change_in_a_changing_environment_2023.PDF (Accessed: 12 August 2024).
56. Florjančič, J., Ferjan, M., and Bernik, M., 1999. *Planiranje in razvoj kadrov*. Kranj: Založba Moderna organizacija.
57. Francois, M., 2020. *Stick or Twist? A Report for the Prime Minister into Retention in HM Armed Forces – and how to improve it*. UK Parliament. <https://www.markfrancois.com/sites/www.markfrancois.com/files/2020-07/Stick%20or%20Twist%20Report%20FINAL%2027.02.20.pdf> (Accessed: 3 August 2024).
58. Fransen, M., 2019. *Selling Military Service During Wartime: U.S. Army Recruitment Advertising and Enlistment Motivation During the War Against Terror*. *Scandinavian Journal of Military Studies*, 2(1), pp 178–192. DOI: 10.31374/sjms.12.
59. Fredland, J. E., and Little, R. D., 1983. *Job satisfaction determinants: differences between servicemen and civilians*. *Journal of Political in Military Sociology*, 11(2), pp 265–280.
60. Gibson, J. L., Griepentrog, B. K., and Marsh, S. M., 2007. *Parental influence on youth propensity to join the military*. *Journal of Vocational Behavior*, 70(3), pp 525–541. DOI: 10.1016/j.jvb.2007.03.002.
61. Gibson, L. A., and Sodeman, W. A., 2014. *Millennials and technology: Addressing the communication gap in education and practice*. *Organization Development Journal*, 32(4), pp 63–75.
62. Goldberg, M. S., 2001. *A Survey of Enlisted Retention: Models and Findings*, Alexandria, Va.: CNA. https://www.cna.org/archive/CNA_Files/pdf/d0004085.a2.pdf (Accessed: 7 August 2024).
63. Golding, H. L. W., Adedeji, A., and Office, U. S. C. B., 2006. *Recruiting, Retention, and Future Levels of Military Personnel*. Congress of the United States, Congressional Budget Office. <https://www.cbo.gov/sites/default/files/109th-congress-2005-2006/reports/10-05-recruiting.pdf> (Accessed: 11 August 2024).
64. Gotz, G. A., and McCall, A., 1984. *A Dynamic Retention Model for Air Force Officers: Theory and Estimates*, RAND Corporation. <https://www.rand.org/pubs/reports/R3028.html> (Accessed: 15 August 2024).
65. Griffith, J., 2005. *The Army National Guard Soldier in Post-9/11 Operations: Perceptions of being Prepared for Mobilization, Deployment, and Combat*. *Journal of Political and Military Sociology*, 33(2), pp 161–177.
66. Griffith, J., 2008. *Institutional Motives for Serving in the U.S. Army National Guard: Implications for Recruitment, Retention, and Readiness*. *Armed Forces & Society*, 34(2), pp 230–258. DOI: 10.1177/0095327X06293864.
67. Grigorov, G., 2020. *Models and approaches for motivation, recruitment and retention of military personnel in the British armed forces*. *International Scientific Journal "Security & Future"*, 4(1), pp 27–30. <https://stumejournals.com/journals/confsec/2020/1/27.full.pdf> (Accessed: 1 August 2024).
68. Haar, J. M., Russo, M., Suñe, A., and Ollier-Malaterre, A., 2014. *Outcomes of work-life balance on job satisfaction, life satisfaction and mental health: A study across seven cultures*. *Journal of Vocational Behavior*, 85(3), pp 361–373. DOI: 10.1016/j.jvb.2014.08.010.
69. Hackman, J. R., and Oldham, G. R., 1980. *Work Redesign*. Addison-Wesley.

70. Haitiner, K., and Kümmel, G., 2009. *The Hybrid Soldier: Identity Changes in the Military*. In: Kummel, G., Caforio, G., and Dandeker, C., (Eds.). *Armed Forces, Soldiers and Civil-Military Relations* (pp 75–82). VS Verlag für Sozialwissenschaften. DOI: 10.1007/978-3-531-91409-1_4.
71. Han, S. C., Castro, F., Lee, L. O., Charney, M. E., Marx, B. P., Brailey, K., Proctor, S. P., and Vasterling, J. J., 2014. Military unit support, post-deployment social support, and PTSD symptoms among active duty and National Guard soldiers deployed to Iraq. *Journal of Anxiety Disorders*, 28(5), pp 446–453. DOI: 10.1016/j.janxdis.2014.04.004.
72. Hartley, K., 2011. *The Economics of Defence Policy: A New Perspective*. London: Routledge.
73. Hausknecht, J. P., Rodda, J., and Howard, M. J., 2009. Targeted employee retention: Performance-based and job-related differences in reported reasons for staying. *Human Resource Management*, 48(2): pp 269–288. DOI: 10.1002/hrm.20279.
74. Hodný, J., and Sarvaš, Š., 1999. Conscripts and the military profession in the Czech Republic. *The Journal of Slavic Military Studies*, 12(1), pp 34–46. DOI: 10.1080/13518049908430376.
75. Hofstede, G., 1991. *Cultures and Organizations: Software of the Mind*. Berkshire, UK: McGraw-Hill.
76. Hoge, C. W., Auchterlonie, J. L., and Milliken, C. S., 2006. Mental Health Problems, Use of Mental Health Services, and Attrition from Military Service After Returning from Deployment to Iraq or Afghanistan. *JAMA*, 295(9), pp 1023–1032. DOI: 10.1001/jama.295.9.1023.
77. Hoglin, P. J., and Barton, N., 2015. First-term Attrition of Military Personnel in the Australian Defence Force. *Armed Forces and Society*, 41(1), pp 43–68. DOI: 10.1177/0095327X13494743.
78. Holland, J. L., 1963. Explorations of a Theory of Vocational Choice and Achievement: II. A Four-Year Prediction Study. *Psychological Reports*, 12(2), pp 547–594. DOI: 10.2466/pr0.1963.12.2.547.
79. Holtom, B. C., Mitchell, T. R., and Lee, T. W., 2006. Increasing human and social capital by applying job embeddedness theory. *Organizational Dynamics*, 35(4), pp 316–331. DOI: 10.1016/j.orgdyn.2006.08.007.
80. Hosek, J., Asch, B., Mattock, M., and Smith, T., 2018. *Military and Civilian Pay Levels, Trends, and Recruit Quality*. RAND Corporation. DOI: 10.7249/RR2396.
81. Hourani, L. L., Williams, T. V., and Kress, A. M., 2006. Stress, mental health, and job performance among active duty military personnel: Findings from the 2002 Department of Defense health-related behaviors survey. *Military Medicine*, 171(9), pp 849–856. DOI: 10.7205/MILMED.171.9.849.
82. House, R. J., Ranges, P. J., Javidan, M., Dorman, P. W., and Gupta, V., 2004. *Culture, Leadership, and Organizations: The GLOBE Study of 62 Societies*. Thousand Oaks, CA: Sage.
83. Hunter, A. H., Cox, A., D'Arcy, J., Rooms, M., and Camm, A., 2015. Atrial fibrillation in the military patient: A review. *Journal of the Royal Army Medical Corps*, 161(3), pp 237–243. DOI: 10.1136/jramc-2015-000505.
84. Jelušič, L. et al., 2005. *Slovenian Public Opinion 2005/2: National and International Security and International Electoral Survey [podatkovna datoteka]*. Slovenia, Ljubljana: Faculty of Social Sciences, Archive of Social Data.
85. Judge, T. A., Weiss, H. M., Kammeyer-Mueller, J. D., and Hulin, C. L., 2017. Job attitudes, job satisfaction, and job affect: A century of continuity and of change. *Journal of Applied Psychology*, 102(3), pp 356–374. DOI: 10.1037/apl0000181.
86. Kanfer, R., 1990. *Motivation Theory and Industrial and Organizational Psychology*. In: Dunnette, M. D., and Hough, L. M., (Eds.), *Handbook of Industrial and Organizational Psychology, Volume 1* (pp 75–170). Rand McNally & Co.

87. Keithler, A. N., Wilson, A. S., Yuan, A., Sosa, J. M., and Bush, K., 2023. Characteristics of US military personnel with atrial fibrillation and associated deployment and retention rates. *BMJ Military Health*, 169(e1), pp e24–e28. DOI: 10.1136/bmjilitary-2020-001665.
88. Keller, K., Lim, N., Zavislan, S., Schulker, D., Yeung, D., Saum-Manning, L., Payne, L., Matthews, M., and Curry Hall, K., 2018. Addressing Barriers to Female Officer Retention in the Air Force. In *RAND Corporation eBooks*. RAND Corporation. DOI: 10.7249/rr2073.
89. Kim, S.-W., Price, J. L., Mueller, C. W., and Watson, T. W., 1996. The Determinants of Career Intent Among Physicians at a U.S. Air Force Hospital. *Human Relations*, 49(7), pp 947–976. DOI: 10.1177/001872679604900704.
90. Kirby, S. N., and Naftel, S., 2000. The Impact of Deployment on the Retention of Military Reservists. *Armed Forces & Society*, 26(2), pp 259–284. DOI: 10.1177/0095327X0002600205.
91. Knapik, J., Jones, B., Hauret, K., Darakjy, S., and Piskator, E., 2004. A Review of the Literature on Attrition from the Military Services: Risk Factors for Attrition and Strategies to Reduce Attrition (12-HF-01Q9A-04; p. 105). U.S. Army Center for Health Promotion and Preventive Medicine. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA427744.pdf> (Accessed: 4 August 2024).
92. Knapp, D., Orvis, B., Maerzluf, C., and Tsai, T., 2018. Resources Required to Meet the U.S. Army's Enlisted Recruiting Requirements under Alternative Recruiting Goals, Conditions, and Eligibility Policies. RAND Corporation. DOI: 10.7249/RR2364.
93. König, C. J., Probst, T. M., Staffen, S., and Graso, M., 2011. A Swiss-US comparison of the correlates of job insecurity. *Applied Psychology*, 60(1), pp 141–159. DOI: 10.1111/j.1464-0597.2010.00430.x.
94. Kopač, E., 2006a. Ekonomska analiza ponudbe vojaške delovne sile. *Bilten Slovenske vojske*, 8(4), pp 27–38.
95. Kopač, E., 2006b. Zadrževanje stalne sestave Slovenske vojske. *Bilten Slovenske vojske*, 8(4), pp 99–116.
96. Kopač, E., 2012. Ekonomski in socialno-psihološki dejavniki poklicne izbire: primer interesa mladih za zaposlitev v Slovenski vojski. *Teorija in praksa* 49(6), pp 996–1016.
97. Kundu, S. C., and Gahlawat, N., 2016. Effects of employee retention practices on perceived firm and innovation performance. *International Journal of Innovation and Learning*, 19(1), pp 25–43. DOI: 10.1504/IJIL.2016.073287.
98. LaFalce, W., 2017. Handling Toxic Leadership. *NCO Journal*. <https://www.armyupress.army.mil/Journals/NCO-Journal/Archives/2017/October/Handling-Toxic-Leadership/> (Accessed: 1 August 2024).
99. Lakhani, H., 1988. The Effect of Pay and Retention Bonuses on Quit Rates in the U.S. Army. *Industrial and Labor Relations Review*, 41(3), pp 430–438. DOI: 10.2307/2523908.
100. Lambert, E. G., Cluse-Tolar, T., Pasupuleti, S., Prior, M., and Allen, R. I., 2012. A test of a turnover intent model. *Administration in Social Work*, 36(1), pp 67–84. DOI: 10.1080/03643107.2010.551494.
101. Lancaster, S. L., Erbes, C. R., Kumpula, M. J., Ferrier-Auerbach, A., Arbisi, P. A., and Polusny, M. A., 2013. Longitudinal predictors of desire to re-enlist in the military among male and female National Guard soldiers. *Military Medicine*, 178(3), pp 267–273. DOI: 10.7205/MILMED-D-12-00147.
102. Landsbergis, P. A., 1988. Occupational stress among health care workers. *Journal of Organizational Behavior*, 9(3), pp 217–239. DOI: 10.1002/job.4030090303.
103. Larson, G. E., Booth-Kewley, S., and Ryan, M. A. K., 2002. Predictors of Navy attrition. II. A demonstration of potential usefulness for screening. *Military Medicine* 167(9), pp 770–776. DOI: 10.1093/milmed/167.9.770.

104. Lawrence, G. H., and Legree, P. J., 1996. *Military Enlistment Propensity: A Review of Recent Literature (Research Note 96-69)*. US Army Research Institute. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA319605.pdf> (Accessed: 14 August 2024).
105. Libicki, M. C., Shatz, H. J., and Taylor, J. E., 2011. *Global Demographic Change and its Implication for Military Power*. RAND Corporation.
106. Lindquist, C. H., and Bray, R. M., 2001. Trends in Overweight and Physical Activity among U.S. Military Personnel, 1995–1998. *Preventive Medicine*, 32(1), pp 57–65. DOI: 10.1006/pmed.2000.0771.
107. Loher, B. T., Noe, R. A., Moeller, N. L., and Fitzgerald, M. P., 1985. A meta-analysis of the relation of job characteristics to job satisfaction. *Journal of Applied Psychology*, 70(2), pp 280–289. DOI: 10.1037/0021-9010.70.2.280.
108. Lopina, E. C., Rogelberg, S. G., and Howell, B., 2012. Turnover in dirty work occupations: A focus on pre-entry individual characteristics. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 85(2), pp 396–406. DOI: 10.1111/j.2044-8325.2011.02037.x.
109. Lubens, P., and Bruckner, T. A., 2018. A Review of Military Health Research Using a Social–Ecological Framework. *American Journal of Health Promotion*, 32(4), pp 1078–1090. DOI: 10.1177/0890117117744849.
110. Luttwak, E. N., 1995. Toward Post-Heroic Warfare. *Foreign Affairs*, 74(3), pp 109–122. DOI: 10.2307/20047127.
111. Malešič, M., et al., 2007. Slovensko javno mnenje 2007/1: Mednarodna raziskava vrednot [podatkovna datoteka]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov.
112. Malešič, M., et al., 2009. Slovensko javno mnenje 1992/1: Mednarodna raziskava vrednot [podatkovna datoteka]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov.
113. Malešič, M., et al., 2012. Slovenian Public Opinion 2012/1: Opinions about National and International Security [podatkovna datoteka]. Ljubljana: Faculty of Social Sciences, Centre for Public Opinion Research and Mass Media. Slovenia, Ljubljana: University of Ljubljana, Faculty of Social Sciences, Archive of Social Data.
114. Malešič, M., Jelušič, L., Garb, M., Vuga Beršnak, J., Kopač, E., and Juvan, J., 2015. *Small, but Smart?: The Structural and Functional Professionalization of the Slovenian Armed Forces*. The Military and Social Research 49. Baden-Baden: Nomos.
115. Marriott, B. M., and Grumstrup-Scott, J., 1992. *Body Composition and Physical Performance: Applications for the Military Services*. National Academy Press. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK235947/> (Accessed: 21 August 2024).
116. Mastroianni, G. R., 2005. Occupations, Cultures, and Leadership in the Army and Air Force. *The US Army War College Quarterly: Parameters*, 35(4), pp 76–90. DOI: 10.55540/0031-1723.2279.
117. Mattock, M. G., and Asch, B. J., 2023. *The Dynamic Retention Model: Theory, Estimates, Innovations, and Extensions*. RAND Corporation. DOI: 10.7249/RR2581-1.
118. Mazokopakis, E. E., 2004. Overweight and obesity in Greek warship personnel: Prevalence and correlations. *The European Journal of Public Health*, 14(4), pp 395–397. DOI: 10.1093/eurpub/14.4.395.
119. McGraw, L. K., Turner, B. S., Stotts, N. A., and Dracup, K. A., 2008. A Review of Cardiovascular Risk Factors in U.S. Military Personnel. *Journal of Cardiovascular Nursing*, 23(4), pp 338–344. DOI: 10.1097/01.JCN.0000317437.75081.e7.
120. McLaughlin, R., and Wittert, G., 2009. The obesity epidemic: Implications for recruitment and retention of defence force personnel. *Obesity Reviews*, 10(6), pp 693–699. DOI: 10.1111/j.1467-789X.2009.00601.x.

121. Mitchell, T. R., Holtom, B. C., Lee, T. W., Sablinski, C. J., and Erez, M., 2001. *Why people stay: Using job embeddedness to predict voluntary turnover*. *Academy of Management Journal*, 44(6), pp 1102–1121. DOI: 10.2307/3069391.
122. Mobley, W. H., Griffeth, R. W., Hand, H. H., and Meglino, B. M., 1979. *Review and Conceptual Analysis of the Employee Turnover Process*. *Psychological Bulletin*, 86(3), pp 493–522. DOI: 10.1037/0033-2909.86.3.493.
123. Močnik, B., 2012. *Can We Win This War? Slovenian Armed Forces Recruitment and Retention Challenges 15 Years Later*. *Sodobni vojaški izzivi*, 20(2), pp 75–94. DOI: 10.33179/BSV.99.SVI.11.CMC.20.2.4.
124. Monks, J., 2012. *Job turnover among university presidents in the United States of America*. *Journal of Higher Education Policy & Management* 34(2), pp 139–152. DOI: 10.1080/1360080X.2012.662739.
125. Morrell, K. M., Loan-Clarke, J., and Wilkinson, A. J., 2004. *Organisational change and employee turnover*. *Personnel Review*, 33(2), pp 161–173. DOI: 10.1108/00483480410518022.
126. Moskos, C. C., 1977. *From Institution to Occupation: Trends in Military Organization*. *Armed Forces & Society* 4(1), pp 41–50. DOI: 10.1177/0095327X7700400103.
127. Mowday, R. T., Porter, L. W., and Steers, R. M., 1982. *Employee-Organization Linkages: The Psychology of Commitment, Absenteeism, and Turnover*. Academic Press.
128. Murray, C. T., and Congressional Budget Office, U. S. C. B., 2007. *Evaluating Military Compensation*. Congress of the U.S., Congressional Budget Office. <https://www.cbo.gov/sites/default/files/110th-congress-2007-2008/reports/06-29-compensation.pdf> (Accessed: 13 August 2024).
129. n. d. *Spletno mesto državne uprave s celovitimi informacijami o njenem delovanju in preprostim dostopom do storitev*. <https://www.gov.si/> (Accessed: 9 August 2024).
130. Naghii, M. R., 2006. *The Importance of Body Weight and Weight Management for Military Personnel*. *Military Medicine*, 171(6), pp 550–555. DOI: 10.7205/MIL-MED.171.6.550.
131. National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine, Committee on the Well-Being of Military Families, Board on Children, Youth, and Families, in Division of Behavioral and Social Sciences and Education, 2019. *Strengthening the Military Family Readiness System for a Changing American Society*. In: Kizer, K. W., and Menestrel, S. L. (Eds.). National Academies Press. DOI: 10.17226/25380.
132. NATO Science and Technology Organisation, 2007. *Recruiting and Retention of Military Personnel*. North Atlantic Treaty Organization, Research and Technology Organization. [https://www.sto.nato.int/publications/STO%20Technical%20Reports/RTO-TR-HFM-107/\\$STR-HFM-107-ALL.pdf](https://www.sto.nato.int/publications/STO%20Technical%20Reports/RTO-TR-HFM-107/$STR-HFM-107-ALL.pdf) (Accessed: 16 August 2024).
133. Neal, G. J., 1989. *Employee Turnover and the Exit Interview*. *Library Trends*, 38(1), pp 32–39.
134. Ng, E. S. W., and Tung, R. L., 1998. *Ethno-cultural diversity and organizational effectiveness: a field study*. *International Journal of Human Resource Management*, 9(6), pp 980–995. DOI: 10.1080/095851998340702.
135. Office of People Analytics, 2017. *Spousal Support to Stay as a Predictor of Actual Retention Behavior: A Logistic Regression Analysis [Survey Note]*. <https://download.militaryonesource.mil/12038/MOS/Surveys/Military-Spouse-Survey-Note.pdf> (Accessed: 3 August 2024).
136. Office of People Analytics, 2019. *Predictors of Spousal Support for a Member to Stay on Active Duty [Survey Note]*. <https://download.militaryonesource.mil/12038/MOS/Surveys/Predictors-Spousal-Support.pdf> (Accessed: 1 August 2024).

137. Office of the Under-Secretary of Defense for Personnel and Readiness, 2012. *Report of the 11th Quadrennial Review of Military Compensation: Main Report*. Department of Defense. https://militarypay.defense.gov/Portals/3/Documents/Reports/11th_QRMC_Main_Report_FINAL.pdf?ver=2016-11-06-160559-590 (Accessed: 1 August 2024).
138. Okun, M. A., Yeung, Y. W., and Brown, S., 2013. Volunteering by older adults and risk of mortality: a meta-analysis. *Psychology and Aging*, 28(2), pp 564–577. DOI: 10.1037/a0031519.
139. Orehek, Š., 2023. *Večnivojska analiza vloge komunikacijskih procesov v informacijskem varnostnem vedenju* [doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede].
140. Orthner, D. K., 1990. *Family Impacts on the Retention of Military Personnel* [Report]. Defense Technical Information Center. DOI: 10.21236/ada225084.
141. Osnovne delovnopravne zakonodaje, n. d. <https://www.vkotocka.si/wp-content/uploads/2018/10/10-osnove-delovnopravne-zakonodaje.pdf> (Accessed: 13 August 2024).
142. Park, S., and Avery, E. J., 2016. Effects of Patriotism and Celebrity Endorsement in Military Advertising. *Journal of Promotion Management*, 22(5), pp 605–619. DOI: 10.1080/10496491.2016.1185489.
143. Perry, S., Griffith, J., and White, T., 1991. Retention of Junior Enlisted Soldiers in the All-Volunteer Army Reserve. *Armed Forces and Society*, 18(1), pp 111–133. DOI: 10.1177/0095327X9101800106.
144. Personnel-General, 2019. *The Army Body Composition Program – Army Regulation 600–9*. Department of the Army. https://www.armyresilience.army.mil/abcp/pdf/ARN7779_AR600-9_FINAL.pdf (Accessed: 1 August 2024).
145. Pickett, J. G., 2023. *Improving Retention within the Organization* (No. 24-851). Centre for Army Lessons Learned. <https://api.army.mil/e2/c/downloads/2023/12/19/00ea0810/24-851-improving-retention-dec-23-public.pdf> (Accessed: 21 August 2024).
146. Pierce, P. F., 1998. Retention of Air Force Women Serving During Desert Shield and Desert Storm. *Military Psychology*, 10(3), pp 195–213. DOI: 10.1207/s15327876mp1003_4.
147. Pietrzak, R. H., Johnson, D. C., Goldstein, M. B., Malley, J. C., Rivers, A. J., Morgan, C. A., and Southwick, S. M., 2010. Psychosocial buffers of traumatic stress, depressive symptoms, and psychosocial difficulties in veterans of Operations Enduring Freedom and Iraqi Freedom: The role of resilience, unit support, and post-deployment social support. *Journal of Affective Disorders*, 120(1–3), pp 188–192. DOI: 10.1016/j.jad.2009.04.015.
148. Pittman, J. F., and Orthner, D. K., 1988. Predictors of spousal support for the work commitments of husbands. *Journal of Marriage and Family*, 50(2), pp 335–348. DOI: 10.2307/352001.
149. Pliske, R. M., Elig, T. W., and Johnson, R. M., 1986. *Towards an Understanding of Army Enlistment Motivation Patterns*. Defense Technical Information Center. DOI: 10.21236/ADA173817.
150. Polchar, J., Sweijs, T., Marten, P., and Galdiga, J., 2014. *LGBT Military Personnel: A Strategic Vision for Inclusion*. The Hague Centre for Strategic Studies. https://hcss.nl/wp-content/uploads/2014/06/HCSS_LGBT_webversie.pdf (Accessed: 19 August 2024).
151. Porter, L. W., and Steers, R. M., 1973. Organizational, work, and personal factors in employee turnover and absenteeism. *Psychological Bulletin*, 80(2), pp 151–176. DOI: 10.1037/h0034829.
152. Poston, W. S. C., Haddock, C. K., Peterson, A. L., Vander Weg, M. W., Klesges, R. C., Pinkston, M. M., and DeBon, M., 2005. Comparison of weight status among two cohorts of US Air Force recruits. *Preventive Medicine*, 40(5), pp 602–609. DOI: 10.1016/j.ypmed.2004.09.006.
153. Price, J. L., and Kim, S.-W., 1993. *The Relationship between Demographic Variables and Intent to Stay in the Military: Medical Personnel in a U.S. Air Force Hospital*. *Armed Forces and Society*, 20(1), pp 125–144. DOI: 10.1177/0095327X9302000108.

154. Proyer, R. T., Annen, H., Eggimann, N., Schneider, A., and Ruch, W., 2012. Assessing the "Good Life" in a Military Context: How Does Life and Work-Satisfaction Relate to Orientations to Happiness and Career-Success Among Swiss Professional Officers? *Social Indicators Research*, 106(3), pp 577–590. DOI: 10.1007/s11205-011-9823-8.
155. Putka, D. J., and Strickland, W. J., 2005. *A Comparison of the FY03 and FY99 First Term Attrition Study Cohorts*. Alexandria, VA: United States Army Research Institute for the Behavioural and Social Sciences.
156. Ramlall, S., 2004. A review of employee motivation theories and their implications for employee retention within organizations. *Journal of American academy of business*, 5(1/2), pp 52–63.
157. Randall, E. W., 2006. *Military leadership: The effect of leader behavior on soldier retention in the Army National Guard* [Doctorate thesis, Capella University ProQuest Dissertations Publishing].
158. Rani, N., and Samuel, A., 2016. A study on generational differences in work values and person-organization fit and its effect on turnover intention of Generation Y in India. *Management Research Review*, 39(12), pp 1695–1719. DOI: 10.1108/MRR-10-2015-0249.
159. *Resolucija o splošnem dolgoročnem programu razvoja in opremljanja Slovenske vojske do leta 2040*, 2024. Uradni list RS, št. 35/2024, z dne 27. 3. 2023.
160. Rhoades, L., and Eisenberger, R., 2001. Affective Commitment to the Organization. *Journal of Applied Psychology*, 86(5), pp 825–836. DOI: 10.1037/0021-9010.86.5.825.
161. Richman, A. L., Civian, J. T., Shannon, L. L., Jeffrey Hill, E., and Brennan, R. T., 2008. The relationship of perceived flexibility, supportive work-life policies, and use of formal flexible arrangements and occasional flexibility to employee engagement and expected retention. *Community, Work in Family*, 11(2), pp 183–197. DOI: 10.1080/13668800802050350.
162. Robbert, A. A., Tong, P. K., and Hardison, C. M., 2022. *Retention of Enlisted Maintenance, Logistics, and Munitions Personnel*. RAND Corporation. DOI: 10.7249/RRAS46-1.
163. Rosen, L. N., and Durand, D. B., 1995. The Family Factor and Retention Among Married Soldiers Deployed in Operation Desert Storm. *Military Psychology*, 7(4), pp 221–234. DOI: 10.1207/s15327876mp0704_1.
164. Rosen, S., 1986. Prizes and Incentives in Elimination Tournaments. *The American Economic Review*, 76(4), pp 701–715.
165. Rosulnik, N., and Vuga Beršnak, J., 2019. Kaj pritegne mladostnike 21. stoletja da se zaposlijo v vojaški organizaciji. (What Motivates the Young People of the 21st Century to Join the Military.) *Sodobni vojaški izzivi* 21(4), pp. 53–74.
166. Rousseau, D., 1995. *Psychological Contracts in Organizations: Understanding Written and Unwritten Agreements*. SAGE Publications, Inc. DOI: 10.4135/9781452231594.
167. Sanchez, R. P., Bray, R. M., Vincus, A. A., and Bann, C. M., 2004. Predictors of Job Satisfaction Among Active Duty and Reserve/Guard Personnel in the U.S. Military. *Military Psychology*, 16(1), pp 19–35. DOI: 10.1207/s15327876mp1601_2.
168. Schaufeli, B. W., 2017. Applying the Job Demands-Resources model: A 'how to' guide to measuring and tackling work engagement and burnout. *Organizational Dynamics*, 46(2), pp 120–132. DOI: 10.1016/j.orgdyn.2017.04.008.
169. Schneider, R. J., and Martin, J. A., 1994. Military Families and Combat Readiness. In F. D. Jones, L. R. Sparacino, V. L. Wilcox, and J. M. Rothberg (Eds.), *Military Psychiatry: Preparing in Peace for War* (pp 19–30). Office of the Surgeon General, U.S. Department of the Army. <https://medcoeckapwstorprd01.blob.core.usgovcloudapi.net/pfw-images/borden/military-psychiatry/MPfm.pdf> (Accessed: 2 August 2024).
170. Segal, D. R., in Segal, M. W., 2004. America's Military Population. *Population Bulletin*, 59(4), pp 3–26. *Environment Abstracts*.

171. Shore, L. M., and Tetrick, L. E., 1994. The psychological contract as an explanatory framework in the employment relationship. *Journal of Organizational Behavior*, 1, pp 91–109.
172. Sims, C. S., Drasgow, F., and Fitzgerald, L. F., 2005. The Effects of Sexual Harassment on Turnover in the Military. *Journal of Applied Psychology*, 90(6), pp 1141–1152. DOI: 10.1037/0021-9010.90.6.1141.
173. Sims, C. S., Trail, T. E., Chen, E. K., and Miller, L. L., 2017. *Today's Soldier: Assessing the Needs of Soldiers and Their Families*. RAND Corporation. DOI: 10.7249/RR1893.
174. Sminchise, V., 2016. Military Retention. A Comparative Outlook. *Journal of Defense Resources Management*, 7(1), pp 85–98.
175. Snodgrass, G., and Kohlmann, B., 2014. Navy Retention Study 2014 [Survey Report]. <https://static1.squarespace.com/static/5353c5e1e4b073dfbc7e1326/t/5403d33fe4b0e9cf18a45ee5/1409536831840/2014+Navy+Retention+Study+Report+-+Full.pdf> (Accessed: 1 August 2024).
176. Southwick, S. M., Bonanno, G. A., Masten, A. S., Panter-Brick, C., and Yehuda, R., 2014. Resilience definitions, theory, and challenges: Interdisciplinary perspectives. *European Journal of Psychotraumatology*, 5(1), pp 1–14. DOI: 10.3402/ejpt.v5.25338.
177. Srednjeročni obrambni program Republike Slovenije 2023–2028, 2023. Vlada Republike Slovenije. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MO/Dokumenti/SOPR_2023-2028_sprejet.pdf (Accessed: 11 August 2024).
178. Stahl, M. J., McNichols, C. W., and Manley, T. R., 1980. An Empirical Examination of the Moskos Institution-Occupation Model. *Armed Forces & Society*, 6(2), pp 257–269. DOI: 10.1177/0095327X8000600208.
179. Stare, J., 2011. Fluktuacija zaposlenih. In: Stare, J. (Ed.), *Odgovornost javnega sektorja: znanstvena konferenca: referati*, (pp 1–10). Ljubljana: Fakulteta za upravo.
180. Stavrou, E., and Kilaniotis, C., 2010. Flexible work and turnover: an empirical investigation across cultures. *British Journal of Management*, 21(2), pp 541–554. DOI: 10.1111/j.1467-8551.2009.00659.x.
181. Street, T., Lewin, A., Woodall, K., Cruz-Cano, R., Thoma, M., and Stander, V. A., 2022. Gender differences in marital and military predictors of service member career satisfaction. *Family Relations*, 71(4), pp 1515–1537. DOI: 10.1111/fare.12697.
182. Sy, T., Tram, S., and O'Hara, L. A., 2006. Relation of employee and manager emotional intelligence to job satisfaction and performance. *Journal of Vocational Behavior*, 68(3), pp 461–473. DOI: 10.1016/j.jvb.2005.10.003.
183. Štampar, L., 2014. Primerjalna analiza sindikalnega organiziranja v vojskah držav Evropske unije [doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede].
184. Švab, A., 2001. *Družina: Od modernosti k posmodernosti*. Znanstveno in publicistično središče.
185. Švab, A., 2017. Nekateri sociološki vidiki otrokocentričnosti in protektivnega otroštva v pozni modernosti. In: Narat, T., and Boljka, U. (Eds.). *Generaciji navidezne svobode: Otroci in starši v sodobni družbi* (pp. 53–68). Sophia.
186. Thomas, K. W., and Jansen, E., 1996. Intrinsic motivation in the military: Models and strategic importance [Report]. Naval Postgraduate School. <https://core.ac.uk/download/pdf/36717633.pdf> (Accessed: 12 August 2024).
187. Tong, P. K., Mattock, M. G., Asch, B. J., Hosek, J., and Knutson, F., 2021. Modeling Career Enlisted Aviator Retention in the U.S. Air Force. RAND Corporation. DOI: 10.7249/RR3134.
188. Tresch, S. T., and Leuprecht, C., 2010. *Europe Without Soldiers, Recruitment and Retention across the Armed Forces of Europe*. Queen's Policy Studies, McGill-Queen's University Press.
189. Triandis, H. C., 1994. *Culture and Social Behavior*. New York: Mc-Graw Hill.

190. UK Ministry of Defence, 2018. *UK Regular Armed Forces Continuous Attitude Survey Results 2018 (Armed Forces Continuous Attitude Survey)*. UK Ministry of Defence. https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5b276964ed915d2cd274dd2c/AFCAS_2018_Main_Report_FINAL.pdf (Accessed: 3 August 2024).
191. Under-Secretary of Defense for Personnel and Readiness, 2021. *Military Family Readiness: DOD INSTRUCTION 1342.22*. Department of Defense. <https://www.esd.whs.mil/Portals/54/Documents/DD/issuances/dodi/134222p.pdf> (Accessed: 12 August 2024).
192. US Department of Defense, 2018a. *Compensation Elements and Related Manpower Cost Items—Their Purposes and Legislative Backgrounds (Military Compensation Background Papers)*. US Department of Defense. https://militarypay.defense.gov/Portals/3/Documents/Reports/Mil-Comp_8thEdition.pdf?ver=2018-09-01-181142-307 (Accessed: 7 August 2024).
193. US Department of Defense, 2018b. *Military Compensation Background Papers: Compensation Elements and Related Manpower Cost Items*. https://militarypay.defense.gov/Portals/3/Documents/Reports/Mil-Comp_8thEdition.pdf?ver=2018-09-01-181142-307 (Accessed: 11 August 2024).
194. Vasterling, J. J., Proctor, S. P., Aslan, M., Ko, J., Jakupcak, M., Harte, C. B., Marx, B. P., and Concato, J., 2015. Military, Demographic, and Psychosocial Predictors of Military Retention in Enlisted Army Soldiers 12 Months After Deployment to Iraq. *Military Medicine*, 180(5), pp 524–532. DOI: 10.7205/MILMED-D-14-00468.
195. Vest, B., 2014. *Finding Balance: Individuals, Agency, and Dual Belonging in the United States National Guard*. *Human Organization*, 73(2), pp 106–115. DOI: 10.17730/humo.73.2.a25x3334n8754673.
196. Vie, L. L., Whittaker, K. S., Lathrop, A. D., and Hawkins, J. N., 2023. *Department of the Army Career Engagement Survey: Third Annual Report*. Department of the Army. https://talent.army.mil/wp-content/uploads/2023/09/DACES-Third-Annual-Report_Final.pdf (Accessed: 1 August 2024).
197. Vuga Beršnak, J., 2020. Military Specific Risk or Protective Factors for Military Family Health Outcomes: Developing the Model. *Sodobni vojaški izzivi*, 22(2), pp 37–50. DOI: 10.33179/BSV.99.SVI.11.CMC.22.2.2.
198. Vuga Beršnak, J., 2021. Kulturne značilnosti slovenske družbe in njen odnos do varnosti: vojska na stičišču zahtev države, pričakovanj družbe in lastne pohlepnosti. *Ljubljana: Fakulteta za družbene vede*.
199. Vuga Beršnak, J., Humer, Ž., Juvan, J., Živoder, J., Jelušič, L., Švab, A., Kocjančič, K., and Lobe, B., 2022. Socialnoekološki modeli zdravja: Pripadniki in pripadnice vojaške organizacije ter njihove družine. *Fakulteta za družbene vede, Založba FDV*.
200. Vuga, J., 2014. Safety Bubble versus Risk Awareness: Casualty Aversion among the Slovenian Public. *Armed Forces & Society*, 40(2), pp 357–381. DOI: 10.1177/0095327X12465814.
201. Walker, J. W., 2001. Perspectives – Zero Defections. *Human Resource Planning*, 24(1), pp 6–8.
202. Walsh, B. M., Matthews, R. A., Tuller, M. D., Parks, K. M., and McDonald, D. P., 2010. A multilevel model of the effects of equal opportunity climate on job satisfaction in the military. *Journal of Occupational Health Psychology*, 15(2), pp 191–207. DOI: 10.1037/a0018756.
203. Walsh, G., and Bartikowski, B., 2013. Employee emotional labour and quitting intentions: moderating effects of gender and age, *European Journal of Marketing*, 47(8), pp 1213–1237. DOI: 10.1108/03090561311324291.
204. Warner, J. T., 2012. *The Effect of the Civilian Economy on Recruiting and Retention (Report of the 11th Quadrennial Review of Military Compensation: Supporting Research Papers, pp 71–91)*. Department of Defense. [https://militarypay.defense.gov/Portals/3/Documents/Reports/11th_QRMC_Supporting_Research_Papers_\(932pp\)_Linked.pdf](https://militarypay.defense.gov/Portals/3/Documents/Reports/11th_QRMC_Supporting_Research_Papers_(932pp)_Linked.pdf) (Accessed: 6 August 2024).

205. Warner, J. T., 2012. *The Effects of the Civilian Economy on Recruiting and Retention*. In *Department of Defence, Report of the Eleventh Quadrennial Review of Military Compensation, Supporting Research Papers*.
206. Warner, J. T., and Asch, B. J., 1995. "The Economics of Military Manpower," Hartley, K., and Sandler, T., (Eds.), *Handbook of Defense Economics, Vol. 1: Defense Economics and International Security*, pp 347–398. Amsterdam: Elsevier Science.
207. Weiss, H. M., 2002. *Deconstructing Job Satisfaction*. *Human Resource Management Review*, 12(2), pp 173–194. DOI: 10.1016/S1053-4822(02)00045-1.
208. Wiersema, M. F., and Bird, A., 1993. *Organizational demography in Japanese firms: group heterogeneity, individual dissimilarity, and top management team turnover*. *Academy of Management Journal*, 36(5), pp 996–1025. DOI: 10.2307/256643.
209. Williams, J. H., Fitzgerald, L. F., and Drasgow, F., 1999. *The Effects of Organizational Practices on Sexual Harassment and Individual Outcomes in the Military*. *Military Psychology*, 11(3), pp 303–328. DOI: 10.1207/s15327876mp1103_6.
210. Willness, C. R., Steel, P., and Lee, K., 2007. *A Meta-Analysis of the Antecedents and Consequences of Workplace Sexual Harassment*. *Personnel Psychology*, 60(1), pp 127–162. DOI: 10.1111/j.1744-6570.2007.00067.x.
211. Woodall, K. A., Esquivel, A. P., Powell, T. M., Riviere, L. A., Amoroso, P. J., Stander, V. A., and Millennium Cohort Family Study Team, 2023. *Influence of family factors on service members' decisions to leave the military*. *Family Relations*, 72(3), pp 1138–1157. DOI: 10.1111/fare.12757.
212. Woodruff, S. I., and Conway, T. L., 1990. *Perceived Quality of Life and Health-Related Correlates Among Men Aboard Navy Ships*. *Military Psychology*, 2(2), pp 79–94. DOI: 10.1207/s15327876mp0202_2.
213. Woodruff, T., Keltz, R., and Segal, D. R., 2006. *Propensity to Serve and Motivation to Enlist among American Combat Soldiers*. *Armed Forces & Society*, 32(3), pp 353–366. DOI: 10.1177/0095327X05283040.
214. Yang, L. Q. et al., 2012. *Individualism-collectivism as a moderator of the work demands-strains relationship: a cross-level and national examination*. *Journal of International Business Studies*, 43, pp 424–443. DOI: 10.1057/jibs.2011.58.
215. Yao, X., and Wang, L., 2006. *The predictability of normative organizational commitment for turnover in Chinese companies: a cultural perspective*. *International Journal of Human Resource Management*, 17(6), pp 1058–1075. DOI: 10.1080/09585190600696671.
216. Fakulteta za družbene vede, 2024. *ZA KADR SV23: Zadrževanje kadra v Slovenski vojski*. <https://www.fdv.uni-lj.si/raziskovanje/institut-za-druzbene-vede/nacionalni-projekti/P7711> (Accessed: 1 August 2024).
217. Zajec, B., 2009. *Pomen delovnega okolja za podjetje in zaposlene s poudarkom na fizičnem delovnem okolju* [Ekonomska fakulteta, Univerza v Ljubljani]. http://www.cek.ef.uni-lj.si/u_diplome/zajec3868.pdf (Accessed: 11 August 2024).
218. Zakon o delovnih razmerjih - ZDR-1, 2013. *Sprejet v Državnem zboru Republike Slovenije, v veljavi od 12. aprila*. <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5944> (Accessed: 1 August 2024).
219. Zakon o javnih uslužbencih – ZJU, 2002. *Sprejet v Državnem zboru Republike Slovenije, v veljavi od 13. julija*. <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO3177> (Accessed: 1 August 2024).
220. Zakon o obrambi – ZObr, 1994. *Sprejet v Državnem zboru Republike Slovenije, v veljavi od 14. januarja*. <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO532> (Accessed: 1 August 2024).
221. Zakon o sistemu plač v javnem sektorju – ZSPJS, 2002. *Sprejet v Državnem zboru Republike Slovenije, v veljavi od 13. julija*. <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO3328> (Accessed: 1 August 2024).

222. *Zakon o službi v Slovenski vojski – ZSSloV, 2007. Sprejet v Državnem zboru Republike Slovenije, v veljavi od 14. avgusta.* <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO4238> (Accessed: 1 August 2024).

223. *Zakon o vojaški dolžnosti – ZvojD, 1991. Sprejet v Državnem zboru Republike Slovenije, v veljavi od 5. maja.* <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO11&d-49682-p=2> (Accessed: 1 August 2024).

224. Zurcher, L. A., 1977. *The Naval Reservist: An Empirical Assessment of Ephemeral Role Enactment.* *Social Forces*, 55(3), pp 753–768. DOI: 10.2307/2577468.

e-mail: janja.vuga@fdv.uni-lj.si
ORCID: 0000-0002-7819-6520

e-mail: gasper.ferme@fdv.uni-lj.si
ORCID: 0000-0002-0162-0397

e-mail: andraz.melansek@gmail.com

e-mail: andrej.kohont@fdv.uni-lj.si
ORCID: 0000-0002-8728-5904

e-mail: ljubica.jelusic@fdv.uni-lj.si

e-mail: jelena.juvan@fdv.uni-lj.si
ORCID: 0000-0002-1479-1566

Mikael Weissmann,
Jonas Björkqvist

DOI: 10.2478/cmc-2024-0028

VOJAŠKO ŠTUDIJSKO POTOVANJE V POKLICNEM VOJAŠKEM IZOBRAŽEVANJU: ZDRUŽITEV ZGODOVINE, SODOBNEGA BOJIŠČA IN BOJIŠČA PRIHODNOSTI

STAFF RIDES IN PROFESSIONAL MILITARY EDUCATION: FUSING HISTORY, THE MODERN BATTLEFIELD, AND THE BATTLEFIELD OF THE FUTURE

Povzetek Članek preučuje ključno vlogo vojaških študijskih potovanj v poklicnem vojaškem izobraževanju in izpostavlja njihovo sposobnost povezovanja zgodovinskih vojaških dogodkov in sodobnih izzivov, s katerimi se soočajo vojaški voditelji. Predstavljen je hibridni model vojaških študijskih potovanj, ki združuje zgodovinske študije s praktičnimi zahtevami sodobnega vojskovanja, s čimer učinkovito premošča vrzel med preteklimi analizami in sodobnim pomenom. Članek ponuja podrobne smernice za načrtovanje vojaških študijskih potovanj, vključno z vključitvijo vojnih iger, da bi ustvarili enotno učno izkušnjo. Predstavljen je idealen model pedagoškega načrtovanja, ki zagotavlja, da so učni cilji usklajeni z dejavnostmi, in ponuja različne modele za študij na terenu. Ta spoznanja spodbujajo službene vožnje kot ključno orodje v poklicnem vojaškem izobraževanju in zagotavljajo njihovo nadaljnjo pomembnost pri pripravi voditeljev na sedanje in prihodnje izzive.

Ključne besede *Vojaško študijsko potovanje, vojne igre, profesionalno vojaško izobraževanje, študij bojišča, vojaška študijska pot.*

Abstract This article underscores the vital role of staff rides in professional military education (PME), highlighting their ability to bridge historical military events and the contemporary challenges faced by military leaders. It introduces a hybrid staff ride model which merges historical studies with the practical demands of modern warfare, effectively bridging the gap between past analyses and present-day relevance. The article offers detailed guidance on planning staff rides, including the integration of war games, to create a unified learning experience. It presents an ideal pedagogical planning model to ensure the learning objectives align with the activities, and offers different models for field studies. These insights advance staff rides as crucial tools in PME, ensuring their continued relevance in preparing leaders for current and future challenges.

Key words *Staff rides, war games, professional military education, battlefield study.*

Introduction¹

The study of military history is central to preparing for the future. Studying the past helps interpret the present and build a stable foundation for what lies ahead. In warfare, learning from history is essential, to quote Ian Gooderson, from his study of the Canadian experience of the Battle of Ortona in December 1943:

An enemy is best known by fighting him, for battle reveals his methods and tactics, and it indicates the ways and means of overcoming them. Such hard-won experience gained by a comparative few requires careful evaluation and the assimilation and dissemination of its lessons to ensure it benefits the many, and better prepares those yet untested for a similar challenge. (Gooderson, 2007, p 64 [Underlined words were italicised in the original.]

This article examines a particular educational approach utilised in professional military education (PME): **the staff ride**, also known as **battlefield study** or a **military study tour**. The foundation of a staff ride is a *historical case study* with a strong emphasis on participants' active engagement and the necessity of *well-defined objectives*, sometimes referred to as *learning objectives and learning goals* (hereinafter, 'learning goals').²

Building on this foundation, this article introduces a **new hybrid model** for staff rides developed by Major Björkqvist of the Land Operations Division at the Swedish Defence University which optimises the balance between focusing on military history and emphasising lessons relevant to present and future contexts. This

¹ This article is part of an ongoing project on Staff Rides and War Games in Professional Military Education at the Swedish Defence University. This article draws on these reports: *Staff Ride Handbook: Planning and Conducting Staff Rides* (2024); *En handbok om fältövningar: Att planera och leda en fältövning [A Handbook on Staff Rides: Planning and Conducting a Staff Ride]* (2023); and *Guide till praktisk examination av praktiska moment: konstruktiv länkning i praktiken i utbildningen av kadetter och officerare [Guide to Practical Assessment of Practical Exercises: Constructive Alignment in Practice in the Education of Cadets and Officers]* (2024); and the article "Staff Rides as a Pedagogical Tool in Professional Military Education (PME): Planning and Conducting Historical Staff Rides" in the *Journal on Baltic Security* (2022). While this piece goes beyond our other publications, it draws on them, and parts of this text can be found in our previous works. The authors would like to thank Docent Dr. Niklas Nilsson, Patrik Wiklund, Lt. Col. Dr. Lars Henåker, and the reviewers for their valuable feedback.

Funding has been received from the Joint Advanced Staff and Command Programme Directorate (PL HOP) and the Officers' Programme Directorate (PL OP) of the Swedish Defence University through the following development projects: "Practical and Scenario-Based Exercises as Learning Activities and Assessments in Officer Education: Opportunities and Limitations" (PL HOP), "War Games as a Pedagogical Tool within the Framework of Staff Rides and Applied Exercises" (PL OP), "Pedagogical Progression and Fair Assessment of Practical Exercises: Academic Competence Meets Military Professional Knowledge in the Officer Programme in War Studies" (PL OP).

² The two terms are often used synonymously. However, learning goals "generally refer to the higher-order ambitions you have for your students, while objectives are the specific, measurable competencies which you would assess in order to decide whether your goals had been met. (To give one example: if it were your goal to teach students how to critique theories of state formation, the corresponding objective might be: 'By the end of this course, students should be able to write an essay that explains one major theory of state formation and makes an argument about how well it describes the historical experience of a relevant country'.)" (*The Derek Bok Center for Teaching and Learning* (2024)).

model is further enhanced by the **integration of war games**, a tool which not only complements the historical analysis of staff rides, but also allows for the exploration of hypothetical scenarios and decision-making processes in a controlled, simulated environment. War games provide a unique educational advantage by allowing participants to engage with historical events to illustrate the tactical, operational and strategic challenges faced by commanders.

As outlined above, a staff ride is a form of case study. In the context of military education, a *case study* is a way of analysing specific practical examples to enhance understanding of military processes, strategies, operations, tactics, decisions, and outcomes. By examining real or simulated military situations (a battle, military operation, crisis, or decision-making process) a case study can delve deeply into specific scenarios to analyse mistakes, successes, and potential improvements. A case study can, for example, explore historical battles such as the Invasion of Normandy or the Battle of Ortona, contemporary operations in Ukraine or the Israel-Hamas war, or a simulation.

The key elements of a case study in military education include the selection of a relevant case, analysis of the strategic and operational context, and an examination of the tactical execution. It is also important to analyse decisions, identify lessons learned, and reflect on how the case study contributes to achieving the learning goals.

The case study approach is highly relevant in military education, as it develops critical thinking and problem-solving skills in officers and personnel. By analysing complex situations without clear rules, case studies also enhance decision-making, preparing military personnel for future challenges and offering more in-depth and realistic training which is crucial for successful military operations. The importance of case studies in military education is widely acknowledged. This is underscored by the fact that virtually all military educational institutions under the US Department of Defense utilise case studies in one way or another (Goldman et al., 2024, pp 33–34).

The remainder of the article is structured as follows: **Section 2** delves into the planning and preparation for staff rides, including the challenge of balancing historical analysis with thematic learning objectives (**Section 2.1**). It introduces a hybrid model for staff rides (**Section 2.2**), explores the integration of historical personas (**Section 2.3**) and war games (**Section 2.4**) into staff rides, and outlines a pedagogical planning model to ensure alignment between learning goals and activities (**Section 2.5**). **Section 3** focuses on conducting the field study, providing a comparison of different staff ride models and approaches to the field study (**Section 3.1**). The article concludes in **Section 4** by offering key insights and recommendations to enhance the role of staff rides as vital tools in professional military education.

1 PLANNING AND PREPARATION FOR STAFF RIDES

A staff ride is typically divided into three distinct phases: 1) a **planning phase**, in which the participants engage in activities which align with the case study and the intended objectives; 2) a **field study phase**, involving an on-site visit to the location of the historical event; and 3) an **integration phase**, in which the learning objectives from the previous phases are consolidated and analysed (UK ARMY General and Administrative Instruction (AGAI), Volume 1 Chapter 23 Battlefield Studies Policy Overview in the Institution of Royal Engineers, 2024; Knight and Robertson, 2020; Lasconjarias, 2014, 2014; Torkar, 2023; Weissmann et al., 2022, 2024). In addition to the three core phases of the staff ride, there are two supplementary phases: a **planning phase** which precedes the actual execution of the ride, and an **after-action review (AAR)** conducted by the instructor team following the completion of the staff ride (see Table 1).

The **planning, field study, and integration phases** are similar across different countries. In the United Kingdom, the staff ride, or *battlefield study* as it is now called, is divided into a *preparatory (learn theory) phase* which includes pre-study days and supports such as handouts, different lessons, a closed Facebook page, DVDs, and so on. The planning phase is followed by the *field study/execution (practical ‘on the ground’) phase*, where the actual staff ride is conducted. The focus of the final phase, the *integration (consolidation/prove learning) phase*, moves to how the participants have benefitted from the study, including, for example, possible briefs to their regiments, individual essays and sapper/soldier articles (Institution of Royal Engineers, 2024).

In the US, there is a separation between *the preliminary study phase*, *the field study phase*, and *the integration phase*. The book *Staff Ride: Fundamentals, Experiences, and Techniques*, published by the Centre of Military History of the United States Army, defines staff rides as follows: ‘A staff ride consists of three essential and distinct phases: (1) the systematic preliminary study of a selected campaign, battle, or event; (2) an extensive visit (known more formally as a field study) of the actual sites associated with that campaign, battle, or event; and (3) an opportunity to integrate the lessons derived from each’ (Knight and Robertson, 2020, pp 5–6).

The US model heavily influences Slovenia’s approach, where staff rides, or ‘*Vojaško Študijsko Potovanje*’ (military study tour), have adopted a structure consisting of *preliminary, field study*, and *integration phases* (Torkar, 2023). As outlined by Blaž Torkar (2023, p 9), ‘[a] military study tour consists of three phases: 1. a systematic preliminary study of a selected military conflict or event; 2. a visit (field study) to actual sites related to military conflicts or events; and 3. incorporation and analysis of the insights gained from the previous phases’ [Authors’ translation].

Table 1:
Planning and
executing a
staff ride

Task	Phase	Group in focus
Designing and organising the staff ride	Planning phase	Instructors
	Preparatory phase	Participants
The staff ride	Field study phase	Participants
	Integration phase	Participants
Analysis of the intended and actual outcomes and planning for future iterations	After-action review (AAR)	Instructors

Staff rides are not merely ‘study trips’ or ‘battlefield tours’ aimed at passively learning about a historical site. Also, they should not be confused with a Tactical Exercise Without Troops (TEWT) (see Table 2). A study trip has no other requirements than to visit a place of historical importance. It usually involves some historical background, but its form can vary depending on the purpose of the trip. A ‘battlefield tour’ refers to visiting the site of a historical campaign or operation where little or no prior study has been undertaken by the participants (Knight and Robertson, 2020, p 5). A TEWT, on the other hand, involves a hypothetical scenario played out in the field, usually using a current doctrine unrelated to historical events (Knight and Robertson, 2020, p 6). In contrast, a staff ride, while being based on the importance of visiting the site of a historical case study, focuses on *the active involvement of the participants* with clear learning goals and includes a follow-up *integration phase*, which is of great importance for successful learning (Lasconjarias, 2014).

To quote the US Army Centre of Military History volume on the topic:

Staff rides rely on maximum student involvement before arrival at the site to guarantee thought, analysis, and discussion. In this way, staff rides link a historical event both to the systematic study of it and to its actual physical environment, a combination which produces analysis in all dimensions. ... the staff ride requires active participation, which promotes active learning. To ensure an active learning experience, staff ride leaders should not simply be instructors lecturing to students. Rather, the staff ride leader should be more of a facilitator, who draws out student discussion by asking open-ended and Socratic-style questions in ways that make students engage with the subject matter, analyze and evaluate it on location and in context, and discuss their thoughts with their peers. (Knight and Robertson, 2020, p 6)

When planning a staff ride, it is therefore important to consider not only practical constraints such as resources, logistics, and available time, but also key questions:

What is the purpose of the staff ride? What should the participants learn? How will the learning objectives be achieved? These elements ensure that the exercise is not just an academic endeavour, but a dynamic, practical experience which bridges the gap between past military events and today's military thinking.

Table 2:
Methods
for studying
historical
cases (This
table is a
development
from
Lasconjarias
(2014, p. 3))

	Staff ride	Battlefield tour	Study trip	TEWT
Historical background	Yes	Yes	Typically, but not necessary	No
Participant involvement	Active	Passive	Passive	Active
Learning goals	Yes	No	No	Yes
Lessons learned	Yes (integration phase)	No	No	Yes (after-action review)

1.1 Balancing the Historical and Thematic Focus in Staff Rides

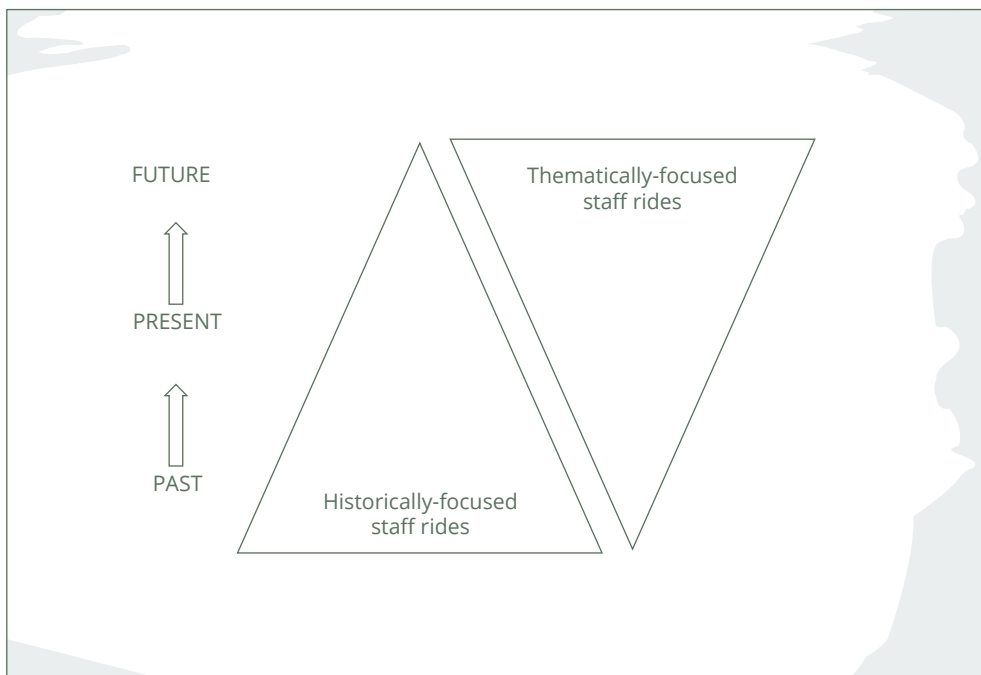
When planning a staff ride, one of the biggest challenges is striking a balance between studying military history and achieving learning objectives that emphasise lessons which apply to current and future battlefields and strategic contexts. We argue that a crucial consideration for the exercise director and planning team is determining the appropriate time and focus dedicated to *historical analysis* versus emphasising *thematic learning goals*, focusing on contemporary and future challenges. One of the issues here is how much attention should be paid to deepening the participants' historical knowledge and insights in relation to the case study. How much emphasis should be placed on drawing lessons that are relevant to current and future practices and doctrines on modern battlefields? What will be valuable for future military strategies and operations?

At one extreme, a staff ride could have a purely historical focus, with discussions about the relevance of history to the present and future being minimal or merely supplementary. At the other extreme, the staff ride could be thematically driven by contemporary issues, with the historical case visit serving primarily as a symbolic addition. In most cases, in our experience, the learning goals of a staff ride are found somewhere in between these two extremes.

The dilemma outlined above can be visualised in the form of two pyramids, one with its base rooted in history and the other in the future, each representing the foundation of the learning objectives set for the staff ride. A staff ride with a strong emphasis on

history would have the past as its base, while exercises focusing on war planning, tactics and operational development, or those with a more general military science orientation, would highlight the present and future.

Figure 1:
Historically
versus
thematically-
focused staff
rides

Regardless of the chosen approach, there is always a trade-off. The time allocated to a particular staff ride must be distributed to maximise learning towards the intended learning goals. This is particularly important for the participants' preparation and background reading in the preparatory phase. Although the aim should certainly be to find synergies between the historical and thematic elements, it is impossible to cover everything. Nevertheless, finding as many synergies as possible is a key reason for organising a staff ride. This is also why the **new hybrid model** for staff rides presented below was developed to offer an approach which ensures a solid historical foundation while simultaneously allowing for a thematic focus, thereby enabling meaningful lessons to be drawn from history for the present and future (See Table 3 'The Hybrid Model' below).

It is important to recognise that the participants will always need to do some reading — at least basic reading on the historical case study — to familiarise themselves with the events, regardless of the staff ride's focus. For the instructor to determine what reading materials are necessary, the learning goals must be well-defined at an early stage in the planning process. Similarly, when participants clearly understand the learning goals, they can focus their reading more effectively. Clarifying the intended learning objectives from the outset not only saves time and increases efficiency but also enhances the overall quality of the staff ride.

1.2 The Hybrid Model: Balancing History with Thematic Relevance

In this article, we advocate for the adoption of a hybrid model for staff rides, developed by Major Jonas Björkqvist, which effectively balances historical analysis with thematic focus. This model addresses the need to integrate both past events and contemporary themes, enhancing the educational value and applicability of staff rides in professional military education. In this model, the terrain orientation, the description of historical events, their connection to the thematic focus of the site, and the exercise itself are guided by an instructor well-versed in military history and military strategy, operations, and tactics.

In this way, the hybrid model not only gives students more time to focus on the reading and preparation needed to achieve the learning objectives, but it also ensures quality and accuracy in the review of historical events. This aspect can often be challenging and time-consuming for participants with less knowledge of military history.

The hybrid model provides ample time for the participants to familiarise themselves with their respective thematic areas and prepare materials for their stands.³ In this model, stands are designed to facilitate participation-driven discussions focused on specific themes, with historical context serving as a backdrop to draw upon and learn from. This approach ensures that while thematic areas take precedence in the discussions, history remains an integral component that enriches the learning experience.

To give a practical example, one of the staff rides the authors developed using the hybrid model centred on the Allied invasion of Italy, focusing on the winter campaign of 1943, particularly the battles of Ortona and Orsogna (*Operation Torso*). This staff ride focuses on urban warfare. It takes four perspectives on warfare in an urban environment, covering the spectrum from fighting for a single building to fighting for larger cities with complex terrain. By using the hybrid model, we were

³ In a staff ride, a 'stand' refers to a specific location where participants stop to conduct a learning activity. Each stand includes an examination and discussion of the events or decisions that took place at that spot. A stand may also be selected to provide insight into a particular theme or to meet specific learning objectives for the staff ride. As far as possible, the site of a stand is chosen to correspond with important moments, tactical choices, leadership challenges, or pivotal turning points in the battle or campaign. (For the historical origin of the term, see Knight and Robertson, 2020, p 12)

able to successfully complete the entire exercise while limiting the required reading on history, giving participants ample time to learn about urban warfare and prepare for their respective levels.

The participants were only required to read Ian Gooderson's superb nine-page article '*Assimilating Urban Battle Experience: The Canadians at Ortona*' (Gooderson, 2007) and about 30 pages from Marko Smedberg's book *From Sicily to Rome: the War in Italy 1943-44* (in Swedish, 2006) to cover the larger context of the battle. John Spencer and Jayson Geroux's case study of Ortona (2022) was for reference. With the two historical texts, we included Osprey Publishing's battlefield guide on *The Winter Campaign in Italy 1943: Orsogna, San Pietro and Ortona*, and Mark Zuehlke's key work *Ortona: Canada's Epic World War II Battle* as recommended reading, as well as an extensive list of texts, including books, articles, and official histories, on the topic. We listed other online resources, including links to museums, archives, selected video clips, films and podcasts; we also suggested some interesting commercial games.

This allowed ample time in the planning phase for the participants to read about the focus theme: urban warfare. The specific selection depends entirely on the learning objectives of the exercise, how much time is available for preparation, and the experience and knowledge of the participants.

The hybrid model also altered the structure of the stands; in this model, a designated expert from the instructor team provides terrain orientation and presents historical events at each stand. This individual must be well-versed in both military history and military strategy, operations, and tactics, and able to connect the historical dimensions of the case study to the strategic and tactical lessons observed. A military officer typically fills this role, to ensure the necessary tactical expertise and experience.

This approach guarantees a deep understanding of the subject, including the fine details, while accurately reproducing the historical narrative. This accuracy is often compromised when historical presentations are left to the participants, who often lack adequate training in historical methods or the time and resources to thoroughly research and prepare their presentations.

This method differs slightly from the traditional approach in Sweden, where each group prepared a thematic presentation and a presentation of the historical events at the site, including the terrain orientation. On arrival at the site, the exercise usually began with a brief (5-minute) terrain orientation, followed by a short historical overview by the group responsible for the site (10–15 minutes) (Weissmann et al., 2023, pp 22–23; see also Ahlström and Högström, 2009, p 16).

In our experience, the hybrid model also reduces the time required for presentations (See Table 3 'The Hybrid Model' below). Using a dedicated instructor who understands both the terrain and the historical context, the terrain orientation and

historical overview can typically be combined into a concise 5-10-minute session. This also ensures that the presenter keeps to the allotted time. This, of course, requires planning as well as strict control from the exercise director, in order to avoid the sometimes occurring problem of, to cite Brigadier R.A.M.S. Melvin, ‘a small minority of historians who may use these valuable training opportunities to pontificate on personal hobby horses or other matters of irrelevant detail’ (Melvin, 2005, p 76). By streamlining the presentations, more time can be allocated to the thematic elements of the exercise, both in the preparatory phase and at the stands in the field study phase. This also ensures that the presentations at the different stands follow a consistent flow and emphasise the facts that are most useful for learning and achieving the exercise objectives.

Table 3:
The hybrid
model

Brief terrain orientation and a concise, learning-focused historical overview (5-10 min)	Dedicated instructor who is well-versed in both the terrain and historical context
– Group presentation (10 minutes)	Participant group
– Seminar questions (20-40 minutes)	Participant group
– General conclusion (5-10 minutes)	Instructor
<i>Total time: ~ 50 min – 1 hour</i>	

Finally, the model may also help lessen some of the instructors’ burden, as their time spent reviewing literature on historical case studies can be reduced. Reading assignments can be better divided among team members and guided by an appointed instructor who is well-versed in the topic. This approach allows the readings to be effectively managed without undermining the essential requirement that, in order to successfully conduct such a staff ride, a deep understanding of the historical example in relation to the specific case and the broader historical context is crucial.

1.3 Enhancing Engagement with Historical Personas in Staff Rides

The authors have found that incorporating historical figures adds another dimension which further enriches the experience when conducting staff rides. This approach has been tested on trips in the Netherlands and Germany (*Market Garden* and *Operation Veritable*), and Ortona (Battle of Ortona, December 1943). It was also used when studying the Spring Offensive through the Ardennes in 1940 during a course for the Swedish Higher Joint Command and Staff Programme.

This approach is not a mandatory component of the hybrid model outlined above, but it has the potential to enhance participant engagement and improve learning outcomes. By assigning a historical figure from the case study to each participant, the staff ride gains a personal dimension which encourages the participants to engage more deeply with the historical context and decision-making processes of their assigned figures. During the staff ride, the participants can be asked to explain what their character did at certain points, or to speculate on how their character might have acted in hypothetical scenarios. These questions can be asked at various stages, such as during stand discussions or when studying maps, seamlessly integrating the character-centred method into broader exercises. As opposed to the US role-playing (character-driven method), (Knight and Robertson, 2020, p 43) the method as outlined here does not necessarily require the participant to do much research on their character – although in our experience, most participants tend to do some research, even if not required. The main focus is on encouraging participant engagement and developing a deeper understanding of the historical events, their dynamics and the responsibility one bears as a soldier or officer in such contexts. The latter is particularly useful for conducting staff tours with mixed military and civilian personnel. Depending on the focus of the staff ride, the characters can be assigned during the preparatory phase or in the field study phase. For a more historically focused staff ride, it is often better to assign the characters early on. For thematically orientated staff rides, however, it is often better to assign the characters during the field study phase. This ensures that the participants concentrate on the assigned tasks and reading during the preparatory phase, rather than focusing their attention on researching their character. The decision of when to assign characters will ultimately depend on the nature of the staff ride and what will best support the achievement of the learning goals.

The characters can also be useful when discussing or playing out developments on a map. This can be done by using the characters previously assigned to the participants, or by assigning new characters to certain stands or during certain tactical situations.

Additionally, the characters assigned to the participants can serve as reference points for the instructors, who can relate the broader historical narrative and terrain orientations to these figures. This link helps to personalise the historical events so that they are easier to understand. By incorporating character insights into the staff ride, the exercise becomes an immersive and reflective experience which deepens the connection between the participants and the historical context.

1.4 Integrating War Games Into Staff Rides

War games offer the opportunity to incorporate both learning and assessment dimensions. They can also cover the entire spectrum from the tactical to the operational to the strategic levels. In order to avoid limiting their potential, it is important not to see the game types too narrowly. Here, one can use or draw on the full range of possible approaches, including map, board, miniatures, matrix,

committee, role-playing, and collaborative solo games, as well as confrontational analysis/dilemma analysis games, and free and rigid Krigspiels (for different types of war games, see Armatys and Bassett, 2022. See also Simpson, 2018.). For the purpose of this article, we also include different tabletop exercises (TTXs) and similar discussion-focused simulations with few or no rules as a form of war game. It is possible to use both manual tabletop and computer-based games, although in most cases we have found that manual games are more useful during the field study phase for logistical reasons.

Valuable lessons and opportunities can be found not least in map, board, and matrix games. We have found that, depending on the context, both hexagonal and zone-based games offer distinct benefits, particularly during the field study phase. Hexagonal games are well-suited to detailed tactical and operational scenarios, while zone-based games are more effective for broader, less unit-focused simulations. Different tabletop games are, in most cases, better suited to the preparatory or integration phases. In addition, different types of card-driven games, as well as different approaches to game pieces and rules systems – whether through detailed rules-based games, analytical games or purely game master-driven scenarios – can contribute to a rich learning experience.

War games can take various forms, from short exercises such as short games at a stand, to more traditional, complex war games. Short games are exercises in which participants practise decision-making based on pre-determined scenarios. In contrast to short games, traditional war games are more complex, based on rule-based simulations. They often require a specially designed map of the battlefield or a simple terrain model, as well as game pieces representing different military units. These games can be based on historical cases to produce results which are relevant to current and future military contexts. Alternatively, a hypothetical contemporary scenario can be designed in the same environment by introducing new geographical or tactical challenges.

War games can be used during any of the three phases of the staff ride. They can be used during the preparatory phase to prepare participants for the field study; for example, the authors have successfully used war games in preparation for a staff ride studying the Battle of Crete in May 1941 (*Operation Mercury*). The board game *Operation Mercury: The Invasion of Crete* by Multi-Man Publishing was used to capture the dynamics of the nine-day conflict in May 1941, during which the combined force of the Commonwealth and Greek troops fiercely resisted German assault. Before the same staff ride, we also used a squad-level tactical combat game to play out the battle at Maleme airport on 20 May 1941, before discussing our experiences on-site a week later, during the field study phase.

War games can be used both off-site and on-site during the field study phase. The games can be played in hotels or barracks before or after a visit to a site or can be integrated directly into a stand. For example, the authors conducted a scenario

involving a tactical combat game at Ponte Dirillo in Sicily, Italy, where the participants were able to study the Allied forces' attempt to navigate through a hilly area dotted with bunkers on 10 July 1943. This location was ideal for such an exercise because the terrain today is very similar to that of 1943, and the amphitheatre-like shape of the terrain provides an excellent backdrop. A 5 x 5-metre gun emplacement is a perfect spot for a map and gamemaster, with a large hillside behind it, where the participants can gather to gain a comprehensive view of the 'game field' and its surrounding terrain.

War games can also be used effectively during the integration phase as part of the consolidation and synthesis of the knowledge and experience gained during the preparation and field study phases. When using war games in this phase, it is worth investing extra time and effort in the instructor team to ensure that the link with the field study works smoothly, promotes learning and supports the achievement of the learning goals. This often requires additional customisation to align the game with the objectives. It is also strongly recommended that some team members responsible for the game are present during the field study to ensure continuity and relevance.

However, we would argue that war games should not be seen as just one of the many tools available for staff rides. They represent an advanced means of combining two educational tools in professional military education: staff rides and war games. In the best of worlds, the two should be fully merged, and one or more war games developed hand-in-hand with the development of the staff ride, so that the two form a complete whole in which all parts are aligned with the purpose and learning goals.

We have explored this possibility with pedagogical development projects funded by the Swedish Officers Programme and the Higher Joint Command and Staff Programme's development funds. Among others, we have developed a staff ride and a card-driven war game targeting different perspectives on warfare in urban environments, focusing on the battles of Ortona, Orsogna, and Villa Rogatti och Sterlin Castle during the Moro River Campaign in Italy in 1943.

The game developed for this field exercise was a zone-based game in which different types of cards (such as event cards and competence cards) played an important role in simulating the friction and unpredictability of war. These cards can be compared to, but go beyond, the 'injections' or 'play cards' commonly used in various forms of war games and other analytical games. They also serve as tools to help the participants understand the dynamics of urban warfare and the challenges that may arise. The game can be played before, during, or after field exercises.

We have also explored, with good results, how low-level tactical map games can be utilised in relation to different stands for staff rides on the Battle of Crete 1941 (Operation Mercury), the invasion of Yugoslavia 1941, the Allied invasion of Sicily and Salerno 1943 (Operation Husky and Operation Avalanche), the siege of

Budapest, the Bulgarian advance into Yugoslavia in 1944, the Battle of Leros 1943 (Operation Typhoon) as well as for the Siege of Sarajevo 1992-96.

To date, the authors have focused their efforts on the 1941 Battle of Crete, achieving excellent firsthand results through the use of both strategic board games to represent the larger campaign and tactical map games at individual stations. Similarly, preliminary findings from their work on the 1943 Battle of Leros indicate consistent positive outcomes. The authors anticipate similar results in other cases, although the availability of quality board games may prove a limiting factor.

1.5 A Pedagogical Planning Model for Staff Rides

When planning a staff ride, an ideal model for pedagogical planning developed by Weissmann can be used effectively to operationalise the purpose and learning objectives of the exercise (see also Weissmann, 2024). This model is aimed at thematically focused staff rides rather than historically orientated ones, where the situation and/or location can take centre stage.

To ensure constructive alignment between learning goals and the learning activities, the first step is to clearly define the purpose, learning objectives, and learning goals of the staff ride. The planning process can then continue with the development and selection of practical learning activities (see Figure 2 below). The planning of an activity such as a staff ride can be broken down into five main components:

1. The theme, subject, task, or dilemma to be addressed;
2. The (tactical) situation;
3. The operational context;
4. The strategic context;
5. The specific situation or location.

Ideally, these five components should be considered in order, beginning with the purpose of the learning activity and determining how the goal will be operationalised in terms of theme, subject, task, or dilemma. Once this has been defined, a tactical situation is established, followed by the operational and strategic contexts. Finally, the situation and/or location best suited for achieving the objectives in steps 1–4 are selected.

Steps 2–4, particularly the operational and strategic contexts, are closely linked and, in real-world or historical cases, are often predetermined. These components may therefore need to be addressed together. The same holds for component 5, the location and, to some extent, the situation, which are often closely tied to the strategic context, operational context, and, to a lesser degree, tactical situations.

Figure 2:
Ideal model
for the
pedagogical
planning of
a staff ride.
(Source:
Developed
from
(Weissmann
et al., 2024,
p. 32))

Purpose and learning goals	Theme, subject, tasks, or dilemma	(Tactical) situation	Operational context	Strategic context	Situation or location
Goal 1	→	→	→	→	→
Goal 2	→	→	→	→	→
Goal 3	→	→	→	→	→
	Towards practical implementation... Choice and flexibility → Choice & flexibility decrease...				
	PLANNING & EXECUTION				

Of the five components, the greatest flexibility is in the theme, subject, task, or dilemma. However, this flexibility gradually decreases as the planning approaches practical implementation (such as selecting the situation and location).

In practice, there are situations in which an ideal model for planning a practical learning activity is neither feasible nor realistic. This may be the case, for example, if you are bound to a specific location because of a war game for it (e.g. if only certain maps are available, only certain unit types or organisations are programmed into a digital game, or if the rules impose restrictions). This may also be due to the constraints imposed by an existing scenario (e.g. a scenario and campaign which have already been researched and developed, including reconnaissance trips, and for which there are insufficient resources or time to create a new scenario) or because a particular scenario has already been commissioned. Similar considerations may apply to strategic and operational contexts, but rarely to tactical situations.

In this situation, it may be necessary to work in reverse order, i.e. to start with the chosen situation or location and then consider the strategic, operational and tactical situation. Flexibility in the choice of topic, subject, task, or dilemma increases, as these components can often be significantly customised with the right knowledge and experience. Although this approach is not ideal, with the right expertise, constructive customisation can be achieved.

Notably, this is an ideal scenario; in reality, it often makes sense to work with all components in parallel because they are interconnected and interdependent. For example, it can be detrimental to learning to change the operational or strategic context frequently during an activity, as during a field exercise it may be more practical to work with locations in the immediate vicinity to avoid unnecessary travel. In short, it is always about how to maximise learning within the given time, place, resources (including instructors and materials) and students.

2 CONDUCTING THE FIELD STUDY: MODELS AND APPROACHES

The field study is the highlight of every staff ride—the culmination of all planning and preparations, serving as the basis for synthesis in the integration phase. It can be organised in many different ways and depends on various factors, such as the objectives of the staff ride, the location, the desired learning outcomes, the participants, and time and budget constraints. While we cannot provide a detailed itinerary for a staff ride due to space constraints, we will here provide examples of what a traditional staff ride might typically look like. Our aim is to provide readers with a toolkit that they can adapt according to their needs. This said, we would in most cases advocate for using the hybrid model's approach to the stands, as outlined above.

2.1 Comparing Field Study Models

In a traditional Swedish staff ride (see Ahlström and Högström, 2009; Högström and Baudin, 2018; Weissmann et al., 2022, 2023, 2024), the participants are typically divided into smaller groups or pairs during the preparatory phase, influenced by the number of participants, exercise sites, and instructors available. Each group is assigned or chooses a specific topic and is responsible for preparing a corresponding seminar and presenting the historical events associated with their assigned stand. The participants usually have to write some form of text and prepare seminar questions for group discussions, which are distributed before the exercise.

At the stand, the session generally begins with a brief terrain orientation of the site (about 5 minutes), followed by an overview of the historical events at the site (10–15 minutes). Sometimes an accompanying historian or instructor presents the overall historical context. However, even in this case, the participant group usually presents more practical tactical events at the site. The group then presents their findings on the assigned topic (10 minutes), which leads to a discussion based on the prepared seminar questions (20–30 minutes). The visit to each site is usually concluded with a short summary (5 minutes). The total time allotted for each practice site is usually about an hour, with a minimum of 45 minutes.

In addition to the seminar, the participants are given time to explore the site further, visiting local monuments, examining artefacts and checking information on site. The duration of this exploration depends on the site; some sites, such as Ouvrage La Ferté

on the Maginot Line or Pointe du Hoc, require significantly more time than others, such as the crossing of the Meuse or the crossing of the Ardennes in May 1940. If a site is particularly large, the visit may be combined with a break or lunch to give participants enough time to study the site in depth.

As described above, the hybrid model differs somewhat from this traditional approach in Sweden. In the hybrid model a dedicated instructor with in-depth knowledge of both the terrain and the historical context combines the field orientation and the historical overview in a concise 5-10-minute session. This efficiency reduces the time needed for presentations, allowing more focus on the thematic elements of the exercise both in the preparatory phase and at each stand. It also ensures the historical accuracy and relevance of the presentation.

The next example is taken from the United Kingdom, where Brigadier R.A.M.S. Melvin of the British Army has written about the activities at the stands. In his view, experience shows ‘that the following sequence of activities at each stand works well’ (Melvin, 2005, p 75):

*The first stage is a brief but clear **terrain orientation** – conducted by an officer of the directing staff who knows both the ground and the history well. ... The preferred approach is to pick out a number of key reference points that give the framework for subsequent narrative and discussion, using the standard method of ‘DIRECTION-DISTANCE-DESCRIPTION’, working left to right, front to back.*

*Second, a concise **historical description** or narrative is given by the accompanying historian (on a battlefield tour, veterans’ vignettes may be used at this stage to advantage). Strict control must be exercised over a small minority of historians who may use these valuable training opportunities to pontificate on personal hobby horses or other matters of irrelevant detail.*

*The third stage, and this important step is often overlooked, is an **introduction** to the discussion period by a member of the directing staff, and not necessarily the historian. In the present author’s opinion, this should be run by either the Exercise Director or a Senior Mentor to ensure that the training audience concentrates on contemporary issues and lessons rather than digressing on points of historical detail and personal interest. It is this authoritative introduction (and subsequent better focused discussion) that often distinguishes a really good staff ride from a perfectly acceptable battlefield tour.*

*Fourth, and the key stage of any stand, is the **discussion period** in which the training audience poses questions to the historians and the military directing staff, who respond depending on the nature of the issue. Often it is extremely difficult to gauge how long this period should last – clearly this depends much on stand content but not least on the time of day and the make-up of the*

training audience. Some staff ride organisers may elect to nominate particular members of the training audience to speak on a prepared topic, or to comment on particular issues.

*Fifth, the Exercise Director should **sum up** in a few minutes, highlighting the key lessons for contemporary and future operations. (This stage may not be required at each stand, but certainly should be held at the end of each day). Finally, an assistant member of the directing staff may give out any administrative points. (Melvin, 2005, p 76 [Bold in the original.])*

As for the US, its model is highly formalised, both in execution and planning, with the eight-step training model of the army integral to the planning process: 1. Plan the training, 2. Train the leader(s), 3. Recon the site(s), 4. Issue the order or guidance, 5. Rehearse, 6. Execute the training, 7. Conduct an after-action review (AAR) to evaluate the training, and 8. Retrain if necessary (Knight and Robertson, 2020, p 9).

The field-study phase is divided into three distinct steps: *orientation, description, and integration* (Knight and Robertson, 2020, pp 29–36). In the orientation step, ‘the staff ride leader or another facilitator points out the group’s current location on a map, orients the participants to the cardinal directions and where they stand on the ground, and identifies key aspects of the environment that are relevant to the battle or event. Orientation ensures that the students understand where they are and what the area looked like at the time of the battle or other historical event’ (Knight and Robertson, 2020, p 30).

Orientation is followed by a description, where ‘the staff ride leader and participants describe the historic events that occurred at (or are related to) the stand location. If the preliminary study has been conducted properly, the participants should be able to describe the events (such as combat actions, unit movements, leaders’ decisions and actions, and individual soldier actions) with only selective prompting from the leader, thus avoiding the need for long lectures from the staff ride leader’. (Knight and Robertson, 2020, pp 31–32). In step three, analysis, the purpose is ‘...to develop critical thinking skills. This is done by prompting participants to analyze how and why things occurred and to evaluate their significance. Students can perform this analysis from one of two perspectives: *historical context* and *continued relevance*’. (Knight and Robertson, 2020, p 32 [Italics in the original.]).

Finally, in the case of Slovenia, as with the overall approach to staff rides, the US model was adopted with the field study phase containing the Orientation, Description and Analysis steps (Torkar, 2023).

Table 4:
Setting up
stands

	The traditional ('Swedish') model	The hybrid model	UK	US	Slovenia	
THEME	Item	Person in charge	Item	Person in charge	Item	Person in charge
Terrain orientation	Brief terrain orientation (5 minutes)	Usually participants, sometimes historians or instructors	Brief terrain orientation and concise, learning-focused historical overview (5-10 min)	Dedicated instructor who is well-versed in both the terrain and the historical context	Terrain orientation	Officer of the directing staff
Historical description	Brief onsite historical presentation (10-15 minutes)	Usually participants, sometimes historians or instructors	Ibid.	Ibid.	Concise historical description	Accompanying historian
Group discussions	Group presentation (10 minutes)	Participants	Group presentation (10 minutes)	Participants	Introduction to the discussion period	Member of the directing staff (exercise director or a senior mentor)
	Seminar questions (20-30 minutes)	Participants	Seminar questions (20-40 minutes)	Participants	Discussion period	Participants and historians, plus the military directing staff
Conclusions	General conclusion (5 minutes)	Instructors	General conclusion (5-10 minutes)	Instructors	Summing up	Exercise director

3 KEY INSIGHTS AND RECOMMENDATIONS

This article shows the crucial role that staff rides play in PME. Staff rides are not only historical exercises, but are also important in bridging the gap between past military events and the strategic, operational and tactical challenges of modern military leaders. Through a structured approach which includes preparatory, field study and integration phases, staff rides engage participants in active learning and foster the critical thinking and decision-making skills essential to modern military operations.

A key argument in this article is the need to strike a balance between the historical and thematic focus of staff rides. While traditional staff rides have emphasised in-depth historical analysis, there is an increasing need to ensure that these exercises also consider the practical realities of modern warfare. The examination of historical and thematic focused staff rides in this article emphasises the importance of this balance, arguing that a purely historical focus can overlook crucial lessons which are directly applicable to current and future military contexts. In this context, the hybrid staff ride model presented in this study is a particularly effective approach for thematically focused staff rides. This model preserves the integrity of historical studies and ensures that the insights gained are relevant to current military issues. By combining historical case studies and thematic discussions, the hybrid staff ride model allows participants to draw historically informed lessons which are applicable to current and future battlefields. This approach is particularly valuable for preparing military leaders who must navigate the complex world of modern warfare, where an understanding of the past, while important, is not sufficient.

The inclusion of war games as an addition to staff rides further enhances this learning process and, as this article argues, should be more fully integrated into staff rides. War games offer a unique opportunity to merge two educational tools – staff rides and simulations – into one cohesive learning experience. War games can be tailored to the specific objectives of the staff ride and provide participants with a hands-on learning approach which directly complements the historical and thematic content.

The effectiveness of integrating war games into staff rides is exemplified by the staff ride focused on the Moro River campaign in Italy in 1943 and, in particular, the Battle of Ortona. In this exercise, a map-driven war game was developed along with a staff ride which focused on different perspectives of urban warfare. The game utilised different map types to simulate the friction and unpredictability of war and provide participants with a deeper understanding of the dynamics of urban combat. This example emphasises the value of fully merging war games with staff rides, where the two elements form a complete whole, aligned to the purpose of the exercise and the precise learning objectives.

War games can be effectively employed during any phase of the staff ride – preparatory, field study, or integration. For example, they can be used in the preparatory phase

to familiarise the participants with the tactical and operational challenges they will face during the field study. During the field study itself, games can be conducted either off-site or directly on the stand to directly apply theoretical knowledge to the terrain under investigation. Finally, in the integration phase, war games can play a crucial role in consolidating and synthesising the lessons learned and ensuring that the knowledge acquired during the staff ride is fully internalised and applicable to future military challenges.

This article also presents an ideal model for the pedagogical planning of staff trips, emphasising the importance of constructive alignment between the learning objectives and the activities carried out during the staff ride. This model is not only a theoretical framework, but also a practical guide to ensure that the staff ride is purposefully designed to achieve specific pedagogical goals. Breaking down the planning process into five key steps which focus on aligning the theme, topic, task or dilemma with the tactical, operational and strategic context and the situation or location on the ground increases the relevance and effectiveness of staff rides.

Conclusion In conclusion, this article emphasises the continued value of staff rides in PME while offering further ideas to increase their effectiveness. Traditional formats have proven invaluable and continue to play an important role in military education. However, there are opportunities to refine these practices to meet the evolving needs of modern military training. The hybrid model, particularly for thematically focused staff rides and the thoughtful integration of war games as a complementary tool, offers a valuable approach to advancing this area. In addition, the ideal pedagogical planning model provides a solid framework for ensuring the alignment of learning goals and learning activities in staff rides, ensuring that their purpose and goals are met. This also ensures that they remain relevant and aligned with pedagogical research.

As military education evolves, so should the methods used to prepare future leaders. The concepts and models presented in this article offer valuable improvements that build on the strong foundation of staff rides. By embracing these innovations, we can ensure that staff rides continue to be a vital component in developing the skills and knowledge needed to succeed in today's and tomorrow's military environments. The future of PME lies in its ability to innovate and adapt, and the approaches presented here offer a balanced path forward that combines tradition with the evolving needs of today's military personnel.

References

1. Ahlström, P., and Högström, U., 2009. 'Fältövningarnas metod' [The Method of Staff Rides], in P Ahlström and U Högström (Eds.), *Tankar om fälttåg: en bok om fälttåg och den gemensamma stridens komplexitet* [Thoughts on Campaigns: A Book about Campaigns and the Complexity of Combined Arms Operations], Stockholm, Försvarshögskolan, pp 13–19.
2. Armatys, J., and Bassett, J., 2022. *The Wargame Developments Handbook*, 3rd ed, Wargame Developments (WD). <https://wargamedevelopments.org/wp-content/uploads/2023/01/WD-Handbook-Third-Edition-October-2022.pdf> (Accessed: 8 September 2024).
3. Goldman, C., Mayberry, P., Thompson, N., Hubble, T., and Giglio, K., 2024. *Intellectual Firepower: A Review of Professional Military Education in the U.S. Department of Defense* Santa Monica CA: RAND.
4. Gooderson, I., 2007. Assimilating Urban Battle Experience: The Canadians at Ortona, *Canadian Military Journal*, Vol. 8, No. 1, pp 64–73.
5. Högström, U., and Baudin, A., 2018. Fältövning: Steget mellan tanke och handling [Staff Ride: The Step Between Thought and Action], In: Thunholm, P., Widén, J., and Wikström, N., (Eds.), *Militära arbetsmetoder: En lärobok i krigsvetenskap* [Military Working Methods: A Textbook in War Studies], Universus Academic Press, pp 295–311.
6. Institution of Royal Engineers, 2024. *Why Study Military History* [Online], Institution of Royal Engineers. <https://www.instre.org/wp-content/uploads/How-To-Conduct-A-Battlefield-Study.pdf> (Accessed: 19 August 2024).
7. Knight, P. G., and Robertson, W. G., 2020. *The Staff Ride: Fundamentals, experiences, and techniques*, Center of Military History, United States Army.
8. Lasconjarias, G., 2014. *The Staff Ride: Using History to Build Leaders*, NATO OTAN.
9. Melvin, R. 2005. Contemporary Battlefield Tours and Staff Rides: A Military Practitioner's View, *Defence Studies*, 5(1), pp 59–80.
10. Simpson, W., 2018. *A Compendium of Wargaming Terms* (Updated 8 July 2018). <https://www.mors.org/Portals/87/Documents/Communities/WargamingCoP/2020-A-Compendium-of-Wargaming-Terms-8-July-2018.pdf> (Accessed: 8 September 2024).
11. Smedberg, M., 2006. *Från Sicilien till Rom: Kriget i Italien 1943-44* [From Sicily to Rome: The War in Italy 1943-44], Stockholm, Norstedts.
12. Spencer, J., and Geroux, J., 2022. Case Study #5 - Ortona, Modern War Institute at West Point. <https://mwi.westpoint.edu/urban-warfare-project-case-study-5-battle-of-orton/> (Accessed: 8 September 2024).
13. The Derek Bok Center for Teaching and Learning, 2024. *On Learning Goals and Learning Objectives*. <https://bokcenter.harvard.edu/learning-goals-and-learning-objectives> (Accessed: 8 September 2024).
14. Torkar, B., 2023. *Vojaško Študijsko Potovanje: Skripta*, Republika Slovenija, Ministrstvo za Obrambo, Slovenska Vojska, Center Vojaško Šol. <https://dk.mors.si/Dokument.php?id=2323> (Accessed: 8 September 2024).
15. Weissmann, M., 2024, *Guide till praktisk examination av praktiska moment: Konstruktiv länkning i praktiken i utbildningen av kadetter och officerare* [Guide to Practical Assessment of Practical Exercises: Constructive Alignment in Practice in the Education of Cadets and Officers], Stockholm, Swedish Defence University. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1843357/FULLTEXT01.pdf> (Accessed: 8 September 2024).
16. Weissmann, M., Björkvist, J., and Wiklund, P., 2022. 'Staff Rides as a Pedagogical Tool in Professional Military Education (PME): Planning and Conducting Historical Staff Rides', *Journal on Baltic Security*, pp 61–80.
17. Weissmann, M., Björkvist, J., and Wiklund, P., 2023. *En handbok om fältövningar: Att planera och leda en fältövning* [A Handbook on Staff Rides: Planning and Conducting a Staff Ride], Stockholm, Avdelningen för Militärhistoria, Försvarshögskolan.

18. Weissmann, M., Björkqvist, J., and Wiklund, P., 2024. *Staff Ride Handbook: Planning and Conducting Staff Rides*, Department of Military History, Swedish Defence University. <https://zenodo.org/records/10560892> (Accessed: 8 September 2024).

e-mail: mikael.weissmann@fhs.se

ORCID: 0000-0001-5426-8238

e-mail: Jonas.Bjorkqvist@fhs.se

Mark Kogoj

DOI: 10.2478/cmc-2024-0029

STRATEŠKA KULTURA IN VEDENJE ZDA V RUSKO-UKRAJINSKEM KONFLIKTU

STRATEGIC CULTURE AND THE U.S. ENGAGEMENT IN THE RUSSIA- UKRAINE CONFLICT

Povzetek Članek obravnava strateško kulturo ter vedenje ZDA v rusko-ukrajinskem konfliktu med februarjem 2014 in septembrom 2024. Identificirani in preučeni so tradicionalni elementi ameriške strateške kulture: ideja o ameriški izvzetosti (izjemnosti), liberalna filozofska tradicija, internacionalistična zunanja politika, vloga Nata in strategija posrednega nastopanja, vloga javnega mnenja in vpliv protestantske etike ter tehnološki fetišizem. Tradicionalni elementi ameriške strateške kulture se odražajo na vedenju ZDA v rusko-ukrajinskem konfliktu ter ga tako pojasnjujejo. Vedenje ZDA v rusko-ukrajinskem konfliktu potrjuje vzorec kontinuitete znotraj ameriške strateške kulture.

Ključne besede *Strateška kultura, ameriška strateška kultura, rusko-ukrajinski konflikt, vedenje držav.*

Abstract The paper examines the strategic culture and the U.S. engagement in the Russia-Ukraine conflict between February 2014 and September 2024. It identifies and examines traditional elements of American strategic culture, such as the idea of American exceptionalism, the liberal philosophical tradition, internationalist foreign policy, the role of NATO and the strategy of indirect engagement, the role of public opinion and the influence of the Protestant ethic, and technical fetishism. Traditional elements of American strategic culture are reflected in and explain US behavior in the Russia-Ukraine conflict. The US behavior in the Russia-Ukraine conflict confirms the pattern of continuity within the US strategic culture.

Key words *Strategic culture, American strategic culture, Russia-Ukraine conflict, behaviour of states.*

Uvod Po dveh letih in pol od vsesplošne kopenske, zračne in pomorske – ofenzive Ruske federacije (RF) na Ukrajino, ki je rusko-ukrajinski oboroženi konflikt¹ dvignila na raven prave, konvencionalne vojne², slednji še vedno ni videti konca. Nasprotno, pogajalska izhodišča neposredno vpletenih strani – RF in Ukrajine – so si povsem nasprotna, kar onemogoča resna pogajanja. S trajanjem oboroženega konflikta pa ostaja odprto tudi vprašanje možne neposredne vojaške konfrontacije med velikima vojaškima silama, RF in ZDA, ki sta neposredno ter posredno vpleteni. Odnosi med ZDA in RF so od februarja 2022 vse bolj konfrontacijski, mednarodna skupnost pa skladno s tem vedno bolj blokovsko razdeljena, kot je bilo to značilno za hladno vojno. V iskanju rešitve za rusko-ukrajinski konflikt si mednarodna znanstvenoraziskovalna skupnost prizadeva osvetliti konflikt iz različnih varnostnih perspektiv ali paradigem. Ugotovitve avtorjev, kot so Johnston (1995b), Desch (1998), Gray (2003), Glenn (2009), Johnson, Kartchner in Larsen (2009) ter Bloomfield (2012) utemeljujejo pojasnjevalno vrednost koncepta strateške kulture, ki predstavlja alternativo realistični teoriji o varnosti v mednarodnih odnosih. V primerjavi z realizmom, ki kot značilna pozitivistična teorija vedenje držav obravnava izključno kot posledico racionalnega razmišljanja in materialnih dejavnikov (vojaške in ekonomske moči), je strateška kultura izrazito interpretativen koncept, ki pri pojasnjevanju vedenja držav izpostavlja širok spekter elementov ali dejavnikov, kot so ideje, pogledi, simboli, miti, zakanje, interesi, zgodovinske izkušnje, tradicije, vzorci vedenja in kulturne norme. Gre za razširitev pojasnjevalnega spektra vedenja držav, in to ne z zanikanjem (izključevanjem) realističnih predpostavk, temveč z umeščanjem slednjih v širši, kulturnozgodovinski kontekst. Pojasnjevanje vedenja držav skozi prizmo strateške kulture prispeva k celostnemu razumevanju oboroženih konfliktov. Dobro leto po objavi članka o strateški kulturi RF in njenem vedenju v rusko-ukrajinskem konfliktu je smiselno skozi prizmo strateške kulture proučiti tudi vedenje druge, sicer posredno vpletene vojaške velesile – ZDA, ki odločujoče vpliva na potek konflikta.

Strateška kultura se je kot termin prvič pojavila leta 1977. Uvedel ga je Jack Snyder v poročilu ameriškega »think-tank«³ RAND, v katerem je prepoznal razhajanja med ameriško in sovjetsko jedrsko doktrino. Snyder (1977) je strateško kulturo obravnaval kot vsoto idej, pogojenih čustvenih odzivov in vzorcev običajnega vedenja, ki so jih člani nacionalne strateške skupnosti pridobili z učenjem ali imitacijo. Johnston (1995a, str. 5) strateško kulturo retrospektivno razdeli v tri generacije. Prva, ki se pojavi v zgodnjih osemdesetih letih, obravnava vedenje držav kot sestavni del strateške kulture in tako poskuša razložiti razhajanja med sovjetskimi ter ameriškimi pogledi na strategijo. Druga se pojavi sredi osemdesetih let in obravnava velesili iz marksistične, Gramscijeve perspektive. Tretja, ki se pojavi v devetdesetih letih, temelji na pozitivističnem pristopu in strateško kulturo (neodvisno spremenljivko) ločuje od vedenja (odvisne spremenljivke). Raziskave, ki so nastale po Johnstonovi

¹ Ta se je začel februarja 2014 z rusko zasedbo Krima in izbruhom spopadov v Donbasu.

² S terminom konvencionalna vojna je mišljen tip oboroženega konflikta, ki presega le hibridno vojskovanje, značilno za obdobje 2014–2022, vključuje spopade na izoblikovanih frontnih linijah ter uporabo konvencionalne oborožitve. Z uporabo termina nikakor ni mišljeno kakršnokoli namigovanje, da vpleteni akterji delujejo skladno s konvencijami mednarodnega vojnega prava.

kategorizaciji, znanstvenoraziskovalna skupnost obravnava kot četrto generacijo, ki bodisi razvija svojevrstne raziskovalne modele ali izhaja iz pristopov predhodnih generacij (Meyer, 2006, str. 15–19; Toje, 2008, str. 15–19; Uz Zaman, 2009).

1 TEORETIČNI KONCEPTUALNI OKVIR IN METODOLOGIJA

Članek konceptualno temelji na izhodiščih prve generacije strateške kulture, katere najprepoznavnejši predstavnik je Gray. Ta trdi, da je strateška kultura lahko zasnovana le kot kontekst, ki obkroža in daje pomen strateškemu vedenju (angl. *strategic behaviour*) (Gray, 1999, str. 51). Strateška kultura oblikuje kontekst vedenja in je hkrati njegov sestavni del. Gray trdi (prav tam), da je človek opredeljen s kulturo, ki vpliva na vsakršno strateško vedenje. Posledično je tudi vsakršno akterjevo vedenje posledica kulturne ekspresije, saj se nihče ne more izvzeti iz kulturnega konteksta (Grey, 1999). Enako velja tudi za politične elite, ki so nezavedno in s procesom učenja podvržene družbeni socializaciji (Gray, 1999, str. 49–69; Meyer, 2006, str. 15–19; Toje, 2008, str. 15–19; Uz Zaman, 2009).

V članku je strateška kultura obravnavana kot skupek prevladujočih idej, pogledov, simbolov, mitov, zaznav in norm vedenja na obrambno-varnostnem področju, ki so posledica zgodovinskih izkušenj in geografskega položaja ter so v nekem časovno opredeljenem obdobju značilni za neko državo. Politične elite so nosilke strateške kulture, ki so s procesom socializacije prevzele in ponotranjile obrambno-varnostne norme³ ter druge elemente, ki so značilni za neko strateško kulturo. To se jasno kaže v njihovih pogledih, izjavah in trditvah. Sistem norm, zasidranih v strateški kulturi, pa vpliva na odločitve političnih elit. Namen članka je odpreti novo dimenzijo v konfliktologiji s proučevanjem vedenja ZDA v rusko-ukrajinskem konfliktu ter njegovim pojasnjevanjem s strateško kulturo. Članek bo sledil raziskovalnemu vprašanju, ali se tradicionalni elementi ameriške strateške kulture odražajo na vedenju ZDA v rusko-ukrajinskem konfliktu in tako potrjujejo vzorec kontinuitete v ameriški strateški kulturi.

V članku je uporabljen večmetodni pristop ali triangulacija. Članek je študija primera ameriške strateške kulture in vedenja ZDA v rusko-ukrajinskem konfliktu. Elementi strateške kulture so identificirani in preučeni na podlagi analize in sinteze predhodnih raziskav na temo ameriške strateške kulture, ki je dostopna v sekundarnih virih ter historicistične metode – sekvenčnega nizanja in obravnave zgodovinskih dejstev, dostopnih v sekundarnih virih. Tradicionalni elementi ameriške strateške kulture so bili izbrani na podlagi njihove pomembnosti z vidika vedenja ZDA v obravnavanem oboroženem konfliktu⁴. Izbrani so bili tako, da kar v največjem mogočem obsegu pojasnijo vedenje ZDA v rusko-ukrajinskem konfliktu in skladno z raziskovalnimi omejitvami. Preučevanje vedenja ZDA v rusko-ukrajinskem konfliktu temelji na

³ Gre za norme, ki se nanašajo na obrambni in varnostni vidik vedenja držav.

⁴ Poleg elementov, ki so obravnavani v posameznih podpoglavjih, med tradicionalne elemente ameriške strateške kulture spada tudi t.i. legalni pragmatizem (*legal pragmatism*), ki predstavlja ambivalenten, dvoličen odnos ZDA do spoštovanja mednarodnega prava (Farrell, 2005, str. 9).

analizi vsebine primarnih virov, kot so govori visokih političnih predstavnikov, dostopni na uradnih vladnih spletnih straneh ali v prepoznavnih medijih ter v nekaterih primerih na podlagi sekundarnih virov. Poleg tega so pri preučevanju elementov strateške kulture kot tudi vedenja ZDA uporabljene družboslovne metode interpretacije, generalizacije in kontekstualizacije. Raziskava je časovno omejena na dogodke, ki so se zgodili do 25. septembra 2024.

2 IDEJA O AMERIŠKI IZVZETOSTI (IZJEMNOSTI) IN LIBERALNA FILOZOFSKA TRADICIJA

Najstarejši in najprepoznavnejši pojem, ki opredeljuje ameriško identiteto ter je hkrati eden izmed temeljnih elementov sodobne strateške kulture ZDA je t. i. ideja o ameriški izvzetosti (izjemnosti) (angl. *American exceptionalism*). Skladno z Montenom (2005, str. 119) se politična identiteta ZDA na zunanje-političnem področju izraža primarno prek ideje o ameriški izvzetosti (izjemnosti). Madsen (1998, str. 1–3) ideji o ameriški izvzetosti (izjemnosti) pripisuje zelo velik, dominanten pomen pri oblikovanju strateške kulture ZDA, saj trdi, da je ta ideja vplivala na prav vsako obdobje zgodovine ZDA. Američani se zavedajo, da je zgodovina njihove države svojevrstna, bistveno krajša ter drugačna od zgodovin evropskih in drugih tradicionalnih držav. Ameriška nacionalna identiteta namreč ne temelji na etnični pripadnosti, jeziku, rasi ali dolgi skupni zgodovini, temveč na enotnosti, ki je posledica skupnih prepričanj glede univerzalnih idej in načel, ki izvirajo iz obdobja vzpostavitve ZDA. Med te univerzalne ideje in načela – »proizvode« razsvetljske politične filozofije spadajo svoboda, enakopravnost, demokracija, ustavnost, liberalizem, individualizem ter omejena oblast (prav tam) (Madsen, 1998; McCricken, 2003, str. 8; Kristol, 2013, str. 100; Restad, 2015, str. 5–6). Osrednjemu pomenu, ki ga imajo v strateški kulturi ZDA omenjeni razsvetljski koncepti botruje tudi izjava nekdanjega predsednika Obame. Ta je leta 2011 povedal: »Možno je, da imamo različne poglede na politiko, vendar vsi verjamemo v pravice, ki jih zagotavlja ustava. Možno je, da imamo različna mnenja, vendar vsi verjamemo v isto obljubo, ki pravi, da so ZDA prostor, v katerem ti lahko uspe, če se potrujiš. Imamo različne korenine, vendar vsi verjamemo v iste sanje, da je to država, kjer je vse mogoče. Ne glede na to, kdo si. Ne glede na to, od kod prihajaš« (Obama, 2011).

Restad (2015, str. 2–3) trdi, da ideja o ameriški izvzetosti (izjemnosti) predstavlja pomenljiv način opredelitve izmuzljive ameriške identitete. Če izhajamo iz te trditve, koncept ameriške izvzetosti (izjemnosti) sestoji iz treh bistvenih idej, ki pojasnjujejo ameriško samozaznavo lastne vloge v svetu, predstavljajo različne vidike samozaznave zgodovinske vloge ZDA ter na podlagi tega različna zunanje-politična vodila. Omenjene tri ideje ali vidiki so:

- ZDA se razlikujejo od preostalega »starega« sveta;
- ZDA imajo posebno in unikatno vlogo v svetovni zgodovini;
- ZDA bodo prestale »zgodovinski preizkus« v nasprotju s prepričanjem, da vse velike sile prej ali slej propadejo (prav tam).

Poleg tega imajo ti trije vidiki ideje o ameriški izvzetosti (izjemnosti) pomembne implikacije tudi na to, kako ZDA zaznavajo druge države. Prvi vidik Restad (2015, str. 3) označi kot »razliko«, Shafer (1991, str. V) pa kot »idejo, da so se ZDA vzpostavile in razvile na drugačen, svojevrsten način ter morajo posledično biti obravnavane na drugačen, svojevrsten način – v okviru lastnega konteksta«. ZDA so bile namreč vzpostavljene in so se razvile iz idej ter prepričanj razsvetljenstva. Skladno s tem ideja o ameriški izvzetosti (izjemnosti) ne predstavlja objektivne resnice, temveč samozaznavo ali samopodobo, ki je tako specifična, da ne le obravnava ZDA kot različne od drugih držav, temveč celo kot še bolj unikatne ter boljše od drugih držav (McCracken, 2003, str. 8). Strateška kultura ZDA namreč odraža trdno vero v ideje kot so »življenje, svoboda ter zasledovanje sreče«, ki jih opredeljuje že Deklaracija o neodvisnosti iz leta 1776, ter samozaznavo ZDA kot bolj demokratičnih, odprtih in dinamičnih od preostalih držav. Ameriška družba, naj bi v nasprotju s »staro Evropo«, z družbeno–razrednim sistemom, temeljila na enakopravnosti in enakih možnostih za vse. ZDA sebe vidijo kot del novega sveta, ki je bil ustvarjen z namenom, da »regenerira starega«. Skladno s tovrstnim prepričanjem vzpostavitev ZDA – kot nove in svojevrstne politične entitete pomeni začetek novega obdobja v svetovni zgodovini. Drugi vidik je mogoče opredeliti kot misijo ali premiso, ki ZDA nalaga posebno poslanstvo v svetovni zgodovini. Strateška kultura ZDA namreč izhaja iz specifičnega pojmovanja nacionalnega poslanstva, ki se v zunanji politiki kaže kot prepričanje, da so Američani »izbran narod«, ki ga vodi »posebna božja previdnost« (angl. *God's special providence*), da dokaže, da so demokratične vrednote in institucije uresničljive (Monten, 2005, str. 119). To »posebno poslanstvo« pa že od same razglasitve neodvisnosti leta 1776 ZDA nalaga naloge, kot so promocija ZDA kot idealnega modela države v mednarodni skupnosti, promocija ameriškega voditeljstva (angl. *leadership*) ter širjenje ameriških idej in vrednot. Tretji vidik predstavlja samopodoba ZDA kot velike sile ali velesile. Prepričanje, da ZDA lahko prestanejo »zgodovinski preizkus« in se izognejo usodi preteklih velikih imperijev, ki so propadli, povezuje idejo ameriške izvzetosti (izjemnosti) z nenehno rastjo ali širitvijo države (Madsen, 1998; McCracken, 2003, str. 8; Kristol, 2013, str. 100; Restad, 2015, str. 5–6). Omenjeno prepričanje je dobilo dodaten zagon po koncu hladne vojne in z razpadom Sovjetske zveze (SZ), s čimer naj bi ZDA dokazale, da so »izbrana država, ki bo vodila druge proti t. i. koncu zgodovine (angl. *End of History*), ki ga je opredelil priznani ameriški liberalistični politolog Fukuyama (1992).

Zgodovina ZDA je potekala vzporedno z razvojem liberalne demokracije, zaradi česar tudi ni mogoče govoriti o razvoju strateške kulture ZDA brez obravnave razsvetljenskih, liberalno-demokratičnih idej. ZDA so namreč produkt razsvetljenske filozofije. Liberalna filozofska tradicija pa je v primerjavi z drugimi, razvitimi, liberalno-demokratičnimi državami nesorazmerno globoko zakoreninjena v strateški kulturi ZDA (Dueck, 2006, str. 21). T. i. klasični liberalni nazor (angl. *liberal creed*) ali ameriški nazor (angl. *American creed*) izpostavlja pomen svobode, enakih pravic, vladavine večine, napredka, zasebnega gospodarstva, vladavine prava in strogega omejevanja moči države (Dueck, 2006, str. 21). Liberalna filozofija, ki je bila

ideološka podlaga upora proti britanskemu imperiju ter Deklaracije o neodvisnosti, se je skozi čas ohranila in razvijala ter uživa ideološki monopol v ameriški družbi (prav tam). Čeprav je vse prej kot enotna, nima resnih konkurenčnih ideologij, ki bi utegnile ogroziti njeno izrazito prevlado v ameriški družbi (Bailyn, 1992; Dueck, 2006, str. 21–22).

Ameriška liberalna tradicija je le ena izmed vej širše, transnacionalne liberalne tradicije, katere zgodovinski utemeljitelji so Thomas Paine, Immanuel Kant, Richard Cobden in Woodrow Wilson. Liberalna filozofska tradicija v primerjavi z realistično predpostavlja, da je izhod iz neskončnega cikla konfliktov, vojn in neprestanega uravnoteževanja moči mogoč (Dueck, 2006, str. 22). Liberalizem trdi, da so demokratične države že po naravi manj agresivne od avtoritarnih. Demokracija spodbuja trgovino, trgovina pa mir. Vendar gre ameriški liberalni nazor še dlje. Skladno z njim naj bi bile ZDA ustanovljene na podlagi upanja ali vere v vzpostavitev nove, liberalne ureditve sveta. Tega naj bi zaznamovali mir, napredek, republikanska oblika vladavine, trgovina, svoboda in vladavina prava. Ameriški liberalni nazor predstavlja zavestno zavračanje evropske politične ureditve iz 18. in 19. stoletja, ki so jo zaznamovali vojne, militarizmi, avtokracije in politika uravnoteževanja moči. ZDA sebe zaznavajo kot moralno in politično naprednejše od evropskih držav. Podobno kot eden izmed vidikov ideje o ameriški izvzetosti (izjemnosti) tudi ameriška liberalna filozofska tradicija dodeljuje ZDA posebno poslanstvo v mednarodni skupnosti. Skladno z ameriškim liberalnim nazorom se bodo tradicionalne liberalne ideje razširile prek meja ZDA ter ustvarile bolj odprt in miren mednarodni sistem, pri čemer so ZDA ključni akter, ki bo mednarodne odnose popeljal na novo raven (Hunt, 1987, str. 17–18; Brown, Lynn-Jones in Miller, 1996; Demirkol, 2021, str. 1–17).

Izhajajoč iz ideje o ameriški izvzetosti (izjemnosti) in liberalne filozofske tradicije, je promocija liberalne mednarodne ureditve glavni cilj velike strategije ZDA, že od same vzpostavitve države. Glede na raven vpliva liberalne filozofske tradicije na vedenje držav v mednarodni skupnosti so ZDA prve in brez ekvivalenta. Mednarodni sistem, ki temelji na liberalizmu in v katerem demokratične države v miru med seboj trgujejo na prostem trgu, je za politične elite ZDA že sam po sebi dovolj veličasten dosežek, ki bi upravičili poslanstvo ZDA. Liberalni mednarodni sistem pa seveda prinaša tudi bolj oprijemljive koristi za ZDA, kot so povečanje njihovega vpliva, gospodarske blaginje in varnosti. Po 2. svetovni vojni so ZDA postale vojaška velesila liberalno-demokratskega bloka, njihovo primarno poslanstvo pa obramba sveta pred grožnjo sovjetskega komunizma. Skladno z omenjenim poslanstvom so ZDA med hladno vojno postale najpomembnejši varnostni akter v Evropi, ki je z vojaško prisotnostjo na celini branil Zahodne evropske liberalne demokracije pred morebitno vojaško agresijo SZ. Navkljub dejstvu, da ZDA promovirajo svoje nacionalne interese po svetu tako, kot to predvideva realizem, ameriški liberalizem temelji na zavračanju realistične predpostavke o uravnoteževanja moči v mednarodnem sistemu (Crabb, 1989, str. 3; McDougall, 1997, str. 36–37, 59–75, 117–118; Kegan, 2004; Dueck, 2006, str. 22–23; Demirkol, 2021, str. 7)

Predpostavki ideje o ameriški izvzetosti (izjemnosti) in liberalne filozofske tradicije, skladno s katerima imajo ZDA posebno, unikatno vlogo v svetovni zgodovini ter so bile ustanovljene na podlagi upanja ali vere v vzpostavitev nove, liberalne ureditve sveta, nalogata slednjim posebno poslanstvo v mednarodni skupnosti. To se odraža v »dolžnostih«, torej promociji, širjenju in obrambi demokracije ter liberalne ureditve mednarodnega sistema. Ta predstavlja vplivno sfero ZDA, ki je po obsegu globalna. In prav v omenjenem kontekstu je treba obravnavati tudi vedenje ZDA v rusko-ukrajinskem konfliktu. ZDA namreč obravnavajo Ukrajino kot državo, ki si že od vzpostavitve leta 1991 prizadeva postati Zahodna liberalna demokracija in se dokončno otresti geopolitičnega vpliva RF. Pogledu botruje izjava predsednika Bidena ob začetku vsesplošne invazije RF na Ukrajino: »Ukrajinci so v tridesetih letih neodvisnosti že večkrat pokazali, da ne bodo dopuščali nikomur, da bi njihovo državo popeljal nazaj« (The White House, 2022). Skladno s predpostavkami liberalne filozofske tradicije predstavlja rusko-ukrajinski konflikt spopad med neagresivno državo, ki se je odločila za demokratično tranzicijo – Ukrajino – ter agresivno avtoritarno diktaturo – RF. Biden (The White House, 2022) trdi, da je »Putin agresor, da je on izbral to vojno in da bo njegova država tista, ki bo nosila njene posledice«. V istem govoru nadaljuje, da bo »v spopadu med demokracijo in avtokracijo, med suverenostjo in podjarmljenostjo zmagala svoboda. Bog blagoslovi prebivalstvo svobodne in demokratične Ukrajine«.

Od ruske priključitve krimskega polotoka in izbruha vojne v Donbasu leta 2014 so ZDA glavna podpornica Ukrajine v obliki vojaške pomoči⁵. Tovrstni posredni obrambno-varnostni angažma⁶ ZDA ni samoumeven, temveč odraža idejo o ameriški izvzetosti (izjemnosti), ki preživetje ZDA povezuje s potrebo po nenehni »rasti države« in širjenju njenega vpliva. Rast države in njenega vpliva v praksi pomeni širjenje demokracije ter posledično tudi liberalne ureditve mednarodnega sistema v regije sveta ali države, ki skladno s pogledi ameriških političnih elit še ne veljajo za demokratične ali so v procesu demokratične tranzicije. Te države, se običajno nahajajo v vplivnih sferah drugih velikih sil, kot sta RF in Ljudska republika Kitajska (LRK). Prehodi držav iz ene vplivne sfere v drugo pa so pogosto konfliktni⁷. Prav tak primer predstavlja tudi rusko-ukrajinski konflikt. V Ukrajini, ki je že od leta 1991 v procesu demokratične tranzicije se je v zadnjih dvajsetih letih odvijal notranjepolitični boj za oblast med podporniki integracije z Zahodom ter tistimi, ki so si prizadevali, da država ostane v vplivni sferi RF. V okviru omenjenega notranjepolitičnega spopada, ki je vrhunec dosegel leta 2014, s strmoglavljenjem proruskega predsednika Janukoviča, rusko priključitvijo Krima in izbruhom spopadov v Donbasu, so ZDA odkrito podpirale podpornike integracije Ukrajine

⁵ ZDA niso edina država, ki zagotavlja vojaško pomoč Ukrajini. Vojaško jo podpirajo tudi članice EU in Nata ter nekatere druge države.

⁶ Termin se nikakor ne nanaša na moralno vrednotenje vedenja ZDA ali kakršnokoli predpostavlanje, da je neko vedenje »obrambne narave«, temveč gre za dejavnosti, ki se izvajajo prek obrambnega in varnostnega sistema.

⁷ To še posebej velja za postsovjetski prostor ter širšo vplivno sfero nekdanje SZ. Slednja je med hladno vojno zaradi nestrinjanja z notranjepolitičnimi dogajanjem v drugih državah vojaško intervenirala na Madžarskem, Češkoslovaškem in v Afganistanu, RF pa je pred Ukrajino vojaško intervenirala v čečenskih vojnah, Gruziji ter Siriji.

z Zahodom⁸. Temu je RF odločno nasprotovala in nemudoma po izgubi vpliva v ukrajinski notranji politiki sprožila oboroženi konflikt, preden bi Ukrajina sploh lahko začela integracijo z Zahodnimi institucijami. Od začetka rusko-ukrajinskega konflikta ZDA s strategijo posrednega nastopanja skladno s »posebnimi poslanstvi« ameriške strateške kulture »branijo« širitev liberalne demokracije prek podpore odločitvi Ukrajine, da bo kot suverena država prešla iz ruske v evroatlantsko vplivno sfero in postala del Zahoda (Congressional research service, 2021, str. 32–33, 39–40; Britannica, 2024; Masters in Merrow, 2024; U.S. Department of State, 2024b).

Razumevanje rusko-ukrajinskega konflikta v kontekstu geopolitičnega spopada velikih sil, RF in ZDA, za njuni vplivni sferi se odraža v številnih izjavah ameriških visokih političnih predstavnikov. Ti nenehno utemnjujejo pravico Ukrajine do ohranitve ozemeljske celovitosti in samoobrambe ter dolžnost ZDA, da ji pri tem pomaga, na podlagi temeljnih vrednot liberalne filozofske tradicije, kot so mir, suverenost, demokratičnost, pravica do samoodločbe, gospodarske koristi ter spoštovanje mednarodnega prava. Že nekdanji predsednik Obama je 3. marca 2014 izjavil, da je »svet enoten glede stališča, da je RF z aneksijo Krima prekršila suverenost Ukrajine« (Wozniak, 2016, str. 92–93). V obdobju Trumpove administracije, je julija 2018 tedanji ameriški minister za zunanje zadeve Pompeo osnoval t. i. krimsko deklaracijo (angl. *Crimea declaration*). S to so se ZDA zavezale, da ne bodo priznavale ruske suverenosti nad krimskim polotokom, ki je bil zavzet s silo in v nasprotju z mednarodnim pravom (U.S. Department of State, 2018). Neposredno po sprožitvi vsesplošne vojaške invazije na Ukrajino je predsednik Biden izjavil, da je razlog zanj »Putinova ambicija po ponovni vzpostavitvi nakdanje SZ« (The White House, 2022). Izjava neposredno potrjuje predmet spora, in sicer geopolitični vpliv v vzhodni Evropi, kamor spada tudi Ukrajina. Ob skorajšnji prvi obletnici eskalacije rusko-ukrajinskega konflikta je Biden v Varšavi, ob izpostavljanju uspešnosti Ukrajine pri obrambi pred rusko agresijo izjavil, da »ni le Ukrajina tista, ki je bila pred letom na preizkušnji, temveč tudi Evropa, ZDA, Nato ter vse preostale demokracije sveta«. Njegove besede potrjujejo, da ZDA dojemajo konflikt v bipolarnem smislu – spopadom med liberalno-demokratičnim svetom ter avtokratsko RF, kar je bilo značilno za hladno vojno. Del govora je sklenil s trditvijo, da »diktator, ki želi obnoviti svoj imperij, ne bo nikoli izbrisal ljubezni ljudi do svobode, brutalnost ne bo omajala volje svobodnih ljudi, Ukrajina nikoli ne bo pomenila zmage za Rusijo« (The White House, 2023). Tudi ameriški obrambni minister Lloyd Austin je ob obisku ukrajinskega predsednika Zelenskega na Nacionalni obrambni univerzi (*National defense university*) v Washingtonu govor začel s poudarjanjem načel liberalne demokracije. »Gospod predsednik, vi ste živ dokaz, da lahko vodstvo ene same osebe pomaga poenotiti demokracije, ki so v stiski, navdihne svobodni svet in spremeni tok zgodovine. Gospod predsednik, ukrajinski boj za svobodo je eden od velikih ciljev našega časa. ZDA vam ponosno stojijo ob strani« (U.S. Department of Defense, 2023b).

⁸ Ameriška podpora ukrajinskim političnim strankam in gibanjem je vključevala tudi tiste s skrajno desno, nacionalistično ali protirusko ideologijo.

ZDA so skladno z njihovim »posebnim poslanstvom«, ki jim ju nalagata ideja o ameriški izvzetosti (izjemnosti) ter liberalna filozofska tradicija »dolžne braniti« Ukrajino, ali natančneje, pomagati pri izgradnji obrambnih zmogljivosti slednje, ki bodo omogočale učinkovito odvrčanje agresije nedemokratske, avtoritarne RF in ponovno osvojitve okupiranega ozemlja. S posredno podporo Ukrajini ZDA ne branijo le širjenja demokracije, temveč tudi uveljavitev (ohranitev) liberalne ureditve mednarodnega sistema. Skladno s prepričanju, ki prevladujejo med ameriškimi političnimi elitami, zaščita liberalne mednarodne ureditve neposredno prispeva k varnosti in gospodarski blaginji ZDA. Slednje lahko namreč uživajo kar največjo mogočo stopnjo varnosti le, če so kot edina gospodarska in vojaška velesila (v sistemskem smislu) postavljene v samo središče globalnega mednarodnega sistema, ki je liberalen. Temu botrujeta Bidenovi izjavi. »Agresija RF ne more ostati brez odgovora, če bi se to zgodilo, bi bile posledice za ZDA veliko hujše. Putinova dejanja razkrivajo njegovo zlovesčo vizijo prihodnosti našega sveta, v katerem si države s silo vzamejo, kar hočejo« (The White House, 2022).

Podobno trdita tudi ameriški zunanji minister Anthony Blinken in obrambni minister Austin. Blinken je na Češkem maja 2024 izjavil: »Vemo, da če ruska agresija ostane nekaznovana, se ta ne bo ustavila v Ukrajini. Drugi potencialni agresorji v drugih predelih sveta bodo začeli razmišljati o novih agresijah. Z nadaljnjo krepitvijo Ukrajine in našo odločnostjo, da zagotovimo, da se bo ta lahko učinkovito branila, krepimo tudi varnost ZDA, Evrope in svobodnih držav po vsem svetu« (U.S. Department of State, 2024a). Medtem ko Austin (U.S. Department of Defense, 2023a) v govoru na Konferenci o obrambno-industrijskem kompleksu Ukrajine v Washingtonu izjavi, da se bo »ves denar, ki ga ZDA namenjajo obrambi Ukrajine, povrnil z naložbami v ameriška delovna mesta ter z naložbami v ameriško varnost«. Poleg tega trdi, da je »Ukrajina zelo pomembna za ameriško kot tudi svetovno varnost v 21. stoletju«. K temu doda, da bodo »ZDA varnejše, če se bodo uprle Putinovi agresivni Rusiji in zavzemale za temeljne demokratične vrednote« (U.S. Department of Defense, 2023b). Vzporedno z varnostnimi in gospodarskimi koristmi pa ohranitev položaja vojaške in gospodarske velesile v liberalni ureditvi mednarodnega sistema, ki temelji na ameriškem unilateralizmu, za ameriške politične elite in javnost predstavlja potrditev, da so ZDA prestale zgodovinski preizkus ter se v nasprotju z drugimi, propadlimi, velikimi silami, ohranile.

3 INTERNACIONALISTIČNA ZUNANJA POLITIKA, NATO IN STRATEGIJA POSREDNEGA NASTOPANJA

Dejavniki kot so geografski položaj ZDA, odsotnost agresivnih, ekspanzionističnih držav na severnoameriškem kontinentu, ideja o ameriški izvzetosti (izjemnosti) in liberalna filozofska tradicija so se odrazili na prvotni zunanjepolitični usmerjenosti ZDA, ki je bila do začetka 20. stoletja izrazito izolacionistična. Theodore Roosevelt⁹

⁹ V funkciji predsednika države od leta 1901 do 1909.

in Woodrow Wilson¹⁰ veljata za kulturni ikoni, ki poosebljata transformacijo zunanje politike ZDA iz izolacionistične v internacionalistično. Omenjena sprememba v zunanjepolitični orientaciji predstavlja prehod ZDA z ravni regionalne sile na raven velike sile ali velesile (Walker, 2007, str. 747).

Pojem internacionalizma je abstrakten in posledično obsega veliko različnih definicij. Spletni slovar Merriam-Webster (2024) internacionalizem opredeli kot mednarodni značaj, načela, interese ter pogled – politiko sodelovanja med narodi ali vero v tovrstno politiko. White (1989, str. 146) pojem opredeli kot misel, ki je naklonjena vpletanju ZDA v svet prek trajnih zavezništev, formalnega trgovanja, pomoči ter kulturnih in vojaških zavez. Medtem ko Continetti (2024) internacionalizem opredeli kot konkretno prakso, ki so jo ZDA izvajale med hladno vojno, da bi se zoperstavile SZ ali z besedami J. F. Kennedyja »da bi zagotovili preživetje in uspeh svobode«. V času Wilsonove administracije so ZDA izvedle največ vojaških intervencij v zgodovini ZDA. Anthony (2008, str. 239) trdi, da so bili glavni nameni teh intervencij odstranitve z vidika ZDA nedemokratskih oblasti v državah tedanjega tretjega sveta. Kljub temu je do največjega razmaha ameriškega internacionalizma prišlo po 2. svetovni vojni. Filozofija predsednika Wilsona, ki je na različne načine pomembno vplivala na zunanjo politiko ZDA od 1. svetovne vojne naprej, je vplivala tudi na F. D. Roosevelta. Ta velja za idejnega ustanovitelja OZN. Z začetkom hladne vojne so ZDA postale glavni globalni akter zagotavljanja varnosti pred sovjetskim komunizmom. Še posebej v Evropi, kjer so bile vojske tradicionalnih vojaških sil bodisi uničene ali izčrpane zaradi 2. svetovne vojne. Trumanova doktrina, ki se je prvič udejanjila leta 1947 z vojaško in gospodarsko pomočjo Grčiji in Turčiji v njunem notranjepolitičnem boju zoper komunistične sile, predstavlja ključen mejnik v internacionalistični zunanji politiki ZDA. Doktrina je namreč vzpostavila normo strateške kulture ZDA, ki temelji na vpletanju v regionalne oborožene konflikte in druge tipe varnostnih kriz s strategijo posrednega nastopanja, kar predstavlja alternativo izključno neposrednim vojaškim intervencijam. Trumanovi doktrini je sledil t. i. Marshallov načrt (angl. *Marshall Plan*), ki je obsegal gospodarsko pomoč evropskim demokracijam. Z ustanovitvijo Nata pa je leta 1949 prišlo do institucionalizacije internacionalistične zunanje politike ZDA v evroatlantskem prostoru. Internacionalizem od vzpostavitve Nata predstavlja osnovo zavezniških odnosov med evropskimi demokracijami in ZDA. Poleg varnostnih zavez v okviru Nata so ZDA med hladno vojno v kontekstu internacionalistične zunanje politike vzpostavile zavezniške odnose tudi z drugimi liberalnodemokratskimi državami, kot so Japonska, Južna Koreja, Avstralija, Nova Zelandija, Filipini in Tajvan (v smislu varnostnih zavez). ZDA so med hladno vojno prek strategij posrednega nastopanja in neposrednih vojaških intervencij omejevale širjenje komunizma na globalni ravni (Walker, 2007, str. 749; Demirkol, 2021, str. 4–6; Continetti, 2024; Nato, 2024a).

Z razpadom SZ leta 1991 se je končala hladna vojna, bipolarna ureditev mednarodnega sistema pa se je spremenila v unipolarno, v kateri so absolutni primat in položaj

¹⁰ V funkciji predsednika države od leta 1913 do 1921.

edine vojaške velesile ohranile ZDA. Internacionalistična zunanja politika ZDA je s koncem hladne vojne dosegla nove razsežnosti. Z razpadom SZ je prenehala obstajati grožnja komunizma, ki je bila glavni motiv ameriškega internacionalizma med hladno vojno. DiPrizio (2002, str. 2) trdi, da je bila večina vojaških intervencij ZDA po hladni vojni izvedenih pod pretvezo humanitarnih razlogov. ZDA so v devetdesetih letih neposredno vojaško intervenirale v prvi zalivski vojni, somalijski državljanski vojni, državljanski vojni v Bosni ter vojni na Haitiju. Navkljub odsotnosti grožnje komunizma pa se je ameriški internacionalizem po koncu hladne vojne najbolj razširil prav v okviru Nata. Od združitve Nemčije, s čimer je tudi ozemlje Vzhodne Nemčije postalo del Nata, je v dvajsetih letih v srednji in jugovzhodni Evropi prišlo do petih krogov širitve severnoatlantskega zavezništva, in sicer v letih 1999, 2004, 2009, 2017 ter 2020. Po eskalaciji rusko-ukrajinskega konflikta februarja 2022 pa sta se zavezništvu pridružili še Finska in Švedska. Pomemben mejnik za ameriški internacionalizem so bili tudi teroristični napadi, ki so se zgodili 11. septembra 2001 v ZDA. Z novim tisočletjem je po razglasitvi GWOT¹¹ ameriški internacionalizem začel temeljiti na zavezništvih in partnerstvih z državami, ki so podpirale novo varnostno paradigmo administracije G. W. Busha (mlajšega). Neposredni odraz tega sta bili vojaški intervenciji v Afganistanu leta 2001 in Iraku leta 2003). V prvem primeru so ZDA z varnostno paradigmo GWOT uspele prepričati evropske zaveznice v koalicijsko vojaško vpletanje, medtem ko je v drugem že prišlo do razkola v zavezništvu ter zadržanosti do sodelovanja v intervenciji. Zaradi neuspešnosti ameriške politike pri varnostni in politični stabilizaciji Afganistana in Iraka je od nastopa prve Obamove administracije leta 2009 ponovno zaznati trend spreminjanja doktrine ameriškega internacionalizma, ki je prešla iz pripravljenosti ZDA na neposredne vojaške intervencije na vedenje v okviru strategij posrednega nastopanja (Aaronson 2014, str. 124; Demirkol, 2021, str. 4–6; Council on Foreign Relations, 2024a; Nato, 2024b).

Internationalistično usmerjena zunanja politika ZDA predstavlja podlago ameriško-ukrajinskih bilateralnih odnosov že od vzpostavitve Ukrajine leta 1991 ter se jasno odraža tudi na vedenju ZDA v rusko-ukrajinskem konfliktu. Od leta 2014 ZDA s strategijo posrednega nastopanja vojaško, finančno, gospodarsko in humanitarno podpirajo Ukrajino tako v okviru bilateralnih odnosov kot tudi multilateralno – v koaliciji držav Nata in drugih zaveznic ZDA ter v sodelovanju z EU. ZDA in Ukrajina v koaliciji z nekaterimi Natovimi članicami že od leta 1997 redno izvajata skupne vojaške vaje (Congressional research service, 2021, str. 34; U.S. Department of State, 2024b). Poleg tega so Natove članice aprila 2008 na zasedanju zavezništva v Bukarešti pod ameriški diplomatski pritiski v skupni deklaraciji zagotovile članstvo Gruzije in Ukrajine v Natu. Vendar kljub temu, do ustreznih proceduralnih pridružitvenih korakov ni prišlo (Gray, 2023).

Kot odgovor na vojaško okupacijo in priključitev krimskega polotoka so ZDA s članicami Nata, EU ter drugimi zaveznicami spomladi 2014 proti RF uvedle gospodarske sankcije, ki so bile v veljavi do 24. februarja 2022 ter usmerjene proti

¹¹ *Globalna vojna proti terorizmu (Global War on Terrorism).*

735 posameznikom ali drugim entitetam (Congressional research service, 2021, str. 39–40).

Obamova druga administracija je v zadnjih dveh letih mandata (2014–2016) začela tako unilateralno kot tudi v okviru Nata krepiti vojaško prisotnost v vzhodnih članicah zavezništva (Wozniak, 2016, str. 93–94). Skladno z napovedmi so ZDA po 24. februarju 2022, skupaj s članicami Nata, EU ter drugimi zaveznici, v okviru še večje mednarodne koalicije držav začele zaostrovanje gospodarske sankcije proti RF (Funakoshi, Lawson in Dekka, 2022). Tudi oboroževanje, opremljanje in usposabljanje ukrajinskih oboroženih sil (OS) poteka tako unilateralno kot tudi v sodelovanju z Natovimi članicami, EU ter nekaterimi drugimi zaveznici. Krepitev vojaške prisotnosti ZDA v Evropi se od februarja 2022 povečuje (Wozniak, 2016, str. 92–93; Congressional research service, 2021, str. 27–39; Funakoshi, Lawson in Dekka, 2022; Herb, Kaufman in Starr, 2022; Ward in Mcleary, 2022).

Internacionalistična zunanja politika se kaže v izjavah visokih političnih predstavnikov ZDA glede zavezanosti slednjih k podpori Ukrajine, zavezanosti Natu in delovanju ZDA v okviru mednarodnih koalicij. Biden (The White House, 2022) je že na dan sprožitve ruske ofenzive izjavil: »Poleg gospodarskih sankcij izvajamo tudi ukrepe za obrambo naših Natovih zaveznic, še posebej na vzhodu. ZDA bodo s polno močjo branile vsak centimeter ozemlja Nata in dobra novica je, da je Nato bolj združen in odločen kot kadarkoli«. Nadaljeval je, da »ni dvoma, da bodo ZDA ter vsaka izmed Natovih zaveznic spoštovale 5. člen, skladno s katerim pomeni napad na enega napad na vse« (prav tam). Austin (U.S. Department of Defense, 2023) je Zelenskemu javno povedal, da so »ZDA ponosne, da stojijo ob Ukrajini« ter da je »ameriška zavezanost k podpori Ukrajini proti ruski agresiji neomajna«. Blinken (U.S. Department of State, 2024a) je na tiskovni konferenci v Pragi izjavil, da »ni pretirano, če rečemo, da gre za ključni trenutek v čezatlantski varnosti«. Po povzetku aktualnih varnostnih okoliščin – okrepljene ruske ofenzive na vzhodu Ukrajine, hibridnih napadov RF na vzhodne članice Nata ter ruskega nespoštovanja pomorskih meja baltskih držav – je končal s trditvijo »vemo, kaj nameravajo, in skladno s potrebami se bomo odzvali, tako individualno kot kolektivno«. Poleg tega je pohvalil evropske Natove zaveznice za vojaško pomoč Ukrajini ter izpostavil Češko, Nizozemsko, Švedsko in Nemčijo, ki skladno z njegovimi besedami »prispevajo več, kot je njihov delež« (prav tam). Kar se tiče članstva Ukrajine v Natu, tudi na zadnjem zasedanju zavezništva julija 2024 v Washingtonu ni prišlo do aktivacije t. i. akcijskega načrta za članstvo (Membership Action Plan), temveč ostaja pri izjavi »prihodnost Ukrajine je v Natu«, ki je bila prvič izrečena v Bukarešti leta 2008 (Nato, 2024c).

Z izvolitvijo Donalda Trumpa leta 2016 je tradicija ameriškega internacionalizma za štiri leta postala vprašljiva ali negotova. Analitiki se strinjajo, da so bili za zunanjo politiko Trumpove administracije značilni unilateralizem, nezaupanje do ameriških zaveznic, zanemarjanje demokratičnih načel, naklonjenost avtoritarnim voditeljem, še posebej Putinu, neupoštevanje uveljavljenih diplomatskih praks ter državnih struktur, predvsem ministrstva za zunanje zadeve, ki so pristojne za

oblikovanje ameriške zunanje politike (Deyermond, 2023, str. 1597). Trumpov kriticism, ki je v zadnjih dveh letih Obamove administracije temeljil na skrajni, ostri retoriki, dobro ponazori njegova izjava na televiziji NBC marca 2014: »ZDA bi morale uvesti sankcije. In pokazati moramo nekaj moči. Putin je pojedel Obamo za kosilo. Torej, naše kosilo. In upam, da Obama, ki ne izgleda preveč dobro, ne bo naredil česa zelo neumnega, da bi pokazal svojo moškost« (Kaczynski, Massie in McDermott, 2017). Vendar kljub kriticismu Obamove administracije, ki naj bi bila, skladno s Trumpovim pogledom neučinkovita pri odgovoru na rusko aneksijo Krima ter številnim kontradiktornim izjavam samega predsednika, je uradna zunanja politika ZDA do rusko-ukrajinskega konflikta med Trumpovim mandatom praktično predstavljala nadaljevanje Obamove. Poleg Krimske deklaracije so bila uradna stališča Trumpove administracije, da je RF odgovorna za sprožitev konflikta v Donbasu, da rusko-ukrajinski konflikt predstavlja »širši vzorec« agresije RF proti drugim državam ter grožnja temeljnemu načelom mednarodnega sistema. Navkljub številnim predsednikovim političnim depešam in izjavam, ki so bile pogosto povsem v nasprotju z uradno politiko njegove administracije ter segale od nepripravljenosti na obrambo določenih članic Nata, izražanja pripravljenosti na priznanje Krima kot dela RF, pa do prekinitve vojaške pomoči Ukrajini, Trumpovega mandata ni mogoče označiti kot obdobja diskontinuitete ameriškega internacionalizma. V primerjavi z Obamovim drugim mandatom se je med Trumpovim vojaška pomoč Ukrajini še povečala (The White House, 2019; Bolton, 2020, str. 462; Deyermond, 2023, str. 1597–1605).

Brez vojaške pomoči, vključno z usposabljanjem ukrajinskih vojaških kadrov po Zahodnih standardih, v štirih letih Trumpovega predsedovanja, bi bila obrambna učinkovitost Ukrajine v ključnih prvih mesecih po ruski ofenzivi februarja 2022 vprašljiva. Z ameriškimi volitvami novembra 2024 se zaradi Trumpove nepredvidljivosti ter kontradiktornih in provokativnih izjav med volilno kampanjo ponovno poraja vprašanje, ali bodo ob njegovi izvolitvi ZDA nadaljevale internacionalistično zunanjo politiko v evroatlantskem prostoru, in če, v kolikšni meri. V tem kontekstu je bila še posebej odmevna Trumpova izjava iz februarja 2024, da se v primeru potrebe po kolektivni obrambi članice Nata, ki ne namenja dveh odstotkov BDP za obrambo, ZDA nebi odzvale (FitzGerald, 2024). Trump pa bi potencialnega agresorja celo vzpodbujal »naj naredi kar hoče« (prav tam). Izid volitev je težko predvideti, vendar bo od njih zagotovo odvisen potek ali celo razplet rusko-ukrajinskega konflikta ter prihodnost Nata.

4 POMEN JAVNEGA MENENJA IN VPLIV PROTESTANTSKE ETIKE

Po skoraj dve stoletji in pol dolgi tradiciji demokratične politične ureditve v ZDA je javno mnenje eden izmed najpomembnejših dejavnikov ameriške strateške kulture. Beneš (2017, str. 68) trdi, da si ameriška javnost želi kratkotrajnih vojn, ki vodijo do jasne zmage. Američani niso pripravljeni žrtvovati svojih vojakov v vojni brez jasnih ciljev, ki ji ni videti konca, ali v vojni pod nepošteno pretvezo (*war with crooked pretext*) (prav tam). Tovrstna naravnost javnosti pomembno

vpliva na odločitve visokih političnih predstavnikov. Predsednik in njegova stranka ter nekdanji predsedniki so pred javnostjo namreč odgovorni za izide aktualnih ter preteklih vojn, v katere so vpleti ZDA. Posledično so vojne kampanje, ki temeljijo na kompleksnih in dolgoročnih strategijah z omejenimi cilji, nesprejemljive za ameriško javnost. Poleg tega večina vojaških teoretikov izpostavlja, da je želja po hitri zmagi močno prisotna v ameriški javnosti. To pomembno vpliva na ameriške stratege, ki si prizadevajo doseči zmage v odločilnih bitkah ter na »spektakularen« način poraziti nasprotnika. Drugi pomemben dejavnik so žrtve. Večina ameriških strategov in varnostnih strokovnjakov namreč trdi, da ameriška javnost ni pripravljena sprejemati žrtve. Ameriški stratezi si prizadevajo zmanjšati žrtve med ameriški vojniki, če je treba, tudi za ceno povečanja žrtev med civilnim prebivalstvom druge države (Luttwak, 1995). Nepripravljenost na sprejemanje žrtev in posledična prizadevanja strateških odločevalcev, da bi se jim izognili, so izoblikovali posebno, abstraktno podobo vojne brez žrtev, ki je močno prisotna v ameriški družbi. Mundy (2012) to poimenuje »mit o izogibanju žrtev«. Občutljivost ameriške javnosti na smrtno žrtve je nazorno razvidna iz za Američane »tragične« bitke za Mogadiš v Somaliji, ko ameriška javnost ni prenesla 18 žrtev med ameriški vojniki, neozirajoč se na več kot 500 žrtev med Somalijci. Na ameriško javno mnenje sta v zadnjih dobrih dveh desetletjih pomembno vplivali vojni v Afganistanu in Iraku, v kateri je bilo med letoma 2001 in 2018 skupno napotenih več kot dva milijona ameriških vojakov ter sta skupno zahtevali več kot sedem tisoč žrtev med njimi (The Economist, 2018; Watson Institute, 2021). Več kot štirikrat toliko je bilo v tem času samomorov med veterani in aktivnimi pripadniki ameriških OS, kar je še posebno pomenljiv podatek (prav tam). Kljub temu je statistika ameriških žrtev neprimerljivo nizka v primerjavi z več kot 177.000 žrtvami med pripadniki policijskih in vojaških sil iz Afganistana, Pakistana, Iraka in Sirije, ki so služili v Afganistanu in Iraku, ter civilnimi žrtvami v obeh vojnah. Omenjeni vojni sta tudi zadnji neposredni vojaški intervenciji ZDA, v katerih je bila na tradicionalen način uporabljena kopenska vojska (Schoring, 2006, str. 204–227; Karol in Miguel, 2007, str. 633–648).

Protestantska etika je še eden izmed pomembnih elementov strateške kulture ZDA, ki vpliva na ameriško pojmovanje vojne. Razumevanje vojne v ZDA se je že od same vzpostavitve države razlikovalo od evropskega. ZDA niso nikoli sprejele Klausewitzeve realistične definicije vojne kot »nadaljevanja politike z drugimi sredstvi«. V ZDA vojna ne velja za legitimno sredstvo državnštva, temveč za »moralno dejanje«. Protestantska etika pa odobrava le vojno proti zlu. Vojskovanje za dosego moči ali teritorialne ekspanzije je skladno s to nelegitimno. V ameriški družbi namreč prevladuje prepričanje, da vojna vedno poteka med dobrim in zlom, zato so nasprotniki ZDA navadno interpretirani kot totalitarni ideologi, neusmiljeni diktatorji ali kruti razbojniki. Poleg tega ZDA nikoli niso bile monarhija, ki bi se vojskovala zaradi interesov absolutističnega monarha, temveč demokracija, ki mora pravičnost vojne utemeljiti pred javnostjo (Moots, 2010, str. 78–106; Beneš, 2017, str. 67–68).

Rusko-ukrajinski konflikt se je po dobrih dveh letih od eskalacije razvil v pozicijsko vojno izčrpavanja z minimalnimi preboji – v smislu zasedenega ozemlja, ki zahtevajo veliko žrtev med vojaki na obeh straneh. V tej vojni izčrpavanja se Ukrajina, ki je popolnoma odvisna od vojaške pomoči Zahoda, še posebej ZDA, spopada z RF – veliko silo, z neprimerljivo večjim vojaškim potencialom. Poleg tega rusko-ukrajinskemu konfliktu ni videti konca, saj so si pogajalska stališča vpletenih strani tako različna, da do resnih pogajanj sploh ne pride (Britannica, 2024). Predpostavki, da si ameriška javnost želi kratkotrajnih vojn, ki vodijo do jasne zmage ter ne odobrava vojnih kampanj, ki temeljijo na dolgoročnih strategijah, se odražata na javni podpori ameriški pomoči Ukrajini. Maja 2024 je 31 odstotkov Američanov menilo, da ZDA zagotavljajo preveč pomoči Ukrajini, 25 odstotkov, da je količina te ravno primerna ter 24 odstotkov, da je ta premajhna (Pew Research Centre, 2024). V dveh letih se je javna podpora vojaški, finančni, gospodarski in humanitarni pomoči Ukrajini skoraj razpolovila, saj je marca 2022 kar 42 odstotkov Američanov menilo, da ji ZDA namenjajo premalo, delež tistih, ki menijo, da ZDA Ukrajini namenjajo preveč, pa se je s 7 (marca 2022) dvignil na 31 odstotkov (prav tam). Rusko-ukrajinski konflikt pa je tudi pomembna tema predsedniške kampanje v ZDA. V odnosu do njega je demokratska kandidatka Kamala Harris zavzela stališče, ki predstavlja nadaljevanje Bidenove internacionalistične zunanje politike. Ta temelji na podpori multilateralnemu sodelovanju ter zavezanosti Natu in pomoči Ukrajini – »dokler bo to potrebno« (Council on Foreign Relations, 2024b). Republikanski kandidat Trump po drugi strani napoveduje prekinitev ameriške pomoči Ukrajini in obljublja »hitro končanje vojne« (Council on Foreign Relations, 2024c). Poleg tega je kritičen do Nata in napoveduje zmanjšanje vloge ZDA v zavezništvu ali celo njihov izstop (prav tam).

Dejstvo, da ZDA niso neposredna udeleženka v rusko-ukrajinskem konfliktu, temveč v njem nastopajo s strategijo posrednega nastopanja, gre pripisati predvsem nepripravljenosti ameriške javnosti na sprejemanje smrtnih žrtev. Odločujočega pomena je tukaj tudi zavedanje javnosti in političnih elit, da je RF jedrska sila z največjimi zalogami jedrskih konic na svetu. Tako je predsednik Biden že decembra 2021 napovedal, da ZDA ob ruskem napadu na Ukrajino ne nameravajo neposredno vojaško posredovati proti RF, saj bi to »vodilo v svetovno vojno« (BBC News, 2022). Neposredni spopad med ZDA in RF bi namreč ob verjetni eskalaciji prej ali slej privedel tudi do jedrskega obračuna, ki bi se, skladno s predpostavko strateških študij, končal z vzajemno zagotovljenim uničenjem in nešteto žrtvami. Omenjeno uradno stališče Bidenove administracije pa gre razumeti tudi v kontekstu odgovornosti institucije predsednika države ter vladajoče demokratske stranke do ameriške javnosti za aktualno vojno. Zavedanje o nevarnosti neposredne vojaške konfrontacije ter posledične potencialne jedrske eskalacije odražajo tudi številni telefonski pogovori med obrambnimi ministri ZDA in RF po februarju 2022, ki so namenjeni zmanjševanju možnosti eskalacije konflikta. Do zadnjega telefonskega pogovora med Austinom in aktualnim ruskim obrambnim ministrom Belousovom je prišlo julija 2024, potem ko so ZDA napovedale namestitev balističnih raket dolgega dosega v Nemčiji, RF pa je izpostavila nevarnost »vrnitve v obdobje konfrontacije iz

hladne vojne» (RFE/RL, 2024). Poleg tega Bidenova administracija do 25. septembra 2024 Ukrajini ni odobrila uporabe raket dolgega dosega za napade na cilje, ki so geografsko locirani globlje na ozemlju RF (The Economist, 2024).

Vpliv protestantske etike je razviden predvsem v načinu, kako aktualne vladajoče politične elite ZDA predstavljajo RF in predsednika Putina pred ameriško javnostjo ter tako utemeljujejo vedenje ZDA v rusko-ukrajinskem konfliktu. Putin je v govorih visokih političnih predstavnikov ZDA venomer označen za avtokrata, diktatorja ali tirana, RF pa za avtokratsko državo, ki krši človekove pravice, napada civilne tarče, novači morilske plačance in brutalno pobija nedolžne ukrajinske civiliste, vključno z otroki¹². Po izjavah ruskih predstavnikov naj bi Biden predsednika Putina označil celo za »morilskega norca« (Osborn, 2024). Medtem ko je Blinken (U.S. Embassy and Consulates in Russia, 2023) v Helsinkih ob spominu na sovjetsko-finsko vojno (1939-1940) Putina primerjal s Stalinom, ki v Zahodnem svetu velja za eno najokrutnejših političnih figur 20. stoletja. Skladno z ameriško interpretacijo, se ZDA s podpiranjem Ukrajine torej borijo proti »zlu«, ki ga predstavlja Putin in RF.

5 TEHNOLOŠKI FETIŠIZEM

Gray (1981, str. 22) trdi, da so se ZDA v vojnah vedno zanašale na materialno superiornost. Prepričanje, da bo materialno in tehnološko naprednejša stran neizogibno zmagala, močno vpliva na vojaško razmišljanje v ZDA (prav tam). Dela številnih prepoznavnih raziskovalcev strateške kulture ZDA, kot so Gray (1989; 1994), Farrell (2005), Harris (2014) in Echevarria (2014), utemeljujejo obstoj t. i. tehnološkega fetišizma, katerega korenine segajo v sredino 19. stoletja. Tehnološki fetišizem ali fanatizem, ki predstavlja aplikacijo dosežkov tehnološke revolucije v ZDA na strateško razmišljanje in ameriški pristop k vojskovanju nasploh, je skozi slabi dve stoletji sooblikoval izrazito samozavestno držo ZDA v mednarodni skupnosti, ki smo ji priča od 2. svetovne vojne naprej. Samopodoba ZDA kot največje globalne vojaške sile je namreč posledica predvsem tehnološko naprednih OS ZDA, katerih bojna moč že več kot osemdeset let temelji na naprednih vojaških tehnologijah. Harris (2014, str. 294) trdi, da je do tehnološkega fetišizma privedla vera v superiornost ameriških družbenopolitičnih in gospodarskih idealov. Medtem ko Gray (1994) vidi »fascinacijo ZDA nad tehnologijo« kot posledico zgodovinske izkušnje širjenja meja države proti zahodu. A. Toffler in H. Toffler (1993, str. 33) trdita, da se načini, kako ljudje opravljajo delo, odražajo na tem, kako se vojskujejo. Kot posledica geografskih značilnosti ozemlja ZDA, ki je prostrano in pogosto za človeka negostoljubno, ter pomanjkanja delovne sile pri osvajanju tega ozemlja, so ZDA začele nadomeščati fizične zmogljivosti ljudi z mehanizacijo. Sledil je razvoj tehnološke kulture – »multiplikatorja sile«, ki je omogočil gospodarski in politični vzpon ZDA. Kot prevladujoča značilnost ameriške družbe je tehnologija postala eden izmed temeljnih elementov ameriške javne kulture in posledično tudi strateške

¹² The White House (2022); The White House (2023); U.S. Department of Defense (2023a); U.S. Department of Defense (2023b); U.S. Department of State (2024a); U.S. Embassy and Consulates in Russia (2023).

kulture ZDA. K temu je bistveno pripomogel izobraževalni sistem, ki je prek širitve znanja o tehnologiji in njenih dosežkih sooblikoval poglede posameznikov – državljanov (Gray, 1989, str. 31–48; Gray, 1994, str. 49–69; Farrell, 2005; Echevarria, 2014; Harris, 2014, str. 295–296).

Skladno s konceptom tehnološkega fetišizma je pristop ZDA k strategiji in vojskovanju odraz načel inženirstva, tehnološke inovativnosti ter vere v znanost in tehnologijo. Ta načela, ki so omogočila preživetje in ekspanzijo ZDA v njenem najranljivejšem obdobju, močno zaznamujejo politične elite in organizacijske kulture posameznih zvrsti OS. ZDA je mogoče označiti kot »civilizacijo, ki temelji na znanosti ter njenih dosežkih«. Na dosežkih tehnološke znanosti pa ne temelji le ameriška družba, temveč tudi strateško razmišljanje in pristop k vojskovanju, še posebej nagnjenost apliciranja tehnoloških rešitev za strateške probleme (Harris, 2014, str. 295–296). Harris (prav tam, str. 296) trdi, da je zgodovina ZDA od države zahtevala pristop k mednarodnim konfliktom, pri katerem tehnologija nadomesti strategijo, kot jo pojmuje Clausewitz, ter predstavlja povezavo med političnimi cilji in vojaškimi sredstvi.

Dosedanja učinkovitost ukrajinskih OS v rusko-ukrajinskem konfliktu je v grobem posledica treh dejavnikov – usposobljenosti vojaškega kadra, uporabe sodobnih naprednih orožji, opreme in drugih tehnologij ter visoke bojne morale (predvsem v prvem dobrem letu po februarju 2022). Z izjemo zadnjega sta preostala dva neposredno povezana z ZDA, kar odraža vpliv tehnološkega fetišizma, ki je značilen za ameriško strateško kulturo. Brez vojaške pomoči ZDA, vključno z usposabljanjem ukrajinskih OS po Zahodnih vojaških normativih ter z ameriško obveščevalno, informacijsko in kibernetško podporo, dosednji uspehi ukrajinskih OS v bojih z ruskimi, ne bi bili mogoči. Med te uspehe sodijo zaustavitev začetnega prodora OS RF (spomladi 2022) iz štirih smeri – severa (ozemlja Belorusije), vzhoda, jugovzhoda in Krimskega polotoka, ponovno zavzetje Harkova ter ozemlja na vzhodu Ukrajine (poleti, jeseni 2022), povzročitev umika ruskih sil na vzhodni breg reke Dneper (poleti, jeseni 2022) in vpad v rusko regijo Kursk¹³. Poleg tega ZDA s finančno, gospodarsko, humanitarno in drugimi oblikami pomoči omogočajo preživetje nacionalnovarnostnega sistema Ukrajine ter države kot celote. ZDA so med februarjem 2022 in aprilom 2024 Ukrajini, v različnih oblikah, kamor je všteta tudi vojaška pomoč, skupno namenile 175 milijard dolarjev pomoči (Masters in Merrow, 2024), od tega 107 milijard neposredno ukrajinski vladi (prav tam). Kljub temu pa ameriška pomoč Ukrajini ni stvar zadnjih nekaj let. Slednja je namreč že od razpada SZ največja prejemnica ameriške vojaške pomoči v Evropi. Ta je v prvem desetletju novega tisočletja povprečno znašala slabih 200 milijonov dolarjev na leto, med letoma 2010 in 2014 pa 105 milijonov na leto (Congressional research service, 2021, str. 32–33). Po izbruhu oboroženega konflikta v Ukrajini se je vojaška pomoč tej državi povečala. ZDA so med letoma 2014 in 2021 skupno namenile več kot 2,5 milijarde dolarjev vojaške pomoči Ukrajini (prav tam, str. 33). Med Obamovo

¹³ Ukrajinske OS so avgusta 2024 zasedle manjši del ozemlja regije Kursk, ki je del ozemlja RF.

administracijo so ZDA državo oskrbovale z nesmrtonosno vojaško opremo, tako Trumpova kot Bidnova administracija pa sta Ukrajini poleg »nesmrtonosnih sredstev« dobavljali tudi oborožitvene sisteme (prav tam, str. 33–34). Poleg tega ZDA od leta 2014 usposablajo pripadnike ukrajinskih OS skladno s standardi, ki jih določa Zahodna vojaška doktrina (Lopez, 2023; Skove, 2024).

Po eskalaciji rusko-ukrajinskega konflikta februarja 2022 se je ameriška vojaška pomoč Ukrajini drastično povečala. ZDA so Ukrajini med februarjem 2022 in septembrom 2024 namenile 55,7 milijarde dolarjev vojaške pomoči. Ta obsega širok spekter oborožitvenih sistemov in opreme, kot so pehotna oborožitev in oprema, havbice in artilerijski sistemi, tanki, oklepni transporterji (OT) in bojna vozila pehote (BVP), sistemi protizračne obrambe (SPO), rakete zrak-zemlja, helikopterji, bojna brezpilotna letala, izvidniška brezpilotna letala, sistemi namenjeni obalni obrambi, ter radarji in druge informacijsko-komunikacijske naprave. Med najštevilčnejše oborožitvene sisteme, ki so jih ZDA v dobrih dveh letih dobavile Ukrajini sodi: 10.000 pehotnih protioklepni sistemov Javelin, 90.000 drugih pehotnih protioklepni sistemov, 2000 SPO Stinger, 9000 protioklepni raket TOW, 200 havbic kalibra 155 mm, 72 havbic kalibra 105 mm, 39 raketni sistemov HIMARS, 200 BVP Bradley, 31 tankov Abrams, 45 tankov T-72B (dobavljenih prek Češke), 189 OT Stryker, 300 OT M113, 300 oklepni sanitetni vozil, 3000 Humvijev, 2 SPO Patriot, 12 SPO NASAM, 6000 raket zrak-zemlja Zuni, 20.000 letalskih raket Hydra-70, 20 večnamenskih transportnih helikopterjev Mi-17 ter 600 bojnih brezpilotnih letal ALTIUS. Ameriška vojaška pomoč Ukrajini vključuje tudi obsežne količine različnih tipov streliva ter izvidniško, informacijsko-komunikacijsko, obveščevalno in drugo podporno opremo. Poleg tega so OS ZDA v dobrem letu po ruski vsesplošni invaziji na Ukrajino februarja 2022 usposobile več kot 7000 pripadnikov ukrajinskih OS (Lopez, 2023; Department of State, 2024b; Masters in Merrow, 2024).

Sklep Ideja o ameriški izvzetosti (izjemnosti) ter liberalna filozofska tradicija se odražata na ameriški zaznavi rusko-ukrajinskega konflikta – kot spopada med Ukrajino, ki si kot suverena demokratična država prizadeva za evroatlantsko integracijo ter avtokratično RF, ki tega ne dopusti. Poleg tega ZDA skozi prizmo omenjenih elementov njihove strateške kulture obravnavajo konflikt v geopolitičnem kontekstu – kot spopad med liberalno-demokratično ureditvijo mednarodnega sistema ter avtokratsko, ki jo predstavlja RF ter prehoda Ukrajine iz ruske v Zahodno (liberalno-demokratično) vplivno sfero. Končno, ZDA zaznavajo njihovo vedenje v rusko-ukrajinskem konfliktu v kontekstu širjenja ameriškega vpliva v svetu ter povečevanja njihove varnosti. Vedenje ZDA v obravnavanem konfliktu, navkljub številnim kontradiktornim izjavam nekdanjega predsednika Trumpa temelji na internacionalizmu - delovanju v koaliciji zavezniških držav (vključno z članicami Nata) ter preko strategije posrednega nastopanja. Vedenje ZDA v zadnjih dobrih dveh letih ter sam potek konflikta, ki mu ni videti konca vplivata na ameriško javno mnenje. To v obdobju pred predsedniškimi volitvami postaja vse manj naklonjeno ameriški vojaški pomoči Ukrajini. Hkrati predstavlja Rusko-ukrajinski konflikt tudi eno izmed pomembnih agend ameriške predsedniške kampanje. Protestantska

etika se odraža na načinu, kako ameriške politične elite obravnavajo RF in njenega predsednika Putina. Medtem ko se tehnološki fetišizem odraža na vedenju ZDA v rusko-ukrajinskem konfliktu od leta 2014 ter še posebej izrazito po februarju 2022, saj ameriška strategija posrednega nastopanja temelji na dobavi tehnološko napredne oborožitve in druge opreme Ukrajini ter usposabljanju ukrajinskih OS za učinkovito delovanje s slednjo. Na podlagi navedenega lahko potrdim, da se tradicionalni elementi ameriške strateške kulture odražajo na vedenju ZDA v rusko-ukrajinskem konfliktu, kar potrjuje potrjujejo vzorec kontinuitete znotraj ameriške strateške kulture. Strateška kultura kot koncept torej učinkovito pojasni vedenje ZDA v konfliktu.

Literatura

1. Anthony, C. G., 2008. *American Democratic Interventionism: Romancing the Iconic Woodrow Wilson*. *International Studies Perspectives*, 9(3), str. 239–253.
2. Aaronson, M., 2014. *Interventionism in US foreign policy from Bush to Obama*. V: Bentley, M. in Holland, J. (ur.), *Obama's Foreign Policy: Ending the War on Terror* (str. 124–138). Routledge.
3. Bailyn, B., 1992. *The Ideological Origins of the American Revolution*. Belknap Press.
4. BBC News, 2022. *Ukraine tensions: Joe Biden says US citizens should leave Ukraine now*. <https://www.bbc.com/news/world-europe-60342814> 10. avgust 2024.
5. Beneš, J., 2017. *U.S. strategic culture and the genesis of counterinsurgency doctrine*. *Studia territorialia*, 17 (1), str. 61–79.
6. Bloomfield, A., 2012. *Time to Move On: Reconceptualizing the Strategic Culture Debate*. *Contemporary Security Policy*, 33 (3), str. 437–461.
7. Bolton, J., 2020. *The room where it happened: a White House memoir*. New York: Simon & Schuster.
8. Britannica, 2024. *Russia-Ukraine War*. <https://www.britannica.com/event/2022-Russian-invasion-of-Ukraine>, 19. avgust 2024.
9. Brown, M., Linn-Jones, S., in Miller, S., 1996. *Debating the Democratic Peace*. MIT Press.
10. Congressional research service, 2021. *Ukraine: Background, conflict with Russia, and U.S. policy*.
11. Continetti, M., 2024. *Internationalism and the American Right*. Ronald Reagan Presidential Foundation and Institute. https://www.reaganfoundation.org/reagan-institute/publications/internationalism-and-the-american-right/?srsltid=AfmBOor2mBM5h9d-CJjSR02oA3_VPrV2TL5Xz7-8jKOj8NN_RyVgBPxOf, 22. oktober 2024.
12. Council on Foreign Relations, 2024a. *Defense and Nato*. https://www.cfr.org/election2024/candidate-tracker/defense-and-nato?utm_medium=display&utm_source=google&utm_campaign=e2024-insidetheissues-defense&gbraid=0AAAAAD-i-dA22Jho6eMgTG9liSuZYbjUmM&gclid=EAlaIqObChMIqP6axcLOiAMVPKHoCR-332ze6EAAYASAAEGK2q_D_BwE, 29. oktober 2024.
13. Council on Foreign Relations, 2024b. *Foreign Policy Priorities: Kamala Harris's Positions*. <https://www.cfr.org/election2024/candidate-tracker/kamala-harris#defense-and-nato>, 26. oktober 2024.
14. Council on Foreign Relations, 2024c. *Foreign Policy Priorities: Donald Trump's Positions*. <https://www.cfr.org/election2024/candidate-tracker/donald-trump#defense-and-nato>, 26. oktober 2024.

15. Demirkol, A., 2021. *Understanding American Strategic Culture and Foreign Policy through Robert Kagan: A Review*. *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi*, 1 (1), str. 1–17.
16. Desch, M. C., 1998. *Culture Clash: Assessing the Importance of Ideas in Security Studies*. *International Security*, 23 (1), str. 141–170.
17. Deyermund, R., 2023. *The Trump presidency, Russia and Ukraine: explaining incoherence*. *International Affairs*, 99 (4), str. 1595–1614.
18. DiPrizio, R. C., 2002. *Armed Humanitarians: U.S. Interventions from Northern Iraq to Kosovo*. JHU Press.
19. Dueck, C., 2006. *Reluctant Crusaders*. Princeton University press.
20. Echevarria, A. J., 2014. *Reconsidering the American Way of War: U.S. Military Practice from the Revolution to Afghanistan*. Georgetown University Press.
21. Farrell, T., 2005. *Strategic culture and American empire*. *SAIS review*, 25 (2), str. 3–18.
22. FitzGerald, J., 2024. *Trump says he would 'encourage' Russia to attack Nato allies who do not pay their bills*. BBC News. <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-68266447>.
23. Fukuyama, F., 1992. *The End of History and the Last Man*. Free Press.
24. Funakoshi, M., Lawson, H., Deka, K., 2022. *Tracking sanctions against Russia*. Reuters. <https://graphics.reuters.com/UKRAINE-CRISIS/SANCTIONS/byvrjenzmve/>, 16. avgust 2024.
25. Glenn, J., 2009. *Realism versus strategic culture: competition and collaboration?* *International studies review*, 11 (1), str. 523–551.
26. Gray, A., 2023. *Bucharest declaration: NATO's Ukraine debate still haunted by 2008 summit*. Reuters. <https://www.reuters.com/world/europe/natos-ukraine-debate-still-haunted-by-bucharest-pledge-2023-07-10/>, 6. oktober 2024.
27. Gray, C. S., 1981. *National Style in Strategy: The American Example*. *International Security*, 6 (2), str. 21–47.
28. Gray, C. S., 1989. *U.S. Strategic Culture: Implications for Defence Technology*. V: Clark, A. A., in Lilley, J. F. (ur.), *Defense Technology*. Praeger Publishers.
29. Gray, C. S., 1994. *Strategy in the Nuclear Age: The United States, 1945–1991*. V: Murray, W., MacGregor, K., in Bernstein, A. (ur.), *The Making of Strategy*. Cambridge University Press.
30. Gray, C. S., 2003. *In Praise of Strategy*. *Review of International Studies*, 29 (2), str. 285–295.
31. Harris, B. F., 2014. *United States Strategic Culture and Asia-Pacific Security*. *Contemporary Security Policy*, 35 (2), str. 290–309.
32. Herb, J., Kaufman, E., in Starr B., 2022. *US readies for long-term European security ramp-up after Russia's invasion*. CNN Politicsl. <https://edition.cnn.com/2022/04/08/politics/us-bases-europe-nato-russia-ukraine/index.html>, 16. avgust 2024.
33. Hunt, M., 1987. *Ideology and U.S. Foreign Policy*. Yale University Press.
34. Johnson, J. L., Kartchner, K. M., in Larsen, J. A., 2009. *Strategic culture and weapons of mass destruction: culturally based insights into comparative national security policymaking*. Palgrave Macmillan.
35. Johnston, A. I., 1995a. *Cultural Realism: Strategic Culture and Grand Strategy in Ming China*. Princeton University Press.
36. Johnston, A. I., 1995b. *Thinking about Strategic Culture*. *International Security*, 19 (1), str. 32–64.
37. Kagan, R., 2004. *Of Paradise and Power: America and Europe in the New World Order*. Vintage Books.
38. Kaczynski, A., Massie, C., in McDermott, N., 2017. *80 times Trump talk about Putin*. CNN. <https://edition.cnn.com/interactive/2017/03/politics/trump-putin-russia-timeline/>, 6. oktober 2024.

39. Karol, D., in Miguel, E., 2007. *The Electoral Cost of War: Iraq Casualties and the 2004 U.S. Presidential Election*, *The Journal of Politics*, 69(3), str. 633–648.
40. Kristiol, W., 2013. *Is Exceptionalism a Myth? Has it Always Been?* V: Dunn, C. W., (ur.) *American Exceptionalism: The Origins, History and Future of the Nation's Greatest Strength*. Rowman and Littlefield.
41. Lopez, T., 2022. *U.S. Plans Combined Arms Training for Ukrainian Soldiers*. U.S. Department of Defense News. <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/3248075/>, 2. oktober 2024.
42. Luttwak, E. N., 1995. *Towards Post-Heroic Warfare*, *Foreign Affairs*, 74(3), str. 109–122. <https://www.foreignaffairs.com/articles/chechnya/1995-05-01/toward-post-heroic-warfare>, 8. oktober 2024.
43. Madsen, D. L., 1998. *American Exceptionalism*. University of Mississippi.
44. Merriam-Webster, 2024. *Internationalism*. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/internationalism>, 26. oktober 2024.
45. Masters, J., in W. Mellow, 2024. *How Much U.S. Aid IS Going to Ukraine?* *Council on Foreign Relations*. <https://www.cfr.org/article/how-much-us-aid-going-ukraine>, 26. oktober 2024.
46. McCrisken, T. B., 2003. *American Exceptionalism and the Legacy of Vietnam: US Foreign Policy since 1974*. Palgrave Macmillan.
47. McDougall, W., 1997. *Promised Land, Crusader State: The American Encounter With the World Since 1776*. Houghton Mifflin Company.
48. Monten, J., 2005. *The Roots of the Bush Doctrine: Power, Nationalism, and Democracy Promotion in U.S. Strategy*. *International Security*, 29(4), str. 112–156.
49. Moots, G. A., 2010. *The Protestant Roots of American Civil Religion*. *Humanitas* 23 (1), str. 78–107.
50. Mundy, T. S., 2012. *Dispelling the Myth*. Creative Media Partners.
51. Nato, 2024a. *The United States and Nato*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_162350.htm, 16. oktober 2024.
52. Nato, 2024b. *Member countries*. <https://www.nato.int/nato-welcome/index.html>, 16. december 2024.
53. Nato, 2024c. *Relations with Ukraine*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_37750.htm, 26. november 2024.
54. Osborn, 2024. *In Russia, Biden's verbal slip over Putin's name draws mockery and unease*. Reuters. <https://www.reuters.com/world/russia-bidens-verbal-slip-over-putins-name-elicits-mockery-unease-2024-07-12/>, 26. oktober 2024.
55. Pew Research Center, 2024. *Views of Ukraine and U.S. involvement with the Russia-Ukraine war*. <https://www.pewresearch.org/global/2024/05/08/views-of-ukraine-and-u-s-involvement-with-the-russia-ukraine-war/>, 26. oktober 2024.
56. Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL), 2024. *Russian, U.S. Defense Chiefs Discussed Lowering Escalation In Call, Moscow Says*. <https://www.rferl.org/a/russia-austin-bellousov-cruise-missiles-germany/33034278.html>, 6. oktober 2024.
57. Restad, H. E., 2015. *American Exceptionalism: An Idea that Made a Nation and Remade the World*. Routledge.
58. Schörning, N., 2006. *The Vision of War without Casualties: On the Use of Casualty Aversion in Armament Advertisements*, *Journal of Conflict Resolution*, 50 (2), str. 204–27.
59. Shafer, B. E., 1991. *Is America Different?: A New Look at American Exceptionalism*. Clarendon Press.
60. Skove, S., 2024. *How US special operators are training Ukrainians – and what they're learning in return*. Defense One. <https://www.defenseone.com/threats/2024/04/how-us-special-operators-are-training-ukrainians-and-what-theyre-learning-return/396187/>, 15. september 2024.

61. *The Economist*, 2018. Two million Americans have served in Iraq and Afghanistan. <https://www.economist.com/books-and-arts/2018/08/18/two-million-americans-have-served-in-iraq-and-afghanistan>, 15. september 2024.
62. *The Economist*, 2024. Let Ukraine hit military targets in Russia with American missiles, 19. september: <https://www.economist.com/leaders/2024/09/19/let-ukraine-hit-military-targets-in-russia-with-american-missiles>, 26. oktober 2024.
63. *The White House*, 2019. Remarks by Vice President Pence at NATO Engages: The Alliance at 70. <https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/remarks-vice-president-pence-nato-engages-alliance-70/>, 8. oktober 2024.
64. *The White House*, 2022. Remarks by President Biden on Russia's Unprovoked and Unjustified Attack on Ukraine. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/02/24/remarks-by-president-biden-on-russias-unprovoked-and-unjustified-attack-on-ukraine/>, 6. avgust 2024.
65. *The White House*, 2023. Remarks by President Biden Ahead of the One-Year Anniversary of Russia's Brutal and Unprovoked Invasion of Ukraine. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2023/02/21/remarks-by-president-biden-ahead-of-the-one-year-anniversary-of-russias-brutal-and-unprovoked-invasion-of-ukraine/>, 12. julij 2024.
66. Toffler, A. in Toffler, H., 1993. *War and Anti-War: Survival at the Dawn of the 21st Century*. Little, Brown.
67. U.S. Embassy and Coonsulates in Russia, 2023. Speech by Secretary Blinken: "Russia's Strategic Failure and Ukraine's Secure Future. <https://ru.usembassy.gov/secretary-blinken-russias-strategic-failure-and-ukraines-secure-future/>, 26. oktober 2024.
68. U.S. Department of Defense, 2023a. Remarks by Secretary of Defense Lloyd J. Austin at the Ukraine Defense Industrial Base Conference. <https://www.defense.gov/News/Speeches/Speech/Article/3609023/remarks-by-secretary-of-defense-lloyd-j-austin-iii-at-the-ukraine-defense-indus/>, 26. oktober 2024.
69. U.S. Department of Defense, 2023b. Remarks by Secretary of Defense Lloyd J. Austin III Introducing President Zelenskyy of Ukraine. <https://www.defense.gov/News/Speeches/Speech/Article/3613532/remarks-by-secretary-of-defense-lloyd-j-austin-iii-introducing-president-zelens/>, 6. oktober 2024.
70. U.S. Department of State, 2018. Crimea Declaration. <https://2017-2021.state.gov/crimea-declaration/index.html>, 26. oktober 2024.
71. U.S. Department of State, 2024a. Secretary Anthony J. Blinken At a Solo Press Availability. <https://www.state.gov/secretary-antony-j-blinken-at-a-solo-press-availability-3/>, 26. oktober 2024.
72. U.S. Department of State, 2024b. U.S. Security Cooperation with Ukraine. <https://www.state.gov/u-s-security-cooperation-with-ukraine/#:~:text=To%20date%2C%20we%20have%20provided,invasion%20of%20Ukraine%20in%202014>, 26. oktober 2024.
73. Walker, S. G., 2007. Theodore Roosevelt and Woodrow Wilson as Cultural Icons of U.S. Foreign Policy. *Political Psychology*, 28(6), str. 747–773.
74. White, D. W., 1989. History of American Internationalism: The Formulation from the Past after WW II. *Pacific Historical Review*, 58 (2), str. 145–172.
75. Ward, A., in Mcleary, P., 2022. U.S. training Ukrainian troops in Poland, Biden seems to reveal. *Politico*. <https://www.politico.com/news/2022/03/28/u-s-training-ukrainian-troops-poland-biden-00021123>, 12. avgust 2024.
76. Watson Institute, 2024. International and Public Affairs. Costs of war. <https://watson.brown.edu/costsofwar/costs/human/military/killed>, 26. november 2024.
77. Wozniak, M., 2016. The Ukraine crisis and shift in US foreign policy, *Interdisciplinary political and cultural journal*, 18 (2), str. 87–102.

e-mail: mark90.kogoj@gmail.com

Vladimir Prebilič,
Patrik Rebrica

DOI: 10.2478/cmc-2024-0030

KIBERNETSKO VOJSKOVANJE V RUSKO-UKRAJINSKI VOJNI

CYBER WARFARE IN THE RUSSO-UKRAINIAN WAR

Povzetek Kibernetsko vojskovanje je v sodobnih konfliktih odprlo novo dimenzijo vojskovanja. Nevarnosti so večje kot kdaj koli prej, saj kritična infrastruktura, finančni sistemi in osebni podatki postajajo tarče na tem digitalnem bojišču. Cilj prispevka je prikazati vpliv kibernetskega vojskovanja v rusko-ukrajinski vojni. Za razumevanje kibernetske vloge v vojskovanju je treba razumeti rusko, ukrajinsko in Natovo doktrino kibernetskega bojevanja ter aplikacijo le-teh na bojišču. Razumevanje teh taktik omogoča boljšo nacionalno obrambo držav, zaščito življenj civilistov in zagotavljanje stabilnosti globalne digitalne infrastrukture. Analiza kibernetske razsežnosti tega konflikta pomaga razviti strategije za ublažitev podobnih groženj v prihodnjih konfliktih.

Ključne besede *Kibernetika, kibernetsko vojskovanje, vojna, doktrina, obramba, rusko-ukrajinska vojna.*

Abstract Cyber warfare has opened up a new dimension of warfare in modern conflicts. The dangers are greater than ever as critical infrastructure, financial systems and personal data become targets on this digital battlefield. The aim of this work is to show the impact of cyber warfare through the example of the Russian-Ukrainian war. To understand the role of cyber in warfare it is necessary to understand Russian, Ukrainian and NATO cyber warfare doctrine, and utilisation of these on the battlefield. Understanding these tactics allows for better national defence of states, protection of civilian lives and ensuring the stability of the global digital infrastructure. Analysing the cyber dimension of this conflict helps to develop strategies to mitigate similar threats in future conflicts.

Key words *Cybernetics, cyber warfare, war, doctrine, defence, Russo-Ukrainian war.*

Uvod Kibernetsko vojskovanje je v rusko-ukrajinski vojni odprlo novo fronto bojevanja, ki je bistvenega pomena za strokovnjake. Če gledamo ta konflikt zgolj z obrambnega vidika, je analiza uporabljenih taktik in doktrin v konfliktu dragocena lekcija za druge države, ki bi rade izboljšale svojo kibernetsko obrambo. Države, predvsem članice Nata, so začele zaradi tega konflikta namenjati večjo pozornost svojim kibernetskim zmogljivostim (Willet, 2022).

Internet je spremenil naš pogled na svet in interakcijo z njim na veliko načinov, na žalost pa ta sprememba ni omejena le na mirnodobne dejavnosti. Ta razvoj vpliva tudi na način bojevanja vojn. Zdaj, ko je vsaka država povezana z internetom in odvisna od njega za novice, volitve ter komuniciranje s svojimi državljani, je pomembno razumeti, kako kibernetsko vojskovanje deluje. Vojna v Ukrajini je dober primer za analizo kibernetskega vojskovanja. V vojni med Rusijo in Ukrajino je imelo kibernetsko vojskovanje več pomenov za sodobne spopade. Kibernetski napadi niso le nova dimenzija vojskovanja, temveč so tudi dopolnili tradicionalne vojaške taktike in lahko ciljajo na digitalno ter tudi fizično infrastrukturo. Pred in med vojno so se ti napadi pogosto uporabljali za ustvarjanje zmede in oslabili so poveljevanje ter tudi morale vojakov ali civilistov. Če kibernetsko vojskovanje primerjamo s konvencionalnim bojevanjem, je s finančnega in gospodarskega vidika enako uničujoče. Kibernetski napadi lahko destabilizirajo gospodarstvo države in povzročijo dolgotrajne težave.

V tem prispevku je cilj razložiti, kaj je kibernetsko vojskovanje in kakšni doktrini kibernetskega vojskovanja imata državi. Hipoteza naloge je, da je ruska doktrina bolj osredotočena na ofenzivo, ukrajinska pa bolj na defenzivo. Za odgovor na hipotezo bodo analizirani trije kibernetski napadi, ki so se zgodili na začetku vojne.

Ta konflikt je jasen primer za mednarodno skupnost, v kateri je potreba po močni kibernetski obrambi in zavarovani infrastrukturi, saj se tako zmanjšujejo tveganja takih napadov. Posledice kibernetskih napadov niso omejene le na regijo, saj zahtevajo globalen odziv (Singer in Friedman, 2022; Rid, 2020).

1 OPREDELITEV KONCEPTOV KIBERNETSKEGA VOJSKOVANJA

Kibernetsko vojskovanje je opredeljeno kot kibernetski napad ali niz napadov na državo, ki povzročajo opustošenje infrastrukture in motijo delovanje kritičnih sistemov. Razprave med strokovnjaki o tem, kaj pomeni kibernetska vojna, še vedno potekajo.

Ameriško obrambno ministrstvo priznava, da internet predstavlja tveganje za nacionalno varnost, vendar ni natančne opredelitve kibernetske vojne. Leta 2010 je nekdanji ameriški nacionalni koordinator za varnost, zaščito infrastrukture in boj proti terorizmu Richard A. Clarke opredelil kibernetsko vojno kot: »dejanja države za vdor v računalnike ali omrežja druge države z namenom povzročitve škode ali motenj.« Običajno kibernetsko vojskovanje izvaja ena država proti drugi, včasih pa

tudi teroristične organizacije ali nedržavni akterji, ki želijo doseči cilje nasprotne države. Kljub temu do zdaj še ni univerzalne, formalne opredelitve, kako kibernetški napad pomeni vojaško dejanje (Clarke, 2010).

1.1 Najpogostejše vrste kibernetških napadov

Za razumevanje kibernetškega vojskovanja je treba najprej razumeti vrste kibernetških napadov. Najbolj pogoste vrste napadov v ukrajinski vojni so:

- zlonamerna programska oprema je virus, ki napada informacijske sisteme. Primeri zlonamerne programske opreme so izsiljevalni, vohunski in trojanski programi. Odvisno od vrste zlonamerne kode lahko hekerji zlonamerno programsko opremo uporabijo za krajo ali skrito kopiranje občutljivih podatkov, blokirajo dostop do datotek, povzročajo motnje delovanja sistema ali onemogočanje delovanja sistemov (Pratt, posodobljeno 2024);
- *phishing* je vrsta kibernetškega napada, pri katerem se napadalci predstavljajo kot legitimni subjekti, da bi posameznike prevarali in bi jim ti posredovali občutljive podatke, kot so uporabniška imena, gesla in številke kreditnih kartic. Ti podatki se nato uporabijo za zlonamerne namene, kot je kraja identitete ali finančna goljufija (CISA, posodobljeno 2024);
- *SMiShing*, imenovan tudi *SMS phishing* ali *smishing*, pomeni razvoj metodologije lažnega predstavljanja prek besedila, in sicer storitev kratkih sporočil ali SMS. Hekerji pošiljajo družbeno oblikovana besedila, ki prenašajo zlonamerno programsko opremo, ko prejemniki kliknejo nanje. Te vrste napadov so zelo pogoste v ukrajinski vojni, saj vojaki z obeh strani dobivajo propagandna sporočila na svoje mobilne telefone (Pratt, posodobljeno 2024);
- DDoS (ang. *distributed denial-of-service*) se zgodi, ko hekerji bombardirajo strežnike organizacije z velikim številom hkratnih podatkovnih zahtev, zaradi česar strežniki ne morejo obravnavati nobenih legitimnih zahtev. Ti napadi so prevladovali v začetnih dneh vojne v Ukrajini (Pratt, posodobljeno 2024);
- tuneliranje sistema domenskih imen (ang. *Domain name system* – DNS) je sofisticiran napad, pri katerem napadalci vzpostavijo in nato uporabljajo stalno razpoložljiv dostop ali tunel v sistemih svojih ciljev (Pratt, posodobljeno 2024).

1.2 Taktika kibernetškega vojskovanja

Najpogostejše taktike kibernetškega vojskovanja so:

- dezinformacije in propaganda: ruske dezinformacijske kampanje temeljijo na družbenih omrežjih. Glavni cilj je širiti nezaupanje v družbene in tradicionalne medije ter zaupanje v poštenost volitev prek sistemov botnet;
- kibernetško vohunjenje: to ni vojskovanje kot tako, temveč stalna dejavnost držav, da ugotovijo prednosti in slabosti ne samo sovražnikov, temveč tudi drugih prijateljskih ali drugačnih držav. Obstaja veliko dokumentiranih primerov kibernetškega vohunjenja organizacij, ki jih je sponzorirala država, ki je lahko osumljena ali odkrita, da je nadzorovala druge države zaradi kibernetškega

- vohunjenja. Ameriška agencija za nacionalno varnost je na primer posnela skoraj vsak pogovor z mobilnim telefonom na Bahamih brez dovoljenja bahamske vlade;
- kibernetski terorizem: kibernetski terorizem je uporaba nedržavnih akterjev, ki jih financira državni akter za izvajanje kibernetskih napadov. Cilji so povzročiti fizično, politično, psihično, ekonomsko ali drugo škodo, ustvariti strah in nezaupanje ter destabilizirati ali degradirati vlado oziroma politično pomembne dejavnosti in infrastrukturo;
 - kibernetska sabotaža: gre za kibernetsko operacijo, v kateri nastane fizična škoda oziroma sabotaža. To pomeni namerno uničiti, poškodovati ali ovirati infrastrukturo v državi zlasti zaradi politične ali vojaške koristi. K sabotaži spada kibernetski napad na Viasat, v katerem je bila povzročena zelo velika škoda (A10, 2022).

1.3 Dopolnjevanje tradicionalnih metod vojskovanja s kibernetskimi

Za lažje razumevanje učinkovitosti kibernetskega vojskovanja v rusko-ukrajinski vojni je treba razumeti, kako kibernetske operacije pripomorejo k tradicionalnim metodam vojskovanja oziroma jih dopolnijo. V tabeli 1 je predstavljeno, kako kibernetske metode dopolnijo tradicionalne metode (Bateman, 2022, str. 31).

Tabela 1:
Prikaz
dopolnjevanja
tradicionalnih
metod
vojskovanja s
kibernetskimi
(Vir: prirejeno
po Bateman,
2022, str. 31)

Področje delovanja	Tradicionalne metode	Kibernetske metode
Predvojno načrtovanje	Več kot 800 domnevnih virov HUMINT, vključno z nekaterimi višjimi častniki in opozicijskimi politiki. Obsežne raziskave o scenarijih invazije. Prosto dostopne informacije o ukrajinski politični in vojaški pripravljenosti na invazijo.	Telefonski nadzor. Poskus kibernetskih vdorov v telefone ukrajinski vojski, diplomatom, industrijski bazi, upravnim enotam in humanitarnim organizacijam.
Strateško ciljanje	Satelitski posnetki in posnetki UAV, radar lahko prepoznajo številne strateške tarče. Rusija tudi uporablja vire HUMINT, ki včasih posredujejo zastarele informacije.	Vsaj dva primera kibernetskih vdorov, v katerih je Rusija pridobila pomembne informacije o šibkostih na frontah, kar je prispevalo k bolj učinkovitemu ciljanju topništva.
Okupacija	Odpri viri lahko prepoznajo pomembne osebnosti, sovražne do ruskih interesov. Rusija je plačala številne kolaborante in saboterje po vsej državi. V okupiranih ukrajinskih mestih so vzpostavili začasno vodenje, sestavljeno iz ukrajinskih kolaborantov.	Dostop v upravne baze podatkov in telekomunikacije. S temi podatki si lahko okupacijske enote pomagajo pri prepoznavanju, sledenju in aretaciji upornikov. Kibernetska zbirka podatkov lahko pomaga preveriti podatke iz človeških virov. Lahko tudi dostopajo do podatkov, ki so jih Ukrajinci izbrisali pred izgubo ozemlja.
Propaganda	Nadzor nad mediji, javnostjo, informacijami, šolami in včasih televizijo, radiem in internetom na zasedenih območjih.	Rusija uporablja sisteme botnet, s katerimi širijo rusko državno propagando po družabnih omrežjih. Rusija je s pomočjo sistemov botnet poslala približno 5000 propagandnih sporočil ukrajinskim četam in organom kazenskega pregona.

2 RUSKA DOKTRINA KIBERNETSKEGA VOJSKOVANJA

Rusija na kibernetiko oziroma kibernetško vojskovanje gleda drugače kot zahodne države. Ruski teoretiki opredeljujejo kibernetško vojskovanje glede na to, kako Kremelj uporablja svoje kibernetške zmogljivosti. Rusko vojaško poveljstvo je prepričano, da je država zaklenjena v nenehnem eksistencialnem boju z notranjimi in zunanji silami, ki želijo ogroziti varnost na informacijskem področju. Internet in prosti pretok informacij, ki jih ustvarja, se pri tem obravnavata kot grožnja in tudi priložnost (Connel in Volger, 2017, str. 1–2).

Ruska doktrina kibernetškega vojskovanja obsega strategije in taktike za doseganje ter uresničitev ciljev v vojni. Ta doktrina vključuje tako ofenzivne kot defenzivne kibernetške zmogljivosti, zanjo pa je pogosto značilna uporaba kibernetških orodij za vohunjenje, sabotažo in informacijsko bojevanje (Bateman, 2022, str. 33; Willett, 2022, str. 22–23):

- informacijsko vojskovanje in psihološko delovanje: Rusija namenja velik poudarek uporabi kibernetških orodij za informacijsko vojno, katere cilja sta oblikovati javno mnenje in vplivati na politične rezultate. To vključuje širjenje dezinformacij in propagande ter manipulacijo družbenih medijev za ustvarjanje razdora in nezaupanja v ciljnih družbah (Wilde, 2022; Bateman, 2022, str. 34–39);
- vohunjenje in zbiranje obveščevalnih podatkov: ruske kibernetške operacije se pogosto osredotočajo na zbiranje obveščevalnih podatkov z vladnih, vojaških in zasebnih omrežij. To dosegajo s prefinjenimi kibernetškimi vohunskimi kampanjami, ki izkoriščajo ranljivosti v ciljnih sistemih za iznos občutljivih podatkov (Wilde, 2022; Bateman, 2022, str. 34–39);
- napadi na ključno infrastrukturo: Rusija je dokazala, da je sposobna in namerava napadati ključno infrastrukturo, vključno z energetske omrežji, finančnimi sistemi in prometnimi omrežji. Primer tega je napad NotPetya. To je bil napad na ukrajinsko električno omrežje, ki je povzročil obsežne motnje in gospodarsko škodo. Ta napad je bil izveden z glavnim namenom, da bi povzročil motnje in škodo v električnem omrežju (Wilde, 2022; Bateman, 2022, str. 34–39);
- kibernetška sabotaža: cilj ruskih kibernetških napadov je tudi uničiti ali blokirati dostop do storitev. Zlonamerna programska oprema se namerno uporablja za oviranje ali uničenje delovanja državnih institucij, vlade ali vojske. Najpogostejše metode so okužbe z zlonamerno programsko opremo, pogosto pa so to napadi DDoS. Cilj je ohromiti infrastrukturo, povzročiti finančno izgubo ali ukrasti občutljive informacije (Wilde, 2022; Bateman, 2022, str. 34–39);
- usklajevanje z vojaškimi operacijami: ruske kibernetške zmogljivosti so trenutno vključene v konvencionalne vojaške operacije. Tako se poveča splošna učinkovitost vojaških kampanj. Kibernetške operacije se lahko uporabljajo za zbiranje obveščevalnih podatkov, motenje sovražnikovih komunikacij in podporo tradicionalnih vojaških operacij na bojišču. Vojska si s kibernetškimi operacijami zagotovi boljše strateško ciljanje, obveščevalne podatke in lažjo okupacijo območja (Bartles, 2016, str. 30–37; Bateman, 2022, str. 34–39).

3 UKRAJINSKA KIBERNETSKA DOKTRINA

Ukrajinska kibernetika doktrina je usmerjena h krepitvi kibernetiskih zmogljivosti za obrambo kibernetiske varnosti kot odziv na vse večje kibernetiske grožnje, zlasti državnih akterjev. Doktrina, ki temelji na načelih nacionalne varnosti, daje prednost zaščiti kritične infrastrukture, vladnih sistemov in omrežij zasebnega sektorja pred kibernetiskimi napadi. Glede na geopolitične razmere v Ukrajini, ki se spoprijema s trajnim kibernetiskim napadom, vključno z zloglasnim napadom NotPetya leta 2017, doktrina poudarja pomen proaktivnega in sodelovalnega pristopa h kibernetiski varnosti.

Strategija kibernetiske varnosti temelji na treh načelih državne politike na področju nacionalne varnosti:

- odvrčanje: razvoj varnostnih in obrambnih zmogljivosti za odvrčanje oboroženega napada na Ukrajino;
- odpornost: sposobnost družbe in države, da se hitro prilagodi spremembam v varnostnem okolju ter ohrani trajnostno delovanje, zlasti z zmanjševanjem zunanje in notranje ranljivosti;
- interakcija: razvoj strateških odnosov s pomembnimi tujimi partnerji, predvsem z Evropsko unijo, Natom, njunimi državami članicami in Združenimi državami Amerike, ter pragmatično sodelovanje z drugimi državami in mednarodnimi organizacijami, ki temelji na nacionalnih interesih Ukrajine.

Strategija kibernetiske varnosti si bo prizadevala zlasti za izboljšanje varnosti omrežnih in informacijskih sistemov ter uvedbo sistema upravljanja tveganj. Ureja tudi ustvarjanje pogojev za zagotavljanje virov, vključno s človeškimi viri za kibernetiko varnost, splošno pa izboljšuje operativno in kibernetiko varnost bistvene infrastrukture ter boj proti kibernetiskemu kriminalu. Za to bo Ukrajina uporabila ne samo državne zmogljivosti, temveč tudi zmogljivosti zasebnega sektorja in zainteresiranih strani za reševanje vprašanj kibernetiske varnosti in obrambe (Atkins, 2022; Spînu, 2020, str. 6–10).

Osrednje načelo doktrine je spodbujanje sodelovanja med vladnimi organi, zasebnimi podjetji in mednarodnimi zavezniki, da bi ustvarili skladen sistem kibernetiske obrambe. Poudarja krepitev zmogljivosti z usposabljanjem, raziskavami in razvojem domačih rešitev na področju kibernetiske varnosti. Doktrina spodbuja tudi ozaveščanje javnosti o tveganjih za kibernetiko varnost in odgovornost posameznikov pri vzdrževanju primernih digitalnih sledi. Cilj tega strateškega pristopa ni le zaščita ukrajinske digitalne suverenosti, temveč tudi prispevek h kolektivni varnosti svetovnega digitalnega ekosistema (Atkins, 2022; Spînu, 2020, str. 6–10).

4 UPORABA KIBERNETSKIH ZMOGLJIVOSTI MED VOJNO

Ruski kibernetški napadi na Ukrajino so dosegli vrhunec po kakovosti in številu v dnevih tik pred začetkom invazij in po njem. Rusija je na dan invazije izvedla znani kibernetški napad v Viasat. Glavna tarča napada naj bi bila ukrajinska vojska, ki se zelo zanaša na satelitske komunikacije, vendar je napad vplival tudi na internetne storitve za tisoče uporabnikov Viasata v Ukrajini in za več deset tisoč uporabnikov po vsej Evropi. Napad je prekinil tudi oddaljeni dostop do približno 5800 vetrnih turbin po vsej Nemčiji, saj so se za daljinsko spremljanje in nadzor vetrnic zanašali na usmerjevalnike Viasat. Po začetnih dnevih so se število, novosti in učinek ruskih kibernetških napadov zmanjšali. Če bi bilo začetno načrtovanje boljše, bi bili mogoče zgodnji ruski kibernetški napadi le začetek, saj bi imela država med vojno manj zadržkov pri izvajanju kibernetških napadov. Višji ukrajinski kibernetški uradnik Victor Zhora je aprila 2022 povedal, da so ruske ofenzivne kibernetške operacije verjetno že dosegle svoj polni potencial in se ne bodo razširile (Page, 2022; Bateman, 2022, str. 40–46).

Ruske sile so se trudile usklajevati delovanje na različnih področjih, kot so vojaška strategija, disciplina in operativni sektorji, ampak so ti primanjkljaji zelo ovirali vojno v Ukrajini. Ko ima vojska toliko resnih težav z usklajevanjem, tudi med osnovnimi tradicionalnimi vojaškimi vlogami, kot je na primer logistika, je uvajanje novejših vlog skoraj nemogoče. Kibernetško vojskovanje je posledično predstavljalo velike izzive pri usklajevanju akcij s kinetičnimi silami. Boljše usklajevanje s kinetičnimi silami bi povečalo vojaško uporabnost kibernetških operacij Rusije v vojni. Kibernetške operacije Rusije imajo največji strateški učinek, ko so najbolj povezane s kinetičnimi operacijami. Zgodnji ruski kibernetški uspeh ni bil odvisen le od kibernetičnega usklajevanja, temveč tudi od njegovega načrtovanja. V nekaj tednih po začetku vojne se je število ruskih kibernetških napadov zelo zmanjšalo, ker se je izkazalo, da ruski hekerji ne morejo vzdrževati tako visokega tempa delovanja. Ko se je število ruskih kibernetških napadov zmanjšalo, če jih primerjamo z obsegom vojne, se je usklajevanje s kinetičnimi operacijami prav tako poslabšalo. Če bi ruskim kibernetškim silam nekako uspelo ohraniti zgodovinski tempo pomembnih operacij, ki so bile vidne na začetku vojne, bi lahko sčasoma imele velik strateški vpliv, toda Rusija je po prvih nekaj tednih vojne doživela veliko zmanjšanje števila in kakovosti kibernetških napadov. Ta neuspeh kaže tudi na omejene tehnične vire Ruske federacije (Bateman, 2022, str. 44–48).

Zaradi obsega ruskih kibernetških napadov na Ukrajino je bolje analizirati tri najbolj kritične, ki so se zgodili tik pred invazijo in po njej:

- napad WhisperGate 14. januarja 2022 je bil uničujoč napad zlonamerne programske opreme, ki je cilj al na ukrajinska vladna spletna mesta in bistveno infrastrukturo. Napad je začasno onemogočil več vladnih spletnih strani in povzročil motnje v delovanju;

- satelitski napad na omrežja Viasat na dan invazije 24. februarja 2022 je bil usmerjen na satelitsko omrežje Viasat KA-SAT, ki ga je ukrajinska vojska uporabljala za komunikacijo. Ta napad je oviral komunikacijo v Ukrajini v kritičnih zgodnjih urah invazije;
- napad Industroyer2 na ukrajinsko električno omrežje aprila 2022 je bil namenjen motenju oskrbe z električno energijo v državi. Napad je ciljalo na električne transformatorske postaje in bi lahko povzročil obsežne izpade električne energije. Čeprav je ukrajinskim ekipam za kibernetično varnost uspelo preprečiti ta napad, je povzročil veliko škode.

4.1 Napad WhisperGate

Napad se je začel 14. januarja 2022, v ukrajinskih medijih pa so o njem prvič poročali komaj dan za tem. Ta napad je bil imenovan WhisperGate. Po podatkih naj bi kibernetični napad obsegal zlonamerni nalagalnik, ki poškoduje lokalne diske, program za prenos datotek in brisalec datotek.

Napad se je zgodil približno v istem času, ko je bilo napadenih več spletnih mest ukrajinske vlade. Zlonamerna programska oprema WhisperGate bootloader je na prvi pogled videti kot izsiljevalska programska oprema, vendar je v resnici program za brisanje datotek. Namenjena je nepovratnemu poškodovanju podatkov okuženih gostiteljev, vendar se z odkupnino 10.000 dolarjev prekrije kot izsiljevalska programska oprema. Program ni imel mehanizma za dešifriranje ali obnovitev podatkov in ni skladen z zlonamerno programsko opremo, ki se običajno uporablja v operacijah izsiljevalske programske opreme. To pomeni, da so se podatki izbrisali, čeprav je žrtev plačala odkupnino. Napad je bil prefinjen, saj je za povzročitev škode uporabil dve stopnji. Prva stopnja je poškodovala glavni zagonski zapis (MBR), zaradi česar sistemi niso mogli delovati, druga stopnja pa je bila usmerjena na datoteke z različnimi končnicami in jih je prepisala z odkupnino, čeprav obnovitev podatkov ni bila mogoča (Microsoft, 2022; Crowdstrike, 2022).

Napad je povzročil nepopravljivo škodo in izgubo datotek, kar je pomenilo večje motnje v delovanju pomembne infrastrukture. Napad je bil izveden sinhronizirano z drugimi napadi DDoS na spletne strani v Ukrajini. Po vsej verjetnosti so bili cilji napada ustvarjanje kaosa, uničenje zaupanja v vlado in splošna demoralizacija prebivalstva ter vojske, izveden pa je bil pred invazijo na Ukrajino. Glede na čas je mogoče predvidevati, da je bil glavni namen pripraviti podlago za invazijo države s strani Rusije. Napad je zaradi svoje usklajenosti z invazijo pomemben korak v taktiki kibernetičnega vojskovanja, katerega cilj ni le povzročiti takojšnje škode, temveč tudi zasejati dolgoročno nestabilnost, ki bo pripomogla k tradicionalnemu vojskovanju (Crowdstrike, 2022; Lyons 2022).

Ukrajina je pokazala razmeroma visoko pripravljenost na napad in se je tudi učinkovito odzvala nanj. Ukrajinska kibernetična policija je sodelovala z drugimi agencijami za kibernetično varnost in mednarodnimi podjetji, kot sta CISA ter Microsoft. Kibernetični napad so hitro prepoznali in posledično se je poskušal omejiti

mogoč doseg virusa. Zlonamerno programsko opremo so analizirali in preučili strokovnjaki na tem področju. CERT-UA (ang. Computer Emergency Response Team of Ukraine) je izdal navodila za zmanjšanje širjenja zlonamerne programske opreme in zaščito morebitnih drugih ciljev. Kljub začetnim uspehom je ukrajinskim kibernetiskim silam uspelo obnoviti prizadete sisteme, s čimer so ohranile operativno celovitost pomembne državne infrastrukture. Hiter in učinkovit odziv je zelo omejil učinkovitost kibernetkega napada ter zagotovil hitro popravilo prizadetih strani. Ta kibernetki napad je tudi poudaril pomembnost sodelovanja državnih in nedržavnih akterjev, predvsem med CERT-UA ter podjetjem Microsoft (Microsoft, 2022; Lyons 2022).

4.2 Satelitski napad na omrežje Viasat

Na dan ruske invazije v Ukrajini 24. februarja 2022 je kibernetki napad prekinil širokopasovni satelitski dostop do interneta. Ta napad je onеспosobil modeme, ki komunicirajo s satelitskim omrežjem KA-SAT družbe Viasat. Satelitsko omrežje je zagotavljalo dostop do interneta več deset tisoč ljudem v Ukrajini in Evropi. Napad je bil izveden z novo zlonamerno programsko opremo za brisanje podatkov AcidRain. Zasnovan je bil za daljinsko brisanje ranljivih modemov in usmerjevalnikov. Podjetje Viasat trdi, da je bil glavni namen napada prekinitev storitev uporabnikom in ne pridobiti dostop do podatkov ali sistemov.

Po vsej verjetnosti je bil cilj kibernetkih napadov na komercialna satelitska komunikacijska omrežja, da bi med invazijo ovirali ukrajinsko poveljevanje in nadzor enot. Tako so povzročili kaos med invazijo in ovirali širjenje informacij. Ta kibernetki napad je imel posledice tudi v drugih evropskih državah (Cyber Peace Institute, 2022).

Satelit KA-SAT zagotavlja širokopasovni internet in satelitsko televizijo v Evropi ter delih Bližnjega vzhoda, izstreljen pa je bil leta 2010. V času napadov je satelitsko komunikacijsko omrežje uporabljalo od 110.000 do 120.000 modemov z mešanico komercialnih in vladnih strank ter tudi letalskih strank. Približno ob 18. uri 23. februarja 2022, torej dan pred invazijo, se je napadalec večkrat poskušal prijaviti v omrežje VPN, ki so ga administratorji podjetja Viasat uporabljali za dostop do strežnikov v severni Italiji. Ti strežniki so nadzorovali satelitsko internetno omrežje. Napadalcu najprej ni uspelo vdreti v omrežje, vendar je nekaj ur pozneje našel zadnja vrata (ang. backdoor), ki so delovala. Z dostopom do računalniškega sistema, ki se uporablja za komunikacijo z modemi, razpršenimi po Evropi in na Bližnjem vzhodu, je napadalec okužil modeme z zlonamerno programsko opremo Acid Rain, ki je onemogočila delovanje od 40.000 do 45.000 modemov. Ruski hekerji niso samo namestili zlonamerne programske opreme wiper, temveč so strežnike zasuli z zahtevami, ki so hitro preobremenile njihova omrežja. Strežniki so v petih minutah prejeli več kot 100.000 zahtev. To je pomenilo, da kadar koli je bil modem izključen iz omrežja, se ni mogel ponovno povezati, ker se strežnik ni mogel odzvati (Vasquez in Groll, 2023).

Cilj hekerjev so bili določeni terminali, vendar podjetje ni moglo natančno ugotoviti, kateri modemi so bili tarča napadov. Ta kibernetški napad je povzročil izgubo komunikacij. To je bil tudi namen, saj je bil usklajen z invazijo. Ruska taktika je bila narediti zmedo in to izkoristiti pri invaziji (Vasquez in Groll, 2023).

Napad je vplival na telekomunikacijske sisteme, zato ni ogrozil le vladnih ali vojaških objektov, temveč je vplival tudi na civilno prebivalstvo in civilne objekte v Ukrajini ter zunaj nje, ko so izgubili dostop do interneta in so bile mogoče motnje v sistemih v energetske sektorju. Nekateri so poročali, da so bili brez dostopa do interneta več kot dva tedna. Napad na podjetje Viasat je vplival tudi na večje nemško energetske podjetje, ki je izgubilo dostop do daljinskega nadzora več kot 5800 vetrnih turbin, v Franciji pa je skoraj 9000 naročnikov ponudnika satelitskih internetnih storitev doživelo izpad interneta. Poleg tega je bila prizadeta približno tretjina od 40.000 naročnikov drugega ponudnika satelitskih internetnih storitev v Evropi. Na splošno je ta napad vplival na več tisoč uporabnikov v Ukrajini in na več deset tisoč drugih fiksnih širokopasovnih uporabnikov po Evropi (Cyber Peace Institute, 2022).

V podjetju Viasat so takoj začeli izvajati ukrepe za stabilizacijo omrežja in ublažitev posledic virusa. Ukrajina se je lahko na napad odzvala le v omejenem obsegu, saj je bil satelit zunaj neposrednega nadzora ukrajinske infrastrukture za kibernetško varnost. Napad je bil v bistvu napad na zunanega ponudnika storitev. Ukrajini je to otežilo možnost neposredne obrambe ali ublažitve škode, vendar je ukrajinska vlada skupaj z mednarodnimi zavezniki tesno sodelovala s podjetjem Viasat in drugimi mednarodnimi partnerji, da bi hitro razumela obseg napada ter začela postopek ponovne vzpostavitve storitev. Podjetje je s pomočjo evropskih kibernetških agencij zamenjalo napadene modeme, čeprav je ta postopek trajal dlje in je v kritičnem obdobju veliko uporabnikov ostalo brez povezave (Viasat, 2022).

Ukrajinska vojska in vlada sta se morali prilagoditi tako, da sta prešli na alternativne načine komunikacije, s čimer sta pokazali odpornost ter prilagodljivost ob nepričakovani izgubi glavnega vira. Napad je tudi poudaril pomen načrtovanja kibernetške odpornosti. Kljub začetnemu šoku je Ukrajini in njenim partnerjem uspelo ohraniti določeno raven operativne komunikacije, čeprav po manj optimalnih kanalih (Sanger in Barnes, 2022).

4.3 Napad Industroyer2 na ukrajinsko električno omrežje

Izbruh konflikta v vzhodni Ukrajini leta 2014 je bil začetnik številnih kibernetških napadov. Začeli so se takoj po tem, ko si je Rusija priključila Krim. Večina kibernetških napadov je bila usmerjena na električno infrastrukturo Ukrajine.

Industroyer2 je naslednik zlonamerne programske opreme Industroyer, namenjene poseganju v procese industrijskih nadzornih sistemov, zlasti tistih, ki se uporabljajo na električnih postajah. Ta zlonamerna programska oprema je bila uporabljena v kibernetškem napadu na ukrajinsko električno omrežje leta 2016, ko je prekinil oskrbo z električno energijo v glavnem mestu. Pomembno je omeniti, da je to prva

znana zlonamerna programska oprema, zasnovana za napade na električna omrežja (HeadMind Partners, 2022).

Odziv Ukrajine na napad Industroyer2 je bil uspešen in je pokazal, da je Ukrajina od prvotnega napada Industroyer leta 2016 bistveno izboljšala svoje zmogljivosti na področju kibernetске varnosti. Ukrajinski strokovnjaki za kibernetско varnost, ki so sodelovali z mednarodnimi partnerji, kot sta ESET in CERT-UA, so zgodaj odkrili vdor ter hitro ukrepali, da bi omejili grožnjo. Hitra identifikacija in izolacija okuženih sistemov sta bili bistvenega pomena pri preprečevanju, da bi zlonamerna programska oprema v celoti izvedla svoje uničevalne cilje. (ESET, 2022).

Dva izmed bistvenih dejavnikov uspešne obrambe pred Industroyer2 sta bila boljše ozaveščanje in pripravljenost Ukrajine na kibernetске grožnje glede njene pomembne infrastrukture. Od leta 2016 je Ukrajina veliko vlagala v krepitev svoje kibernetске obrambe, predvsem z okrepljenim spremljanjem industrijskih nadzornih sistemov. Napadi na električno omrežje so lahko najbolj uničujoči, saj civilisti in prav tako vojska potrebujejo dostop do elektrike. Ukrajina je poskušala tudi izboljšati sodelovanje z mednarodnimi agencijami za kibernetско varnost, ta prizadevanja pa so se obrestovala v tem kibernetském napadu. Z novo vzpostavljenimi obrambnimi ukrepi jim je uspelo omejiti škodo in preprečiti ponovitev večjih izpadov elektrike, kot se je zgodilo v kibernetském napadu leta 2016. Zaradi izkušenj je Ukrajina pridobila sposobnost, da hitro uporabi zunanje strokovno znanje in vire, kar je bilo zelo pomembno za ublažitev učinka tega napada. Incident je poudaril vrednost vzpostavljenih protokolov in partnerstev pred krizo, kar omogoča usklajen ter učinkovit odziv ob kibernetském napadu (ESET, 2022; HeadMind Partners, 2022).

Na splošno je napad na Ukrajino z zlonamerno programsko opremo Industroyer2 dobra študija primera uspešne obrambe pred kibernetскими napadi. Ponazarja tudi pomen integracije kibernetских operacij s tradicionalnimi vojaškimi cilji.

Sklep Doktrini kibernetskega vojskovanja Rusije in Ukrajine sta različni. Ruska doktrina je osredotočena na ofenzivo, ukrajinska pa na defenzivo. Rusija ima na voljo več zmogljivosti in strategij za ofenzivno bojevanje, poleg doktrine tudi več orodij ter dobro vzpostavljeno infrastrukturo v svojih vojaških in obveščevalnih agencijah. Od priključitve Krima leta 2014 je Rusija izvedla izbrane kibernetске napade na Ukrajino, s čimer je dokazala svojo ofenzivno kibernetско moč. Del kibernetских operacij je hibridno vojskovanje, v katerem združujejo kibernetске napade s tradicionalnimi vojaškimi taktikami, tako pa destabilizirajo nasprotnike in vplivajo na svetovne dogodke.

Ukrajinska kibernetška strategija je v nasprotju osredotočena na defenzivo, predvsem na zaščito svoje bistvene infrastrukture. Njena doktrina je oblikovana za odziv na ruski napad. Od ruske aneksije Krima leta 2014 je Ukrajina zelo izboljšala svojo kibernetско obrambo s pomočjo zahodnih zaveznikov in zasebnih podjetij ter vzpostavila učinkovite ekipe (CERT-UA) za hiter odziv na kibernetске napade.

Tesno sodelovanje z zasebnimi podjetji, kot so Microsoft, Viasat in ESET, je zelo prispevalo h kibernetški obrambi države. Glavni cilj Ukrajine je bil zaščititi svojo glavno infrastrukturo, kar ji je uspelo. Posledično je hipoteza, da je ruska doktrina bolj osredotočena na ofenzivo, ukrajinska pa bolj na defenzivo, potrjena.

Rusija ima veliko več kibernetških zmogljivosti kot Ukrajina, zato si lahko posledično privošči ofenzivno doktrino. Ukrajini primanjkuje strokovnega kadra, osebja, financiranja in drugega, lahko pa se osredotoča na obrambo, kar se kaže v njeni doktrini, zato tudi sodeluje z zasebnimi ter tujimi podjetji. Ukrajinska obrambna kibernetška doktrina izhaja iz potrebe po zaščiti kritične infrastrukture in nacionalne varnosti v času nenehnih kibernetških napadov. Ta država je pogosta tarča kibernetških operacij, ki jih sponzorira Rusija, zato daje prednost odpornosti in obrambi, da bi zaščitila svojo suverenost ter ublažila posledice teh napadov. Nasprotno je ruska ofenzivna kibernetška doktrina usklajena z njeno širšo geopolitično strategijo, saj kibernetške napade uporablja kot orodje za vpliv, motnje in asimetrično vojskovanje. Rusija uporablja kibernetške zmogljivosti za projekcijo moči, destabilizacijo nasprotnikov in doseganje strateških ciljev. Ta razlika kaže potrebo Ukrajine, da se zaščiti kot žrtev napada, Rusija pa uporablja kibernetške zmogljivosti kot orožje za vpliv.

Kibernetško vojskovanje v rusko-ukrajinski vojni je poslabšalo humanitarne krize, saj je bilo usmerjeno na civilno infrastrukturo, kar je povzročilo motnje v osnovnih storitvah, kot so oskrba z elektriko, zdravstveno varstvo in voda. Zaradi kibernetških napadov na ukrajinsko električno omrežje, kot so bili napadi WhisperGate in Industroyer, je pozimi leta 2022 na tisoče ljudi ostalo brez ogrevanja, kar je ogrozilo življenja. Dezinformacijske kampanje tudi krepijo paniko, zmanjšujejo zaupanje in otežujejo humanitarno odzivanje. Napadi, kot je bil WhisperGate, lahko vplivajo na zdravstvene sisteme, ogrožajo podatke o pacientih in zavlačujejo kritično oskrbo. Poleg tega se zaradi uporabe digitalnih platform širi propaganda, kar lahko zmanjšuje prizadevanja za mednarodno pomoč. Ta oblika vojskovanja nesorazmerno vpliva na ranljive skupine prebivalstva, kar povečuje njihovo trpljenje in pogloblja humanitarne izzive v že tako nestabilnem konfliktu.

Tako asimetrično bojevanje je v nasprotju z mednarodnim humanitarnim pravom, saj je usmerjeno v civilno infrastrukturo, ki je bistvena za preživetje, kot so električna omrežja in zdravstveni sistemi. Humanitarno pravo zahteva ločevanje med civilnimi in vojaškimi cilji ter prepoveduje napade, ki povzročajo nesorazmerno škodo civilistom. Kibernetški napadi, ki motijo oskrbo z električno energijo ali vodo, kršijo ta načela, ogrožajo življenja in poslabšujejo humanitarne krize. Težave pri pripisovanju kibernetških napadov otežujejo odgovornost in opozarjajo na pomanjkljivosti pri uporabi mednarodnega humanitarnega prava v digitalni vojni. Te kršitve poudarjajo, da je treba humanitarno pravo nujno prilagoditi za učinkovito obravnavo kibernetških vplivov na civiliste.

S stopnjevanjem kibernetских konfliktov se bo globalno varnostno okolje zelo spremenilo. Konflikti se bodo v prihodnosti stopnjevali, vedno bolj na tej novi fronti vojskovanja, ki bo postala čedalje bolj uničujoča. Glavna težava, ki se pojavlja, je pripisovanje krivde kibernetским napadom. Država bo lahko »napadla« drugo državo, ne da se bo vedelo o krivdi in vpletenosti te države. Meje med akterji, ki jih podpira država, in neodvisnimi akterji bodo vedno bolj zabrisane. Pojavili se bodo tudi organizacije in zasebna podjetja, ki se bodo ukvarjali izključno s kibernetским vojskovanjem, vključno s podjetji za kibernetisko varnost ter z najemniškimi hekerji oziroma hekerskimi plačanci. Tako bo postal mednarodni ekosistem še bolj zapleten.

Prihodnost kibernetского vojskovanja bo zaznamovala večja integracija kibernetских napadov s konvencionalnimi oziroma tradicionalnimi načini vojskovanja. Z napredovanjem tehnologije bodo države in tudi nedržavni akterji razvili še bolj zapletene vrste napadov, ki bodo lahko povzročili veliko škode. Meje med kibernetским in kinetičnim bojevanjem se bodo izbrisale. Kibernetiska orodja se v vojni uporabljajo kot topništvo, omehča se teren in pripravi okolje za tradicionalen kinetični napad. Kibernetisko vojskovanje je predvsem pomembno za predvojno načrtovanje, propagando in demoralizacijo, strateško ciljanje bistvene infrastrukture in drugih tarč ter nadziranje okupiranega območja. V kibernetiskem vojskovanju je treba izpostaviti, da spada pod hibridno vojskovanje, saj poleg vojaških tarč cilja predvsem civiliste. Vojne bodo v prihodnosti še vedno potekale po istem načinu hibridnega vojskovanja (Duguin in Pavlova, 2023, str. 14–15).

Kibernetisko vojskovanje bo v prihodnosti sestavljeno iz novih tehnologij, kot je umetna inteligenca. Do zdaj so napade izvedli posamezniki, ki so morali dopolnjevati svoja orodja za napade. V prihodnosti bodo napadalci za izvajanje kibernetских napadov uporabljali umetno inteligenco, s katero bi lahko avtonomna kibernetiska orodja samodejno izvajala operacije in sproti dopolnjevala svojo programsko opremo, da bi se izognili varnostnim ukrepom. To prilagajanje obrambi bo potekalo brez neposrednega človeškega nadzora, kar bo povečalo hitrost in nevarnost kibernetских konfliktov. Mogoče je tudi, da bo umetna inteligenca podivjala (ang. Rogue AI) in ušla izpod nadzora. Izraz Rogue AI se nanaša na sisteme umetne inteligence, ki delujejo v nasprotju z interesi svojih ustvarjalcev, uporabnikov ali človeštva na splošno. Čeprav so sedanji napadi, kot so goljufije in napadi na infrastrukturo, skrb vzbujajoči, niso edina vrsta grožnje umetne inteligence, na katero se moramo pripraviti. Napadalec bo namestil umetno inteligenco v drugi sistem, da bi ta dosegala njegove cilje, vendar bo ušla izpod nadzora. Ta vrsta umetne inteligence lahko nastane zaradi človeške napake ali tehnoloških omejitev. Zaradi napačne konfiguracije, nepravilnega testiranja modelov in slabega nadzora lahko napačno ravna z občutljivimi podatki ter povzroči veliko škode (AI Team, 2024).

Literatura

1. A10, 2022. *Cyber Warfare: Nation State Sponsored Cyber Attacks*. <https://www.a10networks.com/blog/cyber-warfare-nation-state-sponsored-cyber-attacks/>, 10. december 2024.
2. AI Team, 2024. *Rogue AI is the Future of Cyber Threats*. TrendMicro. https://www.trendmicro.com/en_fi/research/24/h/rogue-ai-part-1.html, 10. december 2024.
3. Bartles, C. K., 2016. *The Gerasimov Doctrine and Russian Non-Linear War*. *Military Review*, 96(1), str. 30–37.
4. Bateman, J., 2022. *Russia's Wartime Cyber Operations in Ukraine: Military Impacts, Influences, and Implications*. *Carnegie Endowment for International Peace*, str. 31–49. <https://carnegieendowment.org/2022/12/16/russia-s-wartime-cyber-operations-in-ukraine-military-impacts-influences-and-implications-pub-88657>, 13. december 2024.
5. Clarke, R. A., 2010. *Cyber War*, HarperCollins.
6. Connel, M., in Vogler, S., 2017. *Russia's Approach to Cyber Warfare*. *CNA Analysis and Solutions*. https://www.cna.org/archive/CNA_Files/pdf/dop-2016-u-014231-1rev.pdf, 12. december 2024.
7. Corera, G., 2023. *Ukraine war: Cyber-teams fight a high-tech war on front lines*. BBC. <https://www.bbc.com/news/world-europe-66686584>, 17. december 2024.
8. CrowdStrike, 2022. *Technical Analysis of the WhisperGate Malicious Bootloader*. <https://www.crowdstrike.com/blog/technical-analysis-of-whispergate-malware/>, 22. november 2024.
9. Cyber Peace Institute, 2022. *Case Study: Viasat*. <https://cyberconflicts.cyberpeaceinstitute.org/law-and-policy/cases/viasat>, 17. december 2024.
10. Duguin, S., Pavlova, P., 2023. *The role of cyber in the Russian war against Ukraine: Its impact and the consequences for the future of armed conflict*. *European Parliament*. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/702594/EXPO_BRI\(2023\)702594_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/702594/EXPO_BRI(2023)702594_EN.pdf), 10. december 2024.
11. ESET, 2022. *Industroyer2: Industroyer reloaded*. <https://www.welivesecurity.com/2022/04/12/industroyer2-industroyer-reloaded/>, 1. december 2024.
12. HeadMind Partners, 2022. *Industroyer 2 : the Russian Cyberattack on Ukraine Infrastructure*. <https://www.headmind.com/industroyer-2/>, 3. november 2024.
13. Lyons, J., 2022. *Data-wiper malware strains surge as Ukraine battles ongoing invasion*. *The Register*. https://www.theregister.com/2022/04/29/wiper_attacks_jump_500_percent/, 22. november 2024.
14. Microsoft, 2022. *Destructive malware targeting Ukrainian organizations*. <https://www.microsoft.com/en-us/security/blog/2022/01/15/destructive-malware-targeting-ukrainian-organizations/>, 10. december 2024.
15. NATO 2030, 2020. *United for the new Era. Analysis and Recommendations of the Reflection Group Appointed by the NATO Secretary General*. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf, 24. november 2024.
16. Page, C., 2022. *US, UK and EU blame Russia for »unacceptable« Viasat cyberattack*. *Techcrunch*. https://techcrunch.com/2022/05/10/russia=-viasat-cyberattack/?guccounter-1&guce_referrer=aHR0cHM6Ly93d3cucXdhbnQuY29tLw&guce_referrer_sig=AQAAAA5wODCUfzch8gg0n1XY6wQXOUYLUpxz8TEvInO6nDGv_Je-w-NN-TGwxP3zqrN9JIT-FNDzMPi2knLXpwyIqzPyJuZ1a7jw75_hTnoW8wSJaJ4mSb5ieFGI-ZEyMkppcX37D5jOCcWoLuJnf80VSdOc-W1nj21wW8LOChfkQ1UFQ, 10. november 2024.
17. Pratt, M. K., posodobljeno 2022. *Cyber attack*. *TechTarget*. <https://www.techtarget.com/searchsecurity/definition/cyber-attack>, 10. december 2024.
18. Rid, T., 2020. *Active Measures: The Secret History of Disinformation and Political Warfare*. Farrar, Straus and Giroux.

19. Sanger, D. E., in Barnes, J. E., 2022. *The Russian cyberwar campaign in Ukraine is unfolding slowly, cautiously.* *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/02/27/us/politics/russia-cyberattacks-ukraine.html>, 10. december 2024.
20. Singer, P. W., in Friedman, A., 2014. *Cybersecurity and cyberwar : what everyone needs to know.* Oxford University Press. <https://www.worldcat.org/title/802324804>, 15. december 2024.
21. Spînu, N., 2020. *Ukraine Cybersecurity Governance Assessment.* Geneva Centre for Security Sector Governance. <https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/UkraineCybersecurityGovernanceAssessment.pdf>, 10. december 2024.
22. The BlackBerry Research and Intelligence Team, 2022. *Threat Thursday: Malware Rebooted - How Industroyer2 Takes Aim at Ukraine Infrastructure.* BlackBerry. <https://blogs.blackberry.com/en/2022/05/threat-thursday-malware-rebooted-how-industroyer2-takes-aim-at-ukraine-infrastructure>, 4. december 2024.
23. Vasequez, C., in Groll, E., 2023. *Satellite hack on eve of Ukraine war was a coordinated, multi-pronged assault.* Cyberscoop. <https://cyberscoop.com/viasat-ka-sat-hack-black-hat/>, 5. december 2024.
24. Viasat, 2022. *KA-SAT Network cyber attack overview.* <https://news.viasat.com/blog/corporate/ka-sat-network-cyber-attack-overview>, 7. november 2024.
25. Wilde, G., 2022. *Cyber Operations in Ukraine: Russia's Unmet Expectations.* Carnegie Endowment for International Peace https://carnegieendowment.org/files/202212-Wilde_RussiaHypotheses-v2.pdf, 10. december 2024.
26. Willett, M., 2022. *The Cyber Dimension of the Russia–Ukraine War.* Survival. https://www.researchgate.net/publication/364176417_The_Cyber_Dimension_of_the_Russia-Ukraine_War, 8. december 2024.

e-mail: vladimir.prebilic@fdv.uni-lj.si

ORCID: 0000-0002-0576-4259

e-mail: patrik.rebrica@gmail.com

Luka Ružičič Červek

DOI: 10.2478/cmc-2024-0031

ANALIZA AKTERJEV UKRAJINSKO- RUSKE VOJNE: PO DVEH LETIH IN POL (FEBRUAR 2022- JULIJ 2024)

ANALYSIS OF THE ACTORS OF THE UKRAINIAN- RUSSIAN WAR: AFTER TWO AND A HALF YEARS (FEBRUARY 2022- JULY 2024)

Povzetek Ukrajinsko-ruska vojna je prvi večji konflikt v Evropi po vojni na Balkanu. Konflikt se odvija od leta 2014 z priključitvijo Krima. Rusija je v napadu februarja 2022 pričakovala hitro in lahko zmago ter pokoritev Ukrajine. Ruske sile so naletale na silovit odpor ukrajinske vojske in civilnega prebivalstva. Ruske sile so bile prisiljene v reorganizacijo in osredotočenje na jugovzhodni del Ukrajine. Agresija je naletela na močen mednarodni odziv in obsodbe, številne države so uvedle sankcije proti Rusiji. Zahodne države z ZDA in EU na čelu pa so podprle Ukrajino z obsežno humanitarno in vojaško pomočjo. Članek analizira konflikt po metodi Birmingham in se osredotoča na ključne akterje v konfliktu. Zaključek povzema analizo o možnosti končanja konflikta in poda strateški razmislek.

Ključne besede *Oboroženi konflikt, Rusija, Ukrajina, denuklearizacija.*

Abstract The Russo-Ukrainian War was the first major conflict in Europe since the Balkan Wars. The conflict has been ongoing since 2014 with the annexation of Crimea. Russia expected a quick and easy victory and the subjugation of Ukraine in its February 2022 attack. Russian forces encountered fierce resistance from the Ukrainian army and civilian population. Russian troops were forced to reorganise and focus on the southeastern part of Ukraine. The aggression was met with a solid international response and condemnation, and many countries imposed sanctions against Russia. Western countries, led by the USA and the EU, supported Ukraine with extensive humanitarian and military assistance. The article analyses the conflict using the Birmingham method and focuses on the key actors. The conclusion summarises the analysis of the possibility of ending the conflict and provides strategic reflection.

Key words *Armed conflict, Russia, Ukraine, denuclearisation.*

Uvod Ukrajinsko-ruska vojna se je pričela 24. februarja 2022 z vpadom ruskih sil v Ukrajino. Navkljub dolgotrajnim pripravam ruske vojske na napad, je bil svet šokiran. Neglede na predhodne izkušnje z ruskim predsednikom, so zahodni politiki z obiski v Kremlju poizkušali spor rešiti po diplomatski poti. Konflikt izhaja še iz leta 2014, ko je Rusija z vojaško intervencijo okupirala Krim in ga kasneje enostransko priključila. Ruske aktivnosti pa se niso končale z zasedbo Krima, temveč so aktivno podpirale separatiste v regijah Luhansk in Donetsk (Masters, 2023).

Napad je bil presenečenje za mnoge svetovne politike, ki niso pričakovali dejanske intervencije. Med tem, ko je svetovna javnost upala na mirno rešitev konflikta, je predsednik Biden in ameriška administracija opozarjala na nevarnost konflikta takoj, ko je Putin pričel s kopičenjem ruskih sil vzdolž ukrajinske vzhodne in severne meje z Belorusijo (Alcaro, 2022).

Ruske oblasti so operacijo poimenovala »posebna vojaška operacija« in napovedale konec v nekaj dneh (Putin, 2022). Dve leti in pol pozneje ukrajinske in ruske sile ostajajo ujete v tistem, kar se je izkazalo za eno največjih kopenskih vojn v Evropi po drugi svetovni vojni s tragičnimi posledicami za Ukrajino in njeno prebivalstvo. Ne selektivno in namensko uničevanje civilnih ciljev je postala osebna izkaznica avtokratskega režima v Moskvi. Med februarjem 2022 in februarjem 2024 je bilo po ocenah Združenih narodov ubitih več kot 30.000 civilnih žrtev (United Nations, 2024). Natančnih podatkov o žrtvah v oboroženih silah ni. Obe strani svoje podatke skrivata, a številke sigurno niso majhne.

Ruska invazija na Ukrajino in hibridna vojna proti državam Zahoda sta že korenito vplivali na mednarodno varnost in mednarodne odnose.

Članek bo analiziral preteklo in sedanje dogajanje v konfliktu med Ukrajino in Rusijo. Preko predhodnih meril, kot so zgodovinske in druge okoliščine ter sedanjega stanja na samem bojišču in širše v mednarodnih odnosih bom prikazati konflikt iz različnih zornih kotov. Iz tega razloga bi rad na samem začetku izpostavil, da obstaja kar nekaj teoretičnih okvirjev, ki jih različni akterji predstavljajo kot opcijo za končanje konflikta.

1 METODOLOGIJA

Z analizo konflikta bom poskušal odgovoriti na naslednja zastavljena vprašanja in prikazati potencialne možnosti za rešitev konflikta: bo Ukrajina uspela konsolidirati svoje sile in premakniti jeziček na tehtnici ter ali se lahko vojna konča v letu 2024?

S pomočjo Birmingham metode za analizo konflikta bomo analiza strokovnih člankov, strokovnih knjig, novinarskih prispevkov ter analiziral podkaste ter strokovnih revij. Članki so bili izbrani na podlagi dogajanja v svetovni politiki in aktivnosti na geopolitičnem parketu (Herbert, 2017). Če pogledamo v preteklost, je podobna bipolarna delitev sveta bila že v času hladne vojne med Združenimi državami

Amerike (ZDA) in Zahodom na eni strani ter Sovjetsko zvezo oz. Varšavskim paktom na drugi. Sama multipolarnost se je preslikala v današnji čas, kjer se bije razmerje moči in na novo postavlja ravnovesje v sami Evropi, kakor tudi globalno.

V ukrajinsko-ruski vojni je agresor Rusija in žrtev Ukrajina, ki jo podpirajo ZDA ter članice NATO in Evropske unije (EU). Pomembnejši akter v tej enačbi so ZDA, ki so v zavezništvu pomemben gradnik varnosti v Evropi. Ta vloga ZDA izhaja iz obdobja po drugi svetovni vojni, ko so se na novo vzpostavljala razmerja moči. Njena vloga še vedno predstavlja zelo pomemben element varnosti in stabilnosti v Evropi ter prispevajo svoj delež, tako vojaško v smislu svojih sil, kakor tudi finančno, v smislu podpore posameznim državam zavezništva. Varnost starega kontinenta, ki jo je zagotavljala ZDA je bila za nekatere države tako samoumevna, da so zmanjšale svoje izdatke za obrambo in se popolnoma naslanjale na ZDA.

1.1 Priročnik za analizo akterjev

Članek se bo osredotočil na eno od štirih dimenzij (profil samega konflikta, vzroki, dimenzija in akterji) analize konflikta, ki bo dal vpogled v konflikt (Herbert, 2017). Za razumevanje strateškega pogleda in razumevanje primera bom uporabil metodo Birmingham, na osnovi katerega bom analiziral komponento akterjev konflikta.

Članek se bo osredotočal na analizo akterjev predvsem kdo so akterji, ki vplivajo na konflikt in mir? Obstajajo različne definicije. Nekateri opredeljujejo akterje kot tiste, ki imajo neposreden ali posreden vpliv na konflikt (npr. borci), vendar ne tistih, na katere konflikt vpliva (npr. žrtve); drugi identifikatorji vključujejo obe skupini. Nekateri razlikujejo med »ključnimi ljudmi« in »več ljudmi« (CDA Collaborative, 2013). »Zainteresirane strani« so primarne, sekundarne in zunanje strani v konfliktu, katerih interes je ohranjanje konflikta in/ali izgradnja miru (Peacebuilding Center, 2013). »Sprte strani« so tiste, ki so neposredno vključene v izvajanje konfliktnih dejanj, medtem ko so tisti, ki sodelujejo v mirovnih dejavnostih »tretje osebe« (Mason in Rychard, 2005). Akterji so lahko lokalni, nacionalni, regionalni ali globalni. Imajo nasprotujoče si interese in morajo sklepati kompromise.

2 ANALIZA UKRAJINSKO-RUSKE VOJNE

Analiza konflikta v Ukrajini je časovno zamejena na obdobje od samega začetka pa do srede leta 2024 in nekako zajema dve in pol leti bojevanja. Analiza se osredotoča predvsem na začetne vzroke in situacijo ter povod za začetek saj sam konflikt še vedno teče analiza oriše začetno situacijo ter možno končanje vojne po osebnem mnenju avtorja.

2.1 Profil samega konflikta

Ruska priključitev Krima 2014 in zasedba vzhodnega dela Ukrajine sta povzročili krizo v mednarodnih odnosih ter v dvostranskem sodelovanju med glavnimi geopolitičnimi akterji. Ruska invazija na Ukrajino je te odnose samo še poslabšala.

Imperialistična čustva, usidrana v Ruski federaciji in predvsem ruski eliti, so sovpadala in podpirala Putinovo ambicijo po širitvi vpliva in nadzora nad nekdanjimi sovjetskimi republikami ter iskanju krivca za »vse« v sovražniku kot je EU, ZDA in NATO. Ukrajina predstavlja eno večjih držav, nastalih na pogorišču bivše Sovjetske zveze, ki se nagiba proti Zahodu. Njen geografski položaj predstavlja »tampon cono« med Zahodom in Rusijo. Vpliv, ki ga Rusija hoče imeti nad Ukrajino, moti ukrajinska težnja po potrditvi identitete, neodvisnosti in vzpostavitvi demokratičnega režima. Odločitev Ukrajincev, da prekinajo vazalni, podrejeni odnos z Rusijo, slednji ni bilo po godu.

Ruska aneksija Krima 2014 ter zasedba vzhoda Ukrajine sta povzročila mednarodno krizo in posledično večjo povezanost zahodnih akterjev. Vpliv Putinovih imperialističnih teženj sovпада z mišljenjem ruske elite in Ruskega imperalizma ter ambicij po širitvi vpliva nad bivšimi republikami sovjetske zveze. Ter iskanje večnega krivca in nasprotnika v EU, ZDA in NATO kot oviro za uresničitev lastnih interesov. Rusko tendenco po nadzoru ovira željo Ukrajine po približevanju zahodu. Slednji ni bilo po godu prekinitev dolgoletnega vazalnega odnosa, ki ga vrši nad bivšimi sovjetskimi republikami.

Vse od prihoda Putina na oblast je Moskva vodila ostro politiko do Ukrajine in Belorusije, ki je temeljila na hipotezi, da sta nacionalni identiteti obeh držav umetni in zato slabotni. Med srečanjem z ameriškim predsednikom Georgeom W. Bushem leta 2008 naj bi Putin pripomnil, da »Ukrajina sploh ni država« (Hahn, 2015). V svojem govoru v ruskem parlamentu je opisal Ruse in Ukrajince »kot eno ljudstvo«. Svoje stališče je podkrepil in opisal v članku z naslovom »O zgodovinski enotnosti Rusov in Ukrajincev«, objavljeno julija 2021 (Putin, 2021). Skliceval se je predvsem na ruske mislece, ki so poudarjali organsko enotnost ruskega imperija in njegovega ljudstva. Razlogi za razdeljenost so po njegovem mnenju v prvi vrsti posledice lastnih napak, ki so bile storjene v različnih obdobjih skozi rusko in sovjetsko zgodovino. Seveda se ne izogne »tujega vmešavanja« oz. namenskega delovanja tistih sil, ki so vedno poskušale spodkopati »našo« enotnost (Putin, 2021). Putin v svojem članku obdela tisočletno zgodovino in sicer vse z namenom prikazati skupno dediščino Rusov, Ukrajincev in Belorusov, ki naj bi bili dediči starodavne Rusije (Kijevski Rusi), največje države v Evropi. Slovanska in druga plemena so združevali en jezik (danes ga imenujemo stara ruščina), gospodarske vezi in moč knezov iz dinastije Rurik (Putin, 2021). Njegovi argumenti, ki krivijo tuje, sovražne elemente, da spodbujajo ukrajinsko identiteto v geopolitičnem boju proti Rusiji, je zgolj ponavljanje teze mnogih njegovih predhodnikov, ki se niso mogli sprijazniti z dejstvom, da so si navadni ljudje prizadevali za avtonomijo od Carja, Sovjetov in od Rusije (Mankoffa, 2022).

Pomen, ki ga Putin in druga ruska elita pripisuje teoriji o rusko-ukrajinsko-beloruske enotnosti, pomaga na nek način razložiti korenine sedanjega konflikta, predvsem razloge zakaj je Moskva pripravljena tvegati popolno vojno na svojih mejah, ko ji niti Ukrajina niti članice NATO niso predstavljale kakršnokoli vojaško grožnjo. To

dokazuje, da se ambicije Moskve ne raztezajo le na preprečitev pridružitve Ukrajine NATO in EU, ampak predvsem na prizadevanje za politično, vojaško in gospodarsko prevlado nad Ukrajino. Teorija, ki jo Putin zagovarja, je prepletena z rusko vojaško strategijo in posledično reševanje konfliktov. Prepričanje Moskve je bilo, da bo na podlagi »zgodovinskih dejstev«, prepričala in dobila podporo dovolj Ukrajincev, ki bi pristali na neko obliko ponovne vključitve v rusko vplivno območje. Kremelj naj bi poznal, a ignoriral analize, ki so kazale na dejstvo, da so bili številni Ukrajinci pripravljeni prijeti za orožje, da bi branili svojo državo pred rusko invazijo. Slednje kaže na rusko aroganco in podcenjevanje nasprotnika (Mankoffa, 2022).

Ukrajinski nacionalizem se je pojavil v 19. stoletju, ko je bila Ukrajina razdeljena med Avstro-Ogrsko in Rusijo. V zahodni Ukrajini je delovala Organizacija ukrajinskih nacionalistov (OUN) Stepana Bandere, ki je med drugo svetovno vojno poskušala ustanoviti marionetno državo pod nemško zaščito. V ruski pripovedi je Bandera postal posebno osovražena osebnost, njegova pripravljenost na sodelovanje z nacisti pa je veljala za dokaz povezave med ukrajinskim nacionalizmom, etničnim čiščenjem in tujo manipulacijo (Motyl, 2010). Tako Putin kot drugi uradniki še danes trdijo, da so ukrajinske vlade po letu 2014 izvajale »banderovsko« politiko čiščenja ruskega vpliva pod vodstvom tujih sponzorjev. Pri tem so na precej izkrivljen način prikazali tragični dogodek, ki se je zgodil 2. maja 2014 v Odesi. Putin v članku opisuje dogodek kot naklepno dejanje, kjer so ukrajinski neonacisti (privrženci Bandere) žive sežigali ljudi ruske nacionalnosti in enak pokol naj bi ponovili na Krimu, v Sevastopolu, Donecku in Lugansku (Putin, 2021). Dogodek v Odesi, kjer je šlo za spopad med ekstremno pro-rusko skupino in pro-ukrajinsko skupino, je tragičen in dokaz kako hitro lahko provokacija uide nadzoru in se sprevrže v krvavo obračunavanje (Gončarenko, 2015).

V tridesetih letih svojega obstoja je Ukrajina naredila ogromen korak pri utrjevanju skupne državljske identitete, ki vključuje večino rusko govorečih prebivalcev v vzhodni in južni Ukrajini. Glede na uporabo jezika, versko pripadnost, etnično samo-identifikacijo in politične poglede, se veliko več ukrajinskih državljanov danes vidi predvsem kot Ukrajince, tudi v delih države, kjer je ruščina še vedno prevladujoči jezik. Relativni uspeh dviga nacionalne zavesti je pospešil ločitev Ukrajine od Rusije, kar je povzročilo zaskrbljenost v Moskvi, da jim zadeve uhajajo izpod nadzora. Ruska prizadevanja, da bi upočasnila premikanje Ukrajine proti zahodu, segajo v prva leta po razpadu Sovjetske zveze. Čeprav je Boris Jelcin sprejel post-sovjetske meje Ukrajine, se je prava dinamika pričela s prihodom Putina na oblast. Leta 2004 se je Kremelj pod taktirko Putina vključil v ukrajinsko volilno politiko z odkrito podporo Viktorju Janukoviču. V predvolilnem boju je bil prozahodni opozicijski kandidat Juščenko zastrupljen v poskusu atentata, za katerega so krivili ruske varnostne službe. Ko so ankete pokazale, da so bili uradni rezultati, ki kažejo tesno zmago Janukoviča, ponarejeni, so množice oranžno oblečenih protestnikov prišle na ulice in zahtevale, da se volitve ponovijo pod mednarodnim nadzorom. Na ponovnih volitvah je zmagal s prepričljivo večino Juščenko. Moskva se je odzvala na zanj tipičen način, z različnimi oblikami političnega in ekonomskega pritiska.

Na naslednji volitvah 2010 so Rusi in Janukovič dobili novo priložnost in zmagali. Janukovič in njegovi podporniki so bili, kljub interesu za ohranitev tesnih vezi z Rusijo, naklonjeni podpisu pridružitvenega sporazuma z Evropsko unijo, kar pa ni bilo po godu Kremlju. Janukovič se je sporazumu odpovedal, kar je sprožilo bes milijonov Ukrajincev in tako imenovano maidansko revolucijo (Kuhn von Burgsdorff, 2015). Na podlagi Putinove zahteve je Janukovič uporabil varnostne sile, ki so brutalno obračunale z demonstranti. Učinek je bil popolnoma nasproten. Demonstracije so se razširile, Janukovič pa je pobegnil v Rusijo. Kot odziv na novo vlado so v krimskem pristanišču Sevastopol izbruhnile pro ruske demonstracije; v nekaj dneh so ruske specialne enote (»mali zeleni možje«) zasedle vladne zgradbe in vojaške objekte po vsem Krimu. Sledila je ruska priključitev Krima. Model uporabljen na Krimu so Rusi neuspešno uporabili še v drugih rusko govorečih predelih Ukrajine. Le v Donetsku in Luhansku je proruskim demonstrantom uspelo prevzeti nadzor nad lokalno upravo in sprožiti upor niso pa izpeljali referendumov (Kuhn von Burgsdorff, 2015). Ob prihodu na oblast je Zelensky zavzel tršo linijo glede sporazuma Minska II. Do konca leta 2021 je napovedal spremembo ali opustitev, če pogajanja ne bodo napredovala. Zelensky je z reformo varnostnih služb začel krhati stebre ruskega vpliva. (Atland, (2024).

Zaradi konflikta v Donbasu se je Rusija soočila z vse večjimi gospodarskimi sankcijami ZDA in Evropske unije, ki so zadušile njeno gospodarstvo. NATO pa se je leta 2016 odzval na poziv držav članic ob ruskih mejah z okrepitvijo svojih vojaških zmogljivosti v Estoniji, Latviji, Litvi, na Poljskem in v Romuniji (Korhonen, 2019).

Putin se je februarja 2022 soočil z vse slabšim varnostnim okoljem in računal, da je Zahod preveč razdeljen in raztresen, da bi se lahko odločno odzval. Tvegala je popolno invazijo. Več mesecev je kopičil vojaške zmogljivosti ob meji z Ukrajino pri tem pa složno z zunanjim ministrom lagal, da nima namena napasti Ukrajine. Invazijo je pričel s 190.000 vojaki, z načrtom, da pokori in »obglavi« Ukrajino v štirih dneh. Putinov govor 21. februarja (Reuters, 2022) in kasnejši nagovor, ki je 24. februarja napovedal začetek ruske »posebne vojaške operacije« (Fisher, 2022), sta dejansko zanikala ukrajinsko identiteto in legitimnosti ukrajinske države. Putin je pohodil mednarodno pogodbo in zavezo, ki jo je dala Rusija ob podpisu sporazuma o denuklearizaciji Ukrajine (Novičić, 2005).

Prestrukturiranje in koncentracija sil na jugovzhodu Ukrajine sta prinesli Rusom določen uspeh, predvsem z zavzetjem Mariupola po več mesecih obleganja. Vojno pa je pripeljalo na ravan prve svetovne vojne za katero je značilno pozicijsko bojevanje, z majhnimi premiki na fronti in velikimi izgubami v ljudstvu in tehniki. Eden večjih premikov je bila osvoboditev regije Harkov na vzhodu Ukrajine. Ukrajinski vojski je v protiofenzivi uspelo osvoboditi 3000 km² teritorija (STA, N1, 2022).

3 AKTERJI V KONFLIKTU

Konflikt je spremenil svetovni red in dal zametke ter povode za novo svetovno ureditev, za kar se zavzema kar nekaj držav. Že nekaj časa se pojavlja nezadovoljstvo z razdelitvijo moči med velikimi akterji, ki krojijo svetovno geopolitiko. V člankih se veliko omenja multipolarna ureditev sveta, kot smo jo že videli v času hladne vojne. V nadaljevanju tega odstavka bom predstavil različne akterje in njihove skrite interese, ki z svojimi dejanji usmerjajo posamezne igralce in si jih dolgoročno podrejajo.

3.1 Ukrajina

Ukrajina in njena prozahodna usmerjenost je igrala važno, a včasih spregledano vlogo v svetovnem varnostnem redu. Danes je država na prvih linijah prenovljenega rivalstva med »velikimi silami«, za katerega mnogi analitiki trdijo, da bo v prihodnjih desetletjih prevladoval v mednarodnih odnosih. Kot rečeno Ukrajinsko-ruski konflikt sega daleč v preteklost. Ruski apetiti po nadvladi nad Ukrajino in njihova »utemeljitev«, ki ne priznava legitimnosti Ukrajini in Ukrajincem, so stalnica tudi danes. Ruska invazija na Ukrajino februarja 2022 je pomenila dramatično stopnjevanje osemletnega konflikta, ki se je začel z rusko aneksijo Krima in je pomenil zgodovinsko prelomnico za evropsko varnost. Med leti 2014 in 2021 je bilo v spopadih v Donbasu ubitih več kot 14.000 ljudi (Masters, 2023). Veliko obrambnih in zunanjepolitičnih analitikov je vojno ocenilo kot veliko strateško napako ruskega predsednika Vladimirja Putina (Masters, 2023).

Ukrajina je bila izjemno pomembna za Sovjetsko zvezo, po številu prebivalcev druga za samo Rusijo. Na njenem ozemlju je bil skoncentrirana velik del kmetijske proizvodnje, obrambne industrije in vojaških enot, vključno s črnomoško floto in nekaj jedrskega arzenala.

Ukrajina je naredila ogromen korak pri utrjevanju skupne državljanske identitete, v katero vključuje večino rusko govorečih prebivalcev v vzhodni in južni Ukrajini. Neodvisna ukrajinska država je postala ključna pri oblikovanju skupne nacionalne identitete prek izobraževanja, uradnega spomina, medijev, zakonodaje in drugih metod. Vse več državljanov se danes vidi predvsem kot Ukrajinci tudi v delu, kjer živi rusko govoreče prebivalstvo. Ločevanje Ukrajine od Rusije je povzročilo zaskrbljenost v Moskvi ter občutek, da jim zadeve uhajajo izpod nadzora in da imajo vse manj možnosti, da bi Ukrajino podredili (Ash idr., 2017).

Od osamosvojitve dalje se je Ukrajina prizadevala oblikovati svojo pot kot suverena država, prozahodno usmerjena se je spogledovala z članstvom v EU in NATO. Vendar se je Kijev boril za uravnoteženje svojih zunanjih odnosov in za premostitev globoke notranje delitve. Bolj nacionalistično, ukrajinsko govoreče prebivalstvo v zahodnih delih države je na splošno podpiralo večjo integracijo z Evropo, medtem ko se je po večini rusko govoreča skupnost na vzhodu zavzela za tesnejše vezi z Rusijo (Ash idr., 2017).

3.2 Ruska federacija

Ruska povezanost z Ukrajino ima globoke kulturne, gospodarske in politične vezi in v mnogih pogledih je Ukrajina za Ruse osrednja v identiteti, ki jo povezujejo družinske vezi, ruska diaspora, super sila, Krim, gospodarstvo in energija ter nenazadnje politični premiki. Naroda se skozi zgodovino močno prepletata in danes v Ukrajini živi skoraj osem milijonov Rusov (Masters, 2023). Odcepitev Ukrajine in njeno usmerjenost proti zahodu so mnogi ruski politiki dojemali kot veliko napako, zaradi katere Rusija ne bo več super sila in bo izgubila na mednarodnem ugledu. Na Krimu živi veliko Rusov in s pristaniščem Sevastopol, pomorsko bazo ruske črnomorske flote, predstavlja strateški pomen za Rusijo. Rusija si je na vsak način prizadevala obdržati svoj politični vpliv v Ukrajini in po vsej nekdanji Sovjetski zvezi. Aktivno se je vmešala v ukrajinsko politiko in volitve (Kuhn von Burgsdorff, 2015).

Usmerjenost Ukrajine proti EU so v letu 2013 dvignile napetosti v odnosih z Rusijo, ki so jo sprožili protesti po vsej državi, znani kot maidanska revolucija. Putin je proteste opredelil kot »fašistični državni udar« (retorika, ki jo že dlje časa uporablja za ukrajinske nacionaliste) ter odredil prikrito invazijo na Krim, ki jo je pozneje utemeljil kot reševalno akcijo (Masters, 2023).

Od prihoda Putina na oblast je ruska vlada stopila na pot imperialistične zunanje politike, katere namen je strmoglavljenje ključnih elementov mednarodnega reda, ki ne ustrezajo ruskim interesom. Putin pravi, da je vojna z Ukrajino del širšega boja proti zahodnim silam, za katere trdi, da nameravajo uničiti Rusijo. Imperialistične težnje in februarški napad ni prišel kar naenkrat, kazale so se skozi različna dejanja in ukrepe ruske politike, kot na primer ruska invazija na Ukrajino in priključitev Krima leta 2014, njeno vojaško posredovanje v Siriji, leta prizadevanj za uporabo obveščevalnih podatkov in kibernetских zmogljivosti za destabilizacijo svojih sosed ter odkrita prizadevanja za spodkopavanje domačih demokratičnih procesov ter širše v Evropi in Srednji Aziji (O'Rourke, 2023).

Nekateri strokovnjaki ocenjujejo, da je morda najpomembnejši dejavnik za Putinovo obnašanje njegov strah, da se bo Ukrajina še naprej razvijala v sodobno demokracijo zahodnega sloga, ki bi neodvrtljivo spodkopala njegov avtorski režim ter s tem izničila njegove težnje po obnovitvi ruskega vpliva v vzhodni Evropi. Z destabilizacijo Ukrajine in gospodarskim kolapsom bi Ukrajina postala nezanimiva za vlagatelje (Masters, 2023).

3.3 Združene države Amerike

Ruska invazija na Ukrajino februarja 2022 je razumljivo povzročila silovit odziv in mednarodno podporo Kijevu. Združene države so bile v ospredju tega prizadevanj. Mnogo pred agresijo so ZDA in zaveznice opozarjale na nevarnost kopičenja ruskih sil ob meji z Ukrajino in opozarjale Moskvo na posledice vojaškega posega. Od samega napada naprej pa so ZDA prevzele vodilno vlogo pri zagotavljanju vojaške

in gospodarske pomoči Ukrajini. Obenem pa so stopnjevale diplomatski pritisk na Rusijo in z uvedbo sankcij poizkušale destabilizirati rusko gospodarstvo.

ZDA imajo poleg »obrambe demokracije« ali »obrambe liberalnega reda« še svoje strateške interese in cilje. Po eni strani ZDA ne morejo tolerirati ruske agresije v Ukrajini, ker bo le spodbudila njene nadaljnje ekspanzionistične težnje. V kolikor ne bo ustreznega odziva, bi lahko Putin nadaljeval svoj »pohod« naprej v Ukrajino in ogrozil zaveznice v NATO. Po drugi strani pa se ukrajinska vojna ne povezuje zgolj z Rusijo, temveč tudi z drugimi akterji (zlasti Kitajsko) oz. avtokratskimi režimi, ki bi ob ne ukrepanju ZDA lahko videli signal, da se lahko brez sankcij polastijo ozemlja drugih držav (Shiffrinson, 2022).

Gledano iz drugega zornega kota ZDA z angažiranjem v Ukrajini branijo tako imenovani »liberalni mednarodni red«. Državni sekretar Antony Blinken zatrjuje, da je »mednarodni red, ki temelji na pravilih in je ključnega pomena za ohranjanje miru in varnosti na preizkušnji zaradi ne izzvane in neupravičene invazije Rusije na Ukrajino« (Shiffrinson, 2022). Vključenost v konflikt je nujna saj gre za dejstvo, da se v tem primeru soočamo z državo, ki je revanšistična in ki želi razširiti svoje ozemlje iz ideoloških razlogov ter želi končati ameriško prisotnost v Evropi, ki želi uničiti Evropsko unijo, ki želi spodkopati NATO (Shiffrinson, 2022).

3.4 NATO in države zaveznice

Nekateri zahodni analitiki vidijo rusko invazijo leta 2022 kot vrhunec vse večje zamere Kremlja do NATO širitve v nekdanjo sovjetsko vplivno sfero. Ruski voditelji, vključno s Putinom, trdijo, da so ZDA in NATO večkrat kršili obljube, ki so jih dali v začetku devetdesetih let, da zavezništva ne bodo širili v nekdanji sovjetski blok (Masters, 2023). Gre za obljubo, ki naj bi jo dal zunanji ministra James A. Baker Gorbačovu ustno ob pogovorih o združitvi Nemčije. Pogodba o združitvi Nemčije iz leta 1990 sploh ni izrecno omenjala Natovih pravic zunaj Nemčije (Masters, 2022).

Ukrajinsko sodelovanje se je kljub ruskemu nasprotovanju krepilo vse do invazije februarja 2022. V sodelovanju z NATO je Ukrajina izvajala vojaške vaje in postala leta 2020 ena izmed šestih partneric s posebnim statusom. Kijev je potrdil svoj cilj, da bo sčasoma pridobil polno članstvo v NATO.

V tednih pred invazije, je Rusija postavljala varnostne zahteve ZDA in NATO, da prenehajo širiti zavezništvo, da pridobijo rusko soglasje za nekatere NATO napotitve ter odstranijo ameriško jedrsko orožje iz Evrope. Voditelji zavezništva so relativno mirno reagirali na ruske zahteve in odgovorili, da so odprti za novo diplomacijo, vendar niso želeli razpravljati o zapiranju NATO vrat novim članicam (Masters, 2023).

3.5 EU in države članice

Napad Rusije na Ukrajino predstavlja za Evropsko unijo točko preloma v evropski politiki, varnosti in gospodarstvu v odnosu do Ruske federacije. Pred začetkom konflikta je Kremelj svoje zahteve po preoblikovanju evropske varnostne strukture predstavil predvsem Združenim državam, pri tem pa je Evropsko unijo (EU) nekoliko postavil v ozadje (ignoriral), zgolj kot partnerja Washingtona. Ukrajino pa je Putin označil za zgrešeno državo brez zgodovine, ki jo zahod uporablja kot sredstvo za proti rusko kampanjo. Vojna je prinesla globoko spremembo, ne le v odnosih med EU in Rusijo, ampak tudi v preoblikovanju položaja Ukrajine v zapletenem okolju evropske politike.

Od začetka 2010-ih so znanstveniki postajali vedno bolj pesimistični glede stanja odnosov, ki so se ob aneksiji Krima 2014, še poslabšali. Marko Siddi navaja Forsberga in Haukkala, ki sta opisala ta odnose med EU in Rusijo kot »partnerstvo, ki je spodletelo« (Siddi, 2022).

Vojna v Ukrajini je močno vplivala na Evropsko unijo ter povzročila val sočutja in solidarnosti. EU je Ukrajini zagotovila znatno gospodarsko podporo, od katere je bilo leta 2022 in 2023 izplačanih 40 milijard evrov. Poleg tega je EU sprejela 4 milijone ukrajinskih beguncev. Pričela so se pogajanja za vstop Ukrajine in Moldavije v skupnost (Siddi, 2022) ter uvedla zelo ostre sankcije proti Rusiji. Vojna v Ukrajini predstavlja za EU novo dodatno krizo ob nenehnih izzivih, krizi v evro območju, vprašanju migrantov, Brexitu in njegovih posledicah ter nenazadnje pandemiji COVID-19 (Lefebvre, 2023).

3.6 Kitajska

Prvi odziv Pekinga na rusko invazijo na Ukrajino je bil, da so ob pričakovanju lahke ruske zmage odložili evakuacijo kitajskih državljanov iz Ukrajine. Kitajsko vodstvo je očitno precenilo Putinovo sposobnost natančne ocene situacije. Ko se je konflikt podaljševal ter stopnjeval in je Kitajska videla odziv mednarodne javnosti, je uvidela napačno oceno in revidirala svoje stališče. Priznanje te začetne precenjenosti je verjetno vplivalo na kasnejše diplomatske in strateške odločitve Kitajske glede njenega stališča do vojne v Ukrajini (Bachulska in Leonard, 2023).

V razpravah na Kitajskem sta opazni dve smeri: prva se nanaša na očitno nezadovoljstvo z rusko taktiko, zlasti z njihovo slabo vojaško izvedbo, pri čemer mnogi kitajski intelektualci menijo, da Rusija ne zasluži več statusa velike sile; druga pa, da vidijo v kitajskem povezovanju z Rusijo strateško usmeritev za preoblikovanja mednarodnega reda, ki ga vodi ZDA z namenom zagotoviti varno okolje za avtokracije in preživetje njunih režimov (Bachulska in Leonard, 2023).

Skupna vizija post-zahodnega svetovnega reda predstavlja ključen element skupnega mednarodnega programa Kitajske in Rusije. Obe državi si prizadevata zmanjšati hegemonistični vpliv ZDA, kar imenujeta »demokratizacija mednarodnih odnosov«.

in ustvarjanje »še bolj uspešnega, stabilnega in poštenega sveta« (Bachulska in Leonard, 2023).

Kitajska ne vidi Ukrajine kot pomembnega neodvisnega igralca v konfliktu, kar podpira prepričanje, da se lokalna vojna med Rusijo in Ukraino spreminja v »proxy« boj med Ameriko in Kitajsko. Kitajska ne prikazuje Rusije kot kršiteljico načel suverenosti, temveč poudarja »zapleteno zgodovino« med Rusijo in Ukraino, s čimer legitimira stališče Moskve in implicira, da ima Rusija »legitimne varnostne interese« v Ukrajini (Bachulska in Leonard, 2023).

3.7 Iran

Ukrajinsko-ruska vojna ima daljnosežne posledice za Iran tako na regionalni kot mednarodni ravni. Globalno je konflikt vplival na pogajanja med Iranom in P5+1 (Kitajska, Francija, Nemčija, Rusija, Združeno kraljestvo in Združene države) glede JCPOA (*Joint Comprehensive Plan of Action*).

Iransko pro-rusko stališče do ukrajinsko-ruske vojne je dodatno zaostriло njegove odnose z Zahodom, zlasti ob ugotovitvah, da Iran izdatno z orožjem podpira Rusijo z brezpilotnimi letali in drugim strelivom. Iran je izkoristil umik ruskih sil iz Sirije ter zapolnil nastalo praznino in povečal svojo prisotnost ter vpliv na režim glede ugodnih priložnosti, kot je zagotavljanje gradbenih pogodb in pravic do raziskovanja sirskih mineralnih rudnikov in naftnih polj, skratka gospodarsko korist od svoje prisotnosti v Siriji (Mahmoudian, 2022).

3.8 Severna Koreja

Ukrajinsko-ruska vojna ima precejšen vpliv na Korejski polotok, zlasti na Severno Korejo, ki je iz tragičnih izkušenj Ukrajine in Rusije potegnila pomembne nauke. Ukrajina je bila napadena po tem ko se je odrekla jedrskemu orožju v zameno za mednarodno zagotovljeno varnost, kar je utrdilo odločenost Severne Koreje, da nikoli ne bo odstopila od svojih jedrskih orožij (Hamaza, 2023). Po začetku vojne je Rusija vzpostavila tesno diplomatsko in vojaško sodelovanje s Severno Korejo. Severna Koreje pomaga Rusiji z orožjem, raketami in artilerijskim strelivom, ki so ga slednji v ogromnih količinah uporabljali v napadih na ukrajinska mesta, poročajo mediji ko sta CNN (London, 2024) in RFE/RL (Radio Free Europe/Radio Liberty) (RFE/RL, 2024), pri čemer se sklicujejo na izsledke ukrajinskih forenzikov in uradne informacije Pentagona (Work, 2023).

3.9 Drugi

Tu moramo omeniti tako imenovani post-sovjetski jug, skupek držav Kavkaza in Srednje Azije, med katere uvrščamo Armenijo, Azerbajdžan, Gruzijo, Kazahstan, Kirgizistan, Tadžikistan, Uzbekistan in Turkmenistan. Države, ki so bile primarno vezane na Rusijo, se danes soočajo z izzivom kako zaobiti Rusijo in krepiti politične in gospodarske vezi z Zahodom (Souleimanov in Fedorov, 2023). Uradno nobena od njih ne podpira ruskega posredovanja. Na zasedanju Generalne skupščine so se pri

obsodbi ruske invazije bodisi vzdržali ali pa se glasovanja niso udeležili. Invazija je prisilila Rusijo, da v izogib sankcijam poišče alternativne oskrbovalne poti. Vse so novo gospodarsko okolje izkoristile za uresničevanje svojih interesov ter povečale svojo blagovno menjavo z Rusijo. Dobava »prepovedanega blaga« je tem državam prinesla milijarde dolarjev gotovine (Souleimanov in Fedorov, 2023).

4 ANALIZA AKTERJEV

Razloge za konflikt moramo vsekakor iskati v zgodovinskih dejstvih in odnosu dveh narodov skozi stoletja.

Negacija obstoja naroda ter izničenje legitimnosti države je presedan sodobne družbe. Putin je v članku »O zgodovinski enotnosti Rusov in Ukrajincev«, podrobno opisal svoj pogled (Putin, 2021). Po njem je sedanja ukrajinska država stvaritev Sovjetske zveze in bi jo bilo treba preimenovati po njenem domnevnem »avtorju in arhitektu«, boljševiškem voditelju Vladimir Iliču Leninu. Razpoka, ki deli ukrajinski in ruski narod predstavlja umetno delitev enega zgodovinskega in duhovnega prostora. Razloge za to vidi v prvi vrsti kot posledice lastnih napak, ki so bile storjene v različnih obdobjih, ko je Hruščev prenesel Krim pod ukrajinsko upravo in Jelcin dal soglasje k ukrajinski osamosvojitvi. Seveda se ne izogne »tujega vmešavanja« oz. namenskega delovanja tistih sil, ki so vedno skušale spodkopati »našo« enotnost (Putin, 2021). Putin v svojem članku obdela tisočletno zgodovino in sicer vse z namenom prikazati skupno dediščino Rusov, Ukrajincev in Belorusov (Putin, 2021).

Zanikanje ukrajinske identitete in trditve, da je želja Ukrajine, da se odtrga od ruskega vpliva, posledica »zunanjih sil«, niso le ruske »govorice«, ampak trditve, ki jim verjamejo Putin sam in ruska elita.

Konflikt v Ukrajini je konec februarja vstopil v tretje koledarsko leto. Frontne črte se v zadnjih nekaj mesecih skorajda niso premaknile. Kaj lahko pričakujemo v prihodnosti?

Barbara Zanchetta meni, da so obeti za konec vojne v Ukrajini precej slabi. Razmere na bojišču ostajajo negotove in nespremenjene, ni preboja na nobeni strani. Bolj kot kdaj koli prej je izid odvisen od političnih odločitev, sprejetih kilometre stran od središča konflikta – v Washingtonu in Bruslju. Enotnost Zahoda počasi popušča in niha. Podobno je v ZDA, paket obrambne pomoči je lani za nekaj časa obtičal v kongresu, kjer so Republikanci izsiljevali Predsednika Bidna z nesmiselnimi zahtevami. V Evropi gospodarsko pomoč ovira porursko usmerjeni Orban. Oklevanje v zahodnih prestolnicah je opogumilo Putina, ki se čuti močnejšega. Njegovi nedavni javni nastopi in kljubovalne izjave, da bo okrepil napade na Ukrajino, kažejo dolgoročno usmerjenost Rusije. Odločitev EU, da začne pogajanja o članstvu z Ukrajino in Moldavijo, je več kot le simbolična. To implicitno pomeni nadaljnjo podporo Kijevu, saj bi bila prihodnost Ukrajine v EU nemogoča s popolno zmago Rusije. Vprašanje je, kaj se bo zgodilo v Washingtonu z novo administracijo. Obseg

vojaški operacij v Ukrajini je odvisen od podpore zahoda, sooča pa se z pomankanja vojakov, ki jih skušajo pridobiti med tistimi, ki so v začetku vojne zapustili Ukrajino ali pa se kot tujci prostovoljno vključijo v obrambo države. Predvidevamo, da se bo vojna vlekla v leto 2025, dejstvo pa je, da vojna ne more trajati v nedogled. V oklevanje zahoda, ki gre v korist Rusiji, je videti težnjo po mirovnem pogajanju, ki ga obe strani za zdaj še naprej zavračata (BBC, 2023).

Michael Clarke poudarja, da ruska invazija na Ukrajino leta 2022 predstavlja vrnitev vojne velikih razmer na evropsko celino. Potek konflikta leta 2023 je zaznamovalo dejstvo, da se je vrnila tudi vojna industrija, ki je postala prednostna veja v marsikateri državi. Ruski obrambni proračun se je od leta 2021 potrojil in bo prihodnje leto znašal 30% državnega proračuna. Leto 2024 bo pokazalo, ali so Rusija in njeni podporniki in dobavitelji v Severni Koreji in Iranu ali Ukrajina in njeni zahodni zavezniki sposobni in pripravljeni izpolniti zahteve vojne. Kljub majhnim spremembam na terenu se nobena od strani ni sprijaznila z dejstvom, vsaka na svoj način poskuša prevzeti strateške pobude. Rusi bodo verjetno poskušali ponovno prodreti po celotni fronti, da bi zavarovali regijo Donbasa. Ukrajina pa bo verjetno poskušala izkoristiti uspeh, ki ga je dosegla pri ponovni vzpostavitvi nadzora nad zahodnim delom Črnega morja in svojim vitalnim trgovskim koridorjem do Bosporja. Kijev bo verjetno tudi poskušal ruskim napadalcem pripraviti več vojaških presenečenj, da bi jih na nekaterih območjih spravil iz ravnovesja. Clark meni, da bo leto 2024 leto konsolidacije tako za Kijev kot za Moskvo. Rusija nima opreme in ne usposobljenih enot za začetek strateške ofenzive in jih tudi ne bo imela pred pomladjo 2025. Medtem pa Ukrajina potrebuje zahodne finance in vojaško podporo, da jo obdrži v vojni v naslednjem letu, medtem ko tudi sama gradi svoje notranje zmogljivosti, da ustvari pogoje za vrsto osvobodilnih ofenziv v prihodnosti. Vojaški potek vojne leta 2024 se bo bolj kot v Avdiivki, Tokmaku, Kramatorsku ali katerem koli od bojišč na fronti določal v Moskvi, Kijevu, Washingtonu, Bruslju, Pekingu, Teheranu in Pjongjangu (BBC, 2023).

General Ben Hodges, nekdanji poveljnik sil ZDA v Evropi ocenjuje, da Rusija nima potrebnih zmogljivosti, da bi zasedla Ukrajino, zato bo usmerila vse sile, da obdrži to, kar trenutno zaseda ter izkoristila čas za konsolidacijo svoje obrambe. Pri tem bo nadaljevala s politiko dezinformacij in destabilizacije ukrajinskih odnosov z zavezniki z namenom zmanjšanja zahodne podpore Ukrajini. General Hodges poudarja, da je to za Ukrajino boj za preživetje in da ne smejo pokazati šibkosti oz. neodločnosti, ki bi jih Rusija izkoristila in jim zadala nepopravljiv udarec. Zaradi notranjih težav ZDA pri zagotavljanju pomoči Ukrajini je več evropskih držav povečalo pomoč. Predvidevanja, da bodo ZDA v začetku 2024 rešila notranje težave in ponovno potrdile sveženj pomoči, ki je bil v kongresu odložen decembra 2023, so se izkazala za točna. Hodges predvideva, da bo Ukrajina v prihodnjih mesecih naredila naslednje, ko se bo pripravljala na ponovno prevzemanje pobude:

- ponovno sestaviti enote, izčrpane od mesecev bojev, ki bodo potrebne za ponovno ofenzivo,
- izboljšati sistem zaposlovanja v Ukrajini, da bi povečali razpoložljivo delovno silo,
- povečanje proizvodnje streliva in orožja,
- izboljšati svojo sposobnost delovanja proti močnim ruskim zmogljivostim elektronskega bojevanja motenje, prestrezanje, lociranja.

Pričakovanja, da bo do začetka poletja Ukrajina prvič lahko uporabila ameriška bojna letala F16, s katerimi bo izboljšala svojo sposobnost boja proti ruskim letalom in okrepila lastno zračno obrambo, se niso uresničila. Strateško najpomembnejši del Ukrajine, ki ostaja zaseden s strani Rusije, je Krim. V zadnjem obdobju in sigurno bo tako tudi naprej, je Ukrajina stopnjevala napade na ruska oporišča in pristanišča na Krimu. To so že dokazali z raketami Storm Shadow, ki jih je zagotovilo Velika Britanija, prisilili so poveljnika črnomoške flote, da je glavnino svoje flote umaknil iz Sevastopola. Ukrajina seveda nima neomejenih virov, primanjkuje ji predvsem topniškega streliva in preciznega orožja velikega dosega. Toda ruski vojaki so v slabšem stanju. Vojna je preizkus volje in preizkus logistike. Ruski logistični sistem je krhek in pod stalnim pritiskom Ukrajine (BBC, 2023).

Sklep Številni opazovalci v prihodnjih mesecih vidijo malo možnosti za diplomatsko resolucijo in namesto tega priznavajo možnost nevarnega stopnjevanja, kar bi morda lahko vključevalo rusko uporabo jedrskega orožja. Vojna je pospešila prizadevanje Ukrajine, da se pridruži zahodnim političnim blokom, vključno z Evropsko unijo (EU) in Organizacijo Severnoatlantske pogodbe (NATO) (Masters, 2023). Predvidevanje kako se bo konflikt nadaljeval in predvsem kaj je potrebno narediti iz strani zahoda je nevhvalno. Za uresničitev zastavljenih ciljev in interesov Ukrajine ter njene suverenosti je potrebna močna dostojanstvena drža in pomoč zahoda ter odločen odziv. Putin razume samo jezik moči.

Vojna v Ukrajini je trenutno v slepi ulici. Človeške izgube na obeh straneh so ogromne, možnosti za velik vojaški napredek na katerikoli strani pa se zmanjšujejo. Od svojega obsežnega posredovanja februarja 2022 je Rusija večkrat revidirala svoje strateške cilje, vendar še ne kaže, da bi si prizadevala za diplomatsko rešitev. Ukrajina je pripravila mirovni predlog, ki je pridobil mednarodno podporo, vendar ga je Rusija odločno zavrnila. Ukrajinski predlog vztraja pri ponovni kontroli vseh okupiranih ozemelj vključno s Krimom, odgovornost storilcev, zaščita oskrbe z energijo in hrano ter izpustitev vseh zapornikov. Izgleda, da sta Rusija in Ukrajina pripravljeni nadaljevati vojno, ne glede na dejstvo, da so možnosti za popolno vojaško zmago vse manj verjetne.

Zanesljivo lahko odgovorim na drugo vprašanje, da se vojna ne bo končala v letu 2024. Med tem pa je prvo vprašanje večji problem. Ukrajina se upira in parira Rusom z dobro strategijo, inovativnostjo ter ob izdatni podpori Zahoda v orožju in financah. Sodobni oborožitveni sistem omogoča Ukrajincem, da se spopadajo z ruskimi

silami. Uničevanje poveljniških mest, skladišč in oskrbovalnih poti s preciznimi raketami in artilerijskimi izstrelki je Rusom zadalo velik udarec. Gen Hodges v svoji analizi predvideva da bo dobava letal F-16 predstavljala prelomno točko v spopadu. Sodobna letala, ki lahko parirajo ruskim, pomenijo prevlado v zračnem prostoru, kar pa je odločilnega pomena v vojaškem konfliktu.

Nenazadnje se moramo zavedati, da se Ukrajina bori za svoj obstoj in v vojno vlaga vse kar ima, medtem ko se Putin bori za uresničitev svojih imperialističnih načrtov (in morda danes tudi za svoj obstoj). Ruski narod ne vidi nekega posebnega smisla v vojni, saj ne potrebuje Ukrajine za svoje preživetje. Podpora vojni med Rusi je bila evidentna med pohodom Wagnerja na Moskvo (podpora prebivalstva), ko praktično ni bilo nikogar, ki bi jih zaustavil. Pustimo kaj se je kasneje zgodilo s Prigožhinom (Dixon, Belton, 2023), ki za razliko od drugih nasprotnikov Putina ni padel iz sedmega nadstropja (24ur.com, 2024), ampak je umrl v sestrelitvi njegovega letala nad Rusijo.

Zelo pogosto se vračamo k začetni točki tega konflikta, kaj so razlogi in njen zgodovinski pomen ter ideologija, ki kroji in usmerja potek konflikta. Ruski predsednik Vladimir Putin zanika obstoj Ukrajine, kot samostojne države. Vladi, ki jo zavajajo lastne dezinformacije ter fantazije o zavzetju ozemlja se pogosto zgodi, da sprejema napačne odločitve in odstopi od strateško zastavljenih ciljev. Ukrajina se neomajno drži svojih idealov o samostojnosti in neodvisnosti. Prebivalstvo je pokazalo, da niso pripravljeni dati svobode in suverenosti in se podrediti Ruski federaciji. Vojna v Ukrajini je le eden od mnogih primerov konfliktov, ki se nadaljuje ne zaradi strateških dilem ampak zaradi dejstva, da se jim zdi premirje trenutno nesprejemljivo.

Vojne trajajo dolgo časa, kompromisi padejo na treh strateških področjih. Blattman Cristopher je v svojem eseju govoril zakaj vojne trajajo toliko čas. Povprečno so vojne trajale 3-5 mesecev. Dotakne se tudi dejstva, da je vojna najbolj grozna oblika reševanja konflikta ali spora in sledi realizacija ter rast stroškov, ki prisilijo eno od sprtih strani k pogajanjem, ki res da reši in prekine oborožene spopade a iz zgodovine lahko razberemo, da po podpisanih sporazumih ni vedno srečnega konca za posamezno državo, npr. v Bosni in Hercegovini (Blattman, 2022).

Ko pride do okoliščin, ko voditelji spoznajo, da je njihova zmaga izpostavljena riziku in postaja vse bolj evidentno, da je njihov položaj ogrožen ter da, kot voditelji nimajo jasnega občutka svoje moči ter moči svojega sovražnika in se bojijo, da se bodo prednosti njihovih nasprotnikov okrepile posežejo po ekstremnih ukrepih. Ta dinamika in razmerja se počasi kaže v vojni v Ukrajini.

Trije razlogi zakaj bo vojna trajala dalj časa:

1. Prvi razlog je pri voditeljih, ki se bojijo da negativen konec vojne v njihovem pogledu pomeni konec njihovega vladanja. Če Putin verjame, da izguba vojne pomeni konec njegovega režima ima spodbudo in motivacijo, da bo vojno nadaljeval do »svojega bridkega konca«.
2. V razkritju realne moči na začetku vojne v Ukrajini se je dobro videlo, kakšna je bila percepcija zahoda o moči Rusije in predvsem ruskih oboroženih sil. Na primeru Ukrajine lahko vidimo v času pred spopadom veliko moč Rusije in nemoč Ukrajine, kar pa se je v realnosti pokazalo za veliko večjo moč od pričakovane Ukrajine in manjšo Rusije. Odpira se pa vprašanje ali lahko Ukrajinske sile zdržijo tako velik pritisk dolgoročno in preženejo Ruske sile iz države?
3. Zaradi negotovosti zime, podpore Evrope ter ZDA z novo administracijo z denarnimi sredstvi ter vojaško operemo ter na drugi strani dodatne mobilizacije ruskih moč in aktivna vključitev severne Koreje v oborožen spopad, odpirajo več vprašanj kot lahko dobimo odgovorov. Taka negotovost težko prinese podpis sporazuma in mir.

Rešitev konflikta bo v nadaljevanju predstavljala moj osebni pogled, pogled na pretekle dogodke in možnosti za rešitev konflikta. Na začetku članka sem si zadal hipotezo »da se bo konflikt med Ukrajino in Rusijo končal z prevlado Ukrajine ter potiskom ruskih sil iz zasedenega ozemlja« ter zastavil vprašanja: ali bo Ukrajina uspela konsolidirati svoje sile in premakniti jeziček na tehtnici in ali se lahko vojna konča v letu 2025?

Ukrajinsko-ruska vojna je vojna izčrpavanja. Svetovna javnost, mediji in akademski svet se sprašuje kako se bo konflikt končal? Pojavlja se težnja po čim hitrejšem končanju konflikta in sprejetju mirovnega sporazuma po diplomatski poti, rešitev, ki pomeni prekinitev spopadov, normalizacijo razmer ter končanje nesmiselne vojne. Postavlja pa se vprašanje kakšne bo sporazum in kakšne pa bodo posledice tega sporazuma? V začetku devetdeseti se je na področju bivše Jugoslavije odvijalo vrsta oboroženih spopadov, v Bosni in Hercegovini je potekala grozna vojna z genocidom, da bi vojno končali so pod okriljem ZDA sprte strani sprejele Daytonski sporazumu. Zadnjih 30 let v BiH spremljamo med etnične spore in državo v krču preteklosti. Ali je bil Daytonski sporazum dolgoročno vzdržan, ali le obliž za de eskalacijo Konflikta? Sam bi si želel prekinitev spopada in dati Ukrajincem možnost nadaljnega razvoja in odločanja o lastni prihodnosti in teritoriju. Nisem pa za podpis sporazuma po načelu, da se sporazume podpiše samo, da se nekaj podpiše, kjer bo Rusija obdržala okupirano obočje ter z vplivom nadzirala stagnacijo in »umiranje« Ukrajine.

Literatura

1. 24ur.com, 2022. Putinovi kritiki, ki so skočili skozi okno, in sumljive smrti ruskih poslovnežev. <https://www.24ur.com/novice/tujina/ruski-oligarhi.html>, 10. januar 2024.
2. Alcaro, R., 2022. *The Return of US Leadership in Europe: Biden and the Russia Crisis*. IAI Commentaries, 4. <https://www.iai.it/sites/default/files/iaicom2204.pdf>, 17. januar 2024.
3. Ash, T., Gunn, J. F., Iough, J., Lutsevych, O., Nixey, J., Sherr, J., in Wolczuk, K., 2017. *The struggle for Ukraine*. London: Chatham House. <https://www.politico.eu/wp-content/uploads/2017/10/TheStruggleforUkraine.pdf>, 5. januar 2024.
4. Atland, K., 2024. War, diplomacy, and more war: why did the Minsk agreements fail?. *International Politics*, 1-21. <https://link.springer.com/article/10.1057/s41311-024-00637-x>, 5. januar 2024.
5. Bachulska, A., and Leonard, M., 2023. *China And Ukraine: The Chinese Debate About Russia's War And Its Meaning For The World*. European Council on Foreign Relations. <http://www.jstor.org/stable/resrep52064>, 9. januar 2024.
6. BBC News, 2023. Ukrajina v zemljevidih: Sledenje vojni z Rusijo. <https://www.bbc.com/news/world-europe-60506682>, 24. december 2023.
7. BBC, 2023. Ukraine war: Three ways the conflict could go in 2024. <https://www.bbc.com/news/world-europe-67760067>, 30. december 2023.
8. Blattman, C., 2022. *The Hard Truth About Long Wars*. Foreign Affairs. <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/hard-truth-about-long-wars>, 9. januar 2024.
9. Dixon, R., in Belton, C., 2023. Kremlin dismisses as 'lies' speculation linking it to Prigozhin's death. *The Washington Post*, NA-NA. <https://go.gale.com/ps/i.do?id=GALE%7CA762157812&sid=googleScholar&v=2.1&it=r&linkaccess=abs&issn=01908286&p=AONE&sw=w&userGroupName=anon%7Ea95d-8c91&aty=open-web-entry>, 8. december 2023.
10. CDA Collaborative, 2013. *Reflecting on peace practice: Participant training manual*. Cambridge, MA: CDA Collaborative Learning Projects. <https://www.cdacollaborative.org/wp-content/uploads/2017/01/Reflecting-on-Peace-Practice-RPP-Basics-A-Resource-Manual.pdf>, 10. januar 2024.
11. Fisher, M., 2022. Putin's Case for War, Annotated. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/02/24/world/europe/putin-ukraine-speech.html>, 5. januar 2024.
12. Gardner, F., 2023. Why 2023 was an uncomfortable year for the West. <https://www.bbc.com/news/world-67845056>, 5. januar 2024.
13. Gončarenko, R., 2015. Šta se desilo 2. Maja 2014. u Odesi?. *Deutsche Welle*. Srbska izdaja. <https://www.dw.com/sr/%C5%A1ta-se-desilo-2-maja-2014-u-odesi/a-18423294>, 23. december 2023.
14. Hahn, G. M., 2015. Did Putin really tell Bush 'Ukraine is not even a state'?. *Gordonhahn*. <https://gordonhahn.com/2015/01/26/did-putin-really-tell-bush-ukraine-is-not-even-a-state/>, 20. december 2023.
15. Hamaza, S. M., 2023. *Assessing the Impact of the Ukraine War on South Korea's Hedging Strategy*. <https://knowledge.uchicago.edu/record/7172>, 26. december 2023.
16. Herbert, S. 2017. *Conflict analysis: Topic guide*. Birmingham, UK: GSDRC, University of Birmingham. <https://gsdrc.org/wp-content/uploads/2017/05/ConflictAnalysis.pdf>, 20. december 2023.
17. Katchanovski, I. 2006. *Cleft countries: Regional political divisions and cultures in post-Soviet Ukraine and Moldova* (Vol. 33). Columbia University Press.
18. Korhonen, I. 2019. *Economic sanctions on Russia and their effects*. CESifo Forum, 20(4), str. 19–22. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/216248/1/CESifo-Forum-2019-04-p19-22.pdf>, 15. januar 2024.

19. Kuhn von Burgsdorff, E., 2015. *The Euromaidan Revolution in Ukraine: stages of the Maidan movement and why they constitute a revolution*. *Inquiries Journal*. <http://www.inquiriesjournal.com/articles/986/3/the-euromaidan-revolution-in-ukraine-stages-of-the-maidan-movement-and-why-they-constitute-a-revolution>, 5. januar 2024.
20. Landay, J., 2023. *U.S. intelligence assesses Ukraine war has cost Russia 315,000 casualties*. <https://www.reuters.com/world/us-intelligence-assesses-ukraine-war-has-cost-russia-315000-casualties-source-2023-12-12/>, 2. januar 2024
21. Lendon, B., 2024. *Russia is using North Korean missiles in Ukraine, US says. That's bad news for Asia*. *CNN*. <https://edition.cnn.com/2024/01/05/europe/russia-north-korean-missiles-ukraine-asia-intl-hnk-ml/index.html>, 6. januar 2024.
22. Mahmoudian, A., 2022. *Russia-Ukraine war: Implications for the RSII coalition*. *TRENDS Research & Advisory*. https://trendsresearch.org/research.php?id=278&title=RussiaUkraine_war:_Implications_for_the_RSII_coalitin, 26. januar 2024.
23. Mankoff, J., 2022. *Ruska vojna v Ukrajini: identiteta, zgodovina in konflikt*. *Center For Strategy and International Studies*. Washington. <https://www.csis.org/analysis/russias-war-ukraine-identity-history-and-conflict>, 24. december 2023.
24. Masters, J., 2022. *Why NATO Has Become a Flash Point With Russia in Ukraine*. *Council on Foreign Relations*. <https://www.cfr.org/backgrounder/why-nato-has-become-flash-point-russia-ukraine#chapter-title-0-6>, 5. januar 2024.
25. Masters, J., 2023. *Ukraine: Conflict at the Crossroads of Europe and Russia*. *Council on Foreign Relations*. <https://www.cfr.org/backgrounder/ukraine-conflict-crossroads-europe-and-russia>, 5. januar 2024.
26. Minfin, 2024. *Casualties of the Russian troops in Ukraine*. *Minfin Media*. <https://index.minfin.com.ua/en/russian-invading/casualties/>, 2. januar 2024.
27. Motyl, A., 2010. *Ukraine, Europe, and Bandera*. *Cicero foundation great debate paper*. No.10/05. https://cicerofoundation.marcbijl.nl/wp-content/uploads/Alexander_J_Motyl_UKRAINE_EUROPE_AND_BANDERA.pdf, 10. januar 2024.
28. Novičić, Ž., 2005. *Nuclear weapons in international politics*. *Medjunarodni problemi*. 57(4), str. 505—528.
29. O'Rourke, R., 2023. *Great Power Competition: Implications for Defense—Issues for Congress*. *Congressional Research Service*. <https://sgp.fas.org/crs/natsec/R43838.pdf>, 3. januar 2024.
30. Putin, V., 2021. *Članek Vladimirja Putina „O zgodovinski enotnosti Rusov in Ukrajincev“*. <http://kremlin.ru/events/president/news/66181>, 23. december 2023.
31. Putin, V., 2022. *Address by the President of the Russian Federation February 24, 2022*. *The Kremlin, Moscow*. <http://www.en.kremlin.ru/events/president/transcripts/67843>, 17. januar 2024.
32. Reuters, 2022. *Extracts from Putin's speech on Ukraine*. *Reuters*. <https://www.reuters.com/world/europe/extracts-putins-speech-ukraine-2022-02-21/>, 19. januar 2024.
33. RFE/RL, 2024. *Did Russia Fire North Korean Missiles At Ukraine?* *Radio Free Europe/Radio Liberty*. <https://www.rferl.org/a/russia-ukraine-north-korea-war-missiles-kn-23/32765450.html>, 9. januar 2024.
34. Shiffrinson, J., 2022. *American Interests in the Ukraine War*. *Defense Priorities*. https://static1.squarespace.com/static/56a146abb204d5878d6f125a/t/6321dce0142b236b6e7398c1/1663163617502/DEFP_American_interests_in_the_Ukraine_war.pdf, 3. januar 2024.
35. Siddi, M., 2022. *The partnership that failed: EU-Russia relations and the war in Ukraine*, *Journal of European Integration*, 44(6), str. 893—898. DOI: 10.1080/07036337.2022.2109651.
36. Souleimanov E.A., in Fedorov, Y., 2023. *The War in Ukraine: Risks and Opportunities For the »Post-Soviet South«*. *Middle East Policy*, 30(3), str. 95—106. DOI: 10.1111/mepo.12709.

37. STA, 2022. Putin podpisal priključitev štirih ukrajinskih regij Rusiji. <https://www.delo.si/novice/svet/ukrajinske-sile-domnevno-osvobodile-vec-krajev-na-jugu-in-vzhodu/>, 23. december 2023.
38. STA, N1, 2022. Ukrajinci nadaljujejo protiofenzivo: zasedli naj bi strateško pomemben Izjum. <https://n1info.si/novice/svet/po-navedbah-kijeva-ukrajinska-vojska-v-zadnjih-24-urah-zasedla-vec-kot-20-krajev>, 24. december 2023.
39. The Economist, 2023. Putin seems to be winning the war in Ukraine for now. The Economist. <https://www.economist.com/leaders/2023/11/30/putin-seems-to-be-winning-the-war-in-ukraine-for-now>, 25. december 2023.
40. United Nations, 2023. Ukraine: Report reveals war's long-term impact which will be felt 'for generations'. <https://news.un.org/en/story/2024/02/1146842>, 5. marec 2024.
41. Work, C., 2023. 2023 in Review: The War in Ukraine and South Korea's Increasingly Complex National Security. Korea Economic Institute of America. <https://keia.org/the-peninsula/2023-in-review-the-war-in-ukraine-and-south-koreas-increasingly-complex-national-security/>, 27. december 2023.

e-mail: luka.rcervek@gmail.com
ORCID: 0009-0002-2660-4200

Jaroš Britovšek

DOI: 10.2478/cmc-2024-0032

DEFINICIJA OBVEŠČEVALNE DEJAVNOSTI

THE DEFINITION OF INTELLIGENCE ACTIVITY

Povzetek Obveščevalna in protiobveščevalna dejavnost delujeta v tekmovalnem okolju, v katerem sta zelo pomembni za pridobivanje in ohranjanje konkurenčne prednosti v procesih odločanja. Obveščevalna dejavnost vključuje zbiranje in analizo podatkov ter obveščanje odločevalcev. Protiobveščevalna dejavnost pa je usmerjena v odkrivanje in preprečevanje nasprotnikove obveščevalne dejavnosti. Pomembno je poudariti, da obveščevalna dejavnost ni namenjena vplivanju na druge, temveč zagotavljanju pravočasnih in boljših ugotovitev odločevalcem, kot jih imajo njihovi tekmeci. Dejavnosti se izvajajo na različnih ravneh in področjih, ki se razlikujejo po obsegu, zmogljivostih in omejitvah, a enakim ciljem – doseči ali ohraniti konkurenčno prednost pri odločanju.

Ključne besede *Obveščevalna dejavnost, protiobveščevalna dejavnost, odločanje, tekmovalno okolje.*

Abstract Intelligence and counterintelligence (as activities) operate in a competitive environment, where they are crucial for gaining and maintaining a competitive advantage in decision-making processes. Intelligence involves the collection and analysis well as informing decision-makers. Counterintelligence, on the other hand, is focused on detecting and preventing the intelligence activities of adversaries. It is important to emphasize that intelligence activities are not intended to influence others but to provide decision-makers with timely and better insights than those available to their competitors. These activities are carried out at various levels and in different fields, differing in scale, capabilities, and limitations, but share the same goal – to achieve or maintain a competitive advantage in decision-making.

Key words *Intelligence, counterintelligence, decision-making, competitive environment.*

Uvod Obveščevalna dejavnost kot organizirana oblika oziroma kot državna organizacija je razmeroma mlad pojav, čeprav se je v taki ali drugačni obliki izvajala že pred nastankom sodobne države (Andrew, 2018). V prispevku bomo poskušali odgovoriti na vprašanje, kaj je obveščevalna dejavnost. Kaj je tisto, kar jo razlikuje od drugih podobnih aktivnosti, vendar jo je hkrati mogoče prepoznati pri posamezniku, skupini ali organizaciji in na različnih področjih delovanja? Zdi se, da ljudje instinktivno razumemo, kaj obveščevalna dejavnost je, in jo znamo prepoznati, države pa jo očitno tudi izvajajo. Davies (2012) je na primer ugotovil, da so obveščevalne organizacije delovale brez večjih težav tudi brez natančne definicije, zato se pojavi vprašanje, ali je iskanje definicije res tako pomembno.

Vendar opredelitev je pomembna. Aktivnosti, ki so se razvile organsko in spontano z nekim namenom, lahko zaradi napačnih razumevanj pozneje izgubijo svoj pomen in namen. Širok javni diskurz o problematiki, kot je obveščevalna dejavnost, tako v akademskem kot strokovnem in laičnem okolju zahteva skupno razumevanje in rabo temeljnih pojmov. Dobra definicija mora prepoznati obveščevalno dejavnost kot psihološki in družbeni pojav, ki se lahko izvaja na različnih ravneh (posameznika, skupine, organizacije in države) in na različnih področjih (politika, ekonomija, zasebni sektor itd.).

V preteklosti je bilo že več poskusov oblikovanja univerzalne definicije obveščevalne dejavnosti (Troy, 1991; Warner, 2002; Wheaton in Beerbower, 2006; Breakspear, 2013), ki pa ne delujejo na vseh področjih in ravneh. Kot take so nepopolne oziroma ne zajemajo bistva te dejavnosti. Kljub temu so taki poskusi koristni, saj vsaka nova definicija postopoma prispeva k boljšemu razumevanju tega pojava, ki ga bomo poskušali opredeliti v tem prispevku.

Dodatne težave pri definiranju obveščevalne dejavnosti pomenijo tudi slabi prevodi iz drugih jezikov¹. V obveščevalnem kontekstu ima angleški izraz *intelligence* tri glavne pomene: proces oziroma dejavnost, informacija oziroma končni produkt tega procesa ter organizacija, ki izvaja to dejavnost (Kent, 1949; Herman, 1996; Aldrich, 2010). V prispevku se bomo osredotočili predvsem na dejavnost.

V slovenskem prostoru govorimo o dejavnosti, torej o aktivnostih, namenjenih obveščanju. Slovenski avtorji (Purg, 1995; Anžič, 1996, 1997; Šaponja, 1999; Črnčec, 2003, 2009; Podbregar idr., 2012) pogosto razlikujejo med obveščevalno, protiobveščevalno in varnostno dejavnostjo. Kot krovni izraz za te dejavnosti se je uveljavil pojem obveščevalno-varnostna dejavnost. Obveščevalna dejavnost se razume kot zbiranje in analiza podatkov, protiobveščevalna pa kot zaščita pred

¹ Težave pri prevajanju je mogoče opaziti že v delu Purga (1995), v katerem povzema ameriškega avtorja Richelsona (1989) in obveščevalno dejavnost opredeli kot rezultat oziroma produkt namesto kot proces. Napake pri prevajanju se pojavljajo tudi v uradnih institucijah. Tako je Urad za varovanje tajnih podatkov Republike Slovenije v preteklosti očitno napačno prevajal termin *personnel security*, ki pomeni kadrovska varnost ali varnost osebja, in vse do leta 2022 uporabljal izraz osebna varnost, ki v angleščini ustreza terminu *personal security*.

tujimi obveščevalnimi službami. Varnostna dejavnost se, odvisno od avtorja, razume kot notranja obveščevalna dejavnost, protiobveščevalna dejavnost, zaščita ustavne ureditve, policijsko delo, izvajanje varnostnih ukrepov ali pa kot kombinacija vseh teh aktivnosti. Vse bolj pa se uveljavlja tudi pojem kriminalističnoobveščevalna dejavnost (Potparič in Slak, 2023), ki pomeni obveščevalno dejavnost v podporo odločanju v policiji.

Cilj prispevka je izpeljati ustrezno definicijo obveščevalne dejavnosti, ki bo sledila načelom jasnosti, natančnosti in jedrnatosti. Skozi pregled in analizo literature se bo poskušalo prepoznati bistvene elemente, ki zaznamujejo in razlikujejo obveščevalno dejavnost od drugih podobnih aktivnosti. Končna sinteza in priprava definicije mora hkrati upoštevati konkretnost posameznih elementov ter njihovo splošnost, da jih je mogoče aplicirati na različna področja (politična, vojaška, ekonomska, zasebna itd.) in različne ravni obveščevalne dejavnosti (posameznik, skupine, organizacije).

Na delovni konferenci RAND o obveščevalni dejavnosti so sodelujoči razpravljali tudi o njeni definiciji. Sogovorniki so se večinoma strinjali, da je podpora odločanju oziroma razumevanje in obveščanje odločevalcev najpomembnejši element obveščevalne dejavnosti. Pojavilo se je tudi nekaj vprašanj (Treverton idr., 2006). Najbolje jih povzame Warner (2002), ki je obveščevalno dejavnost opredelil skozi pojme tajnosti, državne dejavnosti ter razumevanja in vplivanja na tuje entitete. Koncept tajnosti je videl kot pomemben element pri definiranju obveščevalne dejavnosti. Trdil je celo, da obveščevalna dejavnost brez tajnosti ne obstaja. Prav tako je dejavnost omejil le na državo, poleg razumevanja pa je vključil tudi aktivnosti vplivanja. V bistvu je zagovarjal tezo, da je obveščevalna dejavnost tisto, kar obveščevalne službe počnejo (Stout in Warner, 2018).

S tem se je težko strinjati. Obveščevalne službe res lahko izvajajo več aktivnosti (odvisno od države), vendar gre pri tem še vedno za različne aktivnosti, med katerimi je ena tudi obveščevalna dejavnost. Prispevek bo zato poskušal odgovoriti na vprašanja in dileme, ki se pojavljajo pri proučevanju obveščevalne dejavnosti. Najprej nas zanima, kako obveščevalna dejavnost zmanjšuje negotovost pri odločevalcih. Nato se sprašujemo, kdo je sploh tarča obveščevalne dejavnosti oziroma proti komu je ta dejavnost usmerjena. Prav tako nas zanima, ali je koncept tajnosti nujen pri definiranju obveščevalne dejavnosti. V tem kontekstu moramo za boljše razumevanje obveščevalne dejavnosti upoštevati tudi protiobveščevalno dejavnost. Poleg tega razmišljamo, ali obveščevalna dejavnost poleg razumevanja vključuje tudi vplivanje na druge entitete. Ne nazadnje se sprašujemo, ali mora definicija obveščevalne dejavnosti nujno vključevati tudi državo.

1 ZMANJŠANJE NEGOTOVOSTI

Že slovenski izraz *obveščati* nakazuje na bistveno funkcijo te dejavnosti – obveščati oziroma posredovati informacije. Kot že omenjeno, se v angleško govorečem svetu uporablja izraz *intelligence*, ki ga lahko razumemo tudi kot *inteligenca* oziroma

zmožnost dojemanja ali razumevanja. Nemci za pojem obveščevalne dejavnosti in izvidovanja pogosto uporabljajo izraz *Aufklärungsarbeit* ali *Aufklärung*, ki ga lahko prevedemo tudi kot *razjasnitev*. Podobno ruski izraz *razvedka* obsega tako obveščevalno dejavnost in izvidovanje kot tudi pregled nečesa ali nekoga.

V svojem bistvu je obveščevalna dejavnost epistemološki proces², ki vključuje zbiranje in analizo podatkov ter obveščanje (Miller, 2021; Henschke in Walsh, 2024). Gre za pomembno orodje, ki podpira odločevalce pri sprejemanju odločitev (Herman, 1996) in je del procesa odločanja (Sims, 2012). Breakspear (2013) je dodal, da je poleg razumevanja temeljna značilnost obveščevalne dejavnosti tudi predvidevanje. Predvidevanje odločevalcem pomaga pričakovati spremembe in dogodke, ki lahko pomenijo priložnosti ali grožnje. Ljudje ne maramo negotovosti in si ne želimo negativnih presenečenj. Obveščevalna dejavnost se zato razume kot proces obveščanja, ki pomaga razumeti situacije in posledično zmanjšati negotovost pri odločevalcih (Prunckun, 2012; Wheaton in Beerbower, 2006).

Ko govorimo o obveščevalnem procesu zbiranja in analize podatkov ter obveščanja³, se v obveščevalni literaturi pogosto omenja obveščevalni krog ali cikel. Čeprav obstajajo različni modeli obveščevalnega cikla, se v splošnem govori o štirih fazah: usmerjanje, zbiranje, procesiranje in analiza podatkov ter posredovanje ugotovitev odločevalcem (Phythian, 2013; AJP-2, 2016).

Težava obveščevalnega cikla je, da opisuje nekaj, kar naj bi bilo, in ne resničnih obveščevalnih procesov. Clark (2009, str. 10) je dejal, da je obveščevalni cikel postal celo nekakšen »teološki koncept« v obveščevalni skupnosti. Vendar so ti procesi precej kompleksnejši, kot jih prikazuje ciklični model. Slednji predpostavlja, da odločevalec točno ve, kaj želi, in da zbiranje podatkov ter analiza potekata zaporedno. V praksi pa odločevalci pogosto pričakujejo od obveščevalcev, da sami vedo, kaj iskati. Prav tako sta zbiranje podatkov in analiza v realnosti interaktivno povezana procesa, ki se pogosto prekrivata (Gill in Phythian, 2006). Poleg tega je lahko v obveščevalni proces vključenih tudi več drugih dejavnikov, ki niso vključeni v omenjenem modelu (Lowenthal, 2000). Hulnick (2006) je še posebej kritiziral cikličnost modela, saj po njegovem mnenju obveščevalni procesi potekajo predvsem vzporedno in ne zaporedno. Mogoče cikel predstavlja strukturo nekega obveščevalnega sistema, gotovo pa ne procesov.

Čeprav omenjeni model ni stvaren odraz obveščevalne dejavnosti, lahko izluščimo dejavnosti, ki so bistvene za zmanjševanje negotovosti odločevalcev: zbiranje in analiza podatkov ter obveščanje odločevalcev. Zbiranje podatkov⁴ se lahko razlikuje

² Pojem epistemološki se v obveščevalnem kontekstu nanaša na dejavnosti, ki si prizadevajo pridobiti znanje in razumevanje (Miller, 2021).

³ V prispevku bo uporabljen pojem obveščanje, čeprav se v literaturi pojavljajo pojmi, kot so posredovanje, distribucija (Phythian, 2013; AJP-2, 2016) in prenos (angl. transmission) (Sims, 2021).

⁴ Zbiranje razumemo kot širši pojem, ki vključuje tako pasivne metode dostopa do podatkov kot tudi aktivne metode, kot je pridobivanje podatkov.

glede na način (odprto ali prikrito), stopnjo intruzivnosti metode pridobivanja podatkov, tehnično zahtevnost in pristojnosti oziroma regulativne omejitve.

V nekdanji Jugoslaviji so se metode pridobivanja podatkov delile na tajne (prodor, agentsko delo in uporaba tehničnih sredstev), prikrite in legalne (Đorđević, 1980). Šaponja (1999) je govoril o operativnih in tehničnih disciplinah ter disciplini zbiranja javno dostopnih podatkov. Zahodna literatura pa opredeljuje obveščevalne discipline zbiranja podatkov, ki se razlikujejo po virih: odprti podatki (angl. *Open Source Intelligence*), podatki, pridobljeni prek človeških virov (angl. *Human Intelligence*), prestrezanje signalov (angl. *Signals Intelligence*), slikovni podatki (angl. *Imagery Intelligence*), ki pogosto vključujejo geoprostorske podatke (angl. *Geospatial Intelligence*), in podatki, pridobljeni iz meritev in odtisov (angl. *Measurement and Signature Intelligence*) (Phythian, 2013).

Skozi analizo podatkov se prepoznavajo problemi, zbirajo in primerjajo različne vrste podatkov, generirajo in ocenjujejo hipoteze ter z združevanjem ustvarjajo končne ugotovitve v obliki razlag, ocen in predvidevanj. Ugotovitve se potem predstavijo odločevalcem (Straus idr., 2011). Sims (2021) je poudarila, da je analiza pomemben del obveščevalnega procesa, ki se izvaja na več ravneh, vključno pri odločevalcih. Opozorila je tudi, da je pri obveščanju odločevalcev poleg dobre komunikacije bistveno prepoznati prave odločevalce.

2 KONKURENČNA PREDNOST PRI ODLOČANJU

Obveščevalna dejavnost je epistemološki proces zbiranja in analize podatkov, vendar je ta opredelitev presplošna, da bi obveščevalno dejavnost jasno ločili od drugih podobnih oblik zbiranja podatkov. Zato se postavlja vprašanje, kaj je tista posebnost, ki obveščevalno dejavnost ločuje od drugih. Troy (1991) poudarja, da gre za subjektivno dejavnost, usmerjeno proti drugim. Podobno Warner (2002) ter Wheaton in Beerbower (2006) izpostavljajo njeno usmerjenost navzven, proti tujim entitetam. Prav tako je že Glantz (1989) ugotavljal, da se v nekdanjem sovjetskem okolju pod pojmom *razvedka* (v obveščevalnem kontekstu) razumejo vsi ukrepi, potrebni za razumevanje sovražnika oziroma nasprotnika. Posebnost obveščevalne dejavnosti je torej njena osredotočenost na tekmeca, nasprotnika ali sovražnika – bodisi dejanskega bodisi potencialnega, ki ga mora učinkovita obveščevalna dejavnost prepoznati.

Obveščevalna dejavnost je torej proces, s katerim si tekmeci prizadevajo izboljšati svoje odločitve glede na nasprotnike. Sims (2005, str. 15) je obveščevalni proces opredelila kot »zbiranje, analizo in posredovanje informacij odločevalcem, ki delujejo v tekmovalnem okolju«. To pomeni pridobivanje boljših podatkov kot nasprotnik

glede ustreznih namenov, zmogljivosti, pravil in okolja delovanja⁵. Miller (2021) je opozoril, da čeprav je cilj obveščevalne dejavnosti pridobivanje nekega znanja, je to zaradi tekmovalnega okolja pogosto nepopolno, napačno ali celo neresnično. Shulsky (1992) je izpostavil, da je posebnost obveščevalne dejavnosti prav v tem, da je iskanje znanja ali resnice oteženo zaradi človeškega nasprotnika, ki se upira in aktivno bori nazaj. Po njegovem mnenju resnica ni bistveni cilj obveščevalne dejavnosti, temveč sredstvo za doseg zmage odločevalcev, torej tistih, ki jih obveščevalna dejavnost podpira.

Bistvo obveščevalne dejavnosti je torej zmanjšanje negotovosti za odločevalce in doseganje primerjalne (konkurenčne) prednosti pri sprejemanju odločitev (Wheaton in Beerbower, 2006; Clark, 2009; Lowenthal, 2017; Sims, 2021). To pomeni, da morajo biti obveščevalne ugotovitve predvsem pravočasne in ustrezne v tekmovalnem kontekstu. Ker je cilj doseči konkurenčno prednost pri odločanju, mora obveščevalna dejavnost odločevalcem omogočiti boljše poznavanje zmogljivosti in namenov nasprotnika, kot jih ima nasprotnik o njih (Sims, 2012).

3 DRUGA STRAN KOVANCA

Sims (2021) je pri analizi obveščevalnih sistemov ugotovila, da se ti med seboj razlikujejo po štirih pomembnih funkcijah: zmožnosti zbiranja podatkov o konkurenci, vključno s strukturo tekmovalnega okolja; zmožnosti pričakovanja novih konkurentov; zmožnosti prenosa podatkov od obveščevalcev do odločevalcev; in zmožnosti zmanjšanja nasprotnikovih prizadevanj za uspešno izvajanje prej omenjenih funkcij, s čimer bi ti dosegli konkurenčno prednost – to je področje protiobveščevalne dejavnosti. Nekateri zato protiobveščevalno dejavnost označujejo kot »*druga stran kovanca*« obveščevalne dejavnosti (Whitehead, 2003).

Če je cilj obveščevalne dejavnosti zagotavljanje konkurenčne prednosti pri odločanju z boljšimi informacijami od nasprotnika, je cilj protiobveščevalne dejavnosti zmanjšanje vidljivosti in zmogljivosti nasprotnikove obveščevalne dejavnosti. Eden od načinov za omejevanje nasprotnikovih obveščevalnih prizadevanj je uporaba tajnosti. Vendar, kot poudarjata Henschke in Walsh (2024), tajnost ni nujen pogoj za obveščevalno dejavnost, temveč se ta nujno umešča v širše tekmovanje na epistemološkem področju. Tajnost je torej posledica obveščevalne dejavnosti, ne pa njen vzrok. Čeprav bo tajnost vedno spremljala obveščevalno dejavnost, gre le za enega izmed mehanizmov, s katerimi se branimo v konkurenčnem okolju. V širšem kontekstu govorimo o protiobveščevalni dejavnosti.

Protiobveščevalna dejavnost se pogosto deli na defenzivni in ofenzivni del ter pasivni in aktivni pristop. Obsega varnostne ukrepe (načrtovanje in oceno tveganj

⁵ Bosio (2020) je predstavil model tekmovalnega okolja, ki loči vojno, konflikt in tekmovanje na razponu uporabe prisile. Ta razpon ni izključevalen, kar pomeni, da lahko entitete hkrati doživljajo vse tri pojave v različnih situacijah. Model se razteza tudi na sodelovanje, pri čemer akterji zasledujejo skupne cilje, vendar lahko še vedno vključuje elemente tekmovanja ali konflikta, ko se cilji ne ujemajo.

ter izvajanje fizične, kadrovske in informacijske varnosti), odkrivanje, preiskovanje, zavajanje in nevtralizacijo tuje obveščevalne dejavnosti (Prunckun, 2012; Sims, 2012). Protiobveščevalna dejavnost je tudi tesno povezana in medsebojno soodvisna z obveščevalno dejavnostjo. Lahko štiti obveščevalni sistem in hkrati zmanjšuje učinkovitost nasprotnikovega obveščevalnega sistema. Obe dejavnosti pomembno prispevata k doseganju konkurenčne prednosti pri odločanju, vendar to počneta na različne načine. Usklajevanje med njima je zato bistvenega pomena. Po eni strani lahko protiobveščevalna dejavnost z defenzivnimi ukrepi ovira lastno obveščevalno dejavnost, po drugi strani pa jo lahko ogrozi zaradi izvajanja svojih ofenzivnih aktivnosti. Ofenzivne aktivnosti protiobveščevalne dejavnosti pogosto prehajajo na področje vplivanja oziroma prikrite izvršne politike, kot so prikrite operacije (Sims, 2012).

4 KAJ NI OBVEŠČEVALNA DEJAVNOST?

Ponovimo, da obveščevalno dejavnost, torej zbiranje, analizo in obveščanje, razumemo predvsem kot epistemološko aktivnost, ki odločevalcem pomaga delovati v tekmovalnem okolju (Miller, 2021; Henschke in Walsh, 2024). Trdimo, da je vplivanje lahko posledica obveščevalne dejavnosti, vendar to ni njena inherentna vloga. Za boljše razumevanje bomo predstavili nekatere aktivnosti, ki sicer niso del obveščevalne dejavnosti, vendar so z njo povezane in se pogosto prepletajo. Te aktivnosti so usmerjene predvsem v vplivanje na druge entitete. Med dejavnostmi, ki se poleg zbiranja in analize podatkov pogosto omenjajo v kontekstu obveščevalne dejavnosti, sta protiobveščevalna dejavnost in prikrite operacije (Richelson, 1989; Gill in Phythian, 2006; Johnson, 2006; Hulnick, 2013). Kot smo že omenili, je protiobveščevalna dejavnost tesno povezana z obveščevalno dejavnostjo in lahko posega na področje prikrite izvršne politike oziroma prikritih operacij.

Prikrite operacije⁶ razumemo kot aktivnosti, katerih cilj je vplivati na odločanje tujih entitet, pri čemer naj bi naročnik operacije ostal (vsaj uradno) prikrit (Cormac in Aldrich, 2018). Te operacije pogosto izvajajo obveščevalne službe ali so jih izvajale v preteklosti (Andrew, 2018). Vendar je pomembno razlikovati med organizacijo in dejavnostjo. Organizacije lahko izvajajo različne aktivnosti glede na svoj namen, zmogljivosti in pristojnosti oziroma pooblastila, ki so jim bila dodeljena. Prikrite operacije so se skozi zgodovino pogosto razvijale in izvajale vzporedno z obveščevalno dejavnostjo, predvsem zaradi njune skupne prikrite narave in racionalne izrabe virov.

Sims (2021) je poudarila, da prikrite operacije niso inherentni del obveščevalne dejavnosti, temveč del prikrite izvršne politike – sprejemanja ukrepov in odločitev, ki lahko bistveno vplivajo na nasprotnika. Miller (2021) je izpostavil razliko med epistemološko dejavnostjo, ki si prizadeva pridobiti znanje (obveščevalna

⁶ Američani temu pravijo prikrite akcije (angl. *covert action*), medtem ko Rusi govorijo o aktivnih ukrepih (rus. *aktivnye meropriyatiya*) (Whyte, 2024).

dejavnost), in kinetično dejavnostjo, ki vključuje uporabo sile. Kinetična dejavnost je vedno podprta z epistemološko dejavnostjo, nanaša pa se na fizične aktivnosti, kot so vojaške operacije, sabotaže ali aretacije, za doseganje določenih ciljev. Prikrte operacije so tako vedno odvisne od obveščevalne podpore (Prunckun, 2012; Sims, 2012), hkrati pa lahko služijo kot del širše protiobveščevalne strategije za zmanjšanje vidljivosti in dostopnosti nasprotnika ter njegovih obveščevalnih zmogljivosti.

Prav tako je pomembno poudariti razliko med obveščevalno dejavnostjo in aktivnostmi organov odkrivanja in pregona⁷, čeprav se te dejavnosti tudi prepletajo. Aktivnosti organov odkrivanja in pregona so, kot že ime pove, usmerjene v odkrivanje in pregon kaznivih dejanj⁸. Njihov fokus je na zbiranju dokazov, s katerimi je mogoče dokazati krivdo osumljenca onkraj razumnega dvoma, in ne na zbiranju podatkov, ki služijo podpori pri odločanju. To pomeni, da so lahko podatki, ki jih zberejo policisti, resnični in točni, vendar jih zaradi proceduralnih pravil sodišče morda ne bo sprejelo kot dokaz. Kljub temu so taki podatki lahko koristni za obveščevalno dejavnost, katere cilj je zagotavljanje obveščenosti odločevalca.

Če poenostavimo: v kazenskih postopkih je bistvo ugotavljanje oziroma dokazovanje krivde, pri obveščevalni dejavnosti pa je bistvo zagotavljanje obveščenosti in konkurenčne prednosti pri odločanju. Kazenski pregon se lahko prepleta z obveščevalno ali protiobveščevalno dejavnostjo (na primer pri aretaciji vohuna), vendar cilj teh dejavnosti ni pregon sam po sebi, temveč ohranjanje konkurenčne prednosti odločanja pred nasprotnikom.

5 UNIVERZALNOST OBVEŠČEVALNE DEJAVNOSTI

Vprašanje o tem, ali obveščevalno dejavnost izvaja le država, ne zdrži presoje realnega stanja. Res je, da so se prve organizirane oziroma institucionalne oblike obveščevalne dejavnosti pojavile na državni ravni, predvsem na vojaškem področju (Andrew, 2018). Vendar to ne pomeni, da se obveščevalna dejavnost ni dogajala ali se ne dogaja tudi na drugih področjih. Dejstvo, da je bila prva organizirana oblika obveščevalne dejavnosti vojaške narave, le dodatno potrjuje njeno pomembnost v kontekstu tekmovalnega okolja oziroma vojne kot najradikalnejše oblike tekmovanja. Že Breakspear (2013) je opozoril, da mora definicija obveščevalne dejavnosti upoštevati tudi dejstvo, da jo izvajajo druge, nedržavne organizacije.

Organizacije, predvsem državne, so navadno poimenovane glede na svoj namen (Miller, 2021). Če poenostavimo: nacionalna obveščevalna služba izvaja obveščevalno dejavnost zoper strateške konkurente države; vojaška obveščevalna

⁷ Zaradi razlik med pravnimi sistemi je neposredno prevajanje pogosto nerodno. Angleški izraz *law enforcement* velja za širok pojem, ki lahko obsega odkrivanje, preiskovanje, preprečevanje in pregon kaznivih ravnanj. V slovenščino se pogosto prevaja kot policija ali organi pregona. Toda slednji v slovenskem pravnem sistemu označuje le tožilstvo, zato bo v prispevku uporabljen krovni izraz *organi odkrivanja in pregona*, čeprav mogoče ni povsem idealen.

⁸ Aktivnosti lahko vključujejo tudi prisilne ukrepe, kar Miller (2021) razume kot kinetično dejavnost.

služba se osredotoča na tuje oborožene sile; varnostna služba pa deluje proti določenim grožnjam, kot so tuje obveščevalne službe ali teroristične skupine. Poleg državnih organizacij tudi nedržavne entitete, kot so teroristične skupine, izvajajo obveščevalno dejavnost proti svojim konkurentom in sovražnikom (Riedel, 2011). Prav tako zasebna podjetja izvajajo obveščevalno dejavnost proti svojim tekmeccem (Britovšek, Sotlar, Tičar, 2017). Organizacije se pri izvajanju obveščevalne dejavnosti razlikujejo glede na svoj namen, zmogljivosti ter pristojnosti in omejitve.

Odnos med organi odkrivanja in pregona na eni strani ter kriminalom na drugi predstavlja nekoliko drugačno dinamiko v kontekstu tekmovalnosti. Gre za obliko tekmovalnosti entitet z različnimi cilji – lova in izmikanja. Naloga organov odkrivanja in pregona je preprečevanje, odkrivanje, preiskovanje in pregon kaznivih dejanj, medtem ko je cilj kriminalcev pridobivanje nezakonitih koristi na nezakonit način. Kriminalci z organi odkrivanja in pregona ne tekmujejo na enak način, kot tekmujejo z drugimi kriminalci, temveč se jim izmikajo. Pri tem se pogosto poslužujejo protiobveščevalnih metod, kot so varne komunikacije in prodori v strukture organov odkrivanja in pregona (Delo, 2024; Europol, 2024). Kljub temu med organi odkrivanja in pregona ter kriminalom obstaja določena tekmovalna dinamika (Banerjee idr., 2015). Obveščevalna dejavnost se zato izvaja predvsem z namenom pridobivanja konkurenčne prednosti pri sprejemanju odločitev, da organi z dobrimi strategijami in odločitvami preprečujejo kriminalna dejanja ter zmanjšujejo stopnjo kriminala.

Kaj pa posameznik? Sperber in drugi (2010) govorijo o konceptu socialne opreznosti, ki vključuje psihološke procese, razvite skozi evolucijo, da bi človek prepoznal in se odzval na najkompleksnejše in najnevarnejše grožnje – druge ljudi. Socialna opreznost poleg ocenjevanja vedenja in namenov drugih ljudi vključuje tudi epistemološko opreznost, ki pomeni ocenjevanje resničnosti in zanesljivosti podatkov. Obveščevalna dejavnost torej ne poteka le na državni ali organizirani ravni, temveč jo izvajajo tudi posamezniki in večje skupine ljudi, ki delujejo v tekmovalnem okolju. Razlikujejo se predvsem v obsegu, zmogljivostih in omejitvah, vendar cilj ostaja enak – doseči ali ohraniti konkurenčno prednost pri odločanju.

6 DEFINICIJA

Obveščevalna dejavnost je psihološki in družbeni pojav, ki se lahko izvaja na ravni posameznika, skupine ali organizacije. Bistvo obveščevalne dejavnosti je obveščanje odločevalcev, ki delujejo v tekmovalnem okolju. Tako posamezniki kot skupine in organizacije izvajajo obveščevalno dejavnost v obliki zbiranja in analize podatkov o svojih konkurentih in okolju. Prav tako si prizadevajo onemogočiti nasprotnikove obveščevalne zmogljivosti. Te dejavnosti se razlikujejo v obsegu, zmogljivostih in omejitvah. Pri tem poudarjamo, da smisel obveščevalne dejavnosti ni v metodah ali tehnikah, ki so tako kot tajnost drugotnega pomena. Poudarek je na ohranjanju oziroma pridobivanju konkurenčne prednosti pri odločanju. To pomeni, da mora imeti odločevalec pravočasne in uporabne ugotovitve, ki mu omogočajo boljši položaj pri

odločanju glede na njegove konkurente. **Obveščevalno dejavnost opredelimo kot zbiranje in analizo podatkov ter obveščanje odločevalcev, da bi se ohranila ali pridobila konkurenčna prednost pri njihovem odločanju.**

Za boljše in celovito razumevanje obveščevalne dejavnosti je pomembna tudi opredelitev protiobveščevalne dejavnosti. Zgornja definicija sicer posredno že vsebuje bistvo protiobveščevalne dejavnosti, katere cilj je podoben cilju obveščevalne dejavnosti – ohranjanje konkurenčne prednosti pri odločanju. Da bi to dosegla, si protiobveščevalna dejavnost kot druga stran kovanca obveščevalne dejavnosti prizadeva zmanjšati obveščevalne zmogljivosti tekmecev, nasprotnikov, sovražnikov oziroma konkurentov. **Protiobveščevalno dejavnost opredelimo kot odkrivanje in preprečevanje nasprotnikove obveščevalne dejavnosti.**

V krovnem pojmu odkrivanja in preprečevanja so zajeti tako defenzivni kot ofenzivni ukrepi ter pasivni in aktivni pristopi protiobveščevalne dejavnosti (varnostni ukrepi, zaznave, preiskave ter operacije prevar ali nevtralizacije), odvisno od politike odločevalca. Definiciji – obveščevalne in protiobveščevalne dejavnosti – se ne izključujeta, temveč dopolnjujeta v prizadevanju za zmanjšanje epistemološke prednosti tekmecev. Pri tem opozarjamo na pomembnost ločevanja med organizacijami in njihovimi aktivnostmi. Obe opredelitvi delujeta tako na ravni posameznika, skupin in organizacij kot tudi na različnih področjih delovanja (nacionalna, vojaška, varnostna, zasebna itn.). Intenzivnost obveščevalne in protiobveščevalne dejavnosti med posameznimi entitetami je odvisna od ravni zaupanja – manjše ko je zaupanje, intenzivnejši sta obveščevalna in protiobveščevalna dejavnost. Definiciji delujeta tudi v različnih razponih tekmovalnega okolja, ki sega od miru pa vse do najbolj skrajne oblike tekmovanja – vojne.

V prispevku smo poskušali razviti definicijo obveščevalne dejavnosti. Da bi to dosegli, smo odgovorili na nekatere dileme in vprašanja, ki se ob tem pojavljajo. Ugotovili smo, da je namen obveščevalne dejavnosti zmanjšanje negotovosti odločevalcev z zbiranjem in analizo podatkov ter obveščanjem o ugotovitvah. V obveščevalni skupnosti se je uveljavil izraz obveščevalni cikel, ki pa kot model ne odraža povsem realnega stanja obveščevalnih procesov. Težava pri modeliranju kompleksnih sistemov in procesov je, da se model pogosto poskuša aplicirati neposredno na življenje, kar lahko povzroči več težav kot rešitev.

Kar razlikuje obveščevalno dejavnost od drugih oblik zbiranja podatkov, je tekmovalno okolje. Obveščevalna dejavnost je usmerjena proti tekmecev v tem okolju. Bistvo je doseči konkurenčno prednost pri odločanju v primerjavi s tekmeči. Pri tem je treba opozoriti, da gre lahko za resnične ali potencialne nasprotnike. Po drugi strani si protiobveščevalna dejavnost prizadeva zmanjšati obveščevalne zmogljivosti tekmecev. Tajnost ima pri tem pomembno, vendar posredno vlogo. Bistvo obveščevalne dejavnosti ni vplivanje na druge entitete, temveč obveščanje odločevalca.

Ne nazadnje smo pokazali, da obveščevalna dejavnost ni ekskluzivna aktivnost države, temveč lahko poteka na različnih ravneh in področjih, ki se med seboj razlikujejo po namenu, obsegu, zmogljivostih in omejitvah.

Literatura

1. AJP-2, 2016. *Allied Joint Doctrine for Intelligence, Counter Intelligence and Security Doctrine. Edition A Version 1 ed.* Brussels: NATO Standardization Office.
2. Aldrich, R. J., 2010. *Intelligence and international security. V: Denemark, A. (ur.), International Studies Encyclopedia (str. 3824–3842).* Oxford: International Studies Association/Wiley-Blackwell.
3. Andrew, C., 2018. *The Secret World: A History of Intelligence.* New Haven: Yale University Press.
4. Anžič, A., 1996. *Vloga varnostnih služb v sodobnih parlamentarnih sistemih - nadzorstvo.* Ljubljana: ČŽP Enotnost.
5. Anžič, A., 1997. *Varnostni sistem Republike Slovenije.* Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
6. Banerjee, S., Van Hentenryck, P., in Cebrian, M., 2015. *Competitive dynamics between criminals and law enforcement explains the super-linear scaling of crime in cities.* *Humanities and Social Sciences Communications*, 1, str. 1–7.
7. Bosio, N., 2020. *What Is War? Defining War, Conflict and Competition.* Australian Army Research Centre. <https://theforge.defence.gov.au>.
8. Breakspear, A., 2013. *A New Definition of Intelligence.* *Intelligence and National Security*, 28(5), str. 678–693.
9. Britovšek, J., Tičar, B., in Sotlar, A., 2017. *Private intelligence in the Republic of Slovenia: Theoretical, legal, and practical aspects.* *Security Journal*, 31(2), str. 410–427.
10. Clark, R. M., 2009. *Intelligence Analysis: A Target-Centric Approach. 2nd Ed.* Washington, D.C.: CQ Press.
11. Cormac, R., in Aldrich, R. J., 2018. *Grey is the new black: Covert action and implausible deniability.* *International Affairs*, 94(3), str. 477–494.
12. Črnčec, D., 2003. *Obveščevalno varnostna služba Ministrstva za obrambo kot conditio sine qua non obveščevalno varnostne skupnosti Republike Slovenije.* *Dnevi Varstvoslovja*.
13. Črnčec, D., 2009. *Obveščevalna dejavnost v informacijski dobi.* Ljubljana: Defensor.
14. Davies, P. H. J., 2012. *Intelligence and governance in Britain and the United States, Vol. 1: Evolution of the U.S. Intelligence Community.* Santa Barbara: Praeger.
15. Delo, 2024. *Uslužbenka tožilstva, ki je izdajala tajne podatke, je v priporu.* *Delo.si*. <https://www.delo.si/novice/crna-kronika/policija-prijela-osebo-s-tozilstva-ki-je-izdajala-tajne-podatke>, 2. januar 2025.
16. Đorđević, Ž. O., 1980. *Osnovi državne bezbednosti.* Beograd: Viša škola unutrašnjih poslova.
17. Europol, 2024. *Decoding the EU's most threatening criminal networks.* Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://www.europol.europa.eu/publication-events/main-reports/decoding-eus-most-threatening-criminal-networks>, 22. december 2024.

18. Gill, P., in Phythian, M., 2006. *Intelligence in an Insecure World*. Cambridge: Polity Press.
19. Glantz, D. M., 1989. *The fundamentals of Soviet Razvedka (Intelligence)*. Fort Leavenworth: Soviet Army Studies Office.
20. Henschke, A., in Walsh, P. F., 2024. *Institutionalising intelligence ethics: The case for a just intelligence theory*. V: Henschke, A., Miller, S., Alexandra, A., Walsh, P. F., in Bradbury, R., ur. *The ethics of national security intelligence institutions: Theory and applications* (str. 1–11). Routledge.
21. Herman, M., 1996. *Intelligence power in peace and war*. Cambridge: Cambridge University Press.
22. Hulnick, A. S., 2006. *What's wrong with the Intelligence Cycle*. *Intelligence and National Security*, 21(6), str. 959–979.
23. Hulnick, A. S., 2013. *Intelligence theory: Seeking better models*. V: Phythian, M., ur. *Understanding the intelligence cycle* (str. 212–233). London: Routledge.
24. Johnson, L. K. (ur.), 2006. *Handbook of intelligence studies*. London: Taylor & Francis.
25. Kent, S., 1949. *Strategic Intelligence for American World Policy*. New Jersey: Princeton University Press.
26. Lowenthal, M. M., 2000. *Intelligence: From Secrets to Policy*. Washington, DC: CQ Press.
27. Lowenthal, M. M., 2017. *The Future of Intelligence*. Cambridge: Polity Press.
28. Miller, S., 2021. *Rethinking the just intelligence theory of national security intelligence collection and analysis: The principles of discrimination, necessity, proportionality and reciprocity*. *Social Epistemology*, 35(3), str. 211–231.
29. Phythian, M., 2013. *Introduction: The cycle of intelligence*. V: Phythian, M., ur. *Understanding the intelligence cycle* (str. 1–14). London: Routledge.
30. Podbregar, I., Koren, B., Dvoršek, N., Žirovnik, J., Miklavčič, M., Osterman, A., Županič, F. Ž., Ivanuša, T., Sotlar, A., in Anžič, A., 2012. *Obveščevalno-varnostna dejavnost: procesi, metode, nadzor: znanstvena monografija*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
31. Potparič, D., in Slak, B., 2023. *Kriminalističnoobveščevalna dejavnost*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
32. Prunckun, H., 2012. *Counterintelligence theory and practice*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
33. Purg, A., 1995. *Obveščevalne službe*. Ljubljana: Enotnost.
34. Richelson, J., 1989. *The U.S. Intelligence Community*. Massachusetts: Ballinger Publishing Company.
35. Riedel, B., 2011. *Terrorist intelligence capabilities: Lessons from the battlefield*. *Georgetown Journal of International Affairs*, 12(1), str. 26–33.
36. Shulsky, A., 1992. *Silent warfare: Understanding the world of intelligence*. New York: Brassey's.
37. Sims, J. E., 2005. *Understanding friends and enemies: The context for American intelligence reform*. V: Sims, J. E. in Gerber, B., ur. *Transforming U.S. Intelligence* (str. 14–31). Washington, DC: Georgetown University Press.
38. Sims, J. E., 2012. *A Theory of Intelligence and International Politics*. V: Treverton, G. F. in Agrell, W., ur. *National Intelligence Systems: Current Research and Future Prospects* (str. 58–92). Cambridge: Cambridge University Press.
39. Sims, J. E., 2021. *Decision Advantage: Intelligence in International Politics from the Spanish Armada to Cyberwar*. Oxford: Oxford University Press.
40. Sperber, D., Clément, F., Heintz, C., Mascaro, O., Mercier, H., Origgi, G., in Wilson, D., 2010. *Epistemic vigilance*. *Mind & Language*, 25(4), str. 359–393.
41. Stout, M., in Warner, M., 2018. *Intelligence is as intelligence does*. *Intelligence & National Security*, 33(4), str. 517–526.

42. Straus, S. G., Parker, A. M., in Bruce, J. B., 2011. *The group matters: A review of processes and outcomes in intelligence analysis. Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 15(2), str. 128–146.
43. Šaponja, V., 1999. *Taktika dela obveščevalno varnostnih služb. Ljubljana: VPVŠ.*
44. Treverton, G. F., Jones, S. G., Boraz, S., in Lipsy, P., 2006. *Toward a theory of intelligence: Workshop report. Santa Monica: RAND Corporation.*
45. Troy, T. F., 1991. The „correct“ definition of intelligence, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 5(4), str. 433–454.
46. Warner, M., 2002. *Wanted: A Definition of Intelligence, Studies in Intelligence*, 46(3), str. 15–22.
47. Wheaton, K. J., in Beerbower, M.T., 2006. *Towards a New Definition of Intelligence. Stanford Law & Policy Review*, 17, str. 319–330.
48. Whitehead, S., 2003. *Corporate counterintelligence - protecting business information. SMART Security Solutions. <https://www.securitysa.com/default.aspx?pkliissueid=325>.*
49. Whyte, C., 2024. *Soviet active measures and the second Cold War: Security, truth, and the politics of self. International Political Sociology*, 18(3), str. 1–22.

e-mail: jaros.britovsek@mors.si

ORCID: 0009-0009-7392-4910

Blaž Torkar

DOI: 10.2478/cmc-2024-0033

RECENZIJA

O ČEŠKOSLOVAŠKI IN ČEŠKI VOJAŠKI STRATEGIJI

Stanislav Polnar, Vývoj a proměny československého strategického myšlení. Brno: Univerzita obrany, 2023. ISBN 978-80-7582-293-2.

Knjiga češkega podpolkovnika dr. Stanislava Polnarja z naslovom Vývoj a proměny československého strategického myšlení (Razvoj in preobrazba češkoslovaškega strateškega razmišljanja), ki je leta 2023 izšla pri založbi Obrambne univerze v Brnu, se osredotoča na vprašanje češkoslovaškega strateškega razmišljanja, ki je tesno povezano z obstojem češkoslovaške države med letoma 1918 in 1992. Vprašanje obrambe Češkoslovaške je bilo vedno povezano z njeno diplomatsko, politično, pravno in družbeno zgodovino. Polnar strateško razmišljanje razume kot iskanje potrebnih rešitev za izbiro optimalne različice obrambe Češkoslovaške, od začetka obstoja države po prvi svetovni vojni do današnje Republike Češke. Ta proces je vključeval širok nabor orodij, med katera spadajo diplomacija, izbira določenega vojaškega sistema, vojno načrtovanje, zakonodaja in podpora vojaškega sektorja s strani nacionalnega gospodarstva. Pri tem je imela nenadomestljivo vlogo vojaška znanost, ki je vedno korenito vplivala na pripravo oboroženih sil na prihodnji konflikt. Omenjena dejstva so tvorila razmeroma raznolik nabor orodij za določanje konkretne oblike vojaških in obrambnih ukrepov.

Polnarjeva monografija je interdisciplinarna, saj povezuje teorijo vojaške veščine, vojaško zgodovino in klasično zgodovino pisje. Posebej izpostavlja vprašanje geopolitičnega položaja in geografskega obsega češkoslovaške države. Češkoslovaška je ležala v Srednji Evropi, kjer so se in se še vedno prekrivajo interesi velesil. Zaradi svoje lege, oblike ter omejenega gospodarskega ter demografskega potenciala ni nikoli mogla razmišljati o ekspanzivni ali celo agresivni zunanji politiki. Polnar v monografiji poudarja, da je bila Nemčija v preteklosti glavna varnostna grožnja za Češkoslovaško in da je bila nemška grožnja iz političnih in propagandnih razlogov pogosto namenoma napihnjena. To je bila deloma posledica tujih (francoskih,

britanskih in sovjetskih) vplivov, ki so delno oblikovali ali popolnoma nadomestili domače strateške premisleke.

Pomemben mejnik v češkoslovaškem strateškem razmišljanju je zaznamovala hladna vojna in obstoj jedrske grožnje. Od petdesetih let 20. stoletja sta se bili češkoslovaška vojaška doktrina in strategija prisiljeni poistovetiti s sovjetskimi zamislimi o totalni jedrski vojni, ki bi po mnenju Moskve dokončno razrešila politična nasprotja med kapitalističnimi in komunističnimi državami. Izjemni dosežki češkoslovaške vojaške znanosti, ki so dosegli vrhunec s praško pomladjo leta 1968, so izhajali prav iz potrebe po iskanju učinkovitih alternativ takšni obliki vojne. Polnar posebej izpostavi Memorandum 68, v katerem je del češkoslovaške vojaške inteligence iskal nove različice češkoslovaške varnostne politike, ki bi zagotovile, da Češkoslovaška zaradi grozečega jedrskega uničenja ne bi izginila iz zemljevida Evrope.

Polnar nazadnje izpostavi, da se je Češka v devetdesetih letih začela spogledovati s Severnoatlantskim zavezništvom kot edini dolgoročni funkcionalni garanciji za češko nacionalno varnost. Vstop Češke v NATO 12. marca 1999 je torej mogoče razumeti kot politično realističen in pragmatičen korak za zagotavljanje obrambe države, vendar ne kot rešitev, ki bi bila v vseh pogledih stabilna ali popolnoma nespremenljiva. Poleg tega obstoj samo enega prevladujočega vojaško-političnega bloka v Evropi povzroča določeno neravnovesje v odnosih med državami stare celine, hkrati pa sta od preloma tisočletja opazna počasen prenos politične, vojaške in gospodarske moči iz evroatlantskega v azijski prostor ter postopen prehod v večpolarno organiziranost evropskega in svetovnega varnostnega sistema. Jedro češkoslovaškega in češkega strateškega razmišljanja je mogoče videti v iskanju določene oblike nevtralnosti, ob spoštovanju mednarodnih obveznosti in regionalne varnostne zasidranosti.

e-mail: blaz.torkar@guest.um.si

ORCID: 0009-0007-1166-8283

Blaž Torkar

DOI: 10.2478/cmc-2024-0034

REVIEW

ON CZECHOSLOVAK AND CZECH DEFENCE STRATEGY

Stanislav Polnar, Vývoj a proměny československého strategického myšlení. Brno: Univerzita obrany, 2023. ISBN 978-80-7582-293-2.

Knjiga češkega podpolkovnika dr. Stanislava Polnarja z naslovom Vývoj a proměny The book by Czech Lieutenant Colonel Dr Stanislav Polnar, Vývoj a proměny československého strategického myšlení (Development and Transformation of Czechoslovak Strategic Thinking), published in 2023 by the Defence University of Brno, focuses on Czechoslovak strategic thinking, closely tied to the existence of the Czechoslovak state from 1918 to 1992. The question of Czechoslovakia's defence has always been linked to its diplomatic, political, legal and social history. Polnar views strategic thinking as the search for necessary solutions to select the optimal form of the defence for Czechoslovakia, from the country's founding after the First World War to the present-day Czech Republic. This process involved a wide range of tools, including diplomacy, selection of specific military systems, war planning, legislation and the support of the national economy for the military sector . Military science played an indispensable role in this process consistently influencing the preparation of armed forces for future conflict. These factors formed a relatively diverse set of tools for shaping military and defence measures.

Polnar's monograph is interdisciplinary, combining military theory, military history and classical historiography. It highlights the geopolitical position and geographic scope of the Czechoslovak state, situated in Central Europe, where superpower interests converged and still converge. Due to its location, shape and limited economic and demographic potential, Czechoslovakia was never in a position to pursue an expansive or even aggressive foreign policy. Polnar notes that Germany was historically the main security threat to Czechoslovakia and that this threat was often deliberately inflated for political and propaganda purposes, partly due to

foreign influences from France Britain and the Soviet Union, which partly shaped or completely replaced domestic strategic considerations.

The Cold War and the existence of the nuclear threat marked an important milestone in Czechoslovak strategic thinking. From the 1950s onwards, Czechoslovak military doctrine and strategy were forced to align with Soviet concepts of total nuclear war, which Moscow saw as a means of resolving the political contradictions between capitalist and communist countries. The remarkable achievements of Czechoslovak military science, culminating in the Prague Spring of 1968, stemmed precisely from the need to find effective alternatives to this form of warfare. Polnar particularly highlights Memorandum 68, in which some members of the Czechoslovak military intelligentsia sought new versions of Czechoslovak security policy that would ensure that the country does not disappear from the map of Europe in the face of imminent nuclear annihilation.

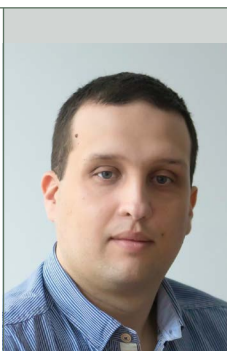
Finally, Polnar notes that in the 1990s the Czech Republic began to look to the North Atlantic Alliance as the only long-term functional guarantee of Czech national security. The Czech Republic's entry into NATO on 12 March 1999 can therefore be seen as a pragmatic and politically realistic step to secure the country's defence, though not as a fully stable and unchangeable solution. Moreover, the existence of only one dominant military-political bloc in Europe has created a certain imbalance in relations among European countries. Since the turn of the millennium, there has been a slow transfer of political, military and economic power from the Euro-Atlantic to the Asian area, and a gradual transition toward a multipolar organization of the European and global security system. The essence of Czechoslovak and Czech strategic thinking can be seen in the pursuit of a form of neutrality, while respecting international obligations and regional security anchorage.

e-mail: blaz.torkar@guest.um.si

ORCID: 0009-0007-1166-8283

Avtorji

Authors

Klemen Kocjančič

Dr. Klemen Kocjančič je po izobrazbi univerzitetni diplomirani teolog, magister obramboslovja in doktor zgodovine. Zaposlen je kot podsekretar za vojaško tehnologijo, raziskave in razvoj na Ministrstvu za obrambo RS in je habilitiran kot znanstveni sodelavec na Obramboslovnem raziskovalnem centru (Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani). Njegovi raziskovalni interesi so s področij vojaške zgodovine, ekstremizma in terorizma, vojaške sociologije in kritične infrastrukture.

Klemen Kocjančič, PhD, holds a bachelor's degree in theology, MA in defence studies, and a PhD in history. He works as undersecretary for military technology, research and development at the Ministry of Defence of the Republic of Slovenia and is habilitated as a research associate at the Defence Research Centre (Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana). His research interests are in the fields of military history, extremism and terrorism, military sociology, and critical infrastructure.

Matej Jug

Nadporočnik Matej Jug je magister obramboslovja. Kot častnik Slovenske vojske opravlja specialistične in poveljniške dolžnosti znotraj rodu jedrsko-radiološko-kemične-biološke obrambe. Karierno šolanje je opravil v Združenih državah Amerike, kjer je šolanje zaključil kot najboljši mednarodni slušatelj. Je doktorand na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani, kjer raziskuje vpliv sodobnega varnostnega okolja na posameznika.

First Lieutenant Matej Jug holds a Master's degree in Defence Studies. As a SAF officer, he performs specialist and command duties within the nuclear-radiological-chemical-biological defence family. He completed his career training in the United States of America, where he graduated as a top international student. He is a PhD candidate at the Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana, where he is researching the impact of the modern security environment on the individual.

Janja Vuga Beršnak

Dr. Janja Vuga Beršnak je izredna profesorica na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. Raziskovalno se ukvarja z vojaško sociologijo, mirovnimi operacijami in kriznim upravljanjem. Raziskovalno sodeluje z Oddelkom za psihologijo Univerze v Celovcu in z raziskovalnimi skupinami Nata ter je članica odbora Evropske raziskovalne skupine za vojsko in družbo ter koordinatorka njene delovne skupine Vojaške družine.

Janja Vuga Beršnak, PhD, is an Associate Professor at the Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana. Her research interests include military sociology, peace operations and crisis management. She is a research collaborator with the Department of Psychology at the University of Klagenfurt and with NATO research groups, and is a board member of the European Research Group on Military and Society, as well as a coordinator of its working group Military Families.

Gašper Ferme

Gašper Ferme je mladi raziskovalec in doktorski študent na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. Zanimajo ga civilno-vojaški odnosi, vojaška sociologija in varnostne študije, njegov interes pa je osredotočen na razumevanje in raziskovanje dinamike med Slovensko vojsko, državo in slovensko družbo nasploh. Njegov doktorski projekt se osredotoča na to triado, pri čemer želi zagotoviti vpogled v to, kako vojaška institucija, vlada in družbene percepcije medsebojno delujejo in se oblikujejo v kontekstu Slovenije.

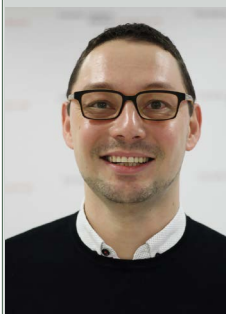
Gašper Ferme is a young researcher and PhD student at the University of Ljubljana's Faculty of Social Sciences. Interested in the fields of civil-military relations, military sociology, and security studies, Ferme's interest is centred on understanding and exploring dynamics between the Slovenian Armed Forces, the state, and Slovenian society at large. His PhD project focuses on this triad, aiming to provide insights into how the military institution, the government, and societal perceptions interact and shape each other in the context of Slovenia.

Andraž Melanšek

Andraž Melanšek je doktorski študent obramboslovja na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani, kjer preučuje trdnost mednarodnih norm v mirovnih operacijah Združenih narodov (ZN). Na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani je leta 2006 diplomiral iz mednarodnih odnosov, leto pozneje pa magistriral na Univerzi v Cambridgeu. Po diplomi je več kot desetletje delal v ZN na področju mednarodnega miru in varnosti ter administracije. V svoji karieri je služboval na Dunaju, Haitiju in Kosovu ter v New Yorku, Afganistanu, Iraku in Maliju.

Andraž Melanšek is a PhD student in Defence Studies at the Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana, where he is studying the robustness of international norms in United Nations (UN) peacekeeping operations. He graduated from the Faculty of Social Sciences in Ljubljana in 2006 with a degree in International Relations, and a year later he obtained his Master's degree at the University of Cambridge. After graduating, he worked for more than a decade at the UN in the fields of international peace and security and administration. During his career, he has served in Vienna, Haiti and Kosovo, and in New York, Afghanistan, Iraq and Mali.

Andrej Kohont

Dr. Andrej Kohont je izredni profesor za organizacijo in človeške vire na Fakulteti za družbene vede. Na Centru za proučevanje organizacije in človeških virov se ukvarja s strateškim upravljanjem človeških virov, upravljanjem kompetenc in talentov, vodenjem in upravljanjem kariere. Je nacionalni koordinator longitudinalne mednarodne primerjalne raziskave CRANET HRM, vodja mednarodnega projekta H2020 Global Entrepreneurial Talent Management-GETM4 in sodeluje pri projektu »Zadrževanje kadra v Slovenski vojski«.

Andrej Kohont, PhD, is an Associate Professor of Organisation and Human Resources at the Faculty of Social Sciences. At the Centre for Organisation and Human Resource Studies, he focuses on strategic human resource management, competency and talent management, leadership and career management. He is the national coordinator of the longitudinal international comparative research study CRANET HRM, the leader of the international H2020 project Global Entrepreneurial Talent Management-GETM4, and is participating in the project Retention in the SAF.

Ljubica Jelušič

Dr. Ljubica Jelušič je redna profesorica na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. Raziskovalno se ukvarja z varnostnim sektorjem, vojaško sociologijo, polemiko, regionalnimi varnostnimi študijami ter nacionalno in mednarodno varnostjo. Je članica programske skupine za obrambne študije na Raziskovalnem centru za obrambne študije, kjer sodeluje v več aplikativnih in razvojnih projektih.

Ljubica Jelušič, PhD, is a Full Professor at the Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana. Her research interests include the security sector; military sociology, polemology, regional security studies and national and international security. She is a member of the Defence Studies Programme Group at the Defence Studies Research Centre, where she is involved in several applied and development projects.

Jelena Juvan

Doc. dr. Jelena Juvan je predavateljica in višja znanstvena sodelavka na Katedri za obramboslovje in Centru za obramboslovje Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani. Predava pri predmetih Varnostna in obrambna politika EU, Strokovna praksa, Varnost v informacijski družbi, Obrambno-varnostni sistem in Kibernetika varnost. Je predstojnica Katedre za obramboslovje in Oddelka za politologijo ter podpredsednica Evroatlantskega sveta Slovenije.

Assis. Prof. Jelena Juvan, PhD, is a lecturer and senior research fellow at the Chair of Defence Studies and Defence Research Centre at the Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana. She is a lecturer on the courses EU Security and Defence Policy, Professional Practice, Security in the Information Society, the Defence and Security System, and Cyber Security. She is the head of the Chair of Defence Studies and Department of Political Science and the vice-president of the Euro Atlantic Council of Slovenia.

Mikael Weissmann

Doc. dr. Mikael Weissmann je višji predavatelj vojnih študij in namestnik vodje oddelka za kopenske operacije na Švedski obrambni univerzi in pridružen raziskovalec na Centru za vojne igre Švedske obrambne univerze. Weissmannovo raziskovalno delo zajema vojskovanje, obveščevalne dejavnosti in vpliv, s posebnim poudarkom na hibridnih grožnjah in tujem vmešavanju, obveščevalni analizi, kopenskih operacijah in taktiki ter Kitajski in vzhodnoazijski varnosti in strategiji, ter poklicno vojaško izobraževanje, pri čemer se posebej osredotoča na vojaška študijska potovanja in vojne igre.

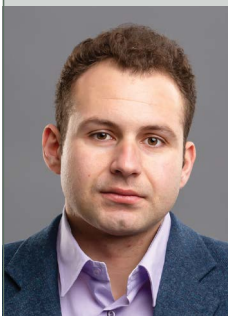
Docent Mikael Weissmann, PhD, is a Senior Lecturer in War Studies and the Deputy Head of the Land Operations Division at the Swedish Defence University, and an Affiliated Researcher at the Swedish Defence University Centre for Wargaming (CWG). Weissmann's research encompasses warfare, intelligence and influence, with a particular emphasis on hybrid threats and foreign interference, intelligence analysis, land operations and tactics, China and East Asian security and strategy, and professional military education, focusing specifically on staff rides and war games.

Jonas Björkqvist

Major Jonas Björkqvist je vojaški učitelj na oddelku za kopenske operacije na švedski obrambni univerzi in pridružen strokovnjak za vojne igre pri Centru za vojne igre Švedske obrambne univerze. Specializiran je za vojne igre in vojaška študijska potovanja, o katerih je razvil, vodil in objavil priročnike in članke. Je tudi strokovnjak za vojaško zgodovino.

Major Jonas Björkqvist, is a Military Teacher at the Land Operations Division at the Swedish Defence University, and an Affiliated Wargaming Expert at the Swedish Defence University's Centre for Wargaming (CWG). He specialises in war games and staff rides, having developed, led, and published handbooks and articles on the latter. He is also an expert in military history.

Mark Kogoj

Dr. Mark Kogoj je doktoriral iz obramboslovja na temo Sodobne strateške kulture ZDA, Ruske Federacije in Ljudske republike Kitajske. Kot strokovnjak iz področja varnosti, obrambe in mednarodnih odnosov se sredotoča na proučevanje strateških kultur velikih vojaških sil in evropskih držav, strateško vedenje velikih sil v mednarodni skupnosti, vedenje držav v oboroženih konfliktih ter aktualna varnostna vprašanja kot so rusko-ukrajinski konflikt, vojne na Bližnjem vzhodu ter varnostne posledice podnebnih sprememb.

Mark Kogoj, PhD, has a PhD in Defence Studies on Contemporary Strategic Cultures of the USA, the Russian Federation and the People's Republic of China. As an expert in the field of security, defence and international relations, his research focuses on the strategic cultures of major military powers and European states, the strategic functioning of major powers in the international community, the functioning of states in armed conflicts, and current security issues such as the Russia-Ukraine conflict, the wars in the Middle East and the security implications of climate change.

Vladimir Prebilič

Dr. Vladimir Prebilič je izredni profesor na Katedri za obramboslovje Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani. Na dodiplomskem študiju predava predmete Vojaška zgodovina, Obramboslovna geografija in Temelji EU ter na podiplomski stopnji Geopolitiko. Vodil je raziskovalne projekte za slovensko šolsko ministrstvo, obrambno ministrstvo, notranje ministrstvo in ministrstvo za javno upravo. Njegove raziskovalne teme so sodobno državljanstvo, patriotizem, vojaška zgodovina in lokalna samouprava. Njegova osebna bibliografija obsega 545 bibliografskih enot; med njimi je avtor več kot 70 člankov in sedmih knjig.

Vladimir Prebilič, PhD, is an Associate Professor at the Department of Defence Studies in the Faculty of Social Sciences of the University of Ljubljana. He lectures in Military History, Defence Geography and the Basics of the EU at the undergraduate level, and in Geopolitics at the postgraduate level. He has conducted research projects for the Slovenian Ministry of Education, the Ministry of Defence, the Ministry of the Interior and the Ministry of Public Administration. His research topics include contemporary citizenship, patriotism, military history and local self-government. His body of work comprises 545 items; among them he is the author of more than 70 articles and 7 books.

Patrik Rebrica

Patrik Rebrica je magistriral iz obramboslovje in varnostnih ved leta 2024. V svojem magistrskem delu se je poglobil v tehnično znanje in strateški vpogled v področje kibernetске varnosti ter obrambnih mehanizmov držav. Skozi študij in praktične izkušnje je pridobil znanja na področju analize groženj, digitalne forenzike in strategij kibernetске odpornosti. Njegov cilj je sodelovati z ekipami, usmerjenimi v inovacije na področju kibernetске varnosti in zaščite ključne informacijske infrastrukture..

Patrik Rebrica completed his master's degree in Defense and Security Studies in 2024. In his thesis, he delved into technical knowledge and strategic insights in the field of cybersecurity and state defense mechanisms. Through his studies and practical experience, he gained expertise in threat analysis, digital forensics, and cyber resilience strategies. His goal is to collaborate with teams focused on innovation in cybersecurity and the protection of critical information infrastructure..

Silvo Grčar

Silvo Grčar je univ. dipl. pol. (smer Obramboslovje), mag. varstvoslovja (modul Obveščevalno-varnostna dejavnost) in doktorski študent na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru, zaposlen v Slovenski vojski. Njegovi raziskovalni interesi vključujejo ekološko kriminologijo, okoljsko varnost, nacionalno in mednarodno varnost, obramboslovje in nacionalno varnostni sistem.

Silvo Grčar has a B. POL. SC. (Defence Studies) and M. A. in Criminal Justice and Security Programme (Module: Intelligence and Security Activity) and is a Ph. D. student at the Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, and in active service at Slovenian Armed Forces. His research interests include green criminology, environmental security, national and international security, defense studies, and the national security system. He combines his professional experience with research interests.

Andrej Sotlar

Dr. Andrej Sotlar je redni profesor za varnostne vede na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru. Njegovi raziskovalni interesi vključujejo področja nacionalne varnosti, pluralne policijske dejavnosti in zasebnega varstva. V zadnjem desetletju je sodeloval pri raziskovalnih projektih s področja varnosti v lokalnih skupnostih, urbane varnosti, pluralne policijske dejavnosti, radikalizacije in ekstremizma, zasebnega varovanja, detektivske dejavnosti in občinskega redarstva.

Major Andrej Sotlar, Ph.D., is a full professor of security sciences at the Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor. His research interests include national security, plural policing, and private security. In the last ten years, he has participated in research projects in the field of security and safety in local communities, urban security, plural policing, radicalization and extremism, private security, private detective activity, and municipal policing.

Katja Eman

Dr. Katja Eman je izredna profesorica za kriminologijo na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru. Njeni raziskovalni interesi vključujejo kriminologijo – zlasti ekološko in ruralno kriminologijo –, viktimologijo, penologijo, preprečevanje kriminalitete in kartiranje kriminalitete. V okviru študija na področju ekološke kriminologije je (so) avtorica publikacij o kriminaliteti in kazenskem pravosodju, vključno z žrtvami kriminalitete na splošno in žrtvami ekološke kriminalitete. V zadnjem desetletju je sodelovala pri različnih nacionalnih in evropskih raziskovalnih projektih.

Katja Eman , PhD, is an Associate Professor of Criminology at the Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor. Her research interests include criminology – especially green and rural criminology – victimology, penology, crime prevention, and crime mapping. She has (co) authored publications on crime and criminal justice, including crime victims in general and victims of environmental crime, as part of her studies in the field of green criminology. In the past decade, she participated in different national and European research projects.

Luka Ružičič Červek

Luka Ružičič Červek je študent magistrskega programa obramboslovja na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani. Piše magistrsko nalogo na področju strateškega komuniciranja z naslovom: Primerjalna analiza strateškega komuniciranja Evropske unije in zveze NATO. V okviru njegovega angažiranja v Evro Atlantski svet Slovenije (EASS) je pripravil nekaj povzetkov dogajanja v Ukrajinsko-ruski vojni. Njegovo raziskovalni interesi so analiza konfliktov, nekonvencionalno bojevanje, strateško komuniciranje, informacijsko bojevanje, javna in vojaška diplomacija.

Luka Ružičič Červek is a student in the Master's program in Defense and Security Studies at the Faculty of Social Sciences in Ljubljana. He is writing his thesis on strategic communication titled »A Comparative Analysis of the European Union and NATO's Strategic Communication«. As part of his involvement in the Euro-Atlantic World of Slovenia (EASS), he has prepared several summaries of the events in the Ukraine-Russia war. His research interests include conflict analysis, unconventional warfare, strategic communication, information warfare, and public and military diplomacy.

Dr. Jaroš Britovšek je od leta 2008 zaposlen na Ministrstvu za obrambo Republike Slovenije, kjer je opravljal različne naloge na področju varnosti in obrambe tako doma kot v tujini. Med letoma 2020 in 2022 je vodil Obveščevalno varnostno službo ministrstva. Je tudi višji predavatelj na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru, kjer je leta 2017 doktoriral. Njegovo raziskovalno delo se osredotoča na obveščevalno-varnostno dejavnost in povezana področja, o katerih je napisal ter objavil več strokovnih in akademskih člankov.

Jaroš Britovšek, PhD, has been employed at the Ministry of Defence of the Republic of Slovenia since 2008, where he has performed various tasks in the field of security and defence both at home and abroad. From 2020 to 2022, he headed the Ministry's Intelligence and Security Service. He is also a senior lecturer at the Faculty of Criminal Justice and Security Sciences of the University of Maribor, where he obtained his PhD in 2017. His research focuses on intelligence, security and related areas, on which he has written and published several professional and academic articles.

Blaž Torkar

Dr. Blaž Torkar je docent in predavatelj sodobne evropske zgodovine na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Mariboru in vojaške zgodovine na Katedri za obramboslovje Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani. Je direktor Urada Vlade Republike Slovenije za varovanje tajnih podatkov. Njegove raziskovalne teme so zgodovina obveščevalnih služb, jugoslovanska odporniška gibanja, zavezniki in Jugoslavija med drugo svetovno vojno, Jugoslovanska ljudska armada in teritorialna obramba in slovenska osamosvojitvena vojna leta 1991.

Blaž Torkar, Ph.D., is an assistant professor, and lectures contemporary European History on the Department of History, Faculty of Arts, University of Maribor and military history on the Department of Defence Studies, Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana. He is a director of the Slovenian Government Office for the Protection of Classified Information. His research areas include the history of intelligence services, Yugoslav resistance movements, the Allies and Yugoslavia during the Second World War, the Yugoslav People's Army and Territorial Defense, and the Slovenian War of Independence in 1991.

Navodila za avtorje

Instructions to authors

NAVODILA ZA AVTORJE

Vsebinska navodila

Splošno **Sodobni vojaški izzivi** je interdisciplinarna znanstveno-strokovna publikacija, ki objavlja prispevke o aktualnih temah, raziskavah, znanstvenih in strokovnih razpravah, tehničnih ali družboslovnih analizah z varnostnega, obrambnega in vojaškega področja ter recenzije znanstvenih in strokovnih monografij (prikaz knjige).

Vsebina Objavljamo prispevke v slovenskem jeziku s povzetki, prevedenimi v angleški jezik, in po odločitvi uredniškega odbora prispevke v angleškem jeziku s povzetki, prevedenimi v slovenski jezik. Objavljamo prispevke, ki še niso bili objavljeni ali poslani v objavo drugi reviji. Pisec je odgovoren za vse morebitne kršitve avtorskih pravic. Če je bil prispevek že natisnjen drugje, poslan v objavo ali predstavljen na strokovni konferenci, naj to avtor sporoči uredniku in pridobi soglasje založnika (če je treba) ter navede razloge za ponovno objavo. Objava prispevka je brezplačna.

Tehnična navodila

Omejitve dolžine prispevkov Prispevki naj obsegajo 16 strani oziroma 30.000 znakov s presledki (avtorska pola), izjemoma najmanj 8 strani oziroma 15.000 znakov ali največ 24 strani oziroma 45.000 znakov. Recenzija znanstvene in strokovne monografije (prikaz knjige) naj obsega največ 3.000 znakov s presledki.

Recenzije Prispevki se recenzirajo. Recenzija je anonimna. Glede na oceno recenzentov uredniški odbor ali urednik prispevek sprejme, če je treba, zahteva popravke ali ga zavrne. Pripombe recenzentov avtor vnese v prispevek. Zaradi anonimnega recenzentskega postopka je treba prvo stran in vsebino oblikovati tako, da identiteta avtorja ni prepoznavna. Avtor ob naslovu prispevka napiše, v katero kategorijo po njegovem mnenju in glede na klasifikacijo v COBISS, spada njegov prispevek. Klasifikacija je dostopna na spletni strani revije in pri odgovornem uredniku. Končno klasifikacijo določi uredniški odbor.

Lektoriranje Lektoriranje besedil zagotavlja OE, pristojna za založniško dejavnost. Lektorirana besedila se avtorizirajo.

Navajanje avtorjev prispevka	Navajanje avtorjev je skrajno zgoraj, levo poravnano. <i>Primer:</i> Ime 1 Priimek 1, Ime 2 Priimek 2
Naslov prispevka	Navedbi avtorjev sledi naslov prispevka. Črke v naslovu so velike 16 pik, natisnjene krepko, besedilo naslova pa poravnano na sredini.
Povzetek	Prispevku mora biti dodan povzetek, ki obsega največ 800 znakov (10 vrstic). Povzetek naj na kratko opredeli temo prispevka, predvsem naj povzame rezultate in ugotovitve. Splošne ugotovitve in misli ne spadajo v povzetek, temveč v uvod.
Povzetek v angleščini	Avtorji morajo oddati tudi prevod povzetka v angleščino. Tudi za prevod povzetka velja omejitev do 800 znakov (10 vrstic).
Ključne besede	Ključne besede (3–5, tudi v angleškem jeziku) naj bodo natisnjene krepko in z obojestransko poravnavo besedila.
Besedilo	Avtorji naj oddajo svoje prispevke na papirju formata A4, s presledkom med vrsticami 1,5 in velikostjo črk 12 pik Arial. Na zgornjem in spodnjem robu naj bo do besedila približno 3 cm, levi rob naj bo širok 2 cm, desni pa 4 cm. Na vsaki strani je tako približno 30 vrstic s približno 62 znaki. Besedilo naj bo obojestransko poravnano, brez umikov na začetku odstavka.
Kratka predstavitev avtorjev	Avtorji morajo pripraviti kratko predstavitev svojega strokovnega oziroma znanstvenega dela. Predstavitev naj ne presega 600 znakov s presledki (10 vrstic, 80 besed). Avtorji naj besedilo umestijo na konec prispevka po navedeni literaturi.
Strukturiranje besedila	Posamezna poglavja v besedilu naj bodo ločena s samostojnimi podnaslovi in ustrezno oštevilčena (členitev največ na 4 ravni). <i>Primer:</i> 1 Uvod 2 Naslov poglavja (1. raven) 2.1 Podnaslov (2. raven) 2.1.1 Podnaslov (3. raven) 2.1.1.1 Podnaslov (4. raven)

Oblikovanje seznama literature

V seznamu literature je treba po abecednem redu navesti le avtorje, na katere se sklicujete v prispevku, celotna oznaka vira pa mora biti skladna s **harvardskim načinom navajanja**. Če je avtorjev več, navedemo vse, kot so navedeni na izvirnem delu.

Primeri:

a) knjiga:

Priimek, ime (začetnica imena), letnica. *Naslov dela*. Kraj: Založba.

Na primer: Urlich, W., 1983. *Critical Heuristics of Social Planning*. Chicago: University of Chicago Press.

b) zbornik:

Samson, C., 1970. Problems of information studies in history. S. Stone, ur. *Humanities information research*. Sheffield: CRUS, 1980, str. 44–68. Pri posameznih člankih v zbornikih na koncu posameznega vira navedemo strani, na katerih je članek, na primer:

c) članek v reviji

Kolega, N., 2006. Slovenian coast sea flood risk. *Acta geographica Slovenica*. 46-2, str. 143–167.

Navajanje virov z interneta

Vse reference se začenjajo enako kot pri natisnjenih virih, le da običajnemu delu sledi še podatek o tem, kje na internetu je bil dokument dobljen in kdaj. Podatek o tem, kdaj je bil dokument dobljen, je pomemben zaradi pogostega spreminjanja [www.okolja](http://www.okolja.si).

Primer:

Urlich, W., 1983. *Critical Heuristics of Social Planning*. Chicago: University of Chicago Press, str. 45–100. <http://www.mors.si/index.php?id=213>, 17. 10. 2008. Pri navajanju zanimivih internetnih naslovov v besedilu (ne gre za navajanje posebnega dokumenta) zadošča navedba naslova (<http://www.vpvs.uni-lj.si>). Posebna referenca na koncu besedila v tem primeru ni potrebna.

Sklicevanje na vire

Pri sklicevanju na vire med besedilom navedite priimek avtorja, letnico izdaje in stran. *Primer:* ... (Smith, 1997, str. 12) ...

Če dobessedno navajate del besedila, ga ustrezno označite z narekovaji, v oklepaju pa poleg avtorja in letnice navedite stran besedila, iz katerega ste navajali.

Primer: ... (Smith, 1997, str. 15) ...

Pri povzemanju drugega avtorja napišemo besedilo brez narekovajev, v oklepaju pa napišemo, da gre za povzeto besedilo. *Primer:* (po Smith, 1997, str. 15). Če avtorja navajamo v besedilu, v oklepaju navedemo samo letnico izida in stran (1997, str. 15).

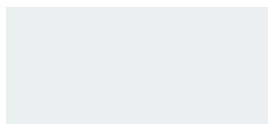
Slike, diagrami in tabele

Slike, diagrami in tabele v prispevku naj bodo v posebej pripravljenih datotekah, ki omogočajo lektorske popravke. V besedilu mora biti jasno označeno mesto, kamor je treba vnesti sliko. Skupna dolžina prispevka ne sme preseči dane omejitve.

Če avtor iz tehničnih razlogov grafičnih dodatkov ne more oddati v elektronski obliki, je izjemoma sprejemljivo, da slike priloži besedilu. Avtor mora v tem primeru na zadnjo stran slike napisati zaporedno številko in naslov, v besedilu pa pustiti dovolj prostora zanjo. Prav tako mora biti besedilo opremljeno z naslovom in številčenjem slike. Diagrami se štejejo kot slike.

Vse slike in tabele se številčijo. Številčenje poteka enotno in ni povezano s številčenjem poglavij. Naslov slike je naveden pod sliko, naslov tabele pa nad tabelo. Navadno je v besedilu navedeno vsaj eno sklicevanje na sliko ali tabelo. Sklic na sliko ali tabelo je: ... (slika 5) ... (tabela 2) ...

Primer slike:

Slika 5: Naslov slike

Primer tabele:

Tabela 2: Naslov tabele

Opombe pod črto

Številčenje opomb pod črto je neodvisno od strukture besedila in se v vsakem prispevku začne s številko 1. Posebej opozarjamo avtorje, da so opombe pod črto namenjene pojasnjevanju misli, zapisanih v besedilu, in ne navajanju literature.

Kratice

Kratice naj bodo dodane v oklepaju, ko se okrajšana beseda prvič uporabi, zato posebnih seznamov kratic ne dodajamo. Za kratico ali izraz v angleškem jeziku napišemo najprej slovensko ustreznico, v oklepaju pa angleški izvirnik in morebitno angleško kratico.

Format zapisa prispevka

Uredniški odbor sprejema prispevke, napisane z urejevalnikom besedil MS Word, izjemoma tudi v besedilnem zapisu (text only).

Naslov avtorja

Prispevkom naj bosta dodana avtorjeva naslov in internetni naslov ali telefonska številka, na katerih bo dosegljiv uredniškemu odboru.

Kako poslati prispevek

Na naslov uredništva ali članov uredniškega odbora je treba poslati elektronsko različico prispevka.

Potrjevanje prejetja prispevka

Uredniški odbor avtorju pisno potrdi prejetje prispevka.

Korekture

Avtor opravi korekture svojega prispevka v treh dneh.

**Naslov
uredniškega
odbora**

Ministrstvo za obrambo
Generalštab Slovenske vojske
Sodobni vojaški izzivi
Uredniški odbor
Vojkova cesta 55
1000 Ljubljana
Slovenija

Elektronski naslov uredništva:
svi-cmc@mors.si

Prispevkov, ki ne bodo urejeni skladno s tem navodilom, uredniški odbor ne bo sprejemal.

INSTRUCTIONS FOR THE AUTHORS OF PAPERS FOR THE CONTEMPORARY MILITARY CHALLENGES

Content-related instructions

General

The Contemporary Military Challenges is an interdisciplinary scientific expert magazine, which publishes papers on current topics, researches, scientific and expert discussions, technical or social sciences analysis from the security, defence and military field, as well as overviews of professional and science monographs (book reviews).

What do we publish?

We publish papers, which have not been previously published or sent to another magazine for publication. The author is held responsible for all eventual copyright violations. If the paper has already been printed elsewhere, sent for publication or presented at an expert conference, the author must notify the editor, obtain the publisher's consent (if necessary) and indicate the reasons for republishing.

Publishing an article is free of charge.

Technical instructions

Limitations regarding the length of the papers

The papers should consist of 16 typewritten pages or 30,000 characters with spaces, at a minimum they should have 8 pages or 15,000 characters and at a maximum 24 pages or 45,000 characters.

Overviews of science or professional monograph (book presentation) should not have more than 3.000 characters with spaces.

Reviews

The papers are reviewed. The review is anonymous. With regard to the reviewer's assessment, the editorial board or the editor either accepts the paper, demands modifications if necessary or rejects it. After the reception of the reviewers' remarks the author inserts them into the paper.

Due to an anonymous review process the first page must be designed in the way that the author's identity cannot be recognized.

Next to the title the author indicated the category the paper. The classification is available on the magazine's internet page and at the responsible editor. The editorial board determines the final classification.

Proofreading

The organizational unit responsible for publishing provides the proofreading of the papers. The proofread papers have to be approved.

Translating

The translation of the papers or abstracts is provided by the organizational unit competent for translation or the School of Foreign Languages, DDETC.

Indicating the authors of the paper	The authors' name should be written in the upper left corner, aligned left. <i>Example:</i> Name 1 Surname 1, Name 2 Surname 2,
Title of the paper	The title of the paper is written below the listed authors. The letters in the address are bold with font size 16. The text of the address is centrally aligned.
Abstract	The paper should have an abstract of a maximum 800 characters with spaces. The abstract should present the topic of the paper in short, particularly the results and the findings. General findings and reflections do not belong in the abstract, but rather in the introduction.
Abstract in English	The authors must also submit the translation of the abstract into English. The translation of the abstract is likewise limited to a maximum of 900 characters with spaces (12 lines).
Key words	Key words (3-5 also in the English language) should be bold with a justified text alignment.
Text	The authors should submit their papers on a A4 paper format, with a 1,5 line spacing written in Arial and with font size 12. At the upper and the bottom edge, there should be approx. 3 cm of space, the left margin should be 2 cm wide and the right margin 4 cm. Each page consists of approx. 30 lines with 62 characters. The text should have a justified alignment, without indents at the beginning of the paragraphs.
A brief presentation of the authors	The authors must prepare a brief presentation of their expert or scientific work. The presentation should not exceed 600 characters (10 lines, 80 words). These texts should be placed at the end of the paper, after the cited literature. The author's photo should be at least 600 kb or 200 dpi in size.
Text structuring	Individual chapters should be separated with independent subtitles and adequately numbered. <i>Example:</i> 1 Introduction 2 Title of the chapter (1st level) 2.1 Subtitle (2nd level) 2.1.1 Subtitle (3rd level) 2.1.1.1 Subtitle (4th level)

Referencing

In the bibliography only the authors of the references you refer to in the paper have to be listed alphabetically. The entire reference has to be in compliance with the **Harvard referencing style**.

Example:

Surname, name (can also be the initial of the name), year. *Title of the work*. Place. Publishing House.

Example A:

Ulrich, W., 1983. *Critical Heuristics of Social Planning*. Chicago: University of Chicago Press.

At certain papers published in a collection of papers, at the end of each reference a page on which the paper can be found is indicated.

Example B:

Ulrich, W., 1983. *Critical Heuristics of Social Planning*. Chicago: University of Chicago Press. pp. 45-100.

Referencing internet sources

All references start the same way as the references for the printed sources, only that the usual part is followed by the information about the internet page on which the document was found as well as the date on which it was found. The information on the time the document was taken off the internet is important because the WWW environment constantly changes.

Example C:

Ulrich, W., 1983. *Critical Heuristics of Social Planning*. Chicago: University of Chicago Press. p. 45-100. <http://www.mors.si/index.php?id=213>, 17 October 2008.

When referencing interesting WWW pages in the text (not citing an individual document) it is enough to state only the internet address (<http://www.vpvs.uni-lj.si>). A separate reference at the end of the text is therefore not necessary.

More on the Harvard referencing style in the A Guide to the Harvard System of Referencing, 2007; <http://libweb.anglia.ac.uk/referencing/harvard.thm#1.3>, 16 May 2007.

Citing

When citing sources in the text, indicate only the surname of the author and the year of publication. *Example:* (Smith, 1997) ...

If you cite the text literary, that part should be adequately marked »text«...after which you state the exact page of the text in which the cited text is written.

Example: ...(Smith, 1997, p 15) ...

Figures, diagrams, tables

Figures, diagrams and tables in the paper should be prepared in separate files that allow proofreading corrections. The place in the text where the picture should be inserted must be clearly indicated. The total length of the paper must not surpass the given limitation.

If the author cannot submit the graphical supplements in the electronic form due to technical reasons, it is exceptionally acceptable to enclose the figures to the text. In this case the author must write a sequence number and a title on the back of each picture and leave enough space in the text for it. The text must likewise contain the title and the sequence number of the figure. Diagrams are considered figures.

All figures and tables are numbered. The numbering is not uniform and not linked with the numbering of the chapters. The title of the figure is listed beneath it and the title of the table is listed above it.

As a rule at least one reference to a figure or a table must be in the paper.

Reference to a figure or a table is: ... (figure 5) (table 2)

Example of a figure:

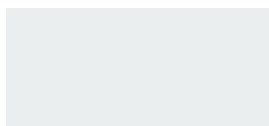

Figure 5: Title of the figure

Example of a table:

Table 2: Title of the table

Footnotes

Numbering footnotes is individual from the structure of the text and starts with the number 1 in each paper. We want to stress that the footnotes are intended for explaining thoughts written in the text and not for referencing literature.

Abbreviations

When used for the first time, the abbreviations in the text must be explained in parenthesis, for which reason non additional list of abbreviations is needed. If the abbreviations or terms are written in English, we have to write the appropriate Slovenian term with the English original and possibly the English abbreviation in the parenthesis.

Format type of the paper

The editorial board accepts only the texts written with a MS Word text editor and only exceptionally texts in the text only format.

Title of the author

Each paper should include the author's ORCID, address, e-mail and a telephone number, so the editorial board could reach him or her.

An ORCID number is preferred.

Sending the paper

An electronic version of the paper should be submitted via the ScholarOne website available through the journal's website.

**Confirmation
of the
reception of
the paper**

All the information and procedures related to the author's submission of articles are available on the ScholarOne website.

Corrections

The author makes corrections to the paper in seven days.

**Editorial
Board
address**

Ministrstvo za obrambo
Generalštab Slovenske vojske
Sodobni vojaški izzivi
Uredniški odbor
Vojkova cesta 55
1000 Ljubljana
Slovenia

E-mail address:
svi-cmc@mors.si

The editorial board will not accept papers, which will not be in compliance with the above instructions.

Vsebina

Klemen Kocjančič	UVODNIK VARNOSTNO OKOLJE
Klemen Kocjančič	EDITORIAL SECURITY ENVIRONMENT
Matej Jug	POSAMEZNIK IN NJEGOVA VLOGA V SODOBNEM VARNOSTNEM OKOLJU INDIVIDUAL AND HIS ROLE IN MODERN SECURITY ENVIRONMENT
Silvo Grčar, Andrej Sotlar, Katja Eman	EKOLOŠKA OZAVEŠČENOST PRIPADNIKOV SLOVENSKE VOJSKE: SAMOZAZNAVANJE KOT IZHODIŠČE ZA KREPITEV OKOLJSKEGA VIDIKA CIVILNO-VOJAŠKIH RAZMERIJ ENVIRONMENTAL AWARENESS OF THE PERSONNEL OF THE SLOVENIAN ARMED FORCES: SELF-IDENTIFICATION AS A BASIS FOR STRENGTHENING THE ENVIRONMENTAL ASPECT OF CIVIL-MILITARY RELATIONS
Janja Vuga Beršnak, Gašper Ferme, Andraž Melanšek, Andej Kohont, Ljubica Jelušič, Jelena Juvan	NAJ OSTANEM ALI ODIDEM? TEORETIČNI MODEL ZADRŽEVANJA KADROV V SLOVENSKI VOJSKI SHOULD I STAY OR GO? A THEORETICAL MODEL OF PERSONNEL RETENTION IN THE SLOVENIAN ARMED FORCES
Mikael Weissmann, Jonas Björkqvist	VOJAŠKO ŠTUDIJSKO POTOVANJE V POKLICNEM VOJAŠKEM IZOBRAŽEVANJU: ZDRUŽITEV ZGODOVINE, SODOBNEGA BOJIŠČA IN BOJIŠČA PRIHODNOSTI STAFF RIDES IN PROFESSIONAL MILITARY EDUCATION: FUSING HISTORY, THE MODERN BATTLEFIELD, AND THE BATTLEFIELD OF THE FUTURE
Mark Kogoj	STRATEŠKA KULTURA IN VEDENJE ZDA V RUSKO-UKRAJINSKEM KONFLIKTU STRATEGIC CULTURE AND THE U.S. ENGAGEMENT IN THE RUSSIA- UKRAINE CONFLICT
Vladimir Prebilič, Patrik Rebrica	KIBERNETSKO VOJSKOVANJE V RUSKO-UKRAJINSKI VOJNI CYBER WARFARE IN THE RUSSO-UKRAINIAN WAR
Luka Ružičič Červek	ANALIZA AKTERJEV UKRAJINSKO-RUSKE VOJNE: PO DVEH LETIH IN POL (FEBRUAR 2022- JULIJ 2024) ANALYSIS OF THE ACTORS OF THE UKRAINIAN-RUSSIAN WAR: AFTER TWO AND A HALF YEARS (FEBRUARY 2022- JULY 2024)
Jaroš Britovšek	DEFINICIJA OBVEŠČEVALNE DEJAVNOSTI THE DEFINITION OF INTELLIGENCE ACTIVITY
Blaž Torkar	RECENZIJA: O ČEŠKOSLOVAŠKI IN ČEŠKI VOJAŠKI STRATEGIJI REVIEW: ON CZECHOSLOVAK AND CZECH DEFENCE STRATEGY

